EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI, 1984

Lei 30,60

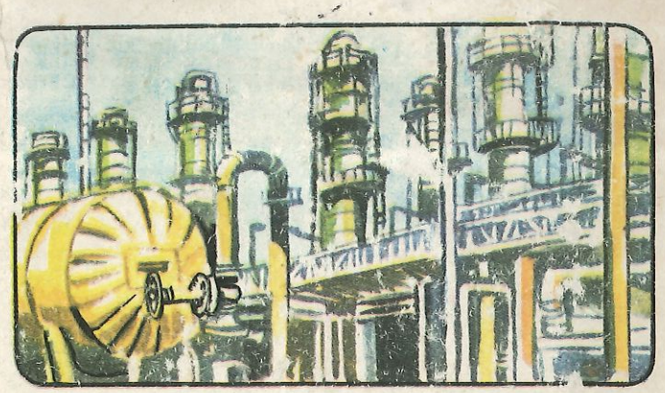

MIHAELA BUTOI
GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR

LIMBA ROMÂNĂ

Manual pentru clasa a VI-a

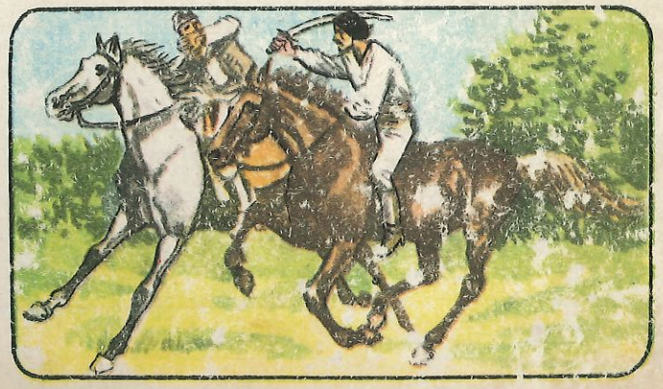

MIHAELA BUTOI

GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR

LIMBA ROMÂNĂ

MANUAL PENTRU CLASA A VI-a

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ — BUCUREŞTI

Manualul a fost elaborat în anul 1983, în conformitate cu programa Ministerului Educației și Învățământului, aprobată cu nr. 41039/1983, și a fost avizat de Comisia de limba și literatura română a M.E.I.

Referenți științifici: conf. univ. dr. **GRIGORE BRÂNCUȘ**
cercet. șt. pr. **FULVIA CIOBANU**
prof. **ALEXANDRU CRIȘAN**
prof. **ECATERINA HANDRUȘ**
prof. **DUMITRU SĂVULESCU**

Redactor: ARETIA DICU

Tehnoredactor: ILINCA PROSAN

Ilustrațiile și coperta: VALENTIN TĂNASE

Lipsesc paginile 3-8 conținînd (conform Cuprinsului):
pag 5. Imnul de stat al Republicii Socialiste Romania.
pag 8. *Cîntare României* (fragmente) de Miron Radu Paraschivescu

Nu cunoaștem conținutul original al paginilor 3-4 (din amintiri, acesta ar putea conține poezia "*Din Pirinei la Carpați să trăim uniți ca frați ... să facem din tun tractoare, din atomi lumini izvoare ...*", dintr-o cuvîntare oficială de N. Ceaușescu).

Imnul de Stat al RSR se găsește în alte surse.

Pare dificil de găsit acum o versiune a paginilor pierdute din Cîntare României. Au rămas ultimele strofe (redate pe pagina următoare.

> *Miron Radu Paraschivescu pare să nu fie un autor agreat în noile condiții politice, deoarece poeziile sale nu se găsesc în colecțiile online de poezii românești.*

Cîntare României, de Miron Radu Paraschivescu (ultimele strofe).

O, ţara mea, cea plină de minuni!
Văd munţii-nalţi, cu albele cununi,
Şi dealuri viorii ce-şi moaie-n zări
Spinările, ca valul unei mări,
Zăresc pe coaste turmele rotunde,
Ca albe pietre semănate-n munte
Şi văd cum se ridică la picioare
Păduri de sonde, iuţi funiculare[1],
Uzine mari ca nişte stupi vuind,
Văd pînzele de apă ce se-ntind
Pe şesuri largi, pînă-n albastra mare,
Purtînd pe ele negrele vapoare,
Pe rîuri, plute, bărcile gingaşe,
Şi peste tot, în tîrguri şi oraşe,
Cum alte dăţi îşi aprindeau pe culmi,
De strajă, focuri, aprigii străbuni,
Cît ochiul poate să cuprindă-n zare,
Steaguri ca flăcări pîlpîie în soare.
Cu fiecare zi totul sporeşte-n tine,
Şi-n fiecare seară îţi sînt plîne
De cîntec, drumurile toate...
.....

[1] *funicular* = mijloc de transport aerian, pe care circulă cabinele cu pasageri şi cărucioarele cu materiale, folosit în regiunile muntoase greu accesibile

PATRIA NOASTRĂ

de *George Coşbuc* (1866—1918)

Patria ne-a fost pămîntul
Unde ne-au trăit strămoşii
Cei ce te-au bătut pe tine,
Baiazide, la Rovine,
Şi la Neajlov te făcură
Fără dinţi, Sinane,-n gură,
Şi punînd duşmanii-n juguri
Ei au sfărîmat sub pluguri
Sîngele Dumbrăvii Roşii,
Asta-i patria română
Unde-au vitejit[1] strămoşii!

Patria ne e pămîntul
Celor ce sîntem în viaţă,
Cei ce ne iubim frăţeşte,
Ne dăm mîna românește;
Numai noi cu-acelaşi nume,
Numai noi români pe lume,
Toţi cu-aceeaşi soartă dată,
Suspinînd cu toţi-odată
Şi-avînd toţi o bucurie;
Asta-i patria română
Şi ea sfîntă să ne fie.

Patria ne-o fi pămîntul
Unde ne-or trăi nepoţii
Şi-ntr-o mîndră Românie
De-o vrea cerul, în vecie[2],

[1] *a viteji* = a lupta
[2] *vecie* = veşnicie, eternitate; *în vecie* = veşnic

S-or lupta să ne păzească
Limba, legea[1] românească,
Şi vor face tot mai mare
Tot ce românismul[2] are:
Asta-i patria cea dragă
Şi-i dăm patriei române
Inima şi viaţa-ntreagă.

Memoraţi, la alegere, o strofă din poezie.

*

Noi suntem oamenii acestui pământ! Noi am prins rădăcini aici; ca şi codrii străvechi, noi ne-am înfrăţit cu pământul. Ne-au bătut furtunile, dar am stat pe loc, ca să ne vie ceasul înfloririi.

Mihail Sadoveanu

Sînt suflet în sufletul neamului meu
Şi-i cînt bucuria şi-amarul.

George Coşbuc

*

ÎNDRUMĂRI

În poezia „*Patria noastră*“, George Coşbuc, interpret al gîndurilor şi năzuinţelor întregului popor, exprimă dragostea sa puternică pentru tot ceea ce înseamnă patria română. Pentru autor patria reprezintă:

— pământul strămoşilor noştri, care au luptat cu vitejie apărînd aceste meleaguri şi alungînd pe cotropitori la Rovine, Neajlov şi Dumbrava Roşie;

— pământul pe care trăiesc contemporanii săi, uniţi prin aceleaşi gînduri, sentimente şi idealuri;

— pământul nepoţilor, al generaţiilor viitoare, care nu vor precupeţi nimic în lupta lor pentru păstrarea limbii şi a tradiţiei, pentru dezvoltarea şi înflorirea „mîndrei Românii“.

Patriei noastre, căreia poetul îi acordă cea mai mare cinstire, considerînd-o sfîntă, îi dăruim „inima şi viaţa-ntreagă“.

---

[1] *lege* = datină, tradiţie

[2] *românism* = aici, poporul român

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce vers se repetă spre sfîrşitul fiecărei strofe? De ce credeţi că poetul a procedat astfel?

2. Ce figuri de voievozi care au luptat pentru libertatea ţării şi a poporului nostru vă sînt sugerate de scriitor prin numele Rovine, Neajlov şi Dumbrava Roşie?

3. Indicaţi timpurile verbelor care predomină în fiecare strofă şi explicaţi de ce le-a folosit autorul în această ordine.

4. Citiţi expresiv strofa a doua, accentuînd cuvintele care se repetă. Ce semnificaţie au ele pentru poet?

5. Ce înţelegeţi prin versurile „*Asta-i patria română / Şi ea sfîntă să ne fie*“ din strofa a doua?

6. Ce înseamnă a da patriei române „*inima şi viaţa-ntreagă*“?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Identificaţi sufixele cu care sînt formate cuvintele următoare: *românește, bucurie, România, românească* şi *românism.*

2. Indicaţi sinonimele următoarelor cuvinte: *soartă, (a) bate, (a) sfărîma, patrie, mîndră, vecie, dragă* şi *întreagă.* Alcătuiţi propoziţii cu trei dintre acestea.

3. Găsiţi cuvintele care se opun ca înţeles următorilor termeni: *duşman, mare, (a) iubi* şi *(a) suspina.* Formulaţi apoi cîte o propoziţie cu fiecare.

4. Înlocuiţi formele verbale *o fi, or trăi, o vrea* şi *s-or lupta* cu cele din limba română literară.

5. Ce cuvinte ale cîntecului „*Hora Unirei*“ vă amintiţi citind versurile:
   a. *Ne dăm mîna românește.*
   b. *Numai noi cu-acelaşi nume...*
   c. *Toţi cu-aceeaşi soartă dată...*

TEMĂ

Citiţi în clasă poezii în care este exprimat sentimentul de admiraţie faţă de patria şi poporul român.

OPERA LIRICĂ

Poezia „*Patria noastră*“ comunică puternicul sentiment de dragoste al scriitorului pentru glia noastră strămoşească.

Lucrarea literară în care autorul îşi exprimă în mod direct propriile sentimente, convingeri şi aspiraţii se numeşte operă lirică.

Opera lirică se deosebeşte astfel de cea epică prin faptul că aceasta din urmă exprimă sentimentele şi gîndurile autorului prin intermediul acţiunii şi al personajelor.

Creaţiile lirice sînt scrise de obicei în versuri.

*

VOCABULARUL

Vocabularul este totalitatea cuvintelor dintr-o limbă.

Cuvîntul reprezintă unitatea de bază a vocabularului.

Orice cuvînt are *o formă* (un corp alcătuit dintr-unul sau mai multe sunete) *unul sau mai multe înţelesuri* (sensuri, semnificaţii)

Cuvîntul de bază serveşte ca punct de plecare în formarea altor cuvinte. De exemplu:

— *copil*, în formarea cuvîntului *copilaş;*
— *floare*, în formarea cuvîntului *înflori.*

Prefixul este un sunet sau un grup de sunete care se ataşează la începutul unui cuvînt de bază sau al unui radical. De exemplu:

ne-, adăugat la începutul cuvîntului de bază *atent* → *neatent*;
în-, adăugat la începutul radicalului *flor*, urmat de sufixul *-i* → *înflori.*

Sufixul este un sunet sau un grup de sunete care se ataşează la sfîrşitul unui cuvînt de bază sau al unui radical. De exemplu:

-aş, adăugat la sfîrşitul cuvîntului de bază *copil* → *copilaş;*
-i, adăugat la sfîrşitul radicalului *flor-*, precedat de prefixul *în-* → *înflori.*

Cuvîntul derivat este rezultat din ataşarea unui prefix sau a unui sufix la un cuvînt de bază sau radical: De exemplu:

cuvînt de bază	prefix	cuvînt derivat
moş	*stră-*	*strămoş*
face	*des-*	*desface*
cuvînt de bază	**sufix**	**cuvînt derivat**
frate	*-eşte*	*frăţeşte*
veac	*-ie*	*vecie*

Familia lexicală reprezintă totalitatea cuvintelor derivate de la un cuvînt de bază şi înrudite ca înţeles. De exemplu:

— de la cuvîntul de bază *carte* s-a format familia lexicală:

cărticică
cărţulie

— de la cuvîntul de bază *tînăr* s-a format familia lexicală:

tinerel	*tinerime*
tinerel	*tinerime*
întineri	*tinerețe*

Radicalul este elementul comun tuturor cuvintelor derivate care formează o familie lexicală. De exemplu:

— radicalul cuvintelor din prima familie lexicală este *cărt- (cărț-)*; la el se adaugă sufixele *-icică*, *-ulie*;

— radicalul cuvintelor din a doua familie lexicală este *tiner-*; la el se adaugă prefixul *în-* și sufixele:

-et	*-ește*
-el	*-ime*
-i	*-ețe*

Sinonimele sînt cuvinte cu același înțeles și cu forme diferite. De exemplu:

— *zăpadă, nea, omăt;*

— *clar, limpede;*

— *(a) reuși, (a) izbuti;*

— *încet, agale.*

EXERCIȚII

1. Arătați sufixele cu care s-au format următoarele cuvinte:

copilărie, băiețaș, carnețel, scăriță, măturică, strungar, cunoștință, învățămînt, țărănime, aluniș, făget, muncitor, lemnos, săptămînal, argintiu, (a) dărui, albeață, amorțeală, apusean, oltenesc, prietenie.

2. Indicați prefixele cu care s-au format termenii:

(a) reface, (a) întreține, (a) descompune, nedrept, consătean, (a) îmbolnăvi, (a) îndepărta, postmeridian, preșcolar, strănepot, antebrat, antiaerian, extraplat, (a) răstălmăci, (a) subaprecia, ultraviolet.

3. Precizați care este radicalul următoarelor cuvinte:

copiliță, fluturaș, scăunel, putinică, pădurar, fotbalist, stăruință, legămînt, muncitorime, aluniș, tineret, răbdător, lemnos, auriu, (a) vărui, verdeață, plămădeală, dobrogean, haiducesc, bogăție.

4. Formați termeni noi cu sufixele *-andru, -oi, -er, -ui* și cu prefixele *pre-, dez-, în-* și *răz-*. Formulați apoi propoziții cu fiecare din cuvintele obținute.

5. Alcătuiți familiile lexicale ale cuvintelor:

nume, vînt, alb, înalt, (a) scrie, (a) învăța, subliniind cu două linii sufixele și prefixele. Construiți propoziții cu cîte un cuvînt din fiecare familie.

6. Formulați propoziții cu derivate de la următoarele cuvinte: *nor, mic* și *(a) citi.*

Limba română are peste 120 000 de cuvinte. Dintre acestea, numai o parte sînt adunate în dicționare, în ordine strict alfabetică.

Cuvintele se grupează în mai multe categorii, după diferite caracteristici:

1. după cum sînt folosite:

a) — de toți vorbitorii: *casă, om, pîine, a vorbi* etc.;
— numai de unii vorbitori: *altoi, antibiotic, forjă, stamină* etc.;

b) — în toate sau aproape în toate regiunile țării: *bun, elev, a merge, zi* etc.;
— numai în anumite regiuni: *buduroi* („stup"), *ciubotă* („cizmă"), *cucuruz* („porumb"), *oleacă* („puțin") etc.;

c) unele cuvinte s-au învechit și nu mai sînt folosite de către vorbitori (deoarece denumesc realități ale unor perioade trecute): *clucer* („boier care se ocupa cu aprovizionarea curții domnești"), *işlic* („căciulă de blană sau de postav"), *sîneață* („pușcă"), *voievod* („domn") etc.

2. după înțeles:

a) cuvinte care au același înțeles sau un înțeles asemănător — *sinonimele: nădejde, speranță; grăiește, spune, zice;*

b) cuvinte care se opun ca înțeles: *bucurie — tristețe; mare — mic; merge — stă; jos — sus;*

c) cuvinte care au un singur înțeles: *cupru, greier, jder, ozon* etc.;

d) cuvinte care au mai multe înțelesuri:

baie — „îmbăiere"
baie — „cadă"
baie — „încăpere special amenajată pentru îmbăiere"

a trece — „a merge"
a trece — „a face o (scurtă) vizită cuiva"
a trece — „a sări peste un obstacol"
a trece — „a transporta"
a trece — „a înscrie (într-un registru)"

e) cuvinte care au aceeași formă, dar înțelesuri diferite:

boboc („pui de rață sau de gîscă") — *boboc* („floare care începe să se deschidă")
lac („întindere de apă stătătoare") — *lac* („preparat lichid")
somn („stare de repaus") — *somn* („numele unui pește")

f) cuvinte care au o formă aproximativ asemănătoare și înțelesuri diferite:

— *complement*	— *compliment*
— *oral*	— *orar*
— *prepoziție*	— *propoziție*

Pentru a evita greşelile în scrierea unor cuvinte ale limbii române, ne folosim de dicţionare şi îndreptare ortografice.

COMPUNERE

COMUNICAREA ORALĂ

EXERCIŢII

A. În clasele anterioare aţi învăţat cum se alcătuieşte o compunere şi aţi realizat mai multe tipuri:

a) după texte literare:
- povestirea unui text
- rezumatul
- caracterizarea unui personaj
- trecerea vorbirii directe în vorbire indirectă şi invers

b) după imagini

c) compuneri-corespondenţă:
- scrisoarea amicală
- telegrama
- cartea poştală
- cartea poştală ilustrată

d) compuneri libere

Vă reamintiţi că etapele elaborării unei compuneri sînt următoarele:

— alegerea şi formularea subiectului (cînd nu este obligatoriu, puteţi alege unul sau altul dintre subiectele propuse, căruia îi veţi stabili un anumit titlu);

— căutarea faptelor şi a ideilor necesare tratării subiectului (documentarea); în acest scop, de obicei, se cercetează mai multe surse: manuale, notiţe, texte literare sau ştiinţifice, culegeri, dicţionare etc.; de asemenea, este indicat să folosiţi experienţa voastră şi, mai ales, să adăugaţi pe baza acesteia elemente noi;

— alcătuirea planului, ale cărui părţi vor fi prezentate în ordinea cunoscută:
- introducere
- cuprins (tratare)
- încheiere (concluzie)

— dezvoltarea ideilor din plan, adică închegarea compunerii, în care se deosebesc două posibilităţi de prezentare: *expunerea orală* şi *expunerea scrisă* (redactarea).

B. Vă propunem un exerciţiu oral la care puteţi participa numai în momentul ales de voi, cu recomandarea de a respecta următoarele indicaţii:

a) Priviţi cu atenţie fiecare imagine de mai jos. Precizaţi ce aspecte cunoscute vă sugerează acestea:

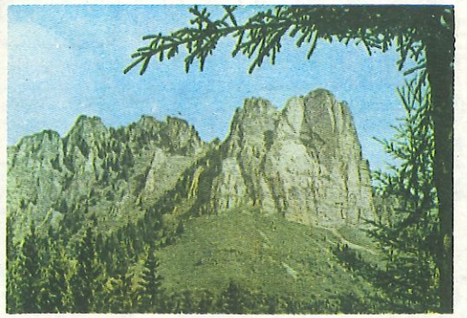

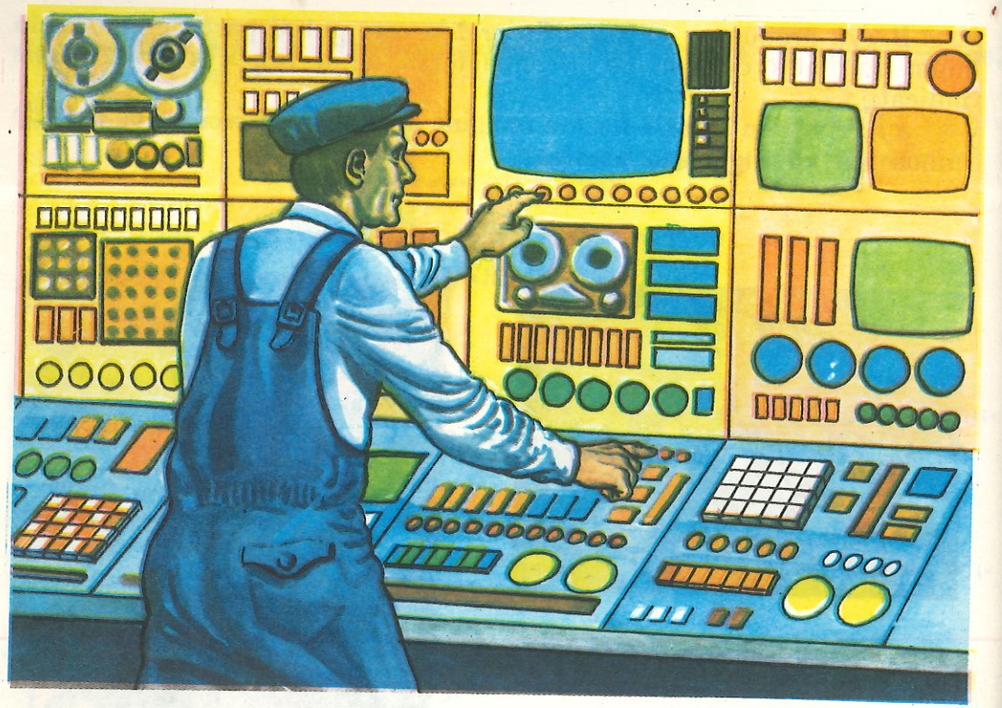

b) Alegeţi dintre următoarele opere literare pe cele care exemplifică fiecare imagine:

— „*Senin de august*“ de Dumitru Radu Popescu
— „*Peneş Curcanul*“ de Vasile Alecsandri
— „*Ţara mea*“ de Ioan Neniţescu
— „*Datoria*“ de Nicolae Ţic
— „*Bătălia de la Podul Înalt*“ de Nicolae Iorga
— „*Pui de lei*“ de Ioan Neniţescu
— „*Povestea Vrancei*“ din literatura populară

c) Stabiliţi pentru fiecare imagine şi text (sau texte) literar(e) un titlu care să corespundă aspectelor generale ce urmează a fi dezvoltate în compunere.

d) Organizaţi-vă în cinci grupe şi, de comun acord, fixaţi numărul imaginii care vă place şi despre care doriţi să discutaţi.

e) Alcătuiţi planul oral al compunerii.

f) Dezvoltaţi ideile, în ordinea prezentării ilustraţiilor, astfel ca din expunerile voastre orale să se evidenţieze subiectul general „*Ţara mea*“.

Observaţie: Puteţi interveni cu completări în timpul comunicării orale a colegilor din celelalte grupe (citate, referiri la alte texte literare, filme, fapte aflate din ziare, de la radio sau televizor, creaţii, impresii din mediul înconjurător, cunoştinţe de istorie sau de geografie, aspecte din patria noastră socialistă).

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. VOINŢA NEAMULUI

de *Ioan Neniţescu* (1854—1901)

În ţara noastră românească vrem înşine stăpîni să fim
Şi stăpînirea ţării noastre cu nimenea n-o împărţim.

Şi nu vrem noi românii fruntea-n veci la nimeni s-o plecăm
Şi din moşie nici o palmă, o unghie n-o să lăsăm.

Nu vrem să închinăm[1] popoare sub mîndru sceptru[2] românesc,
Ci să trăim din viaţa noastră şi dreptul nostru strămoşesc.

Nici la răpiri ne zboară dorul, dar vai acelui ce-a-ndrăzni
Ştirbiri[3] moşiei[4] a ne face, el cu viaţa va plăti!

Căci pe moşia cea străbună vrem înşine stăpîni să fim
Şi stăpînirea ei cu nimeni nu cugetăm s-o împărţim!

*

1. Învăţaţi să citiţi corect şi expresiv poezia.
2. Explicaţi titlul acestei poezii.
3. Care este verbul folosit mai des şi de ce credeţi că l-a repetat autorul la persoana I plural?
4. Memoraţi, la alegere, versuri din poezie şi apoi scrieţi-le în caietele de teme.

II. DREPTUL DE A FI STĂPÎNI

fragmente

de *Dumitru Almaş* (n. 1908)

Poporului român i-a fost dat să trăiască o istorie grea, frămîntată, încărcată de neguri şi lumini, de ani grei — mulţi — şi ani buni — mai mulţi. Căci rîvnite i-au fost libertatea şi bogăţiile, roadele muncii sale. A fost o vreme lungă, prea îndelungată, în care, cum spunea Kogălniceanu, cu un veac şi jumătate în urmă, „începutul nostru (adică origi-

[1] *a închina* (înv.) = aici, a supune
[2] *sceptru* = aici, putere, autoritate, dominaţie
[3] *ştirbire* = încălcare, nesocotire; micşorare, ciuntire, pierdere
[4] *moşie* = aici, pămînt strămoşesc, patrie

nea) ni s-au tăgăduit[1], numele ni s-au prefăcut, pămîntul ni s-au sfîşiat, drepturile ni s-au călcat în picioare". Aşa încît, hotărîrea noastră întru afirmarea nestingherită a individualităţii[2] naţionale şi a dreptului la o existenţă de sine stătătoare s-a înfăţişat şi se înfăţişează ca deplin îndreptăţită.

Toate popoarele îşi au patria lor, casa lor, familiile lor. Zicem ca Bălcescu: „Patria este locul, căminul în care ne-am născut şi care ne hrăneşte, locul de care sînt legate suvenirele[3] copilăriei noastre, suvenire atît de dulci, a căror coardă[4] face să tresară omul bărbat. Această simpatie ce avem către patrie se numeşte amorul patriotic[5], care se naşte o dată cu inima omului, deodată cu sine... Patria, această fiinţă ideală[6], pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viaţa, este identitatea[7] intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge şi-i uneşte în apărarea unui bine comun... Ca să avem patrioţi, ca să ne putem apăra interesele, casa, viaţa, familia, cată[8] să ne legăm printr-aceleaşi interese, cată să avem fiecare parte dintr-această patrie, astfel fiecare vom învăţa a iubi patria, şi atunci fiecare va zice: „prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei"(...).

A fi stăpîn în ţara ta... înseamnă să o iubeşti, să-i consacri[9] elanurile şi simţămintele cele mai înalte, căci ele dau muncii şi creaţiei frumuseţe şi noblețe,[10] sens adînc vieţii.

*

Citiţi fragmentul de mai sus şi încercaţi să arătaţi ce înseamnă „a fi stăpîn în ţara ta".

---

[1] *a tăgădui* = a nu recunoaşte ceva; a nega, a contesta
[2] *individualitate* = aici, totalitatea particularităţilor specifice unui popor; personalitate
[3] *suvenir* (pl. *suvenire, suveniruri*) = amintire
[4] *coardă* = aici, fior
[5] *amor patriotic* = dragoste, iubire de patrie
[6] *ideal* = aici, perfect, desăvîrşit, minunat, splendid
[7] *identitate* = aici, unitate; asemănare
[8] *a căuta* (înv. şi pop. *a căta*, la pers. a III-a sg., *cată*) = a trebui
[9] *a consacra* = a dărui, a închina, a dedica
[10] *noblețe* = aici, atitudine, însuşire morală superioară, care face cinste, care pune într-o lumină favorabilă pe cineva

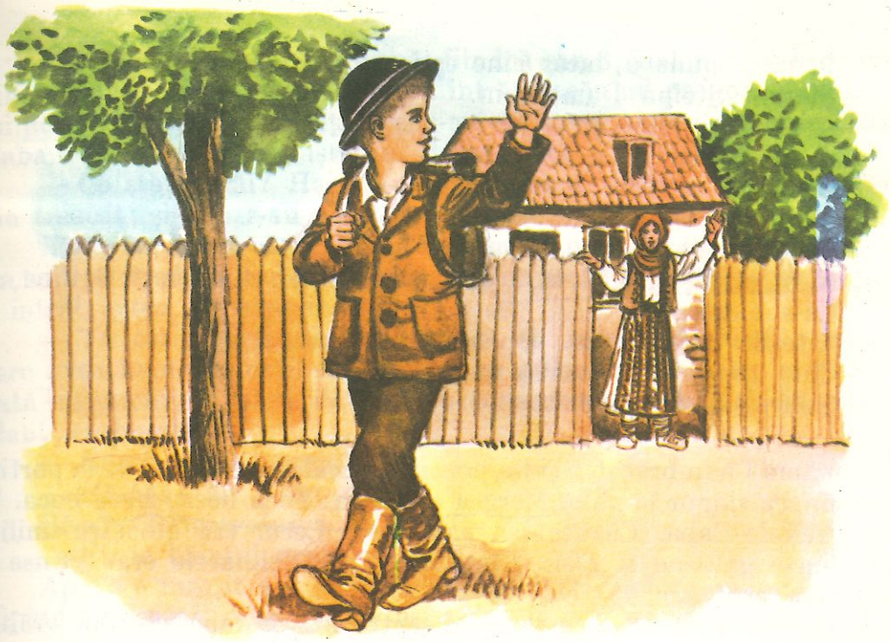

PRAVALE-BABA

fragmente

de *Ionel Teodoreanu* (1897—1954)

— Bagă de seamă, Fănuţă, acuma intri în rîndul oamenilor. S-a trecut cu joaca, i-a spus mama, uitîndu-se la el cu inima cam strînsă.

Niciodată nu i s-a părut Domnicăi mai nimica-toată-de-om decît în ceasul dimineţii cu brumă, cînd l-a pregătit pentru cea dintîi zi de şcoală. Parcă-l luase la oaste. Tuns chilug[1] — aşa o învăţase pe Domnica la şcoală, cînd l-a înscris — cu botfori[2] potcoviţi, surtuc[3] croit dintr-unul al tatei şi pălărie neagră de flăcău. Ghiozdanul prins în spinare cu două cureluşe, ca o raniţă[4]. În ghiozdan, abecedarul, placa[5], plumbul[6], buretele, o bucată de pîine şi nişte perje[7] afumate. Batistă curată în buzunar; unghiile tăiate şi limba cusută[8].

---

[1] *tuns chilug* = tuns pînă la piele
[2] *botfor* (mai ales la pl. *botfori*) = cizmă (din piele tare şi încreţită)
[3] *surtuc* = haină, veston
[4] *raniță* = sac de pînză purtat de militari: rucsac
[5] *placă* = tăbliţă (de scris)
[6] *plumb* = condei special de piatră cu care se scria pe placă (pe tăbliţă)
[7] *perjă* = prună
[8] *a avea limba cusută* = aici, a nu vorbi neîntrebat

— Ia mai spune o dată: cine eşti tu?
— Ştefan. Ştefan Damaschin.
— A cui eşti tu?
— A lui Ştefan şi a Domnicăi.
— Cîţi ani ai?
— Şăpti.
— Ce ştii de-acasă?
— A, bî, cî, dî, ie, fî, gî, hî, i, jî, lî, mî, nî, o, pî, rî, sî, şî, tî, ţî, u, vî, zî.
— Ce-s aiestea?
— Literile alfabetului. Buchile, adăugase el.
— Cine te-o-nvăţat vorba asta?
— Ştiu eu de la oameni.

. . . . . .

Şi mama l-a îmbrăcat... şi l-a pornit la şcoală, privindu-l de la portiţă cum se ducea singur la vale. Mergea ca toaca: boca-boca, boca-boca. El de la Prăvale-Baba. Căzuse brumă deasă. Cerul era albastru-siniliu[1] peste frunze galbene şi roşii. Cîntau cocoşii. Felinarele erau stinse şi suflase cu brumă.

În ograda[2] şcolii erau castanii lui septembrie şi două feluri de vrăbii: unele cu pene, altele cu ghiozdan. Şi unele şi altele erau săltăreţe şi făceau larmă[3] subţire. Fănuţă intrase în ograda şcolii, aşezîndu-se pe un pietroi de lîngă poartă, ca un drumeţ care s-a oprit la han[4] să-şi răsucească o ţigară şi să răsufle. Privea la toate şi nu spunea nimic.

. . . . . .

Şi alţi doi ochi au privit ca în fiecare an recreaţia noilor veniţi, dar ascunşi după o perdea, cercînd de-acolo să-i cunoască în libertate.

Apoi a sunat clopoţelul peste larma glasurilor, abătînd-o de la joacă. Şi vîrstele[5], după ce-au trecut pe uşa şcolii, îmbulzindu-se, s-au despărţit, luîndu-şi locul în clasele lor.

Mirosea înţepător a doftorie şi a alte cele. Ochii începeau să lăcrămeze. Pereţii erau acoperiţi cu hărţi în culori şi animale domestice în mărime: boul, vaca şi viţelul, capra, porcul, bivolita, cîinele şi mîţa.

Clasele umplute răsunau de tropăituri pe podele şi de pocnetul bocancilor. Era cu veselie ca întîiul foc în sobă.

Numai cei din clasa întîia nu ştiau ce să facă în cazarma[6] lor. Stăteau unii într-alţii, căutînd parcă pe sus ochiul de-acasă al părinţilor, înecaţi între zidurile cu miros, pierduţi în mulţimea lor.

---

[1] *albastru-siniliu* = albăstrui
[2] *ogradă* = curte, bătătură
[3] *larmă* = gălăgie, hărmălaie, vuiet, zgomot, freamăt, animaţie
[4] *han* = local cu ospătărie, camere de locuit şi locuri pentru căruţe şi cai (în secolul trecut)
[5] *vîrstele* = copiii de diferite vîrste
[6] *cazarmă* = aici, clasă (o încăpere mică)

Fănuţă a venit cel din urmă, fiindcă şi-a spălat mîinile la robinetul din ogradă. Şi cum l-au văzut că intră, bocănind pe podele cu botforii lui potcoviţi, ochii celorlalţi la el s-au oprit. — Aista-i cel de la Prăvale-Baba — şi de la el au aşteptat drum.

— Ce staţi, măi? Hai să ne găsim locul nostru, le-a spus Fănuţă din treacăt; şi toţi s-au luat după el.

Fără să mai cerceteze, Fănuţă a lăsat în plata lor încăperile cu huiet[1], s-a suit pe scară şi descoperind un prag cu soare şi tăcere — ca de pod — a intrat acolo, descoperindu-se.

— Tu eşti repetent? l-a întrebat cu respect feciorul primarului, care avea haine de catifea albastră, cu guler scrobit peste celălalt, cravată cu puchiţei[2], plete de fată cu tunsoare pe frunte şi ciuboţele[3] de glanţ[4] cu bumbi[5].

— De ce, măi domnişoară?

— Hă-ăăă! au făcut ceilalţi.

Băiatul primarului a spus:

— Eu îs băiatul primarului...

Apoi s-a înroşit şi a înghiţit de două ori — fără să aibă gîlci[6] — clipind cu ceaţă[7]. A izbutit totuşi să spuie cu glas de porţelan:

— Tu ai mai fost la şcoală. De asta ştii.

— N-am mai fost eu, da' mă descurc şi-n codru, a spus Fănuţă, simţindu-se dulău de stînă alături de pisicuţa cu fiong[8] la gîtul gulerat.

Aşa i-a găsit Doamna care-a intrat uşurel, fără s-o simtă nimeni: pe Fănuţă stînd rezemat de banca întîia, cea de lîngă uşă, ca o gazdă, iar pe ceilalţi în jurul lui ca nişte oaspeţi.

— Eu sînt profesoara voastră. Să-mi spuneţi Doamna.

Toţi s-au uitat cu îngheţ[9] la ea.

Doamna s-a aşezat pe catedră, a deschis catalogul şi le-a spus:

— Bună dimineaţa, copii.

A strălucit soarele mai vesel, dar numai un glas i-a răspuns:

— Bună dimineaţa, Doamnă.

Doamna l-a privit pe Fănuţă şi i-a dat un zîmbet. Iar ceilalţi s-au uitat cu încă şi mai multă „i-ute-al-dracului" privire, la cel mic de la Prăvale-Baba.

Doamna avea păr ca de abur, pieptănat în sus, obraji gălbui, cu oase, ochi castanii şi frunte mare-n sus.

---

[1] *huiet* = vuiet, larmă, zgomot, gălăgie, hărmălaie, zarvă
[2] *puchiţei* = picăţele
[3] *ciuboţică* (mai ales la pl. *ciuboţele*) = cizmuliţă
[4] *glanţ* = aici, lac (din care erau făcute ciuboţelele)
[5] *bumb* (mai ales la pl. *bumbi*) = nasture
[6] *gîlcă* (mai ales la pl. *gîlci*) = umflătură, inflamaţie (la gît), gîlmă
[7] *a clipi cu ceaţă* = a clipi încurcat, intimidat, temător, derutat
[8] *fiong* = fundă
[9] *cu îngheţ* = cu spaimă, cu frică

Doamna a strigat catalogul şi fiecare a auzit numele celorlalţi, dar nu ca acasă.

Îi culegea[1] cu numele întreg, pe fiecare dintre toţi, arătîndu-le locul în bancă.

Pe Ştefan Damaschin l-a ţinut în banca întîia, chiar în faţa catedrei.

I-a mai strigat încă o dată, cuprinzînd pe fiecare cu privirea, închizîndu-l parcă într-o cutiuţă, spunîndu-le să răspundă prezent fiecare pentru el şi să se ridice. Aşa au făcut...

Apoi Doamna s-a uitat lung la ei şi i-a întrebat, vorbind cu toţi cum ai vorbi cu unul.

— Ştiţi voi ce-i crida[2]? privind peste capul lui Damaschin.

S-au uitat unii la alţii, prepuielnici[3], şi s-a pornit o foşgăială[4] în bănci.

— Nu ştie nimeni ce-i crida? a stăruit Doamna.

— Ştiu eu, a ghicit băiatul domnului Căpitan de jandarmi[5], care era îmbrăcat în tunică de postav militărească, cusută cu bumbi galbeni.

— Spune, Decebal Cotruţă.

Dar Decebal Cotruţă a tăcut ostăşeşte; iar mîna lui dreaptă a pornit glonţ spre tablă, arătînd crida de-acolo.

— Ştim şi noi, au spus alţii şi au făcut la fel.

Decebal s-a uitat cu „sst" la ei, dar toţi trăgeau cu mîinile la ţintă în cridă.

Doamna a dat din cap cu un zîmbet.

— Ia să văd dacă Ştefan Damaschin poate să-mi spuie ce-i crida?

— Crida e o piatră albă... şi moale, s-a grăbit el să adauge, care lasă semne.

— De unde ştii tu ce-i crida?

— Am văzut la mama cînd mi-o croit surtucul... şi m-am gîndit.

— Aşa-i, băieţi? cum a spus Damaschin? i-a întrebat Doamna pe ceilalţi.

— Aşa-i. Aşa-i.

Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus, cum l-a învăţat acasă mama, ca să fie de la început premiant.

— Ce vrei, Şerban Postelnicu?

— Doamnă, şi omătul[6] e alb şi moale...

— Şi?

— Şi nu e cridă.

Băieţii au căzut pe gînduri, înnodaţi în îndoieli[7].

[1] *a culege* = aici, a striga (la catalog)
[2] *cridă* = cretă
[3] *prepuielnic* = bănuitor
[4] *foşgăială (fojgăială)* = forfotă, foială, neastîmpăr, frămîntare, agitaţie
[5] *jandarm* = soldat însărcinat cu supravegherea ordinii la sate, în regimul burghez
[6] *omăt* = zăpadă, nea
[7] *înnodaţi în îndoieli* = nedumeriţi, încurcaţi

— Şerban Postelnicu, sînt multe lucruri albe şi moi care nu-s nici piatră, nici cridă. Aşa, de pildă: pînza, laptele, halviţa, lăcrămioara, mielul... Dar eu am întrebat ce-i crida. Stai jos, ascultă, gîndeşte-te şi răspunde numai la ce întreb. De ce rîzi, Ştefan Damaschin?

— Mă gîndeam şi eu aşa...

— Spune tare: la ce te gîndeai? Să ne veselim şi noi dacă-i de rîs.

— Mă gîndeam că şi Postelnicu e roş ca patlagica, da' nu-i patlagică!

Doamna a zîmbit potolit, iar ceilalţi au rîs într-un glas[1], cu ochii la Patlagică. Altă poreclă se născuse.

Doamna a ciocănit cu degetul în catedră şi s-a făcut linişte. Apoi a întrebat:

— Ştie vreunul dintre voi să scrie?

Mulţi au tăcut niznai[2]; alţii s-au codit[3]; alţii au dat din cap cu da şi ba; iar alţii au vestit cu toată gura că ei ştiu de-acasă.

Ştefan Damaschin a ascultat, dar n-a suflat.

— Cei care ştiu să scrie să vie aici, în băncile din faţă.

S-au zorit dînd buzna[4], ca la pofteală cu dulceţi.

— Voi faceţi-le loc.

Cu Ştefan Damaschin în cap, cei din băncile din faţă au plecat; iar ceilalţi, cărturarii[5], s-au aşezat cu slavă[6] în locurile din frunte. Şerban Postelnicu — primarul — s-a grăbit să ia tocmai locul lui Ştefan Damaschin. Iar de-acolo, a întors capul şi i-a aruncat o privire peste umăr, care spunea:

— Sîc!

— Bine, a spus Doamna. Vedem noi îndată. Eu, băieţi, a vorbit ea tuturora, am să încep o poveste pe care mulţi dintre voi o ştiţi de-acasă. Oricum, şi dacă aţi uitat-o, voi să mă ascultaţi cu luare-aminte[7] şi să nu vă gîndiţi la altăceva. Uite-aşa spune: „Era odată o babă..."

— Şi un moşneag, a sărit unul.

— Da, şi un moşneag, a spus Doamna, privindu-l. Numai că acum eu spun povestea şi voi m-ascultaţi. „Baba avea o găină şi moşneagul avea un cucoş. Găina se oua de cîte două ori pe zi şi baba mînca o mulţime de ouă, iar moşneagului nu-i da nici unul." Aţi ascultat bine?

— Am ascultat.

— Care dintre voi, a vorbit Doamna către cei neştiutori de carte, poate să spuie cu vorbele lui ce-am istorisit eu?... Tu, Gheorghe Coşeru.

Gheorghe Coşeru a înghiţit şi a spus fuguţa:

[1] *într-un glas* = împreună, deodată
[2] *a tăcea niznai* = a păstra tăcere completă, a nu sufla o vorbă
[3] *a se codi* = a şovăi, a ezita
[4] *a da buzna* = a se zori, a se grăbi
[5] *cărturar* = om învăţat (cel care ştie carte multă)
[6] *cu slavă* = cu faţă, cu mîndrie şi mulţumire
[7] *cu luare-aminte* = cu atenţie

— Era odată o babă și-o găină, un moșneag ș-un cucoș. Găina babei făcea ouă multe, da' cucoșul moșneagului nu făcea ouă deloc. Și numai baba mînca ouă.

Doamna a zîmbit și a spus:

— Cam așa.

Apoi Doamna s-a uitat la băncile cărturarilor.

— Acum să vedem care dintre voi poate să scrie cu cridă pe tablă ce-am spus eu...

Tăcere cu spaimă. Toți și-au încuiat mîinile sub bancă, uitîndu-se în jos.

— Șerban Postelnicu... l-a încercat Doamna pe cel ajuns în banca întîia.

Dar Patlagică s-a făcut alb cum îi crida și Doamna i-a dat bună pace[1], lăsîndu-l să fie alb și moale.

— Timotei Hanțu, a cercetat ea pe cel de lîngă Postelnicu.

Dar băiatul domnului Procuror a dat din cap, cu degetul în gură, cum făcea și la masă cînd bunica îl ruga să mănînce și el nu spunea decît: 'm!

— Scoate degetul din gură, Timotei Hanțu.

Fără deget, gura lui Timotei a rămas ca a pruncului[2] fără biberon.

Doamna a așteptat. Se făcuse atît de mare tăcere încît parcă lumina soarelui a crescut, aducînd zgomotele de-afară și din piept — ale castanelor și inimilor cu zvîc[3] — drept la catedra Doamnei.

— Să vie la mine Ștefan Damaschin.

Din fundul clasei, unde ajunsese, cel de la Prăvale-Baba a pornit înspre catedră, bocănind ca o catană[4].

. . . . . .

Apoi Doamna, după ce și-a adîncit privirea în ochii lui, i-a spus tare:

— Du-te la tablă, Ștefan Damaschin.

S-a dus și s-a oprit.

Toți se bucurau că nu-s în pielea lui. Numai Ștefan Damaschin nici nu s-a bucurat, nici spăimîntat, ci a stat, așteptînd, cu mintea stîrnită ca zbîrnîitoarea unui zmeu.

— Ștefan Damaschin, poți tu să faci pe tablă ce-am istorisit eu?

Ceilalți n-au înțeles cum trebuie, crezînd că a scrie, sau a face, totuna era.

Dar Ștefan Damaschin a răspuns, după ce s-a măsurat din ochi cu tabla:

— Să fac oi putea.

— Ia încearcă.

[1] *a da bună pace* (cuiva) = a lăsa în pace, a nu supăra, a nu deranja, a nu tulbura (pe cineva)

[2] *prunc* = sugar, nou-născut, copilaș, tînc

[3] *inimă cu zvîc* = inimă vioaie, copil vioi

[4] *cătană* = soldat, ostaș, militar

...Dintîi s-a ivit casa: casă de țară cu cocostîrc în vîrf, ușă, două ferestre și prispă. Apoi s-a așezat pe prispă, în stînga baba, cloanță-cotoroanță cu nas hapsîn[1], ochi mici și burtă cît o bute[2]. Cînd a ajuns la mîinile ei, Fănuță s-a oprit, s-a gîndit, s-a răzgîndit și a lăsat mîinile babei ca niște lînă, încă netoarsă, fără degete. Apoi s-a așezat pe prispă moșneagul... Pe umărul moșneagului, un cucoș își spunea vorba: Cucurigu!

Apoi Fănuță s-a dus la mîinile babei și le-a tors din caier, cu degete încîrligate de Talpa Iadului. Într-una, baba ținea un ou. Cu cealaltă baba ținea o sforicică de care crida a legat o găină care scoate ou. Fănuță

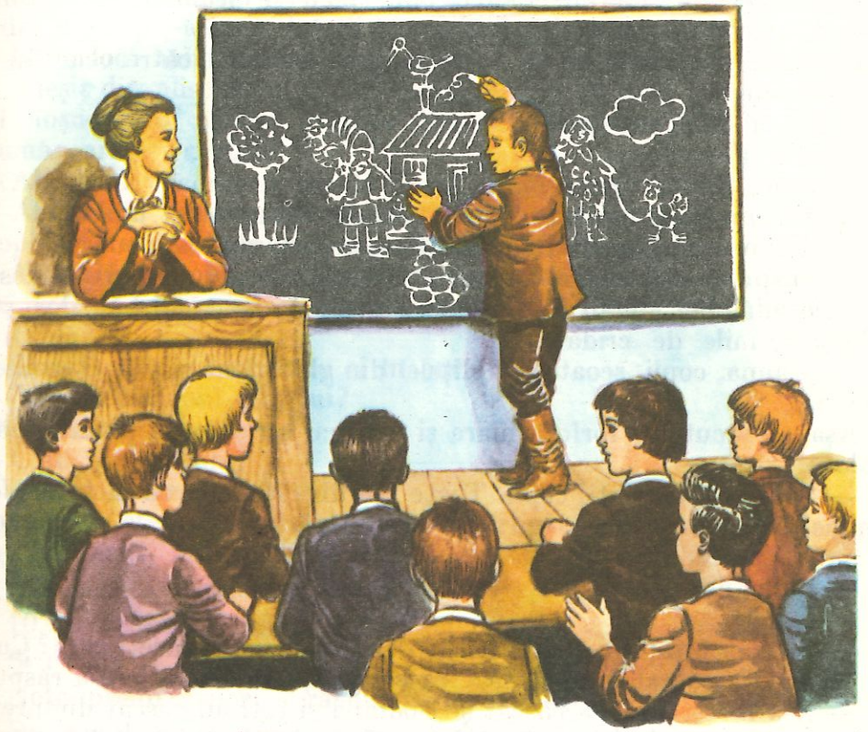

nu s-a sfiit să puie oul unde trebuie și băieții au rîs de-așa ispravă glumeață. Dar rîdea și Doamna, astfel că băieții s-au uitat mai departe.

— Ce mai venea?

A stat și s-a gîndit Fănuță, cu fața boțită[3] de gînd, frămîntînd crida în degete. Ș-apoi s-a hotărît și-a pus în burta babei, de la gîtița[4] în jos, ou lîngă ou, cum stau cartofii într-un sac.

[1] *hapsîn* = aici, care arată lăcomie și răutate

[2] *bute* = butoi mare de formă alungită

[3] *boțit* = zbîrcit, încrețit

[4] *gîtiță* = beregată, gît, gîtlej

Băieţii se uitau numai la tablă.

Doamna se uita numai la Ştefan Damaschin: parcă venea o rîndunică dinspre el, vestind o primăvară.

Iar Ştefan Damaschin, mereu stîrnit, a mai lăsat o aţă din streaşina casei, drept deasupra babei, de care-a atîrnat — de la el — un paianjen.

— Ştefan Damaschin, şterge tot cu buretele şi lasă numai găina... şi oul ei, a adăugat Doamna zîmbind.

Şi iar s-a făcut noapte pe tablă, rămînînd din poveste numai găina şi oul.

— Damaschin, l-a întrebat Doamna; cu ce seamănă oul găinei?

— C-o buche, a spus el, şi Doamna a rîs.

— Cu care buche? Adică literă, a spus Doamna către ceilalţi.

— Cu o.

— De unde-o ştii tu?

— Din abecedar.

— Bine, Ştefan Damaschin. Acum şterge şi găina.

A şters-o. Deci, din toată povestea n-a rămas decît un ou.

— Acuma, a poruncit Doamna, fiecare să treacă la locul lui.

Au suspinat cărturarii şi-au trecut la vechile locuri, cu Şerban Postelnicu la coadă. Iar Ştefan Damaschin a venit iar în capul băncilor, ştergîndu-şi mîinile de cridă.

— Acuma, copii, scoateţi tăbliţele[1] din ghiozdane şi scrieţi ce vedeţi pe tablă.

Aşa au făcut, cu forfotă mare şi apoi cu scrîşnet de plumb apăsat pe placă.

— Să nu vă speriaţi, copii. Toate vin din poveste, cu încetul. Vouă vă plac poveştile?

— Ne plac!

— Cum nu!

— E-hei!

— Şi le ascultaţi pînă cînd vine somnul. Ş-atuncea faceţi cum? Cum?

— Aaa! a căscat unul în tăcerea celorlalţi, fără să ştie c-a răspuns.

— Aşa faceţi: aaa! a căscat şi Doamna şi toţi au căscat dimpreună cu ea, miraţi că nu-i cu bănat[2]. Alfabetul, copii, începe cu ce se isprăvesc poveştile. Aaaa! Asta-i o literă, adică semnul unui sunet care iesă din gura noastră cînd ne vine somn. Ş-acuma să vedem cum îl facem noi pe „a". Luăm oul de la găina babei şi-l punem pe tablă. Şi voi l-aţi pus pe tăbliţă.

— Pus.

— Bun. Acuma vă-ntreb: cînd îţi vine somnul, căşti, aaa; şi dacă-ţi vine somnul şi mai tare şi capul nu mai vrea să steie drept de bunăvoie, ce faci?

[1] *tăbliţă* = placă dreptunghiulară de ardezie (gresie), înrămată în lemn, pe care scriau cu condei de piatră şcolarii începători de altădată

[2] *a nu fi cu bănat* = a nu fi cu supărare

Doamna a dus mîna la tîmplă, lipindu-şi capul de mînă şi mîna de cap.

— Îl sprijini cu mîna, a răspuns ea.

S-a dus la tablă, a luat crida şi a tras un beţişor încîrligat jos, lîngă oul babei, lipindu-l de ou.

— Iaca asta e litera a, cea dintîi literă a alfabetului. Cu asta, copii, începe povestea literelor. Căci alfabetul nu-i altăceva decît o poveste în care vezi cum au venit pe lume literile. Una, o, a făcut-o găina babei cînd i-a cerut moşul să-i dea şi lui un ou. „Dă-mi, babă, un ou, a spus moşul, că cucoşul meu nu face ouă". Dar baba, cu toate că era plină de ouă, a dat din cap ş-a spus: ba. Şi iaca a ieşit şi litera b din gura babei. Ba-ba, la un loc: baba. Dar cucoşul moşului ce făcea? Cînta. Cucurigu! Şi iaca a ieşit din pliscul[1] lui o altă literă: c. Vra să zică[2] baba, găina şi cucoşul moşneagului ne dau primele litere ale alfabetului: a, b, c. Cum se cheamă cartea voastră?

— Abecedar.

— Abecedar. Vra să zică abecedarul e povestea literilor.

Clopoţelul venea într-un picior cu literile recreaţiei.

— Asta a fost, copii, cea dintîi oră de învăţătură. Ş-acuma, înainte de a vă duce la joacă, am să vă mai învăţ ceva. Cine-a făcut povestea de pe tablă?

— Damaschin, au răspuns ei în cor.

— Vra să zică oul e al lui?

— Daaa.

— Cum i-l dăm noi?

N-a ştiut nimeni să răspundă.

Doamna a şters cu buretele băţul încîrligat, alăturat oului de pe tablă, şi l-a făcut, fără cîrlig şi mai încolo, în stînga oului.

— Ştiţi voi ce înseamnă asta?

— 10, a răspuns Şerban Postelnicu.

— Şi ce e 10?

— Nota premianţilor, a răspuns Postelnicu.

— Da. Unul, două, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă, zece degete laolaltă au semnul acesta: 10. Cîte mîini aveţi voi?

— Zece, a spus repede unul clipicios[3].

Ceilalţi au rîs.

— Aveţi două mîini, că dacă aţi avea zece n-aţi mai fi oameni.

— Da, două avem.

— Şi zece degete.

[1] *plisc* = cioc, clonţ

[2] *vra să zică* (vasăzică) = deci, aşadar, prin urmare

[3] *clipicios* = care clipeşte des

— C-un deget ce poţi face? Mai nimica. Poţi culege un inel, o aţă de paianjen, poţi ciocăni la uşă, poţi lua o ulcică de toartă. Cu două degete poţi face mai mult. Cu o mînă poţi ridica o cofă[1]. Dar cu două mîini?

— Mă ieu la trîntă, a spus unul.

— Mă spăl, a spus altul.

— Trag cu praştia.

— Mă sui în copac.

— Prind mîţa.

— Sigur, i-a oprit Doamna. În două mîini cu zece degete e toată puterea şi iscusinţa omului. Copiii care sînt cuminţi, care au minte ageră, şi care mai sînt şi silitori la învăţătură, merită nota zece. Atîta le poate da profesorul;... Acuma eu am să iau nota zece de pe tablă şi am s-o scriu în catalog în dreptul lui?...

— Ştefan Damaschin, a izbucnit corul cu veselie şi dreptate.

Numai gură lui Şerban Postelnicu a rămas căscată la litera o: oul babei.

*

Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă.
Ascultă învăţătura tatălui tău şi nu uita poveţele mamei tale!
Unde şcoala se iveşte
Pămîntul se-mbogăţeşte.

*

ÎNDRUMĂRI

În acest fragment din opera literară cu acelaşi nume, scriitorul Ionel Teodoreanu povesteşte, cu duioşie şi umor, întîmplări din viaţa unor copii, elevi din clasa I, în prima zi de şcoală. În centrul naraţiunii se află figura de neuitat a lui Ştefan Damaschin, fiul unor oameni sărmani din cartierul Prăvale-Baba al tîrgului Iaşi, care se impune de la început întregii clase, prin iniţiativă, curaj, isteţime, modestie şi bună creştere.

În prima lui întîlnire cu viaţa de şcolar, Fănuţă se dovedeşte un copil vioi, inteligent, respectuos şi cu multă stăpînire de sine. Spre deosebire de fiii celor avuţi şi cu pretenţii de „cărturari", el este singurul care reuşeşte să se descurce în timpul lecţiei, atrăgînd dragostea şi preţuirea învăţătoarei sale. În admiraţia întregii clase, Fănuţă obţine „nota premianţilor", a elevilor cuminţi, silitori la învăţătură şi cu minte ageră.

[1] *cofă* = vas de apă din lemn; doniţă, botă

Povestirea „*Prăvale-Baba*" ilustrează astfel adevărul, de multă vreme cunoscut, că sub haina modestiei se poate ascunde adeseori un om cu însuşiri alese, ale cărui fapte strălucesc în ochii celor din jur ca razele unui diamant.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Care sînt momentele principale ale acestei naraţiuni? Povestiţi una dintre scenele pline de haz prezentate de scriitor.

2. Arătaţi faptele din care se desprind buna-cuviinţă şi inteligenţa lui Fănuţă.

3. Cum se desfăşoară prima lecţie la elevii clasei I? Explicaţi prin ce mijloace realizează autorul impresia de mişcare, de desfăşurare rapidă a acţiunii.

4. Ce însuşiri sufleteşti are mama lui Fănuţă?

5. Desprindeţi din text trăsăturile fizice şi sufleteşti ale învăţătoarei.

6. Ce intenţie a autorului descoperiţi în propoziţiile:

a) ... a spus Fănuţă, simţindu-se dulău de stînă alături de pisicuţa cu fiong la gîtul gulerat.

b) ... iar ceilalţi, cărturarii, s-au aşezat cu slavă în locurile din frunte.

7. Precizaţi pe text modurile de expunere folosite de scriitor în această povestire.

8. Demonstraţi că această operă literară este o naraţiune.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiţi formele *şăpti*, *aiestea*, *o învăţat*, *huiet*, *cucoş*, *paianjen*, *iesă* şi *(mă) ieu (la trîntă)* cu cele din limba literară.

În ce regiune a ţării sînt folosite cele dintîi?

2. Indicaţi cuvintele de bază de la care s-au format termenii de mai jos, precum şi sufixele şi prefixele acestora:

înnoda, *ostăşeşte*, *lăcrămioară*, *castaniu*, *veselie*, *înţepător*, *mărime*, *tropăi*, *pocnet*, *bocăni*, *pofteală*, *răzgîndi*, *bunică*, *încîrliga*, *clipicios* şi *biruinţă*.

Folosiţi în acest sens următorul model:

zîmbet — de la verbul *zîmbi* + sufixul *-et*;
străluci — de la verbul *luci* + prefixul *stră-*;
îngheţa — de la substantivul *gheaţă* + prefixul *în-* sufixul *-a*.

3. Găsiţi sinonimele următorilor termeni: *uşurel*, *anume*, *spaimă*, *vorbă*, *ageră* şi *a privi*. Procedaţi apoi la fel şi cu grupurile de cuvinte: *a băga de seamă*, (stăteau) *unii într-alţii*, (a întreba) *cu respect*, *a cădea pe gînduri*, (să ascultaţi) *cu luare-aminte*.

4. Descoperiți cuvintele care se opun ca înțeles următorilor termeni: *veselie, tăcere, dreaptă, albă, (a)ridica, afară, (a)crește, (a)lipi* și *înainte*.

5. Alcătuiți propoziții cu termenii *mare, seamănă, ochi* și *rîs*, cu toate înțelesurile pe care le cunoașteți.

6. Înlocuiți formele verbale *am să încep, am să învăț, am să iau* și *am să scriu* cu cele folosite în limba română literară.

7. Citiți cu atenție cuvintele subliniate din propozițiile de mai jos, stabiliți ce părți de vorbire sînt ele și ce funcție sintactică au:

a) Apoi Doamna s-a uitat *lung* la ei.
b) Iar mîna lui dreaptă a pornit *glonț* spre tablă.
c) Doamna a zîmbit *potolit*.

TEME

1. Alcătuiți planul simplu de idei al acestei povestiri.

2. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

Apoi Doamna, după ce și-a adîncit privirea în ochii lui, a spus tare:
— Du-te la tablă, Ștefan Damaschin.
S-a dus și s-a oprit...
— Ștefan Damaschin, poți tu să faci pe tablă ce-am istorisit eu?

*

COMPARAȚIA

Citiți următoarele texte:

a) Așa i-a găsit Doamna... pe Fănuță stînd rezemat *ca o gazdă*, iar pe ceilalți în jurul lui *ca niște oaspeți*.
b) Mă gîndeam că și Postelnicu e roș *ca patlagica*...

Observați că scriitorul îl aseamănă pe *Fănuță* cu o *gazdă*, pe *copiii* din jurul lui cu niște *oaspeți*, iar *fața* (roșie) a lui Postelnicu Șerban cu o *pătlăgică*.

Pornind deci de la niște asemănări, scriitorul a scos în relief unele însușiri ale lui Fănuță și ale colegilor, făcîndu-ne pe noi, cititorii, să ne închipuim mai bine cele descrise și povestite de el (chipul și atitudinea personajelor).

Procedeul prin care se alătură doi termeni (persoane, obiecte, acțiuni, idei etc.), pe baza unor însușiri comune, cu scopul de a evidenția anumite caracteristici ale primului termen, poartă numele de comparație.

Legătura dintre cei doi termeni ai comparației se face în mod obișnuit prin cuvîntul *ca*, cu valoare de prepoziție (vezi exemplele de mai sus). Ea se poate realiza însă și prin cuvintele *asemenea* și *cît*, tot cu valoare de prepoziție:

a) Pădurea se înalță în depărtare *asemenea* valurilor mării.
b) Nalt *cît* casa,
Verde *ca* mătasa.
(Ghicitoare)

Locul termenilor care intră într-o comparație nu este fix. Uneori, termenul al doilea este folosit înaintea celui dintîi:

„*Ca un glob* de aur *luna* strălucea“— în loc de:
Luna strălucea *ca un glob* de aur.
(Dimitrie Bolintineanu, *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*)

Comparația este întîlnită frecvent în operele literare, în proză sau în versuri; ea este prezentă însă și în vorbirea noastră obișnuită, de fiecare zi.

EXERCIȚII

1. Căutați în povestirea „*Prăvale-Baba*“ alte comparații decît cele de mai sus și precizați care sînt termenii comparați între ei.

2. Citiți în clasă versuri din diferite poezii cunoscute, în care se folosește ca procedeu comparația.

3. Completați oral punctele de suspensie cu termenii de comparație pe care îi considerați potriviți:

ochi negri .....
vorbea .....
țară frumoasă .....
obraz roșu .....
bărbat înalt .....
se învîrtea .....

4. Construiți șase propoziții în care să folosiți comparații din vorbirea obișnuită.

*

VOCABULARUL

I. REGIONALISMELE

În povestirea „*Prăvale-Baba*“ întîlnim unele cuvinte folosite mai ales în vorbirea moldovenească: *botfori, perje, huiet, bumb, cridă, prepuielnic, foșgăială, omăt, bănat, gîtiță* etc. Asemenea cuvinte cu circulație

într-una sau în cîteva regiuni ale ţării poartă numele de r e g i o n a l i s m e. Ele sînt folosite de scriitori în operele lor literare, pentru a descrie personaje, obiceiuri, întîmplări, portul oamenilor sau pentru a prezenta specificul vorbirii acestora.

EXERCIŢII

1. Identificaţi în textele de mai jos regionalismele. În ce zonă a ţării credeţi că sînt folosite?

a) Irinuţa ducea vaca la imaş, iar eu săream pîrleazul la moş Sava. Acesta sta la cobîlă şi lucra cu tesla şi cu cuţitoaia, meşterind ciolane de roate.

(M i h a i l S a d o v e a n u, *Hultanul)*

b) Cîn' oilor l-i cald, le punem la zăcărit. Cîn' să face nor, le pornim. Acolo dorm pă loc păcurari, n-au colibă, n-au cramb.

(E m i l P e t r o v i c i, *Texte dialectale)*

2. Găsiţi în lecturile citite de voi cuvinte regionale şi indicaţi pentru acestea formele literare corespunzătoare.

II. ANTONIMELE

Citiţi propoziţiile şi fraza de mai jos şi precizaţi sensurile cuvintelor subliniate:

a) ... şi descoperind un prag cu soare şi *tăcere*... a intrat acolo.
Vrăbiile făceau *larmă* subţire.

b) ... surtuc croit dintr-unul al tatei şi pălărie *neagră* de flăcău.
Crida e o piatră *albă*.

c) Fănuţă a intrat *acolo*.
— Cei care ştiu să scrie să vie *aici*...

Observaţi că în exemplul „a" substantivul *tăcere* se opune ca înţeles substantivului *larmă*; în exemplul „b" adjectivul *neagră* se opune ca înţeles adjectivului *albă*, iar în exemplul „c" adverbul *acolo*, care arată depărtarea, se opune ca înţeles adverbului *aici*, care arată apropierea.

Cuvintele care au înţelesuri opuse unul altuia (şi forme diferite) se numesc a n t o n i m e.

În limba română există, grupate perechi, în mod obişnuit:

— substantive antonime: *bunătate — răutate*; *întuneric — lumină*

— adjective antonime: *bun — rău*; *cald — rece*

— verbe antonime: *vorbeşte — tace*; *coboară — urcă*

— adverbe antonime: *înainte — înapoi*; *devreme — tîrziu*; *repede — încet*

În crearea cuvintelor antonime un rol deosebit îl au:

— prefixele cu valoare negativă:
- *dis-*: *continuu — discontinuu*
- *in-*(*im-*): *capabil — incapabil*; *prudent — imprudent*
- *ne-*: *atent — neatent*

— prefixele:
- *des-* (*dez-*): *împacheta — despacheta*; *îngropa — dezgropa*
- *în-* (*îm-*): *împovăra — despovăra*

Nu sînt antonime unele perechi de cuvinte care, pe lîngă deosebirile de sens, au şi note comune:

bărbat — femeie
băiat — fată

altoit — pădureţ
domestic — sălbatic

EXERCIŢII

1. Recunoaşteţi antonimele din următoarele propoziţii:

... cărturarii au trecut la vechile locuri, cu Şerban Postelnicu la coadă.
Iar Ştefan Damaschin a venit iar în capul băncilor...
Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus.
Toţi şi-au încuiat mîinile sub bancă, uitîndu-se în jos.

2. Grupaţi antonimele din următoarea listă de cuvinte: *zi*, *tare*, *greu*, *munceşte*, *se luminează*, *aproape*, *vesel*, *intrare*, *uşor*, *noapte*, *moale*, *se întunecă*, *trist*, *se odihneşte*, *departe* şi *ieşire* (de exemplu: *zi — noapte)*. Formulaţi apoi cîte o propoziţie cu două grupuri dintre ele.

3. Găsiţi antonimele termenilor: *ospitalier*, *libertate*, *curată*, *deasă*, *(a)acoperi*, *(a)ridica*, *început*, *(a)creşte*, *afară*, *(a)lipi*, *încolo*, *se încalţă*, *se bucură* şi *aprobă*. Alcătuiţi cîte o propoziţie cu două grupuri dintre ele.

4. Construiţi propoziţii cu antonimele următoarelor cuvinte: *lung*, *rea-voinţă*, *se îmbracă*, *articulat* şi *se întristează*.

*

A. **Derivarea** (procedeu de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul sufixelor și al prefixelor)

1. *Derivarea cu sufixe*

Citiți următoarele propoziții:

a) Asta-i patria română
Unde-*au vitejit* strămoșii.

b) Era cu *veselie* ca întîiul foc în sobă.

c) În cîteva clipe *mulțimea* se răspîndi în toate părțile.

d) Dar Decebal Cotruță a tăcut *ostășește*.

Observați că:

verbul *viteji* — este derivat de la — adjectivul *viteaz* + sufixul *-i*
substantivul *veselie* — este derivat de la — adjectivul *vesel* + sufixul *-ie*
substantivul *mulțime* — este derivat de la — adjectivul *mult* + sufixul *-ime*
adverbul *ostășește* — este derivat de la — substantivul *ostaș* + sufixul *-ește*

Procedeul de formare a unor cuvinte noi din cuvinte de bază și sufixe se numește derivare.

Prin derivarea cu sufixe se pot forma în limba română:

— substantive:
  - comune:
    - *morar* (< moară + *-ar*)
    - *țărănime* (< țăran + *-ime*)
  - proprii:
    - *Ionescu* (< Ion + *-escu*)
    - *Sireteanu* (< Siret + *-eanu*)

— adjective:
  - *argintiu* (< argint + *-iu*)
  - *dureros* (< durere + *-os*)
  - *pămîntesc* (< pămînt + *-esc*)

— verbe:
  - *bocăni* (< boc + *-ăni*)
  - *brăzda* (< brazdă + *-a*)
  - *chinui* (< chin + *-ui*)

— adverbe:
  - *pitiș* (< a piti + *-iș*)
  - *șoimește* (< șoim + *-ește*)
  - *tîrîș* (< a tîrî + *-îș*)

În limba română sînt numeroase sufixe. Cele mai cunoscute dintre acestea sînt următoarele:

a. *Pentru substantivele comune:*

-anie (*-enie*): pățanie, petrecanie, dîrzenie, rudenie, surzenie
-ar: cireșar, coșar, fierar, rotar, tîmplar
-ăraie: apăraie, fumăraie
-ărie (*-erie*): franzelărie, rufărie, cazangerie, lustragerie

-ăt: dangăt, strigăt, treacăt
-ătate: bunătate, vecinătate
-ătură: alergătură, afumătură, săpătură
-că: ardeleancă, olteancă, țărancă
-eală: amețeală, greșeală, oblojeală, sprinteneală, urzeală
-eancă: bănățeancă, moldoveancă
-easă: bucătăreasă, croitoreasă, lenjereasă
-eață: dulceață, fineață, roșeață, verdeață
-et: bănet, brădet, făget, răcnet
-ețe: bătrînețe, tinerețe
-giu: barcagiu, macaragiu
-ie: bucurie, cîmpie, hărnicie
-ime: desime, muncitorime, țărănime, vechime
-ință: biruință, locuință, stăruință
-ist: betonist, tractorist, utecist
-iș: aluniș, mărunțiș, păpuriș
-(ă)mînt: așezămînt, jurămînt, învățămînt
-oaică: leoaică, lupoaică, tigroaică
-oare: ninsoare, strînsoare
-re: adunare, trecere, venire

OBSERVAȚII:

— Se pronunță și se scrie *a* (nu *ea*) în sufixul *-ar* după orice consoană, deci și *ș: coșar.*

— Se pronunță și se scrie *-ie* în sufixul *-ăraie*, nu *e (-ărae): fumăraie.*

— Sufixul *-eală* se pronunță și se scrie cu *ea* (nu cu *a*) la singular și cu *-e* la plural, precedat de orice consoană: *tocmeală — tocmeli; îmbulzeală — îmbulzeli.*

Precedat de o vocală, sufixul *-eală* are varianta *-ială*, la singular, și *-ieli*, la plural: *croială — croieli; chibzuială — chibzuieli*

b. *Pentru substantivele proprii:*

-eanu: Cîmpeanu, Pietreanu, Prundeanu
-escu: Alexandrescu, Dumitrescu, Marinescu
-ilă: Cocoșilă, Murgilă, Negrilă
-oiu: Lăzăroiu, Sturzoiu, Ștefănoiu

c. *Pentru adjective:*

-ător: cîntător, fermecător, răsunător
-cios: cuviincios, mîncăcios, pofticios
-esc (-ească): frățesc, românesc, țărănesc, vitejesc; frățească, românească, țărănească, vitejească
-iu: albăstriu, cenușiu, mijlociu

-os: lemnos, osos, umbros
-ui: gălbui, verzui
-uriu: alburiu, fumuriu, timpuriu

OBSERVAŢIE:

Se pronunţă şi se scrie *e* (nu *ă*) în sufixul *-esc: franţuzesc.*

d. *Pentru substantive şi adjective:*

-an: curcan, gîscan
african, american, belgian
-ean (*-eană*): argeşean, dobrogean, lugojean, muntean, sătean
pămîntean
-oi: cintezoi, vulpoi
greoi
-tor: croitor, scriitor, vînător
cîntător, dăunător, fermecător

OBSERVAŢIE:

Cu excepţia unor cazuri rare (ex. *coreean*), precedat de vocală sufixul *-ean* are varianta fonetică *-ian, -iană, -iancă: buzoian, buzoiană, buzoiancă.*

e. *Pentru verbe:*

-a: curăţa, îndrepta
-ăi: behăi, hămăi, lipăi
-ăni: clănţăni, trăncăni, zdrăngăni
-i: curăţi, roşi, turti, vorbi
-ui: bubui, hurui, turui

f. *Pentru adverbe:*

-eşte: bărbăteşte, fizicește, italienește
-iş (-îş): cruciş, pieziş, pitiş; chiorîş, tîrîş

EXERCIŢII

Formaţi propoziţii în care să se afle:
— trei substantive cu sufixele *-iţă, -ie* şi *-inţă;*
— trei adjective cu sufixele *-ui, -esc* şi *-tor;*
— trei verbe cu sufixele *-ăi, -i* şi *-ui;*
— trei adverbe cu sufixele *-eşte, -iş* şi *-îş.*

Unele substantive derivate cu sufixe din povestirea „*Prăvale-Baba*“ arată că fiinţele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de scriitor *mai mici* decît cele denumite prin cuvintele de bază de la care s-au format:

Cuvintele derivate cu sufixe care arată că fiinţele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de vorbitori mai mici decît cele exprimate prin cuvintele de bază se numesc diminutive (derivate diminutivale).

Ele exprimă diferite sentimente sau atitudini ale vorbitorilor (simpatie, dragoste, gingăşie, duioşie, ironie, dispreţ).

Sufixele *-el, -ică, -icică, -işor* şi *-iţă*, cu care se formează aceste diminutive, se numesc sufixe diminutivale.

În limba română există numeroase sufixe diminutivale. Pe lîngă cele amintite mai sus, adăugăm pe:

-aş	*-ior, -ioară*	*-uleţ*
-cior	*-(u)şor, -(u)şoară*	*-uş(ă), -uşcă*
-ic	*-uc(ă)*	*-uţ(ă)*

Sufixele diminutivale se adaugă şi adjectivelor, formînd tot adjective: *bătrîior, micuţ, micşor.*

OBSERVAŢIE:

Se pronunţă şi se scrie *-ă* final, nu *-e*, în sufixul *-uşă: găinuşă, găletuşă.*

EXERCIŢII

1. Găsiţi diminutivele din versurile de mai jos şi arătaţi cum s-au format:

Şi-au luat la joc cîrsteii
Pe-o rătuşcă — vai de mine!
.....

Iar sitarul dup-o uşă
Se certa c-o găinuşă
Pentr-un gîndăcel.

(George Coşbuc, *Nunta în codru*)

2. Arătaţi cum s-au format următoarele diminutive: *muguraş*, *tătic*, *dulăpior*, *corăbioară*, *puişor*, *sătuc*, *mămucă*, *pepenaş*, *găinuşă*, *gărduţ*, *franzeluţă* şi *gărduleţ*.

3. Formaţi diminutive folosindu-vă:

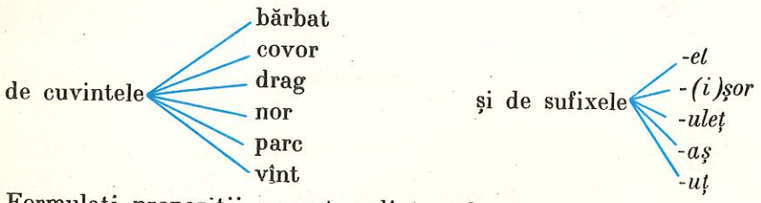

Formulaţi propoziţii cu patru dintre ele.

4. Construiţi propoziţii în care să fie incluse diverse cuvinte formate cu sufixe diminutivale.

5. Alcătuiţi o scurtă compunere în care să folosiţi diferite diminutive.

AUGMENTATIVELE

În limba română există şi substantive derivate cu sufixe care arată că fiinţele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de vorbitori *mai mari* decît cele denumite prin cuvintele de bază de la care s-au format. De exemplu:

băietan < băiat + sufixul *-an*
băieţandru < băiat + sufixul *-andru*
băieţoi < băiat + sufixul *-oi*
căsoaie < casă + sufixul *-oaie*
fetişcană < fată + sufixul *-işcană*

Cuvintele derivate cu sufixe care arată că fiinţele sau lucrurile denumite sînt considerate de vorbitori mai mari decît cele denumite prin cuvintele de bază se numesc augmentative (derivate augmentative).

Sufixele *-an*, *-andru*, *-işcană*, *-oaie* şi *-oi* cu care se formează aceste substantive se numesc sufixe augmentative.

OBSERVAŢII:

a) Se pronunţă şi se scrie:
-ie final, nu *-e*, în sufixele *-oaie*: *căsoaie*
-ăraie: *apăraie*

b) Unele augmentative exprimă atitudinea disprețuitoare a vorbitorilor față de cineva sau față de ceva: *verişcan*.

EXERCIŢII

1. Arătaţi cum s-au format următoarele augmentative: *flăcăiandru*, *puiandru*, *măturoi* şi *cuţitoaie*.

2. Formaţi derivate augmentative folosindu-vă de cuvintele:

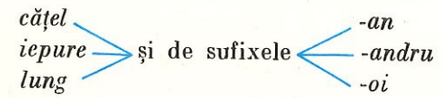

Formulaţi apoi propoziţii cu ele.

Derivatele diminutivale şi derivatele augmentative îşi datorează sensul lor caracteristic sufixelor pe care le primesc. Diminutivele şi augmentativele sînt frecvent folosite în vorbirea de toate zilele şi în operele literare populare:

Mama mi-a adus un *ursuleţ*.
Cei din urmă pui ai vulpii se făcuseră *căţelandri*.

(*Vulpea firoscoasă*)

*

2. *Derivarea cu prefixe*

Citiţi următoarele propoziţii:

a) Apoi *s-a-nroşit*... clipind cu ceaţă.
b) Un trecător *neatent* a călcat pe flori.
c) Fănuţă... *s-a răzgîndit*.

Observaţi că:

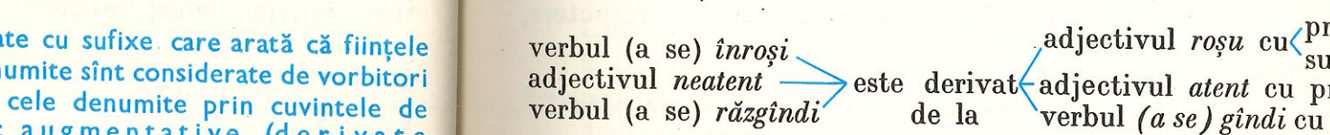

Tot derivare este şi procedeul de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul prefixelor.

Prin derivarea cu prefixe se pot forma în limba română:

— substantive
antebraţ (< *ante-* + braţ)
consătean (< *con-* + sătean)
incorectitudine (< *in-* + corectitudine)
neadevăr (< *ne-* + adevăr)
postfaţă (< *post-* + faţă)
străbunic (< *stră-* + bunic)

— adjective
- *antirăzboinic* (< *anti-* + războinic)
- *disproporţionat* (< *dis-* + proporţionat)
- *nedrept* (< *ne-* + drept)

— verbe
- *întrepătrunde* (< *între-* + pătrunde)
- *răsuci* (< *răs-* + suci)
- *regăsi* (< *re-* + găsi)
- *străluci* (< *stră-* + luci)
- *supraaglomera* (< *supra-* + aglomera)

Cele mai folosite prefixe din limba română sînt:

ante- („înainte"): antevorbitor, antepenultim, antedata
anti- („împotriva"): anticiclon, antiderapant, antiinfecţios, antinevralgic
arhi- („foarte"): arhicunoscut, arhiplin
com-: complăcea, compune
con- (co-) („împreună cu"): concetăţean, confrate, consătean, constrînge, consimţi, context, coechipier
des- (dez-, de-): descoase, descătuşa, deşuruba, dezordine, dezobişnui
extra- („cu totul deosebit", „superior", „foarte"): extraplat, extrafin
hiper- („excesiv", „exagerat"): hipersensibilitate, hipertensiune
inter- („între"): interşcolar, interplanetar, interregional, intervocalic
în- (îm-): îngălbeni, înnămoli, înnăscut, înnegri, întrece, îmbătrîni, împărţi
între-: întredeschide, întrepătrunde
ne- (indică negaţia, lipsa): neastîmpăr, neexaminat, needucat, nepredicativ
post- („după"): postliceal, postdata
pre- („înainte", „anterior"): prenume, preziuă
prea- („foarte", „peste măsură"): preabun, preamări
răs- (răz-, ră-) (indică repetarea, intensificarea): răsciti, răsputere, răzgîndi, răsuci, răsufla
re- (indică repetarea): refolosibil, reclădi
stră- (indică vechimea, trecerea prin ceva): strămoş, străbate
sub- (poziţie sau calitate inferioară): subcapitol, subaprecia
super- („deasupra", „peste"): supermagazin, superfin
supra- („deasupra", „peste"): supraproducţie, supraalimenta
trans- („dincolo", „peste"): transcarpatic, transpune
ultra- („foarte", „peste măsură de"): ultraprogresist, ultrarapid

OBSERVAŢII:

1. Se pronunţă şi se scrie *com-* înainte de *b*, *p*, în unele cuvinte: *combate, compătimi*, iar în altele *co-*: *coparticipare, coproducţie.*

2. Prefixul *co-* apare atît înaintea vocalelor, cît şi înaintea consoanelor: *coexista, colocatar, coopera.*

3. Prefixul *în-* devine *îm-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-* sau *p-*; ele se pronunţă şi se ortografiază astfel: *îmbarca, îmbăia, îmbuna, împăduri, împovăra, împerechea* etc.

4. Se scrie *nn* în cuvintele derivate cu prefixul *în-*, cînd cuvîntul de bază începe cu *n*: *înnegura, înnoda, înnora.*

5. Înainte de *s* se pronunţă şi se scrie *ră-*: *răsuci, răsufla.*

6. Prefixele *des-* şi *răs-* devin *dez-* şi, respectiv, *răz-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-*, *d-*, *g-*, *r-* sau *v-*; ele se pronunţă şi se ortografiază astfel: *dezbate, dezdoi, dezgoli, dezrădăcina, dezvinovăţi, răzbate, răzgîndi* etc.

7. Cuvintele formate cu prefixe se despart în silabe, ţinîndu-se seama de existenţa acestor prefixe, care formează singure una sau două silabe: *an-te-vor-bi-tor, dez-o-biş-nu-i, dis-pre-ţu-i, ex-tra-şco-lar, răs-cum-pă-ra, răz-ba-te* etc.

8. Unele derivate cu prefixe pot fi grupate două cîte două, în opoziţie de sens, datorită prefixelor:

împăduri — despăduri
împerechea — desperechea
împovăra — despovăra
înarma — dezarma
îndoi — dezdoi
înrădăcina — dezrădăcina

Derivatele cu *des- (dez-)* se formează de la cele cu *în- (îm-)* prin înlocuirea prefixelor. Astfel: *despăduri* provine de la *împăduri (< pădure)*, prin înlocuirea prefixului *îm-* cu prefixul *des-*.

EXERCIŢII

1. Arătaţi din ce s-au format cuvintele derivate: *antiuman, desăvîrşi* şi *inexactitate.*

2. Găsiţi cuvinte formate cu prefixele *con-*, *post-*, *pre-*, *sub-*, *supra-* şi *trans-*. Formulaţi apoi propoziţii cu acestea.

3. Căutaţi cuvinte derivate cu prefixe în manualele altor discipline.

4. Formaţi cuvinte cu prefixul *ne-*, după modelele:

ne + văzut
ne + mai + văzut
ne + auzind
ne + mai + auzind

Alcătuiţi propoziţii cu aceşti termeni.

5. Despărţiţi în silabe următoarele derivate cu prefixe: *antiotoman, intercomunal, subaprecia, suprasolicita* şi *ultrasonor.*

LIMBA NOASTRĂ

Versuri: *Alexe Mateevici* Muzica: *Alexandru Cristea*

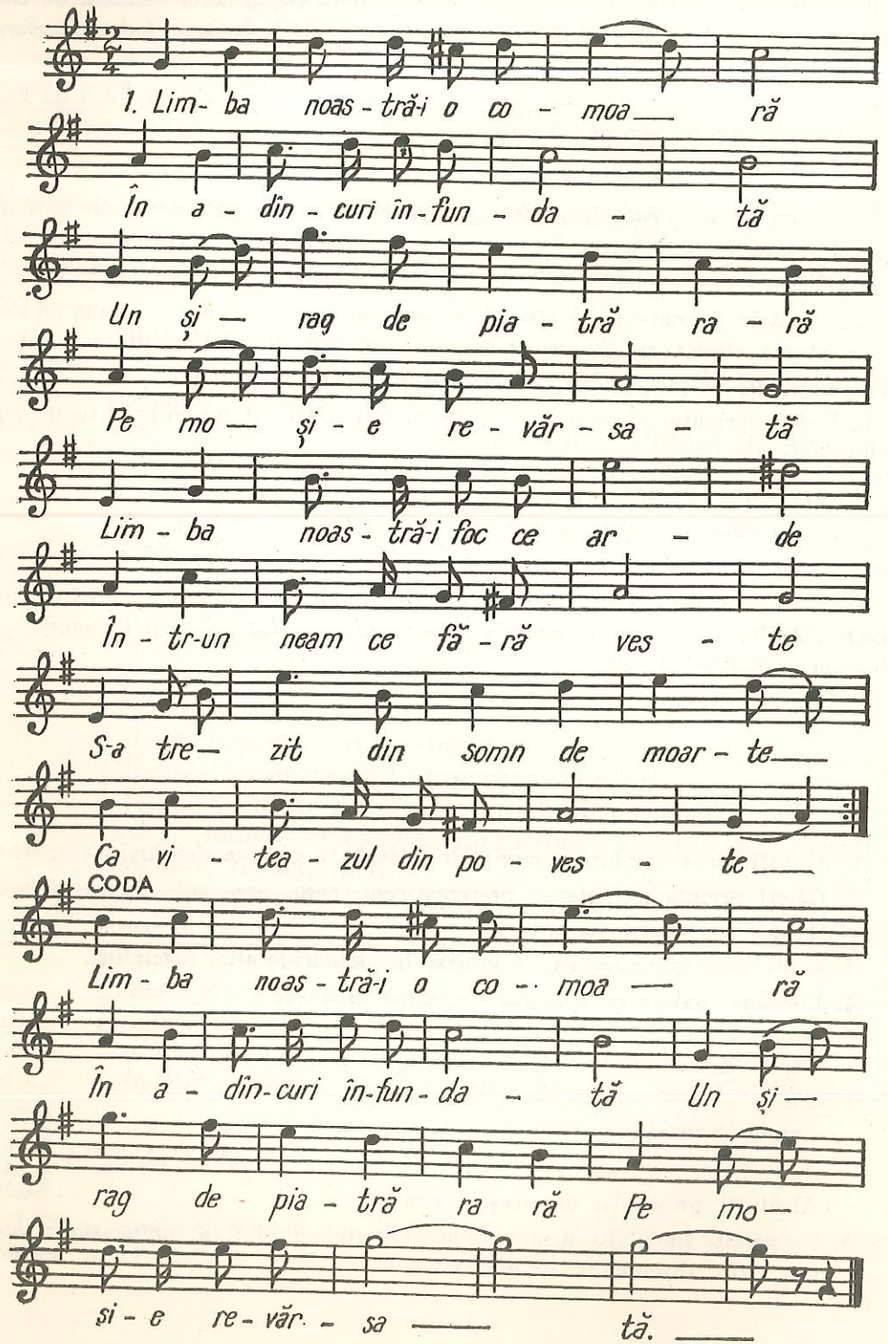

LIMBA NOASTRĂ

fragmente

de *Alexe Mateevici* (1888—1917)

Limba noastră-i o comoară
În adîncuri[1] înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce, fără veste,
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pîinii
Cînd de vînt se mișcă vara;
În rostirea ei, bătrînii
Cu sudori sfinţit-au ţara.

Limba noastră-s vechi izvoade[2],
Povestiri din alte vremuri;
Și cetindu-le-nșirate
Te-nfiori adînc și tremuri.

. . . . . .

Limba noastră-i limbă sfîntă,
Limba vechilor cazanii[3],

[1] *în adîncuri* = în timp, în vechime
[2] *izvod* (înv.) = însemnare, text, document
[3] *cazanie* = carte veche religioasă care cuprinde cuvîntări sau povestiri

Care-o plîng şi care-o cîntă
Pe la vatra lor ţăranii.
. . . . . .

Strîngeţi piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Şi-ţi avea în revărsare
Un potop[1] nou de cuvinte.

Nu veţi plînge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Şi-ţi vedea cît e de darnic
Graiul ţării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adîncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Memoraţi poezia.

*

Limba românească e la sine acasă o împărătească bogată...
Mihai Eminescu

Limba este întîiul mare poem al unui popor.
Lucian Blaga

Limba română este patria mea.
Nichita Stănescu

*

ÎNDRUMĂRI

În această frumoasă poezie, Alexe Mateevici exprimă sentimente de adîncă dragoste şi preţuire pentru limba română, creaţia poporului nostru de-a lungul existenţei sale istorice.

Pentru autor, limba noastră este „o comoară", „foc ce arde", „numai cîntec", „doina dorurilor noastre", „graiul pînii"..., cuvinte ce exprimă în mod sugestiv însuşirile esenţiale ale acesteia: bogăţie, frumuseţe expresivitate. Ea s-a născut o dată cu poporul român pe *moşia* străbună adică pe întreg pămîntul ţării, şi oglindeşte viaţa, munca, lupta şi aspiraţiile oamenilor.

Repetarea cuvintelor „limba noastră" în primul vers al strofelor I—VI accentuează sentimentele poetului, care sînt ale tuturor românilor. În final, autorul ne adresează un fierbinte îndemn, acela de a păstra şi de a îmbogăţi limba noastră naţională.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce însuşiri ale limbii noastre se desprind din această poezie?
2. Explicaţi semnificaţia primei strofe.

[1] *potop* = aici, număr foarte mare

3. De care cîntec patriotic vă amintiţi citind versul „*S-a trezit din somn de moarte*"?

4. Cui se adresează poetul în ultimele strofe? Ce datorie avem toţi faţă de limba noastră naţională?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Stabiliţi sufixele şi prefixele cu care s-au format cuvintele: *ţăran, lucitoare, revărsa* şi *înfiora.*

2. Indicaţi sinonimele cuvintelor: *limbă, comoară, vatră, te-nfiori* şi *fără veste.* Formulaţi apoi propoziţii cu acestea.

3. Găsiţi antonimele următorilor termeni: *rară* şi *se aprinde.* Alcătuiţi cîte o propoziţie cu fiecare.

4. Citiţi corect cuvintele **roi — roí,** arătaţi ce înţeles au şi ce părţi de vorbire sînt.

5. Reţineţi următoarele expresii:
cu foc = cu entuziasm, înfocat
a lua foc = a se aprinde, a se înfuria
a sta ca pe foc=a fi nerăbdător, a aştepta ceva cu înfrigurare, a fi grăbit
a se arunca în foc pentru cineva (sau ceva) = a face totul pentru cineva (sau ceva)
a se face (a fi) foc (şi pară)=a se necăji, a se supăra, a se înfuria foarte tare
Construiţi propoziţii cu aceste expresii.

6. Recitaţi versuri din poezia „*Limba românească*" de George Sion (învăţată în clasele primare).

*

VOCABULARUL

III. MIJLOACE (PROCEDEE) DE ÎMBOGĂŢIRE A VOCABULARULUI

B. **Compunerea** (procedeu de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulţi termeni, diferiţi ca formă, identici sau diferiţi ca părţi de vorbire)

Aţi învăţat că în limba română există şi cuvinte compuse (alcătuite din două sau mai multe părţi de vorbire aşezate una lîngă alta sau sudate între ele):

— substantive: *cîine-lup, floarea-soarelui, viţă de vie*
Cheile Bicazului, Cluj-Napoca
untdelemn (< unt + de + lemn), *binefacere* (< bine + facere)
Cîmpulung (<cîmpul + lung)

— numerale < *douăzeci și patru*, *doisprezece* (<doi + spre + zece)

— prepoziții < *de la*, *pe lîngă*, *de pe la*, *despre* (< de + spre), *înspre* (< în + spre)

— conjuncții < *ci și*, *ca să*, *așadar* (< așa + dar)

Citiți următoarele grupuri de propoziții și fraze:

a) — Tatăl meu este *inginer-șef*.
— Ploile sînt o *binefacere* pentru ogoare.
— În vacanță mergem la *Băile Herculane*.
— Am cumpărat mere de la *Aprozar*.
— Ne-am înscris la o excursie prin *O.N.T.*
— A plecat la agenția de bilete *Tarom*.

b) — Clasa noastră a prezentat un montaj *literar-muzical*.
— Ne-a însoțit un ghid *binevoitor*.

c) — El a economisit *cincizeci și doi* de lei.
— I-au mai rămas *douăzeci*.

d) — Acuma eu am să iau nota zece *de pe* tablă.

e) — Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus... *ca să* fie de la început premiant.

Veți observa că termenii subliniați mai sus sînt cuvinte compuse rezultate din:

1. *alăturarea* unor cuvinte întregi, existente și independent în vorbire < inginer-șef, Băile Herculane, literar-muzical, cincizeci și doi, de pe, ca să

2. *unirea (sudura)* unor cuvinte întregi < binefacere (< bine + facere), binevoitor (< bine + voitor), douăzeci (<două + zeci)

3. *prescurtarea (abrevierea)* unor cuvinte întregi:

a) la inițiale unite: O.N.T. (< Oficiul Național de Turism)

S-au format la fel < C.E.C. (< Casa de Economii și Consemnațiuni), C.F.R. (< Căile Ferate Române), O.N.U. (< Organizația Națiunilor Unite)

b) la fragmente unite: Aprozar (< Aprovizionarea cu zarzavaturi)

S-a format la fel: Comaliment (< Comerțul cu alimente)

c) la inițiale și fragmente unite < TAROM (< Transporturile Aeriene Române) T = transporturi, A = aeriene, ROM = române; AGERPRES (< Agenția Română de Presă); ADAS (<Administrația Asigurărilor de Stat)

Procedeul de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulți termeni, diferiți ca formă, identici sau diferiți ca părți de vorbire, se numește compunere.

La părțile de vorbire compuse, amintite mai sus, se adaugă:

— adjective: *binefăcător* (<bine + făcător), *cumsecade* (<cum + se + + cade)
— pronume: *altceva* (< alt + ceva), *cel ce*, *fiecare* (< fie + care), *nici unul* etc.
— verbe: *binevoi* (< bine + voi)
— adverbe: *astfel* (<ast + fel), *dedesubt* (<de + de + subt), *deseori* (< dese + ori) etc.
— interjecții: *bing-bang!* *hodoronc-tronc!* *pif-paf!* etc.

Ortografia cuvintelor compuse

Cuvintele obținute prin procedeul compunerii se scriu astfel:

a) într-un singur cuvînt (cu elementele componente unite):

— *botgros* (< bot + gros), *dreptunghi* (< drept + unghi), *scurtcircuit* (< scurt + circuit), *Cîmpulung* (< cîmpul + lung), *Delavrancea* (de la + Vrancea), *ADAS*, *Comaliment* etc.

— *dacoromân* (< daco- + român), *binevoitor* (< bine + voitor), *atoateștiutor* (< a + toate + știutor) etc.

— *cincisprezece* (< cinci + spre + zece), *patruzeci* (< patru + + zeci) etc.

— *oarecare* (< oare + care), *altcineva* (< alt + cineva) etc.

— *altfel* (< alt + fel), *deodată* (<de + odată), *rareori* (< rare + + ori), *oriunde* (< ori + unde) etc.

— *despre* (< de + spre), *înspre* (< în + spre) etc.

— *așadar* (< așa + dar), *deoarece* (< de + oare + ce), *încît* (<în + + cît) etc.

b) cu cratimă între elementele componente alăturate:

— *gură-cască*, *pierde-vară*, *proces-verbal*, *zi-muncă*, *floarea-soarelui*, *floare-de-colț*, *Albă-ca-Zăpada*, *Bistrița-Năsăud*, *Strîmbă-Lemne* etc.

— *galben-auriu*, *româno-iugoslav* etc.

— *tic-tac!* *trosc-pleosc!* etc.

c) fără cratimă între elementele componente alăturate:

— *Delta Dunării*, *Gara de Nord* etc.

— *cel ce*, *cei ce*, *ceea ce*, *cele ce*, *nici unul*, *nici una* etc.

— *o sută patru, două mii cinci* etc.
— *de pe, de lîngă, de prin, de sub* etc.
— *ci şi, ca să* etc.

d) cu iniţiale urmate sau nu de punct:

— *M.A.N.* sau *MAN* (Marea Adunare Naţională)

EXERCIŢII

1. Arătaţi din ce părţi de vorbire s-au format următoarele substantive compuse şi prin ce procedeu: *cîine-lup, Rîmnicu-Vîlcea, ochiul-boului, Valea Oltului, Vîrful cu Dor, bună-credinţă, apă tare, bunăstare, beton-armat, Dealul Mare, fărădelege, papă-lapte* şi *Sfarmă-Piatră.*

2. Precizaţi ce fel de părţi de vorbire sînt următoarele cuvinte, din ce elemente s-au format şi prin ce procedee: *nord-estic, dublu-decalitru, tată-mare, Făt-Frumos, albastru-deschis, sud-vest, roşu-portocaliu, treisprezece, treizeci şi opt, devreme, altădată, altfel, de peste, de pe lîngă, înspre.*

3. Notaţi pe două coloane substantivele simple şi substantivele compuse din următoarele texte:

a) Tot Neagoe Basarab a clădit vestita biserică de la Curtea de Argeş, opera meşterului Manole. După Neagoe, tronul a fost ocupat de Radu de la Afumaţi, un domn viteaz, care a bătut în mai multe rînduri pe turci.

(Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*)

b) Ne-am îndreptat spre miazănoapte. Pe Valea Oltului am admirat localităţile Piatra-Olt, Cozia şi Turnu Roşu. Pînă la Alba-Iulia am călătorit cu un vagon de dormit.

4. Formulaţi propoziţii în care să folosiţi următoarele cuvinte compuse: *Mihai Viteazul, Porţile de Fier, Munţii Apuseni, binefăcător, cultural-artistic, deoarece, dinspre, zgîrie-brînză, alaltăieri, deodată* şi *de pe sub.*

5. Construiţi propoziţii în care să existe diverse cuvinte compuse:
— prin alăturare;
— prin unire;
— prin abreviere.

*

IV. ABREVIERILE

Abrevierile se folosesc pe scară largă în diferite ştiinţe şi discipline de învăţămînt, precum şi pentru notarea unor cuvinte folosite frecvent în limbă.

Astfel:

— pentru notarea simbolurilor
  - în matematică
    - d = diametru
    - L = lungime
    - n = număr natural
    - r = rază
  - în fizică
    - A = amper
    - V = volt

— pentru notarea unităţilor de măsură
- g = gram
- kg = kilogram
- l = litru
- m = metru
- km = kilometru

— pentru notarea punctelor cardinale
- N = nord
- S = sud
- E = est
- V = vest

— pentru notarea pronumelor personale de politeţe
- d-ta = dumneata
- dv. (dvs.) = dumneavoastră
- d-ei = dumneaei
- d-lui = dumnealui
- d-lor = dumnealor
- D-sa = Domnia sa
- D-sale = Domniei sale

— pentru notarea unor cuvinte folosite frecvent în limbă:

a.c. = anul curent
ap. = apartamentul
bd. = bulevardul
bl. = blocul
cca = circa („aproximativ“)
d.a. = după amiază
d.ex. = de exemplu
e.n. = era noastră
fam. = familiar
jud. = judeţul
î.e.n. = înaintea erei noastre
nr. = numărul
obs. = observaţie
p. = pagina
r. = rîndul
sc. = scara
sec. = secolul
str. = strada
ş.a. = şi altele
ş.a.m.d. = şi aşa mai departe
şos. = şoseaua
tov. = tovarăşa, tovarăşul

— pentru notarea termenilor folosiţi în analize la limba română (fonetică, vocabular, gramatică):

A. = atribut
acc. = accentuat(ă)
Ac. = acuzativ
adj. = adjectiv, adjectival
adv. = adverb, adverbial
afirm. = afirmativă
arh. = arhaism, arhaic
art. = articol, articulat

C. = complement
cond. = condiţional
conj. = conjunctiv
conjcţ. = conjuncţie
cons. = consoană
D. = dativ
G. = genitiv
ger. = gerunziu
imper. = imperativ(ă)
imperf. = imperfect
ind. = indicativ
inf. = infinitiv
interj. = interjecţie
invar. = invariabil
înv. = învechit
m.m.c.perf. = mai mult ca perfect
N. = nominativ
neg. = negativă
n.p. = nume predicativ
num. = numeral
opt. = optativ(ă)
P. = predicat
part. = participiu
perf.c. = perfectul compus
perf.s. = perfectul simplu
pers. = persoana; personal
pl. = plural
P.N. = predicat nominal
pop. = popular
P.P. = propoziţie principală
P.S. = propoziţie secundară
pron. = pronume; pronominal
pref. = prefix
prep. = prepoziţie
prez. = prezent
prop. = propoziţie
P.V. = predicat verbal
reg. = regionalism; regentă
S. = subiect
s. (subst.) = substantiv, substantival
sec. = secundară
sg. = singular
sub. = subordonată
sup. = supin
V. = vocativ
vb. = verb; verbal
vb. cop. = verb copulativ
viit. = viitor
voc. = vocală

OBSERVAŢII:

1. Se abreviază de regulă cuvintele lungi, nu şi cele scurte (gen, caz, timp, loc, mod etc.).

2. Abrevierea se face de obicei cu o consoană la sfîrşit.

3. Se recomandă ca în compuneri şi în scrisori să se evite întrebuinţarea abrevierilor.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

LAUDĂ LIMBII ROMÂNE

DESPRE LIMBA ROMÂNĂ

de *Nichita Stănescu* (1933—1983)

A vorbi despre limba în care gîndeşti, a gîndi — gîndire nu se poate face decît numai într-o limbă — în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică. Frumuseţea lucrurilor concrete[1] nu poate fi decît exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numeşte iarbă, pentru mine arborele se numeşte arbore, malul se numeşte mal, iar norul se numeşte nor. Ce patrie minunată este această limbă! [...].

Nu spun că alte vorbiri nu ar fi minunate şi frumoase. Dar atît de proprie, atît de familiară, atît de intimă îmi este limba în care m-am născut, încît aproape nu pot considera că norul s-ar fi numit altfel decît nor, că iarba s-ar fi numit altfel decît iarbă. Noi, de fapt, avem două patrii coincidente: o dată este patria de pămînt şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pămînt şi de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea.

De aceea, pentru mine, muntele munte se zice, de aceea, pentru mine, iarba iarbă se spune, de aceea, pentru mine, izvorul izvorăşte, de aceea, pentru mine, viaţa se trăieşte.

*

LIMBA NOASTRĂ

de *Virgil Carianopol* (n. 1908)

Limba noastră românească
Este-aşa cum alta nu-i,
Limbă veche de lumină,
De eroi şi de statui.

[1] *concret* = real, care poate fi perceput cu simţurile

Nimeni nu mai are-n lume
Grai cum este-al ei, de dor.
Ne-a născut, ne-a dat tărie,
Ne-a adus în viitor.

Cîţi au vrut să ne-o răpească
Niciodată n-au putut,
A rămas aici de veacuri
Unde viaţa şi-a-nceput.

Cel care-o vorbeşte astfel,
Cum ne este-n bătătură[1],
În loc de cuvinte spuse
Numai flori îi ies din gură.

Este scrisă pe ulcioare,
Pe ştergare şi pe ii
Şi pe inimile noastre
Ca pe-atîtea veşnicii[2].

Noi ne ducem fiecare
Unde-i datul[3], rînd pe rînd,
Ea, cît lumea, va rămîne
Veacurilor luminînd.

*

Un falnic glas răsună
Din vîrfuri de Carpaţi.
E glasul ţării voastre,
Români, îl ascultaţi.
„De veacuri fără număr
La sînu-mi vă hrănesc;
Nicicînd nu daţi uitării
Pămîntul strămoşesc!“

(Andrei Bârseanu, *Un falnic glas*)

*

Românimea cît trăieşte
Graiul nu şi-l va lăsa;
Să vorbim dar româneşte
Orice neam în limba sa!

(Bogdan-Petriceicu Hasdeu — *Să vorbim românește*)

[1] *bătătură* = curte, ogradă
[2] *veşnicie* (rar pl. *veşnicii*) = durată de timp nelimitată, perioadă de timp foarte lungă; eternitate, vecie
[3] *dat* (pop.) = soartă, destin

*

Limba este tezaurul[1] cel mai preţios pe care îl moştenesc copiii de la părinţi, depozitul cel mai sacru[2] lăsat de generaţiile trecute şi care merită să fie păstrat cu sfinţenie de generaţiile care-l primesc.

(Vasile Alecsandri)

*

Laud cuvintele acestei limbi
cu sîmbure de foc şi tainic nimb[3]
ce ne-au făcut nemuritori
prin timpi.

Laud zicala verbului român
cît muntele cel falnic de
bătrîn
că „apa trece, pietrele rămîn“.

(Tiberiu Utan, *Laudă pentru cuvinte*)

*

Lasă-mă, în patria de cuvinte,
Acum să colind,
În patria de cînturi, de şoapte, de murmure...

(Petre Ghelmez, *Laudă limbii române*)

*

Alcătuire de cuvinte româneşti,
Îţi văd prin veacuri înnoita bogăţie...
Întinerind pe zi ce-mbătrîneşti,
O, grai din viitor, mărire ţie!

(Victor Eftimiu, *Odă limbei române*)

*

1. Desprindeţi din textele de mai înainte trăsăturile caracteristice ale limbii române. Formulaţi-le mai întîi oral, apoi în scris.
2. Încercaţi să alcătuiţi o scurtă compunere cu titlul „*Laudă limbii române*“.

[1] *tezaur* = comoară, avere, bogăţie
[2] *sacru* = sfînt, scump
[3] *nimb* = aici, slavă; aură, aureolă

COMPUNERE

COMUNICAREA ORALĂ

Ce întrebăm și cum întrebăm?
Ce răspundem și cum răspundem?

Ne-am pus vreodată problema cîte întrebări formulăm noi înșine și la cîte întrebări răspundem într-o zi? Cîte răspunsuri dăm și cîte așteptăm în același timp? Desigur că nu.

Comunicarea noastră este de obicei spontană și ea depinde de o mulțime de factori și de împrejurări care variază de la o zi la alta, de la individ la individ.

Întrebările sînt parte componentă a dialogului nostru cu cei din jur, cu oamenii în mijlocul cărora trăim, învățăm, muncim, ne bucurăm, ne întristăm, ne entuziasmăm etc. Ele sînt prezente în întreaga activitate de învățare în cadrul dialogului care are loc între profesori și elevii lor.

Așadar, cum sînt formulate întrebările noastre? Sînt clare? Sînt înțelese de cei cărora le adresăm oral sau în scris? Exprimă ele exact ceea ce gîndim? De claritatea și de conținutul acestora depind răspunsurile date sau primite de interlocutori, înțelegerea între oameni, acțiunile lor prezente și viitoare.

Calitatea întrebărilor, conținutul și nivelul lor, răspunsurile date la acestea sînt în strînsă legătură cu:

— pregătirea, orizontul științific, cultural și politic al oamenilor;
— experiența lor de viață;
— profesia, activitatea, preocupările oamenilor;
— gradul de cunoaștere și de stăpînire a limbii române, a vocabularului acesteia;
— modul personal de exprimare etc.

EXERCIȚII ȘI TEME (la alegere)

1. Selecționați un număr de întrebări din manualele școlare ale clasei a VI-a de la diverse discipline. Copiați-le și dați răspunsuri orale la acestea. Analizați și comparați răspunsurile voastre cu cele ale colegilor, după următoarele criterii:

— dacă se încadrează strict în întrebarea adresată;
— dacă sînt sau nu exacte, complete;
— dacă sînt formulate corect din punctul de vedere al regulilor exprimării în limba română;
— dacă înțelesul termenilor folosiți este cunoscut;
— dacă intonația și ritmul vorbirii sînt potrivite, în funcție de întrebare;

— dacă, în răspunsul dat, se reia aproape în întregime întrebarea sau numai o parte a acesteia etc.

În funcție de situație și de conținutul comunicării, răspunsul la o întrebare poate fi bogat, expresiv, afirmativ sau negativ, variat, cu informații și cunoștințe suplimentare, cu argumente și demonstrații, cu exprimarea atitudinilor și sentimentelor, sau, dimpotrivă, scurt, precis și concis, fără detalii etc.

2. *a)* Formulați cîteva întrebări în legătură cu:
— o carte citită, o operă literară studiată în clasă;
— o problemă de gramatică învățată;
— pregătirea unei serbări școlare;
— o discuție în familie, în clasă;
— o zi de muncă în cooperativa agricolă de producție sau într-o fabrică etc. (la alegere).

b) Răspundeți, după preferință, la una dintre acestea. Urmăriți calitatea întrebărilor și a răspunsurilor, corectitudinea gramaticală, legătura dintre idei în această comunicare.

3. Imaginați-vă o convorbire telefonică scurtă între voi și părinți sau frați, colegi, prieteni. Reproduceți, în scris, întrebările și răspunsurile.

ARDEALUL

fragment

de *Nicolae Bălcescu* (1819—1852)

Pe culmea cea mai naltă a munţilor Carpaţi, se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată[1] între toate ţările semănate de Domnul pre pămînt. Ea seamănă a fi un măreţ şi întins palat, cap d-operă[2] de arhitectură[3], unde sunt adunate şi aşezate cu măiestrie toate frumuseţile naturale ce împodobesc celelalte ţinuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brîu de munţi ocoleşte, precum zidul o cetate, toată această ţară, şi dintr-însul, ici-colea, se desfac, întinzîndu-se pînă în centrul ei, ca nişte valuri proptitoare, mai multe şiruri de dealuri nalte şi frumoase, măreţe pedestaluri[4] înverzite, care varsă urnele[5] lor de

[1] *binecuvîntat* = aici, lăudat, slăvit, prosper, înfloritor

[2] *cap d-operă* (înv.) = operă artistică de o valoare excepţională (azi, ***capodoperă***)

[3] *arhitectură* = ştiinţa şi arta de a proiecta şi construi clădiri; *capodoperă de arhitectură* = operă din domeniul arhitecturii, de o valoare deosebită

[4] *piedestal* = suport (înalt) pe care se aşază o statuie, o coloană, un obiect

[5] *urnă* = aici, spaţiul dintre două dealuri, ca un vas, ca o cupă

zăpadă peste văi şi peste lunci. Mai presus de acel brîu muntos, se înalţă două piramide[1] mari de munţi, cu creştetele încununate de o vecinică diademă[2] de ninsoare, care, ca doi uriaşi, stau la ambele capete ale ţării, cătînd[3] unul în faţa altuia. Păduri stufoase, în care ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpînitor, umbresc culmea acelor munţi. Şi nu departe de aceste locuri, care îţi aduc aminte natura ţărilor de miazănoapte, dai, ca la porţile Romei, peste cîmpii arse şi văruite, unde bivolul dormitează alene. Astfel, miazănoapte şi miazăzi trăiesc într-acest ţinut alături una de alta şi armonizînd[4] împreună. Aici stejarii, brazii şi fagii trufaşi[5] înalţă capul lor spre cer; alături te afunzi într-o mare de grîu şi porumb, din care nu se mai vede calul şi călăreţul. Oriîncotro te-i uita, vezi colori felurite ca un întins curcubeu şi tabloul cel mai încîntător farmecă vederea. Stînci prăpăstioase, munţi uriaşi, a căror vîrfuri mîngîie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gîrle a căror limpede apă lin curge pintre cîmpiile înflorite, păraie repezi, care mugind[6] groaznic se prăvălesc în cataracte[7] pintre acele ameninţătoare stînci de piatră, care plac vederii şi o spăimînteză totdeodată. Apoi, în tot locul, dai de rîuri mari, cu nume armonioase, a căror unde[8] port aurul. În pîntecele acestor munţi zac comorile minerale cele mai bogate şi mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul[9], zincul, antimoniul[10], arsenicul[11], cobaltul[12], tuteaua[13], teluriul[14] şi, în sfîrşit, metalul cel mai îmbelşugat decît toate, aurul, pe care îl vezi strălucind pînă şi prin noroiul drumurilor.

Astfel este ţara Ardealului.

*

Ardealul este fîntînă de aur,
Ardealul este mătase.

Emil Isac

[1] *piramidă* = aici, grup de forme de relief (munţi) care se unesc într-un vîrf comun

[2] *diademă* = coroană

[3] *a căta* = aici, a privi, a fi îndreptat, orientat spre...

[4] *a armoniza* = a (se) potrivi

[5] *trufaş* = aici, maiestuos, măreţ, monumental, superb

[6] *a mugi* = aici, a vui puternic, a urla

[7] *cataractă* = cascadă, cădere naturală de apă

[8] *undă* (pl. *unde*) = val

[9] *mercur* = metal de culoare albă-argintie, în stare lichidă, mobil şi cu luciu puternic, întrebuinţat în tehnică şi în medicină

[10] *antimoniu* = element chimic de culoare albă-cenuşie, cu numeroase folosiri în industrie

[11] *arsenic* = pulbere fină, albă, otrăvitoare, folosită, în mici cantităţi, în farmacie, la combaterea şobolanilor

[12] *cobalt* = element chimic alb-argintiu, folosit în industrie

[13] *tutea* = pulbere albă folosită în vopsitorie

[14] *telur* = element chimic de culoare albă-albăstruie, folosit în tehnică

Pe fruntea lui largă şi curată se vedeau trecînd gîndiri măreţe; în ochii lui limpezi şi negri lucea o flacără tainică, ce părea a înota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de Patrie, glorie şi independinţă naţională. Vorba lui era dulce şi convingătoare...

Vasile Alecsandri

*

ÎNDRUMĂRI

În acest fragment din opera „*Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*“, marele nostru istoric şi scriitor Nicolae Bălcescu descrie cu admiraţie şi mîndrie ţinutul transilvănean: aşezarea sa geografică specifică, formele de relief, vegetaţia şi bogăţiile atît de variate.

Elementele peisajului sînt prezentate într-o anumită ordine, aşa cum le înregistrează privirea, de „pe culmea cea mai înaltă a munţilor Carpaţi“ pînă în adîncul lor plin de „comori minerale“. Frumuseţea acestei privelişti dezvăluie sentimentele lui Nicolae Bălcescu, care sporesc cu fiecare frază şi ni se transmit şi nouă.

Cea dintîi propoziţie a textului vorbeşte despre „o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările“, al cărei nume îl aflăm în finalul descrierii: „Astfel este ţara Ardealului“. Aceste cuvinte conturează imaginea Transilvaniei, una dintre cele mai frumoase şi mai bogate regiuni ale ţării noastre.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Cum prezintă autorul aşezarea geografică a Transilvaniei? Citiţi cu atenţie primele şase rînduri ale fragmentului şi încercaţi să le memoraţi.

2. Alegeţi din text, în ordinea indicată în continuare, substantivele care denumesc: formele de relief, vegetaţia şi bogăţiile acestui ţinut. Notaţi lîngă ele adjectivele care arată însuşirile caracteristice ale acestora.

3. Explicaţi înţelesul următoarelor construcţii:

măreţe pedestaluri înverzite;
cîmpii arse şi văruite;
te afunzi într-o mare de grîu şi de porumb;
plac vederii şi o spăimîntează totdeodată.

4. Înfăţişaţi peisajul Ardealului folosind citate din fragmentul studiat.

5. Arătaţi de ce acest fragment este o descriere. În care opere literare aţi mai întîlnit descrieri?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Care sînt formele literare actuale ale cuvintelor: *pintre*, *păraie*, *vecinică*, *spăimîntează*, *colori* şi *mercuriu?*

2. Stabiliţi prefixele, sufixele şi termenii de la care s-au format cuvintele: *călăreţ*, *încîntător*, *prăpăstios*, *împodobi*, *înverzi* şi *străluci*.

3. Completaţi spaţiul punctat cu unul dintre următoarele sinonime: *superb*, *trufaş*, *măreţ*, *semeţ*, *fălos:*

..... umbre ale înaintaşilor stau de pază la hotare.
Juca ..... în horă, privit de cei din jur.
Gîndurile noastre de pace zboară peste ..... piscuri.
Ne-a arătat cu emoţie acest ..... tablou al lui Theodor Aman.
Atitudinea lui ..... îi îndepărta pe cunoscuţi.

4. Găsiţi antonimele cuvintelor: *frumuseţe*, *plăcere*, *limpede*, *uriaşi*, *se înalţă* şi *alene*.

5. Vi s-a amintit în prima lecţie de vocabular că în limba română se întîlnesc cuvinte care au aceeaşi formă, dar sensuri complet diferite. Alcătuiţi propoziţii sau fraze în care să apară termenii *lin*, *moi* şi *care*, cu înţelesurile cunoscute de voi.

Reţineţi: Se scriu într-un cuvînt:

— *adjective* ca: *binecuvîntat*, *clarvăzător*, *atotbiruitor*

— *adverbe* ca: *totdeodată*, *totodată*, *orişicînd*

La aceste cuvinte, elementele componente s-au sudat de mult timp.

TEMĂ

Prezentaţi, pe scurt, un aspect din natură, văzut de voi în timpul unei excursii sau în altă împrejurare.

*

ENUMERAŢIA

Pentru a prezenta varietatea şi frumuseţea peisajului din Transilvania, autorul recurge la o succesiune de cuvinte ce denumesc elemente din natură: *stînci* prăpăstioase, *munţi* uriaşi, *păduri* întunecoase, *lunci* înverzite, *livezi* mirositoare, *văi* răcoroase, *gîrle...*, *păraie* repezi...

Toate aceste substantive sînt elemente din cuprinsul descrierii Ardealului. Alăturarea lor exprimă atitudinea admirativă a scriitorului în faţa peisajului şi îl impresionează pe cititor.

O înşiruire de mai mulţi termeni de acelaşi fel, folosită pentru a atrage atenţia asupra aspectelor descrise sau asupra faptelor înfăţişate, se numeşte enumeraţie.

EXEMPLE:

a) Sub sticlă-ntr-o cutie adunate,
un pumn de lucruri mici, carbonizate:
un toc, un ban, o zgardă ruginită,
un fluier sfărîmat de dinamită,

o clanţă, nişte ochelari betegi,
de sîrmă, pentru ochii de moşnegi,
o verighetă neagră, de aramă,
un tîrnăcop, un degetar, o ramă...

Şi într-un colţ, sub sticlă, lîngă uşă,
două patine mici şi o păpuşă...

(Eugen Jebeleanu, *Lidice**)

b) Topitorii, cuptoare, mori, puţuri, fierăstraie,
O sîrmă dă lumină, o ţeavă vîlvătaie...

(Tudor Arghezi, *Cel ce gîndeşte singur*)

În această înlănţuire, termenii enumeraţi pot fi determinaţi de alte cuvinte sau pot fi folosiţi singuri.

Într-o enumeraţie, termenii se despart prin virgulă (în afară de situaţia în care ultimii doi sînt legaţi prin conjuncţiile *şi*, *sau*).

Cînd conjuncţia *şi* se repetă la fiecare termen al enumeraţiei, virgula se pune şi între aceşti termeni:

Şi Ion, *şi* Petre, *şi* Matei au obţinut rezultate foarte bune.

EXERCIŢII

1. Găsiţi în fragmentul „*Ardealul*“ alte enumeraţii în afara celor amintite.

2. Descrieţi împrejurimile oraşului (satului) vostru, folosind enumeraţii şi comparaţii.

* Se pronunţă „*Lidiţe*“.

GRAMATICĂ

MORFOSINTAXA

PĂRŢILE DE VORBIRE FLEXIBILE

După posibilitatea de a-şi schimba sau nu forma în comunicare, părţile de vorbire se clasifică în două grupe:

a. *flexibile*: substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul

b. *neflexibile*: adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia

SUBSTANTIVUL

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumeşte obiecte (fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii, relaţii dintre oameni etc.).

Felul substantivului:

a) după *înţeles*: comune: *şcoală*; proprii: *Maria*

b) după *alcătuire*: simple: *sat*, *Argeş*; compuse: *lăcătuş-mecanic* (comun), *Caraş-Severin* (propriu), *bunăstare* (comun), *Cîmpulung* (propriu)

Mijloace de recunoaştere

Genul substantivului:

masculin: acest — aceşti sau un — doi *(copil — copii)*
feminin: această — aceste sau o — două *(bancă — bănci)*
neutru: acest — aceste sau un — două *(stilou — stilouri)*

Numărul substantivului:

singular: *frate*
plural: *fraţi*

OBSERVAȚII:

1. Majoritatea substantivelor comune au o formă pentru singular și o formă pentru plural: *băiat, băieți; elevă, eleve.*

2. Unele substantive au:

— numai forme de singular: *aur, cinste, fotbal, miere, sete, Ialomița, Negoiul, Predeal*

— numai forme de plural: *cîlți, tăieței, zori, Alpi, Carpați*

3. Unele substantive proprii, nume de localități, folosite în mod obișnuit cu formă de plural, pot avea și formă de singular:

București — Bucureștiul
Iași — Iașul
Mărășești — Mărășeștiul

4. *a)* Unele substantive comune au mai multe forme de singular sau de plural (uneori de genuri diferite):

berbec — berbece
flutur — fluture
grăunți — grăunțe
roți — roate
trebi — treburi

Forme recomandate de limba literară: *berbec, fluture, grăunțe, roți, treburi*

b) Formele de plural ale unora dintre acestea au sensuri diferite:

cap — *capi* („conducători“); *capete* (la oameni și la animale); *capete* (înv. „vieți“: *Le-a iertat capetele.*); *capuri* („părți ale uscatului care înaintează în mare“)

colț — *colți* („dinți“ — la animale); *colțuri* („ascunzișuri“, „unghere“, „vîrfuri“)

corn — *corni* („arbori mici“); *coarne* (la animale); *cornuri* („produse din făină“)

Articularea substantivului
- cu articol nehotărît: Am întîlnit la intrare **un** *pionier.*
- cu articol hotărît: *Pionierul* acesta este comandantul grupei.

Cazurile substantivului

Funcții sintactice

Nominativul
- subiect: *Au înflorit* **merii.**
- nume predicativ: *Tatăl meu este* **strungar.**

Acuzativul
- *a)* complement:
  - care arată obiectul asupra căruia se răsfrînge direct acțiunea exprimată de verbul determinat: *L-am văzut* **pe Mihai.** ... *vezi* **colori** *felurite.*
  - care arată obiectul căruia i se atribuie acțiunea verbului determinat: *A lovit mingea* **cu piciorul.**
- *b)* atribut: *L-a împachetat într-un ambalaj* **de hîrtie.**

Dativul: complement: *I-a împrumutat* **colegului** un dicționar.

Genitivul: atribut: *Planul* **uzinei** *a fost îndeplinit.*

Vocativul: nu are funcție sintactică.

Ortografie:

1. Numele lunilor anului sînt substantive comune și se scriu cu inițială mică: *ianuarie, februarie* etc. Cînd aceste nume sînt precedate de numerale, formînd împreună nume de sărbători, se scriu cu inițială majusculă:

24 Ianuarie
1 Mai
1 Iunie
23 August

2. Numele punctelor cardinale sînt substantive comune și se scriu cu inițială mică: *nord, sud, est, vest, apus, orient, occident.* Cînd ele denumesc anumite regiuni ale lumii, sînt nume proprii și se scriu cu inițială majusculă:

A sosit de curînd din *Orient.* („spațiul geografic situat la est, îndeosebi în Asia“)

EXERCIȚII

1. Căutați în fragmentul „*Ardealul*“ șase substantive. Arătați ce denumește fiecare.

2. Alegeți, în coloane separate, substantivele comune și substantivele proprii din prima strofă a poeziei „*Patria noastră*“ de George Coșbuc și explicați oral ortografia lor.

3. Arătaţi din ce s-au format substantivele: *binefacere*, *scurtcircuit*, *deînmulţit*, *prim-plan*, *redactor-şef*, *nu-mă-uita*, *păduri-galerii* şi *drum-de-fier*.

4. Alcătuiţi propoziţii în care să se afle substantive proprii compuse care denumesc un eveniment istoric, o localitate, o operă literară şi un munte.

5. Precizaţi care sînt formele de plural nearticulat şi de plural articulat cu articolul hotărît ale substantivelor: *ţinut*, *brad*, *ochi*, *zi*, *chinez*, *poartă*, *vale*, *copil*, *talaz*, *balama*, *ac*, *liceu*, *zero*, *gospodărie*, *pai*, *codru* şi *incendiu*.

6. Indicaţi care dintre următoarele substantive au forme de plural: *secară*, *fasole*, *var*, *foame*, *pas*, *bucată*, *frig*, *grîu*, *lapte*. Alcătuiţi propoziţii cu aceste forme de plural.

7. Formaţi singularul nearticulat şi articulat al substantivelor: *uşi*, *coji*, *scîntei*, *fii*, *curcubeie*, *nave*, *stele*, *oaspeţi*, *rîndunele*, *obraji*, *exerciţii* şi *laboratoare*.

8. Construiţi propoziţii în care următoarele substantive să fie la dativ-genitiv singular articulate cu articolul nehotărît şi cu articolul hotărît: *piatră*, *cale*, *vioară*, *clasă*, *tată*, *şcoală*, *epocă*, *expresie*, *completare*, *oră*, *uşă*, *izbîndă*, *poezie*, *noapte*, *pagină*, *stea*.

9. Analizaţi substantivele din textele de mai jos, arătînd felul, genul, numărul, cazul şi funcţia lor sintactică:

a) Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme. Bunicul stă pe prispă... Pletele lui albe şi creţe parcă sînt nişte ciorchini de flori albe...

(Barbu Ştefănescu Delavrancea, *Bunicul*)

b) Doamna l-a privit pe Fănuţă şi i-a dat un zîmbet. Doamna avea păr ca de abur, pieptănat în sus, obraji gălbui, cu oase, ochi castanii şi frunte mare-n sus.

c) Şi amîndoi vorbeam... despre roate, despre mesteceni, despre izvoare şi boboci, despre Mărgărinta şi Irinuţa; despre purcei, curcani şi găini.

(Mihail Sadoveanu, *Hultanul*)

d) Spune vorba poveştii că, după ce a petrecut noaptea întreagă drumeţind pe o cale podită cu lespezi de piatră, Domnul-de-Rouă a ajuns în zori la piciorul zidului cel mare al cetăţii lui Ler. În ceasul răsăritului, soarele l-a îmbrăţişat, prefăcîndu-l într-un rîu cu ape limpezi.

(Mihai Gheorghe Andrieş, *Cartea comorilor*)

e) Mintea, braţele, sîngele nostru şi al acestor copii sînt de-acuma închinate neamului român, patriei române, domnului român, Măriei tale!

(Ion Luca Caragiale, *Peste 50 de ani*)

10. Construiţi propoziţii în care să aveţi substantivele *mama* şi *Mircea* în:
— cazul dativ, cu funcţie de complement;
— cazul genitiv, cu funcţie de atribut.

11. Formulaţi propoziţii în care substantivele *deznodămînt*, *excepţie*, *frecvenţă*, *idee*, *identitate*, *înot*, *înnoptare*, *start*, *stofă* şi *ştiinţă* să fie în cazurile şi cu funcţiile sintactice învăţate.

12. Alcătuiţi propoziţii în care diverse substantive (comune şi proprii) să se afle la cazurile şi cu funcţiile sintactice învăţate.

13. Observaţi locul în propoziţie al substantivelor la cazul vocativ şi puneţi virgula unde trebuie:

— Ioane cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gîlceavă... Ai să pleci unde zic eu...

— Nu mă duc mamă nu mă duc la Socola...

— Degeaba te mai sclifoseşti Ioane! răspunse mama... La mine nu se trec acestea...

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

*

SUBSTANTIVE COLECTIVE

Citiţi propoziţiile:

Prin munca ei fără preget, **ţărănimea** *asigură pîinea ţării.*
Grupa *întocmeşte programul de activităţi.*
Brădetul *acoperea coasta muntelui.*

Substantivele *ţărănimea*, *grupa* şi *brădetul* sînt la numărul singular, dar au înţeles de plural, adică presupun mai multe obiecte de acelaşi fel:
— *ţărănimea* „totalitatea ţăranilor“
— *grupa* „cuprinde un număr de 8—12 pionieri“
— *brădet* „pădure de brazi“

Substantivele care la forma de singular au înţeles de plural se numesc substantive colective sau substantive cu sens colectiv.

Exemple: *grup*, *detaşament*
muncitorime (< muncitor + -ime)
pietriş (< piatră + -iş)
porumbişte (<porumb + -işte)
studenţime (< student + -ime)

OBSERVAŢII:

1. Cînd subiectul unei propoziţii este exprimat printr-un substantiv colectiv cu formă de singular, acordul predicatului cu el se face la singular. De exemplu:

Detaşamentul *de pionieri al clasei a VI-a* **a organizat** *o serbare.* (nu: *au organizat*)

Stolul *de vrăbii* **a zburat** *spre salcîmi.* (nu: *au zburat*)

2. Cînd vorbitorul simte că adevăratul subiect al propoziţiei este cuvîntul cu formă de plural, care determină substantivul colectiv cu formă de singular, verbul predicat se pune la plural. De exemplu:

O mulţime *de copii* **au venit** *în vizită.*

Întregul grup de cuvinte „o mulțime de copii“ (subiect la singular + atribut la plural) exprimă ideea de număr mare, de plural.

EXERCIȚII

1. Dați exemple de substantive colective formate prin derivare cu sufixele *-et*, *-ime*, *-iș* și *-iște*.

2. Alcătuiți propoziții cu aceste substantive.

Alte funcții sintactice ale substantivelor

Funcția de atribut în cazul nominativ

Citiți propozițiile:

a) Prietenul meu, **Andrei,** *este un pionier fruntaș.*
b) Bătrînii noștri munți — **Carpații** *— au crestele acoperite de zăpadă.*
c) Frezorul **Petrescu** *participă la un concurs.*

Substantivele *Andrei*, *Carpații*, *Petrescu* determină un substantiv: *prietenul*, *munți*, *frezorul*
aduc o precizare, o explicație
sînt în cazul nominativ, alăturate termenului determinat:
— izolate prin virgulă sau prin linie de pauză de acest termen
— neizolate de termenul determinat
răspund la întrebarea *care?*

Ele au funcție de a t r i b u t în cazul nominativ.

EXERCIȚII

1. Recunoașteți atributele exprimate prin substantive în nominativ în textele de mai jos:

a) Șerban Postelnicu — primarul — s-a grăbit să ia tocmai locul lui Ștefan Damaschin.

b) Și satul Broștenii fiind împrăștiat, mai ca toate satele de la munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua miaza-mare prin el...

(I o n C r e a n g ă, *Amintiri din copilărie*)

2. Construiți două propoziții (despre activitatea colegilor voștri) cu substantive în cazul nominativ cu funcția de atribut.

Funcția de nume predicativ în cazul acuzativ

Citiți propoziția:

Zidul este **de piatră.**

Substantivul *piatră*: este în cazul acuzativ cu prepoziția *de*
arată o caracteristică a substantivului *zidul*
se află așezat după verbul copulativ *este*, cu care formează predicatul nominal

El are funcție de n u m e p r e d i c a t i v în cazul acuzativ (precedat de prepoziție).

EXERCIȚII

1. Găsiți substantivele cu funcție de nume predicativ în acuzativ, în propozițiile următoare:

Cerul era ca leșia.
Podul este de lemn.
Stîlpii sînt de oțel.

2. Construiți propoziții cu nume predicative în acuzativ, exprimate prin substantive cu prepoziții.

Funcția de nume predicativ în cazul genitiv

Citiți propoziția:

Caietele sînt **ale elevului.**

Substantivul *elevului*: este în cazul genitiv, precedat de articolul posesiv (genitival) *ale*
arată posesia
este așezat după verbul copulativ *sînt*, cu care formează predicatul nominal

El are funcție de n u m e p r e d i c a t i v în cazul genitiv.

EXERCIȚII

1. Recunoașteți substantivele cu funcție de nume predicativ în genitiv, în propozițiile:

Aceste frumuseți sînt ale Ardealului.
Ierbarul este al colegului meu.
Cea mai bună lucrare este a unei eleve din clasa noastră.

2. Construiți propoziții cu nume predicative exprimate prin substantive în cazul genitiv.

CAZURILE ŞI FUNCŢIILE SINTACTICE ALE SUBSTANTIVELOR

(schemă recapitulativă)

Nominativul

a) *subiect* (cine?): *Ana* locuieşte într-un bloc nou.
(ce?): Pe masă se află *o carte.*

b) *nume predicativ* — Meseria este *brăţară* de aur.

c) *atribut* (care?): Colega mea, *Paula*, a sădit doi pomi.

Acuzativul

a) complement
- (unde?): Mergem *la şcoală.* (circumstanţial de loc)
- (cînd?): Plecăm *peste o săptămînă.* (circumstanţial de timp)
- (cum?): Munceşte *cu elan.* (circumstanţial de mod)
- (pe cine?): Îl aşteptăm *pe bunicul.*
- (ce?): Dan cumpără *un ziar.*
- (despre cine? despre ce?, pentru cine?, pentru ce?, cu cine?, cu ce?, la cine?, la ce?, de cine?, de ce? etc.) M-am întîlnit *cu prietenii* mei.

b) atribut (cu prepoziţie)
- (care?): Ora *de dirigenţie* ne-a plăcut mult.
- (ce fel de?): Am o eşarfă *de mătase.*

c) nume predicativ (cu prepoziţie) — Filmul este *de desene* animate.

Dativul

complement (cui?): I-am dat *lui Ion* o carte. I-am pus *tabloului* o ramă nouă.

Genitivul

a) atribut (al, a, ai, ale cui?): A citit poeziile *lui Alecsandri.*

b) nume predicativ — Premiile sînt *ale clasei* noastre.

Vocativul caz al adresării directe (fără funcţii sintactice)

EXERCIŢII

1. Indicaţi, pentru fiecare substantiv din textele de mai jos, cazul şi funcţia sintactică:

a) — De ce calci pămînt străin, han nelegiuit? Ce pedeapsă i se cuvine pentru că a năvălit în ţară străină?

La întrebarea asta, copiii şi-au plecat ochii, pe gînduri. Ce pedeapsă li se dă de obicei năvălitorilor? Auziseră din bătrîni că-i treceau prin sabie...

(Eusebiu Camilar, *Stejarul din Borzeşti*)

b) Bunicuţa era o fiinţă mititică şi blîndă... Bunicul era un bătrîn voinic, roş la obraz, cu plete albe, care se îndeletnicea cu meşteşugul rotăriei. Călătoriile cu mama la Verşeni am început a le face pe cînd aveam trei ani. Mă duceam acolo în vremea verii şi popasul meu cel mai plăcut se afla... subt un păr vechi cu ramuri pline de ciucuri de fructe.

(Mihail Sadoveanu, *Anii de ucenicie*)

2. Modificaţi forma substantivelor din paranteze, după numărul şi cazul cerute de text:

a) Ca puiul (cuc) pe creanga (nuc). (Călător) îi şade bine cu drumul, ca şi (cal) cu frîul. Cîte (cap), atîtea păreri. Dacă n-ai papuci sînt bune şi (opincă). În locul (trandafir) a pus urzică. Lipsa (pisică), bucuria (şoarece).

(Mihail Andrei, Iulian Ghiţă, *Culegere de exerciţii lexicale, fonetice, gramaticale şi stilistice*)

b) Lacul (codru, G. pl.) albastru
(Nufăr, N. pl.) galbeni îl încarcă;
Tresărind în (cerc, Ac. pl.) albe
El cutremură o (barcă, Ac. sg.).

(Mihai Eminescu, *Lacul*)

3. Construiţi propoziţii în care substantivele să fie la diferite cazuri şi să aibă funcţiile sintactice învăţate. Explicaţi exemplele voastre.

4. Se dau versurile:

S-a dus zăpada albă de pe întinsul ţării,
S-au dus zilele Babei şi nopţile vegherii.
Cîmpia scoate aburi; pe umedul pămînt
Se-ntind cărări uscate de-al primăverii vînt.

Se cere să indicaţi:
— înţelesul acestor versuri;
— sensul cuvintelor „zilele Babei" şi „veghere";
— epitetele;
— substantivele, cazurile şi funcţiile lor sintactice.

5. Alcătuiţi propoziţii în care, cu ajutorul substantivelor comune şi proprii, să se realizeze epitete, comparaţii şi enumeraţii.

*

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. OLTUL ÎN DOBROGEA

fragmente

de *Traian Coşovei* (n. 1921)

Trecînd laolaltă cu toate valurile Dunării prin dreptul Dobrogei, Oltul simte parfum ameţitor de stepă, de pelin şi de bujori; simte miros dulce de grîu şi de porumburi şi miros de turme şi tîrle[1]. Aude harnic lătrat de cîini... Aude cîntece. Oltul simte mireasmă de livezi şi de podgorii şi de grădinării şi îşi aduce aminte şi i se face dor de seminţiile[2] de ciobani şi plugari harnici şi veseli pe care i-a cunoscut în inima ţării şi i-a petrecut încoace de-a lungul miilor de ani. Oltul simte miros de vînt arzător şi de arşiţă nemiloasă; simte *fior de luptă* şi se trezeşte şi în el dorul să se înfrunte, dorul pentru încă o luptă. Ca un făt-frumos înoată Oltul prin Dunăre, este plină Dunărea de umerii lui uriaşi, de trupul lui viteaz, năvalnic[3] înotînd...

Trecînd prin dreptul Dobrogei, şi-a adus aminte că are aici o soră bună şi vrednică şi care de cînd este se luptă cu vînturile şi cu secetele, cu vitregiile naturii. Oltului i s-a făcut dor de această Soră a lui aspră şi aprig de frumoasă şi stăruitoare şi, tulburîndu-se pînă în adînc, adunîndu-şi toate puterile, Oltul ia hotărîrea supremă[4] şi frăţească să urce malurile la sora lui, Dobrogea, să-i dea îmbrăţişarea lui de frate tînăr, să o ajute în veşnicele ei lupte cu vînturile arzătoare, cu secetele şi să-i ocrotească grădinile şi oamenii (...) *Oltul îşi mai alege o uriaşă, nobilă bătălie, dăruindu-se întreg pămînturilor, transformîndu-se întreg în lanuri uriaşe, în podgorii şi în grădini.*

[...] Nicăieri ca pe acest pămînt al Dobrogei — *recunoscut printre cele mai fertile pămînturi* şi în acelaşi timp cel mai năpăstuit[5] de secete! —, nicăieri ca aici nu au fost visate, plănuite, trăite cu inimă şi cu mintea mai frumoase, mai splendide grădini. Aici s-au năzărit[6], s-au înfiripat

[1] *tîrlă* = loc neîmprejmuit şi neacoperit unde se odihnesc vitele sau oile în timpul păşunatului; stînă

[2] *seminţie* = neam; totalitatea urmaşilor care au acelaşi străbun

[3] *năvalnic* = nestăpînit, nedomolit, furtunos, aprig, repede

[4] *suprem* = aici, decisiv, mai presus de toate

[5] *năpăstuit* = care este nedreptăţit, căruia i se face un rău

[6] *a (se) năzări* = aici, a lua fiinţă; a se arăta vederii, a se întrezări

cele mai frumoase privelişti ale paradisului. Oamenii Dobrogei nu numai au visat asemenea privelişti, dar le-au şi realizat; lanuri uriaşe de grîu şi porumb, podgorii uriaşe, fantastice grădinării de legume, fantastice livezi de piersici, meri şi peri... Sînt realizări ale unei agriculturi socialiste moderne, sînt opere monumentale[1] la care s-a ajuns prin mecanizare, printr-o agrotehnică[2] avansată, prin chimizare[3] — şi în primul rînd prin uriaşele strădanii ale oamenilor [...]

Chemat din nou de oameni, îndrăgostit din nou şi mai profund de ei, Oltul va curge şi va cînta şoptit şi fericit printre rîndurile de pătlăgele şi ardei, printre rîndurile fără sfîrşit ale podgoriilor; va curge înviorător, c-un murmur de doină oltenească, pe sub coroanele încărcate ale piersicilor şi ale merilor, va curge şi se va aşterne ca o pînză înmiresmată în lanurile de grîu şi de porumb, va scălda fabuloase[4] turme şi cirezi, va răcori fruntea şi inima satelor...

Aceasta este minunea pe care a început să o trăiască Oltul prin vastul sistem de irigaţii Carasu[5], în Dobrogea... Să se dăruiască, să se împartă vieţii, pămîntului, să ajute vieţii să învingă vînturile, secetele; să fie el hrana vînturilor şi a arşiţelor, să fie el *rîul aducător de apă vie şi de miracole*[6] pentru aceste pămînturi bune...

În Dobrogea, Oltul urcă treapta cea mai înaltă a existenţei lui: treapta dăruirii depline şi a ocrotirii pămîntului, vieţii, *creaţiei*. Şi nu mai pleacă nicăieri de aici. Ne va învăţa să ştim să ne dăruim vieţii şi ne va învăţa ştiinţa să preţuim dăruirea; se va risipi sub arşiţi, din înaltul cerului pînă în adîncul pămîntului, la el acasă veşnic şi transformîndu-se într-o uriaşă, miraculoasă grădină. Şi va rămîne mereu printre noi, cu înfăţişarea acestei grădini uriaşe, cît toată Dobrogea, ca o uriaşă, liniştită izbucnire de floare, de viaţă, de culori, de rod bogat, de cîntece.

*

Citiţi acest fragment şi indicaţi:

a) elementele care sugerează bogăţiile şi frumuseţile Dobrogei;

b) epitetele, personificările şi enumeraţiile folosite de scriitor în prezentarea Oltului şi a pămîntului dobrogean.

[1] *monumental* = aici, remarcabil, grandios, măreţ, impunător

[2] *agrotehnică* = totalitatea procedeelor tehnice de cultivare a plantelor agricole

[3] *chimizare* = aici, folosirea îngrăşămintelor chimice în agricultură

[4] *fabulos* = aici, în număr foarte mare, care depăşeşte orice închipuire; enorm, uriaş

[5] *sistemul Carasu* = ansamblu de lucrări de irigaţii în mijlocul şi în sudul Dobrogei, pe valea Carasu

[6] *miracol* = fapt uimitor, extraordinar

II. AM FOST AICI

de *George Ţărnea* (n. 1945)

Am fost aici de cînd se ştie gîndul
Şi-aici rămînem gîndului datori
Înveşmîntaţi cu doina peste care
S-au scurs atîtea valuri şi vîltori[1].

Am fost aici cu viaţa la răspîntii
Şi-am dat obol[2] de trecere prin foc,
Dar toată iarba noastră legendară,
Peste cenuşă, s-a ivit la loc.

Am fost aici împresuraţi de săbii
Şi de trufia din atîţia crai,
Dar veşnic ne-am păscut o mioriţă
În adîncimea unei guri de rai.

Am fost aici de cînd se ştiu Carpaţii
Şi Dunărea şi tot ce e-n cuprins,
Aici ne-am scris cu sînge neclintirea
Şi tot aici zidim un vis aprins.

Am fost aici de-un os cu voievozii
Cu ei am împărţit şi ceasul greu
Şi ceasul blînd bătătorit de hore,
Aici vom fi cu sufletul mereu.

*

1. Citiţi expresiv poezia „*Am fost aici*“ de George Ţărnea.
2. Explicaţi înţelesul versurilor:

Am fost aici de cînd se ştie gîndul...
Aici vom fi cu sufletul mereu.

COMPUNERE

DESCRIEREA UNUI PEISAJ

1. Citiţi cu atenţie textele de mai jos:

a) Jiul face parte dintre acele rîuri mai de seamă din ţara noastră — puţine la număr — în lungul cărora trebuie să urci în partea cea înaltă, alpină, a munţilor. [...]

[1] *vîltoare* = aici, încercare
[2] *obol* = aici, jertfă, sacrificiu

Pentru a ajunge la Dunăre, apele Jiului, pornite din căldările de pe clina[1] sudică a Retezatului, străbat un drum lung de aproape 350 km, care-l situează printre primele 10 rîuri din ţara noastră: ceva mai lung decît Argeşul (340 km), Buzăul (334 km) şi Bistriţa Moldovenească (280 km), cu puţin mai scurt decît Someşul (luat pe toată lungimea lui) şi Ialomiţa (414 km), dar cu mult mai mic decît Oltul (720 km), Siretul (725 km din care 592 km pe teritoriul ţării), Mureşul (718 km pînă la graniţă şi 756 pînă la vărsarea în Tisa) şi Prutul (lung de 953 km, dar cu numai 704 km de-a lungul marginii estice a ţării). Chiar şi întinderea bazinului de pe care îşi adună toate ramurile situează Jiul pe locul al şaptelea. Bazinul Jiului este mai mare decît bazinele Ialomiţei şi Bistriţei, dar de peste două ori mai mic decît acela al Oltului şi de peste patru ori mai mic decît al Siretului. Trebuie însă să ţinem seama că importantă nu este atît întinderea bazinului cît marea varietate a reliefului pe care îl cuprinde şi mai ales modul de repartiţie mai mult sau mai puţin echilibrat al acestuia. Iar relieful din bazinul Jiului se caracterizează printr-un oarecare echilibru, fiindcă în limitele lui nu este nici mai mult munte, aşa cum este în bazinul Bistriţei, nici o dominare a dealurilor ca în bazinele Someşului şi Mureşului, şi nici prea multă cîmpie netedă şi arsă de soare ca în bazinele Ialomiţei şi Argeşului.

(Lucian Badea, *Valea Jiului*)

b) Nicăieri n-am văzut desfăşurate cu atîta măiestrie, în acelaşi cadru, cele trei mari podoabe ale pămîntului: munţii, pădurile şi apa — ca în trecătoarea aceasta spre Petroşani. Şoseaua, o prispă netedă, scobită în brîul stîncos al muntelui, largă de două care şi lungă de 29 de kilometri, merge şerpuind pe marginea Jiului, care-şi taie voinicește albia-n piatră. Codrul răsună de vuietul undelor călătoare. De-o parte şi de alta se desfac, în felurite îndoituri, înălţimile sălbatice ale Carpaţilor, unele goale, colţuroase — prăbuşituri, deschise ca nişte răni în mijlocul desişurilor verzi — altele rotunde, acoperite de păduri mari, întunecoase, nestrăbătute încă de pas omenesc. Pe une-locuri ne uităm cu frică în sus, la stîncile ieşite din zid, gata să se rupă şi să se prăvale peste noi. Privelişti neaşteptate, uimitoare, pururea altele, se dezvălesc la fiecare cotitură a drumului... Dar ce zgomot se aude înaintea noastră? Par urletele unei vijelii năprasnice, ş-amestec de glasuri, şi bubuituri de tunuri. Ai crede că-i pieirea lumii. Este Jiul, puternicul Jiu, care se zbate şi strigă, sugrumat între două stînci uriaşe, ce vor să-i aţie calea. Undele lui colcotă[2], sfărîmate de bolovani, şi azvîrl în aer clăbuci albi, bulgări de zăpadă; curcubeie subţiri tremură în pulberea străvezie a stropilor bătuţi de soare. Voinicul, frumosul rîu, se smulge din braţele monştrilor şi pleacă hăulind de vale. Iată-l tolănit, într-un larg boschet de plute.

[1] *clină* (în geografie) = suprafaţă sau coastă înclinată, pantă
[2] *a colcoti* (înv.) = a clocoti

Apa lui, limpede şi potolită, pare-o oglindă culcată-n ramă de verdeaţă. Şi-n tăcerea adîncă a codrului, biruitorul doarme — o aţipire de-o clipă sub grija bătăliilor viitoare. Din cînd în cînd îi vin ajutoare: pîraie repezi, desfundate din văgăuni întunecoase, gonesc curmăturile munţilor, şi-l caută, îl strigă de departe şi Jiul le aude, le cheamă şi le soarbe lacom în undele lui.

Uneori, păreţii înalţi de pe delături se desfac, deschizîndu-se deodată ca o spărtură largă în orizont. Toată valea se umple de lumină. Privirile noastre se pierd, uimite, peste mormanele depărtate, care se urcă mereu, fac scară la cer, încălecîndu-se unele pe altele. Apoi iar se lasă perdeaua şi umbra ne învăluie subt îngusta fâşie de cer întinsă pe grebenii[1] munţilor.

(Alexandru Vlahuţă, *România pitorească*)

2. Comparaţi cele două fragmente urmărind:
   — aspectul prezentat
   — modul de realizare
   — limbajul folosit

EXPLICAŢIE:

Textul „a" este reprodus dintr-o lucrare ştiinţifică; autorul urmăreşte o prezentare exactă a Văii Jiului (lungimea drumului străbătut, situarea printre primele zece rîuri din ţară, informaţii despre bazin şi despre varietatea reliefului acestuia). În textul „b", Alexandru Vlahuţă realizează o descriere a unui peisaj, însufleţind aspectele surprinse şi exprimîndu-şi diferite sentimente.

În cartea „*Valea Jiului*", cuvintele sînt folosite cu sens propriu, iar limbajul este precis (cifre comparative, denumiri, clasificare riguroasă). În fragmentul din „*România pitorească*", cuvintele sugerează stările autorului, impresionat de un aspect particular; limbajul său este expresiv. El realizează o descriere literară (termen cunoscut de voi din clasa a V-a). Iată cîteva caracteristici ale acesteia:

— Modul de expunere este diferit de cel al naraţiunii.

— Scriitorul prezintă unele trăsături ale Văii Jiului care l-au emoţionat în timpul călătoriei, fără a urmări exactitatea înfăţişării acestui aspect.

— Peisajul apare schimbat, potrivit sensibilităţii artistului, care foloseşte epitete, comparaţii şi personificări.

— Atitudinea plină de admiraţie a lui Vlahuţă în faţa acestor frumuseţi ne impresionează.

[1] *greabăn* = aici, coama unui munte

În general, o descriere poate fi realizată după următorul plan:

I. *Introducere* — fixarea aspectelor (elementelor) descrise (toamna, primăvara, muntele, cîmpia, fluviul, vegetaţia, satul, ploaia, crivăţul, tabloul, copilul etc.)

II. *Cuprins*
- precizarea locului şi a timpului
- aspectele din depărtare
- aspectele din apropiere
- prezenţa omului în cadru
- ideile şi sentimentele celui aflat în mijlocul naturii
- posibilele legături cu alte aspecte cunoscute în împrejurări diferite

III. *Încheiere* — ecoul sau impresiile produse de realitate în sufletul autorului

EXERCIŢIU

Descrieţi, la alegere:
- un peisaj
- un sat sau un oraş
- o şcoală
- o unitate socialistă de producţie
  - cooperativă agricolă de producţie
  - uzină
  - fabrică
- un costum naţional
- un tablou etc.

Respectaţi cele trei părţi ale unei compuneri şi folosiţi, pe cît este posibil, indicaţiile din planul oferit în manual. Porniţi de la observarea directă.

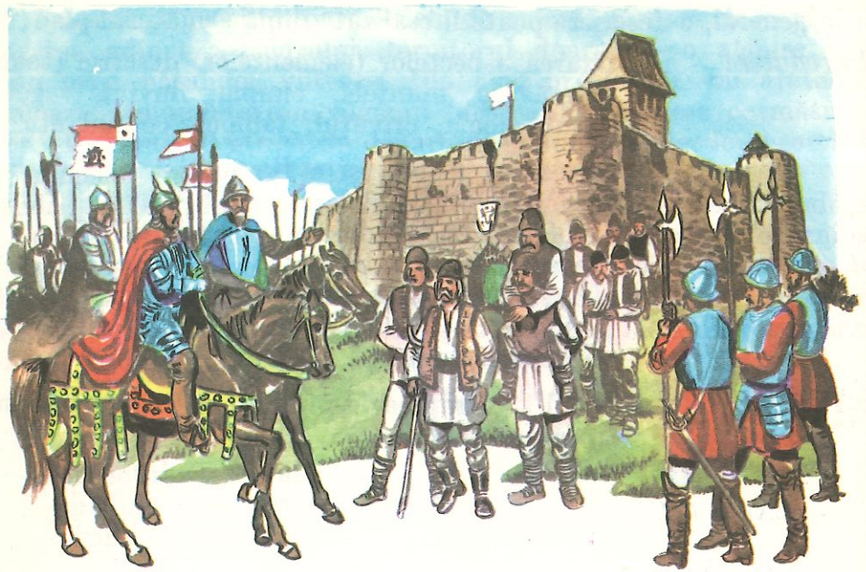

SOBIESKI ŞI ROMÂNII

de *Costache Negruzzi* (1808—1868)

Pe drumul ce duce către cetatea Neamţu, pe la sfîrşitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergînd. După un trup de lănceri[1] ce deschidea marşa[2], urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofiţeri călări în fruntea cărora erau trei: unul în floarea vîrstei, posomorît, gînditor, necăjit, şi doi mai bătrîni. Tustrei în haine poloneze. În sfîrşit venea duiumul[3] oştei: trăsuri, bagaje, pedestraşi[4], şleahtă pospolită[5], amestecaţi, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe faţă şi cu durerea în inimă.

[1] *lăncer (lăncier)* = soldat luptător cu lancea (*lance* = suliţă); *trup de lănceri* = unitate militară de luptători cu lancea

[2] *marşă* = coloană de soldaţi în marş

[3] *duium* = mulţime, grămadă, gloată

[4] *pedestraş* = infanterist (soldat care merge şi luptă pe jos)

[5] *şleahtă pospolită* = corp de armată din trecut format din nobili polonezi

Nu se auzea nici surlă[1], nici dobă[2], numai tropotul[3] cailor şi pasul oamenilor ce abia se mişcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor, şi oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Şi însă această oaste, în stare aşa ticăloasă[4], e aceea ce a îngiosit de atîtea ori trufia Semilunii[5], iar acei trei fruntaşi ofiţeri sînt hatmanii[6] Iablonovski şi Potoţki, şi cel din mijlocul lor însuşi Ion Sobieski, regele Poloniei.

Şi cum să nu fie supărat şi necăjit vestitul rege? El, Sobieski, fala leşilor[7], eroul creştinătăţii, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas[8] turcilor, a se trage dinaintea tatarilor şi a moldovenilor; a-şi privi oastea ticăloşită[9] de lipsa merindelor, horopsită[10] de duşmanii carii îl urmează mişeleşte, fără a îndrăzni să-şi deie pept făţiş cu el, şi fac pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă; a nu întîmpina în drumul său decît o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet şi gînditor. Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcerea, respectînd supărarea sa de care şi ei se împărtăşeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski cînd, rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului, înălţîndu-se trufaşă dinaintea lui, cetăţuia Neamţu. Cu bună seamă, vreun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-şi trimite averile lor, răspunse Potoţki.

— Aşa! Să mergem dar să-l luăm...

— Eu aş zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, şi să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt[11].

— Ba, pre numele patronului[12] meu! Nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieski fără a i se cuceri[13]? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mînile.

— Numele M[ăriei] tale e destul tun, zise Potoţki.

[1] *surlă* = instrument muzical de suflat, de forma unui fluier, folosit în trecut în armată

[2] *dobă* = tobă

[3] *tropot* = mersul cailor cu pocnituri ritmice de copite

[4] *stare ticăloasă* = stare jalnică

[5] *Semiluna* = Imperiul Otoman, puterea turcească (de la cuvîntul *semilună* = parte a discului lunii în formă de seceră, gravată pe steagurile turceşti)

[6] *hatman* = comandant de oaste în trecut

[7] *leah* (pl. *lehi*, *leşi*) = polonez (în trecut, Poloniei i se spunea Lehia)

[8] *a da pas* = a ceda, a permite

[9] *oaste ticăloşită* = oaste într-o stare jalnică

[10] *horopsit* = oropsit, urgisit, prigonit, alungat, urmărit, gonit, hărţuit

[11] *asalt* = luptă decisivă pentru cucerirea unei cetăţi, a unei fortificaţii

[12] *patron* = aici, ocrotitor, protector

[13] *a i se cuceri* = a i se supune, a i se închina, a se preda, a capitula

Trufia polonului măgulindu-se[1] de această linguşire, faţa i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase şi îndată dete poruncă să se înşire oastea către cetate.

În cetăţuie se aflau optsprezece plăieşi[2], trimişi de ispravnicul[3] de Neamţ pentru străjuire, în lipsa garnizoanei[4], care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir, unde tăbărîse[5] armia[6] turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise încă un tînăr plăieş, al cărui cal asudat păştea înşeuat troscotul[7] ce creştea pe lîngă ziduri.

— Mai bea o duşcă[8], băiete, zise un bătrîn de care se videa că ascultă toţi, şi ne spune ce ai mai văzut la Iaşi?

— Eu — ştiţi că m-aţi trimis la Iaşi să văd ce mai este. După ce s-au dus leşii, m-am luat cît colea pe urma lor pînă la Cotnar... ş-apoi, după ce am văzut că duşmanii şi-au luat drumul spre ţara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă[9] străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid şi să vie încoace.

Nu trece mult şi plăieşul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toţi alergară pe ziduri.

— Leşii sînt! strigă tînărul ce venise de curînd şi pre care l-am auzit vorbind; şi-au schimbat drumul şi vin aici...

— La porţi, flăcăi! zise bătrînul. Încuieţi-le şi grămădiţi bolovani pe ziduri. Aşezaţi-vă toţi pe la metereze[10]. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o ţarină pustie.

— Dar noi sîntem numai nouăsprezece şi asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se...

— Taci, mucosule! îl curmă[11] bătrînul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! Un mişel[12] mai puţin.

---

[1] *a măguli* = a linguşi, a produce plăcere cuiva prin vorbe false, a aţîţa trufia cuiva prin cuvinte mincinoase, de laudă exagerată

[2] *plăieş* = locuitor al plaiurilor de la graniţă, însărcinat cu paza frontierei; grănicer, străjer

[3] *ispravnic* = şef al administraţiei şi al poliţiei unui judeţ în trecut

[4] *garnizoană* = unitate militară stabilită într-o localitate

[5] *a tăbări* (înv.) = a poposi, a se instala, a-şi aşeza tabăra

[6] *armie* = oaste, armată

[7] *troscot* = iarbă care creşte mai ales pe marginea drumurilor şi pe locurile necultivate

[8] *duşcă* = înghiţitură

[9] *a buciuma* = aici, a da semnale din *bucium* (= instrument muzical de suflat în forma unui tub conic foarte lung, făcut din coajă de tei sau din lemn şi folosit pentru chemări şi semnale)

[10] *meterez* = partea de sus a unui zid de apărare la vechile cetăţi, de unde se trăgea în duşmani

[11] *a curma* = a întrerupe, a reteza vorba cuiva

[12] *mişel* = fricos, ticălos, nemernic, netrebnic

Vînătorul astfel înfruntat se trase ruşinat şi se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofiţer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce pofteşti de la noi?

— Măria sa regele Poloniei, mare duce[1] de Lituania ş.c.l.[2] (urmau titlurile), vă face cunoscut că să vă închinaţi[3] şi să-i cuceriţi cetatea împreună cu toate averile şi merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieşi cu arme şi bagaje, fără a i se face nimică, iar cutezînd a se împotrivi, cetatea se va cotropi, şi garnizoana se va trece subt ascuţişul sabiei.

— Du răspuns M[ăriei] sale, zise bătrînul, că laude şi îngroziri de aste am mai auzit noi, şi tot nu ne-am spăriet. Mai bine M[ăria] sa şi-ar căuta de drum şi ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puşce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

— Plecaţi-vă, zise trimisul, şi nu vă puneţi capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gîndiţi mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinaţi ori ba?

— Ba.

Parlamentarul[4] se duse.

Asaltul începu. Tunurile aşezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea. Plăieşii răspundeau cu gloanţe care nu făceau greş. Fieştecare împuşcătură obora[5] cîte unul din vrăjmaşi şi mai ales din ofiţeri, asupra cărora erau ţintite flintele[6] lor. Leşii pereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi şi a treia zi mai căzură cinci şi se răniră doi. A patra zi căzu împuşcat însuşi comandantul artileriei leşeşti, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunîndu-se pe lîngă foc, văzură că au sfîrşit şi muniţiile şi merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviţă[7].

— Cîţi au perit d-ai noştri?

— Zece.

---

[1] *duce* = titlu de noblеţe

[2] *ş.c.l.* = prescurtare de la „şi celelalte"

[3] *a se închina* = a se supune, a capitula

[4] *parlamentar* = aici, sol, trimis, delegat, împuternicit pentru a duce tratative cu inamicul

[5] *a oborî* = a doborî, a ucide

[6] *flintă* = puşcă cu fitil şi cu ţeavă lungă, folosită în trecut; sîneaţă

[7] *laviţă* = bancă.

— Şi nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i aşa, apoi mîni dimineaţă urcă-te pe poartă şi leagă în vîrful sîneţii un ştergar alb; spune că închinăm cetatea cu tocmală să ne lase slobozi să ieşim şi să ne ducem unde vom voi.

Aşa se urmă. Leşii primiră toate condiţiile cerute. Oastea se înşiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, şi poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieşind şase oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alţi trei ce erau răniţi.

— Ce este aceasta? strigă Sobieski răpezindu-se călare înaintea lor. Ce sînteţi voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrînul rănit, din spatele fiiului său.

— Cum! atîţa sînteţi?

— Zece din noi au perit din mila M[ăriei] tale.

— Voi aţi cutezat a vă împotrivi mie şi a-mi omorî atîţia viteji? zise regele. O, asta nu se va trece aşa! urmă turbat de mînie; trebuie o pildă pentru cei asemine vouă, şi pilda va fi groaznică şi vrednică de faptă. Nu meritaţi a muri de sabie, ci de streang. Spînzuraţi-i!

Pe loc ostaşii încungiurară pre plăieşi, carii, depunînd jos răniţii, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofiţerii priveau cu înduioşare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire[1], zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care şedea posomorît şi mînios, a arăta M[ăriei] tale că aceşti viteji n-au făcut decît datoria lor, datorie patriotică şi vrednică de toată lauda, şi că au avut norocirea[2] a cîştiga făgăduinţa marelui Sobieski că vor fi slobozi şi nesupăraţi.

— Îţi mulţămesc, vrednice al meu tovarăş de arme — zise Sobieski ca deşteptat din somn, îţi mulţămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată[3]. Ai cuvînt[4]; oamenii aceştii s-au purtat vitejeşte... Apoi înturnîndu-se[5] către români: „Voinicilor, zise, sînteţi slobozi; mergeţi în pace şi spuneţi copiilor şi fraţilor voştri că aţi avut cinstea a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia".

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luîndu-şi răniţii, se îndreptară către munţi, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porţile deschise, purtînd pe zidurile sale urmele boambelor duşmăneşti, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaş.

---

[1] *sire* = titlu cu care cineva se adresează unui rege sau unui împărat

[2] *norocire* = noroc, şansă

[3] *faptă defăimată* = faptă urîtă, condamnabilă (de. la verbul *a defăima* = a vorbi de rău, a ponegri)

[4] *a avea cuvînt* = a avea dreptate

[5] *a se înturna* = a se întoarce

Istoria e cea dintîi carte a unei naţii..., căci într-însa îşi vede trecutul, prezentul şi viitorul.

Nicolae Bălcescu

De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii[1].

Mihai Eminescu

Cela ce se bate pentru a lui ţară
Sufletu-i e focul soarelui de vară.

Dimitrie Bolintineanu

*

ÎNDRUMĂRI

Inspirîndu-se din paginile pline de glorie ale istoriei noastre naţionale, scriitorul Costache Negruzzi relatează în povestirea *„Sobieski şi românii"* un episod din lupta eroică a poporului nostru pentru libertate, la sfîrşitul secolului al XVII-lea: asediul Cetăţii Neamţului de către oastea polonă şi rezistenţa îndîrjită, vreme de cinci zile, a plăieşilor apărători.

Răspunsul dat de bătrînul vînător solului leşesc, comportarea celor nouăsprezece moldoveni evidenţiază demnitatea, înţelepciunea, spiritul de sacrificiu şi vitejia strămoşilor noştri.

Faţă de conducătorii oştirii polone, autorul are atitudini şi sentimente diferite: dispreţ pentru linguşirile şi slugărnicia lui Potoţki; dezaprobare pentru trufia de cuceritor, lipsa de stăpînire şi uşurinţa cu care regele Sobieski ia hotărîrile importante; stimă pentru înţelepciunea, omenia şi spiritul de dreptate al hatmanului Iablonovski, ca şi pentru hotărîrea finală a regelui.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. În ce timp şi în ce loc se desfăşoară acţiunea din povestirea *„Sobieski şi românii"*?

2. Care sînt personajele literare din această naraţiune?

3. Arătaţi situaţia în care se afla oastea polonă în momentul trecerii ei pe lîngă Cetatea Neamţului.

4. Urmăriţi atitudinea, vorbele şi faptele conducătorilor armatei polone şi precizaţi trăsăturile lor de caracter.

5. Citiţi răspunsul dat de bătrînul plăieş solului şi arătaţi ce sentimente exprimă cuvintele lui.

---

[1] *rapsod* = cîntăreţ, poet

6. În ce constă eroismul celor nouăsprezece plăieşi?

7. Explicaţi înţelesul ultimelor cuvinte adresate plăieşilor de către regele Sobieski.

8. Ce moduri de expunere sînt folosite de scriitor în această povestire? Precizaţi care dintre acestea sînt mai frecvente.

9. Demonstraţi că naraţiunea „*Sobieski şi românii*“ este o operă epică. Daţi exemple de opere epice studiate în clasele a V-a şi a VI-a.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiţi formele *dobă*, *a îngiosit*, *pept*, *se apropiese*, *tatari*, *dintăi*, *mînile*, *se videa* şi *tocmală* cu formele folosite astăzi.

2. Stabiliţi cuvintele de bază, sufixele şi prefixele cu care s-au format următorii termeni:

cetăţuie	*făgăduinţă*	*duşmănesc*	*înşeua*
moldovean	*împuşcătură*	*împărtăşi*	*străjui*
plăieş	*ştergar*	*înjosi*	*făţiş*
pustietate	*lesnicios*	*însenina*	*mişeleşte*

3. Găsiţi sinonimele următoarelor cuvinte: *steag*, *a îndrăzni*, *încet*, *izbîndă*, *îndată*, *sol*, *slobodă*, *a se împotrivi*, *vrăjmaş*, *ţarină*, *pildă* şi *a curma*. Procedaţi apoi la fel cu grupurile de cuvinte: *a trece sub ascuţişul sabiei*, *a-şi căuta de drum*, *a purta grijă* şi *a-şi pune capul în primejdie*.

4. Indicaţi antonimele următoarelor cuvinte: *durere*, *răspunde*, *trimite*, *încoace*, *a se apropia*, *înăuntru* şi *a se deschide*. Formulaţi propoziţii cu fiecare dintre ele.

5. Alcătuiţi propoziţii cu termenii *tobă*, *poartă* şi *noi*, cu toate înţelesurile pe care le cunoaşteţi.

6. Explicaţi sensul următoarelor îmbinări de cuvinte: „în *floarea* vîrstei“ şi „*sprînceana* dealului“.

Alcătuiţi propoziţii cu înţelesul obişnuit al cuvintelor subliniate.

7. În limba română există cuvinte care, combinate cu altele, formează grupuri cu sensuri diferite. De exemplu:

a-şi lua + < *drumul* = *a-şi lua drumul* „a se îndrepta spre“...
< *zborul* = *a-şi lua zborul* „a zbura“
< *rămas bun* = *a-şi lua rămas bun* „a se despărţi“

Căutaţi în povestirea „*Sobieski şi românii*“ construcţii asemănătoare cu diferite sensuri, pornind de la următoarele verbe:

a da
a face
a avea

8. Citiţi cu atenţie termenii subliniaţi în propoziţiile şi frazele de mai jos; stabiliţi ce părţi de vorbire sînt şi ce funcţie sintactică au:

a) — Mai bea o duşcă, băiete, zise *un bătrîn*.
b) — Leşii sînt! strigă *tînărul*.
c) — La porţi, flăcăi! zise *bătrînul*.
d) Numărul *bravilor* scădea pe toată ziua.
e) *Seara*... văzură că au sfîrşit şi muniţiile şi merindele.
f) Pe loc ostaşii încungiurară pre plăieşi, carii, depunînd jos *răniţii*, se uitau cu nepăsare...
g) ...aceşti *viteji* n-au făcut decît datoria lor.
h) *Voinicilor*, zise, sînteţi slobozi.
i) ...iar cetatea cu porţile *deschise*... rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de *uriaş*.

TEME

1. Alcătuiţi planul simplu de idei al acestei povestiri.

2. Explicaţi folosirea semnelor de punctuaţie şi de ortografie din textul de mai jos:

Îndată toţi alergară pe ziduri.

— Leşii sînt! strigă tînărul ce venise de curînd şi pre care l-am auzit vorbind; şi-au schimbat drumul şi vin aici...

— La porţi, flăcăi! zise bătrînul. Încuieţi-le şi grămădiţi bolovani pe ziduri. Aşezaţi-vă toţi pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o ţarină pustie.

ARHAISMELE

Pentru a înfăţişa o epocă veche, cu personaje şi întîmplări intrate de mult în istorie, Costache Negruzzi foloseşte în povestirea „*Sobieski şi românii*“ mai multe cuvinte care aparţin limbii române din acea perioadă şi care nu se mai întrebuinţează astăzi în mod curent. De exemplu: *lăncer*, *marşă*, *pedestraş*, *surlă*, *hatman*, *leah* (pl. *leşi*), *plăieş*, *ispravnic*, *meterez*, *flintă*, *sîneaţă* şi *armie*. Alături de acestea, el a mai folosit:

a) unele cuvinte şi grupuri de cuvinte care au astăzi alt înţeles decît în acea perioadă:

boambă, pl. *boambe* < în trecut: „ghiulea, proiectil de tun“
< astăzi (bombă, pl. bombe): „proiectil lansat din avion“

a(i)se cuceri < în trecut: „a (i) se preda, a (i) se supune“
< astăzi: „a cuceri, a ocupa, a cîştiga, a dobîndi“

a tăbărî — în trecut: „a-şi aşeza tabăra“
astăzi: „a se năpusti, a se arunca asupra cuiva“

a avea cuvînt — în trecut: „a avea dreptate“
astăzi: „a se ţine de cuvînt, a fi corect ş.a.“

b) unele cuvinte care au astăzi alte forme de plural:

puşce — puşti *carii — care*

c) unele cuvinte care se scriu şi se rostesc astăzi altfel decît atunci:

horopsită — oropsită *pre — pe*

Cuvintele, grupurile de cuvinte şi formele vechi care aparţin limbii române din trecut şi care nu se mai întrebuinţează astăzi se numesc a r h a i s m e.

Ele sînt folosite uneori de scriitori în operele literare pentru a descrie viaţa, oamenii, portul, obiceiurile, rangurile sociale etc. din diferite epoci istorice.

EXERCIŢII

1. Căutaţi arhaismele care apar în texte literare studiate de voi în acest an şi notaţi-le în caiet.

2. Indicaţi arhaismele din textul următor şi aflaţi sensul fiecăruia din glosarul de la sfîrşitul manualului:

Dar şi mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară de pe catîri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balaşuri, de rubini, de zamfiri [...] mai colo boccealîcuri de stofă cu aşternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic şi de filaliu cusute cu bibiluri, cu gevrele şi cu brînişoare de beteală...

(Alexandru Odobescu, *Doamna Chiajna*)

*

SUBIECTUL OPEREI LITERARE

În povestirea „*Sobieski şi românii*“, scriitorul Costache Negruzzi înfăţişează, într-o succesiune de momente, faptele şi întîmplările unor personaje literare, purtătoare ale ideilor şi sentimentelor sale:

- retragerea oştirii polone prin Moldova;
- hotărîrea regelui Ion Sobieski de a cuceri Cetatea Neamţului;
- lupta eroică a plăieşilor;
- porunca nechibzuită a lui Sobieski;
- plecarea moldovenilor spre munţi.

Totalitatea faptelor şi evenimentelor, constituite în momente ale naraţiunii, cu ajutorul cărora sînt caracterizate personajele literare, se numeşte s u b i e c t u l o p e r e i l i t e r a r e.

Momentele subiectului

1. a) *cadrul acţiunii:*
   — locul: pe drumul Cetăţii Neamţului;
   — timpul: în Moldova anului 1686.
   b) *unele personaje:*
   — armata polonă în retragere prin Moldova din faţa turcilor şi a tătarilor;
   — regele Poloniei, Ion Sobieski;
   — hatmanii Iablonovski şi Potoţki.

   Partea introductivă a operei literare, în care se prezintă cadrul acţiunii şi unele personaje, se numeşte e x p o z i ţ i u n e.

2. *faptul (faptele) important(e) din care se dezvoltă subiectul operei:*
   — apariţia Cetăţii Neamţului în calea oştirii polone;
   — hotărîrea regelui Sobieski de a o cuceri.

   Faptele importante care determină cursul acţiunii reprezintă i n t r i g a.

3. *prezentarea pe larg a întîmplărilor şi a faptelor:*
   — pregătirea plăieşilor pentru rezistenţă;
   — solia regelui polon;
   — răspunsul bătrînului plăieş;
   — asediul cetăţii;
   — lupta eroică a moldovenilor;
   — capitularea garnizoanei în anumite condiţii.

   Faptele determinate de intrigă, de cea mai mare întindere în povestire, poartă numele de d e s f ă ş u r a r e a a c ţ i u n i i.

4. *momentul de foarte mare încordare:*
   — hotărîrea pripită a trufaşului rege de a-i spînzura pe cei nouă plăieşi supravieţuitori.

   Momentul de maximă intensitate în desfăşurarea acţiunii se numeşte p u n c t u l c u l m i n a n t.

5. *sfîrşitul evenimentelor prezentate:*
   — intervenţia înţeleptului hatman Iablonovski;
   — aprecierea eroismului plăieşilor de către regele Sobieski;
   — plecarea celor nouă moldoveni spre munţi;
   — retragerea armatei polone.

   Ultima parte a operei literare care marchează sfîrşitul acţiunii constituie d e z n o d ă m î n t u l.

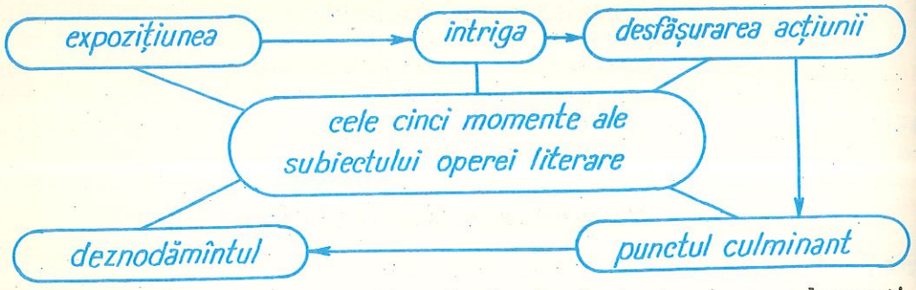

Numai operele literare epice şi piesele de teatru (opere dramatice) pot avea subiect, deoarece numai acestea cuprind întîmplări, fapte şi personaje prin intermediul cărora scriitorul îşi exprimă ideile şi sentimentele sale. În operele literare lirice nu se întîlneşte un subiect propriu-zis, pentru că în ele, de obicei, autorul nu recurge la fapte şi întîmplări cu personaje.

TEMĂ

Stabiliţi momentele subiectului uneia dintre următoarele opere literare:
„*Puiul*“ de Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti
„*Amintiri din copilărie*“ (fragment) de Ion Creangă
„*Prăvale-Baba*“ (fragment) de Ionel Teodoreanu

*

GRAMATICĂ

DECLINAREA SUBSTANTIVELOR

Pentru a putea îndeplini anumite funcţii sintactice, substantivul
- îşi modifică uneori forma după caz şi număr
- alteori rămîne neschimbat

Totalitatea modificărilor suferite de forma unui substantiv, prin folosirea lui la toate cazurile, se numeşte **declinare**.

A. Declinarea substantivelor comune

1. *Fără articol* (precedat de un cuvînt care se declină şi care determină substantivul)

a. *masculin*

	singular	*plural*
N.	Acest *elev* citeşte foarte mult.	Aceşti *elevi* învaţă bine.
Ac.	Pe acest *elev* îl iubesc toţi colegii.	Pe aceşti *elevi* îi lăudăm.
D.	Acestui *elev* îi place pictura.	Acestor *elevi* le-am arătat un album.
G.	Atitudinea acestui *elev* este corectă.	Caietele acestor *elevi* sînt curate.
V.	*Elev*, fii atent la lecţie!	*Elevi*, îngrijiţi cărţile!

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune masculine, declinate fără articol, îşi schimbă forma numai după număr (au, la toate cazurile, o singură formă de singular şi o singură formă de plural).

2. La vocativ, ele nu apar precedate de cuvîntul *acest*.

3. Unele substantive comune masculine, care denumesc persoane, au vocativul terminat în *-e*: *băiete*, *copile* etc.

b. *feminin*

	singular	*plural*
N.	Această *elevă* scrie frumos.	Aceste *eleve* muncesc cu spor.
Ac.	Pe această *elevă* o vom ajuta.	Pe aceste *eleve* le-au înscris la cercul de creaţie.
D.	Acestei *eleve* i s-a dat o diplomă.	Acestor *eleve* le plac florile.
G.	Rezultatele acestei *eleve* sînt bune.	Colegele acestor *eleve* lucrează în grădină.
V.	*Elevă*, scrie-ţi temele cu regularitate!	*Eleve*, citiţi cu atenţie!

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune feminine, declinate fără articol, îşi schimbă forma după număr şi caz (au la singular două forme — una de N. Ac. V. şi alta de D. G., iar la plural o singură formă pentru toate cazurile).

2. La vocativ, ele nu apar precedate de cuvîntul *această*.

3. Unele substantive comune feminine, care denumesc persoane, au vocativul terminat în *-o*: *bunico*, *fetiţo* etc.

c. *neutru*

	singular	*plural*
N.	Acest *motor* merge foarte bine.	Aceste *motoare* sînt produse la noi.
Ac.	Am adus acest *motor* cu mare greutate.	Am primit aceste *motoare* acum un an.

D.	Acestui *motor* nu-i lipseşte nimic.	Acestor *motoare* li se face revizie.
G.	Turaţia acestui *motor* este mare.	Reparaţia acestor *motoare* nu va dura mult.
V.	—	—

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune neutre, declinate fără articol, îşi schimbă forma numai după număr, ca masculinele (au o singură formă de singular şi o singură formă de plural).

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

2. *Cu articol nehotărît*

a. *masculin*

	singular	*plural*
N.	*Un elev* a primit două caiete.	*Nişte elevi* joacă volei.
Ac.	Pe *un elev* l-am chemat în sala de sport.	Pe *nişte elevi* i-am întîlnit în parc.
D.	*Unui elev* i-am dat stiloul meu.	*Unor elevi* le place filatelia.
G.	Cartea *unui elev* este deschisă.	Răspunsurile *unor elevi* sînt incomplete.
V.	—	—

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune masculine, declinate cu articol nehotărît, îşi schimbă forma numai după număr (au o singură formă de singular şi o singură formă de plural). Se modifică după număr şi caz numai articolul nehotărît însoţitor.

2. La vocativ, ele nu se folosesc însoţite de articolul nehotărît.

b. *feminin*

	singular	*plural*
N.	*O elevă* recită poezia „*Mama*“ de George Coşbuc.	*Nişte eleve* schimbă articolele la „Semafor“.
Ac.	Pe *o elevă* o ascultă la fizică.	Pe *nişte eleve* le-am întîlnit la expoziţie.
D.	*Unei eleve* îi place înotul.	*Unor eleve* li s-au comunicat rezultatele.
G.	Compunerea *unei eleve* a fost publicată în revistă.	Planşele *unor eleve* au fost expuse în hol.
V.	—	—

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune feminine, declinate cu articol nehotărît, îşi schimbă forma după număr şi caz (au la singular două forme — una de N. Ac. şi alta de D.G., iar la plural o singură formă pentru toate cazurile). Se modifică după număr şi caz şi articolul nehotărît.

2. La vocativ, ele nu se folosesc însoţite de articolul nehotărît.

c. *neutru*

	singular	*plural*
N.	*Un motor* are pană.	Pe platformă se află *nişte motoare.*
Ac.	Maşina noastră are *un motor* puternic.	Uzina noastră are *nişte motoare* noi.
D.	*Unui motor* i s-a defectat frîna.	*Unor motoare* li s-au înlocuit cîteva piese.
G.	Întreţinerea *unui motor* este dificilă.	Verificarea *unor motoare* începe mîine.
V.	—	—

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune neutre, declinate cu articol nehotărît, îşi schimbă forma numai după număr, ca masculinele (au o singură formă de singular şi o singură formă de plural). Se modifică după număr şi caz numai articolul nehotărît.

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

3. *Cu articol hotărît*

a. *masculin*

	singular	*plural*
N.	*Elevul* harnic este apreciat de profesori.	*Elevii* clasei noastre pleacă în tabără.
Ac.	L-am cunoscut pe *elevul* acesta.	Pe *elevii* studioşi îi întîlneşti la bibliotecă.
D.	*Elevului* îi este dragă munca.	*Elevilor* li s-au adus cărţi noi.
G.	Îmbrăcămintea *elevului* este îngrijită.	Grija *elevilor* pentru avutul obştesc este o îndatorire.
V.	*Elevule*, traversează atent strada!	*Elevilor*, folosiţi din plin timpul de studiu!

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune masculine, declinate cu articol hotărît, îşi schimbă forma după număr şi caz (au la singular trei forme — una de N. Ac., alta de D. G. şi alta de V., iar la plural două forme — una de N. Ac. şi alta de D.G.V.).

2. Este obligatoriu ca articolul hotărît să se scrie la substantivele comune masculine în N. şi Ac. singular *(elevul*, nu *elevu)*.

b. *feminin*

	singular	*plural*
N.	*Eleva* desenează o hartă.	*Elevele* cîntă în corul şcolii.
Ac.	O însoţim pe *eleva* aceea în parc.	Pe *elevele* acelea le-am revăzut la teatru.
D.	I-am adus acuarele *elevei*.	*Elevelor* li s-a adus revista „Cutezătorii".
G.	Uniforma *elevei* este nouă.	Răspunsul *elevelor* a fost complet.
V.	—	*Elevelor*, îngrijiţi-vă clasa!

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune feminine, declinate cu articol hotărît, îşi schimbă forma după număr şi caz (au la singular două forme — una de N. Ac. şi alta de D. G., iar la plural două forme — una de N. Ac. şi alta de D.G.V.).

2. La vocativ singular, ele nu se folosesc.

3. Nu este indicată folosirea articolului hotărît *lui* la D.G. unor substantive feminine comune care se referă la grade de rudenie *(lui mama*, în loc de *mamei)* sau care se folosesc ca termeni de adresare *(lui tovarăşa*, în loc de *tovarăşei* etc.*)*.

c. *neutru*

	singular	*plural*
N.	*Motorul* funcţionează normal.	*Motoarele* sînt în funcţiune.
Ac.	Am oprit *motorul*.	La ora 8^{30} am pornit *motoarele*.
D.	*Motorului* îi schimbă pistonul.	*Motoarelor* li se fac probe.
G.	Se auzea de departe zgomotul *motorului*.	Curentul electric asigură funcţionarea *motoarelor*.
V.	—	—

OBSERVAŢII:

1. Substantivele comune neutre, declinate cu articol hotărît, îşi schimbă forma după număr şi caz (au cîte două forme la singular şi plural: una de N.Ac. şi alta de D.G.).

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

3. Este obligatoriu ca articolul hotărît să se scrie la substantivele comune neutre în N. şi Ac. singular *(motorul*, nu *motoru)*.

Substantivele masculine, feminine şi neutre comune compuse, declinate fără articol sau cu articol nehotărît, îşi schimbă forma după număr şi caz fie la primul termen de compunere, fie la ambii termeni de compunere, fie la ultimul termen de compunere (de regulă cînd termenii componenţi s-au contopit):

subst. m.	sg.	N.Ac.D.G.	*cal-de-mare*	*cîine-lup*	*botgros*
	pl.	N.Ac.D.G.	*cai-de-mare*	*cîini-lupi*	*botgroşi*
subst. f.	sg.	N.Ac.	*zi-muncă*	*maşină-unealtă*	*primăvară*
		D.G.	*zile-muncă*	*maşini-unelte*	*primăveri*
	pl.	N.Ac.D.G.	*zile-muncă*	*maşini-unelte*	*primăveri*
subst. n.	sg.	N.Ac.D.G.	*proces-verbal*		*scurtcircuit*
	pl.	N.Ac.D.G.	*procese-verbale*		*scurtcircuite*

Substantivele masculine, feminine şi neutre comune compuse primesc articolul hotărît fie la primul termen de compunere, fie la ultimul termen de compunere (de regulă cînd termenii componenţi s-au contopit):

subst.m.	sg.	N.Ac.	*calul-de-mare*	*cîinele-lup*	*botgrosul*
		D.G.	*calului-de-mare*	*cîinelui-lup*	*botgrosului*
	pl.	N.Ac.	*caii-de-mare*	*cîinii-lupi*	*botgroşii*
		D.G.	*cailor-de-mare*	*cîinilor-lupi*	*botgroşilor*
subst. f.	sg.	N.Ac.	*ziua-muncă*		
		D.G.	*zilei-muncă*		
	pl.	N.Ac.	*zilele-muncă*		
		D.G.	*zilelor-muncă*		
subst. n.	sg.	N.Ac.	*procesul-verbal*		
		D.G.	*procesului-verbal*		
	pl.	N.Ac.	*procesele-verbale*		
		D.G.	*proceselor-verbale*		

B. Declinarea substantivelor proprii

Substantivele proprii se pot declina numai cu ajutorul articolului hotărît:

a. *adăugat la sfîrşitul substantivelor:*

N.Ac. *Oltul*, *Caraimanul*, *Bucureştiul*, *Iranul*, *Dunărea*, *Detunata*, *Craiova*, *Moldova*, *România*, (Ac.: pe) *Elena*

D.G. (G.: al, a, ai, ale) *Oltului*, *Caraimanului*, *Bucureştiului*, *Iranului* *Dunării*, *Detunatei*, *Craiovei*, *Moldovei*, *României*, *Elenei*

b. *aşezat înaintea substantivelor:*

N.Ac. (Ac: pe) *Ion*, *Dumitru*, *Cristian*, *Ionescu*

D.G. (G.: al, a, ai, ale) *lui Ion*, *lui Dumitru*, *lui Cristian*, *lui Ionescu*

OBSERVAȚII:

1. Unele substantive proprii feminine, nume de persoane, formează D.G. cu articolul hotărît *lui:*

lui ← Jeni, Gabi, Carmen

2. Folosirea articolului hotărît *lui* la D.G. substantivelor proprii feminine, nume de persoane, care pot primi articolul hotărît *-i* este greșită. Se spune: *Mariei*, nu *lui Maria; Valeriei*, nu *lui Valeria.*

3. Substantivele proprii masculine, nume de persoane, au vocativul terminat în *-(l)e: Ioane, Tudore, Marinescule* etc.

4. Substantivele proprii feminine, nume de persoane, au vocativul terminat în:
ă: *Ioană, Ană*
o: *Mario, Floareo*
e: *Lucreție, Victorie*

5. În limba română actuală, există tendința de folosire, cu valoare de vocativ, a formelor de nominativ ale substantivelor proprii, nume de persoane: *Teodor, Cristina, Dragoș, Eugen* etc.
Eugen, te caută un coleg!

EXERCIȚII

1. Declinați în propoziții, la singular, cu articol hotărît și nehotărît, următoarele substantive comune: *copil, școală* și *tablou.*

2. Declinați în propoziții substantivele proprii *Ion* și *Maria.*

3. Construiți cîte o propoziție în care substantivele *industrie* și *prietenie* să fie folosite la cazurile dativ și genitiv, numărul singular.

*

COMPUNERE

REZUMATUL

După cum știți din clasele a IV-a și a V-a, *rezumatul* este reproducerea, pe scurt și cît mai exactă, a conținutului unei lucrări.

Vă reamintim cîteva cerințe:

— citiți cu atenție, în întregime, lucrarea (textul) pentru a o înțelege;

— stabiliți faptele esențiale (întîmplările, evenimentele);

— renunțați la amănunte;

— povestiți, pe scurt, întregul text (cînd este vorba despre o operă literară, dezvoltarea ideilor principale, în ordine, fără detalii, reprezintă rezumatul lucrării);

— formulați clar și corect propozițiile și frazele, apelînd la posibilitățile voastre de exprimare, evitînd reproducerea unor părți întregi din lucrare;

— folosiți numai cuvinte al căror sens vă este cunoscut;

— respectați condițiile alcătuirii oricărei compuneri:

- scrierea titlului
- așezarea în pagină
- scrierea cu alineate
- calitatea scrisului (citeț, ordonat, fără ștersături).

EXERCIȚIU

Alcătuiți rezumatul povestirii *„Sobieski și românii"* de Costache Negruzzi, respectînd succesiunea ideilor principale.

*

COMPUNERE

COMPUNERE DUPĂ TABLOUL „SOBIESKI ȘI ROMÂNII"

În manualul vostru se află o ilustrație care fixează un moment al subiectului operei literare *„Sobieski și românii"* de Costache Negruzzi.

Priviți cu atenție tabloul, în prim-plan, plan intermediar (cuprins între primul și ultimul), cît și în planul mai îndepărtat și, asociind această imagine cu textul literar, precizați:

- Ce moment al subiectului este ilustrat în tablou?
- Cum sînt grupați plăieșii?
- Ce exprimă atitudinea lor?
- Din ce reiese că moldovenii se aflau într-un moment dificil?
- Cum sînt așezați polonezii?
- Cum este prezentată cetatea?
- Care este coloritul tabloului?
- Ce a vrut să sugereze pictorul în lucrarea sa?
- Ce impresie vă produce acest tablou?

Pentru alcătuirea compunerii, puteţi folosi planul de mai jos:

I. **Introducerea** (pe baza operei literare)

- prezentarea, pe scurt, a întîmplărilor petrecute pînă în momentul ieşirii plăieşilor din cetate
- asaltul Cetăţii Neamţului de către armata polonă
- rezistenţa eroică a celor nouăsprezece plăieşi moldoveni
- acceptarea capitulării cu condiţia de a fi lăsaţi liberi

II. **Cuprinsul** (pe baza tabloului)

Personajele

1. *PLĂIEŞII* (moldovenii)
   - gruparea
   - portul
   - poziţia
   - expresia feţei
   - mersul
   - atitudinea celor din faţa lui Sobieski

2. *POLONEZII*
   - a) *regele* şi *hatmanii*
     - ordinea
     - veşmintele
     - atitudinea
   - b) *ostaşii*
     - aranjarea
     - numărul
     - îmbrăcămintea
     - armele
     - steagurile
     - poziţia
     - expresia celor din apropiere

Cetatea
- încercuirea
- detaliile arhitecturii
- descrierea stemei
- rolul
  - meterezelor
  - turnului
- urmele luptei pe ziduri

III. **Încheierea**
- semnificaţia folosirii culorilor
- tonul general al tabloului
- intenţia autorului
- impresia produsă de acest tablou asupra voastră

IARNA

de *Vasile Alecsandri* (1818—1890)

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă;
Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi,
Răspîndind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi[1].

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară!
Cu o zale[2] argintie se îmbracă mîndra ţară;
Soarele rotund şi palid se prevede[3] pintre nori
Ca un vis de tinereţe pintre anii trecători.

Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare;
Ca fantasme[4] albe plopii înşiraţi se perd în zare,

[1] *dalb* = alb, curat, imaculat, luminos, strălucitor
[2] *za* (reg. *zală*, pl. *zale*) = armură făcută din inele mici de fier, folosită în trecut în lupte, ca veşmînt de apărare; aici, mantie
[3] *a se prevedea* = aici, a se vedea (prin nori), a se întrezări
[4] *fantasmă* = arătare, fantomă, nălucă, închipuire, iluzie

Şi pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
Se văd satele perdute sub clăbuci[1] albii[2] de fum.

Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare
Străluceşte şi dismiardă oceanul de ninsoare.
Iat-o sanie uşoară care trece peste văi...
În văzduh voios răsună clinchete[3] de zurgălăi[4].

Memoraţi poezia „Iarna“.

*

Farmecul limbii române în poezia populară *el* ni l-a deschis; iubirea românească şi dorul de patrie... *el* le-a întrupat[5]; frumuseţea proprie a pământului nostru natal şi a aerului nostru *el* a descris-o...

Titu Maiorescu

*

ÎNDRUMĂRI

„*Iarna*“ este una dintre cele mai frumoase poezii ale lui Vasile Alecsandri, inclusă de autor în ciclul „Pasteluri“. Cele patru strofe alcătuiesc un tablou din peisajul românesc, al ţării pe ai cărei „umeri“ cade necontenit zăpada.

Textul are următoarea structură:

— primele versuri surprind caracteristica acestui anotimp (ninsoarea abundentă);

— versurile următoare conţin aspecte care completează priveliştea întinsă şi pustie (cîmpul, dealurile, plopii, satele); în faţa acestei imagini măreţe a naturii, poetul trăieşte o stare de nelinişte;

— în finalul poeziei, încordarea se risipeşte, făcînd loc calmului şi bunei dispoziţii a autorului, exprimate de imaginea apariţiei soarelui, a saniei şi a clinchetelor de zurgălăi.

Citind poezia, trăim împreună cu Vasile Alecsandri spectacolul naturii în timpul iernii, îl simţim şi-l vedem aievea, în albul şi strălucirea sa.

---

[1] *clăbuc* (pl. *clăbuci*) = spumă; (rar) rotocoale de fum

[2] *albiu* (rar) = albicios

[3] *clinchet* = sunet produs de clopoţei sau de zurgălăi; zgomot produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă

[4] *zurgălău* (mai ales la pl. *zurgălăi*) = clopoţel

[5] *a întrupa* = aici, a înfăţişa, a reprezenta

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce aspect al iernii este descris în această poezie şi în ce moment?

2. Care sînt elementele ce compun tabloul? Observaţi-le pe acelea care se adresează îndeosebi văzului şi auzului.

3. Găsiţi cuvintele şi îmbinările de cuvinte (epitete, comparaţii, personificări) care vă sugerează culoarea predominantă a peisajului. Prezentaţi oral, cu ajutorul lor, tabloul de iarnă.

4. Explicaţi următoarele expresii: *cumplita iarnă; troiene călătoare; fiori de gheaţă; oceanul de ninsoare.*

5. Cum este înfăţişat aspectul neobişnuit al peisajului?

6. Care este deosebirea dintre starea sufletească a poetului exprimată în primele trei strofe şi starea lui sufletească din finalul poeziei? Motivaţi această schimbare.

7. Citiţi şi alte poezii despre iarnă.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Care sînt formele literare folosite astăzi pentru: (fulgii) *zbor*, *pintre*, *împregiur*, *se perd*, *dismiardă* şi *zurgălăi?*

2. Găsiţi sinonimele următoarelor cuvinte: *zare*, *drum*, *palid*, *pustie*, *a înceta* şi *a dezmierda.* Alcătuiţi propoziţii cu acestea.

3. Completaţi spaţiile de mai jos cu adjective care arată diferite însuşiri ale obiectelor indicate:

sunet ← muzical

fulgi ← albi

Construiţi, cu cîteva dintre ele, propoziţii.

4. Căutaţi alţi termeni care rimează cu *zăpadă*, *ţară* şi *nori.*

CIMILITURĂ

Ce eşti, ninsoare
cu soare?
Mii de păsărele-n zburare
se-aşază pe omul făr' de
picioare
ce le mănîncă fără gură,
bucătură cu bucătură.

(Gheorghe Tomozei)

TEME

1. Citiţi poezia „*Mezul iernei*“ de Vasile Alecsandri.

2. Imaginaţi-vă o plimbare cu sania printre troiene şi prezentaţi impresiile voastre.

*

REPETIŢIA

Pentru a sugera abundenţa zăpezii, poetul recurge la:

- repetarea
  - verbului *ninge*: Ziua *ninge*, noaptea *ninge*, dimineaţa *ninge* iară!
  - adjectivului *alb* la anumite intervale:
    - Tot e *alb* pe cîmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare;
    - Ca fantasme *albe* plopii înşiraţi se perd în zare,
    - Şi pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
      Se văd satele perdute sub clăbuci *albii* de fum.

Prin acest procedeu, culoarea albă devine o caracteristică esenţială a peisajului, a tabloului prezentat de scriitor.

Folosirea succesivă a unui sunet, cuvînt sau a unui grup de cuvinte pentru a impune atenţiei o imagine semnificativă, o idee, un sentiment, o acţiune sau un obiect se numeşte r e p e t i ţ i e.

Repetiţia se foloseşte în poezie, în proză şi în vorbirea de toate zilele.

EXEMPLE:

a) Te-am iubit cum am iubit soarele,
Te-am iubit cum am iubit luna.
Te-am iubit, ţară, te-am iubit totdeauna.

(Z a h a r i a S t a n c u, *Ţară*)

b) Nu visa. În faţa lui se afla un urs adevărat. Un urs în carne şi oase, ba încă şi-n blană. Un urs care-l dezmierda.

(C e z a r P e t r e s c u, *Fram, ursul polar*)

c) Repede, repede! Ne cheamă bunica.

EXERCIŢIU

Identificaţi şi explicaţi rolul repetiţiilor din următoarele fragmente:

1. Se tot duc, se duc mereu,
Trec în umbră, pier în vale,
Iară cornul plin de jale
Sună dulce, sună greu.

(M i h a i E m i n e s c u, *Povestea teiului*)

2. „—Poate mai întîlnesc un prieten“, îşi zise iepuraşul.
Şi gîndul îi răspunse:
„— Poate mai întîlneşti un prieten...“
Şi iar ţupai-ţupai, iepurele sare vesel:
„— Poate dau şi peste o prietenă.“
Şi gîndul:
„— Poate dai şi peste o prietenă.“
Şi mergînd aşa, iepuraşul cu gîndul îşi vorbesc:
„— Ce lumină, şi totuşi luna încă nu a răsărit.“
„— ...Şi totuşi luna încă nu a răsărit.“
„— Dar o să răsară“.
„— ...O să răsară.“

(E m i l G î r l e a n u, *Fricosul*)

PASTELUL

În această poezie, Vasile Alecsandri descrie un tablou de iarnă ce i-a creat o anumită stare sufletească. Această privelişte din natură cuprinde cîteva elemente care se adresează mai ales vederii noastre: cîmp, dealuri, plopi, sate, cer acoperit de nori, soare, întindere pustie, ocean de ninsoare, o sanie. Cu ajutorul cuvintelor, poetul a realizat, într-un fel, o pictură a spaţiilor înzăpezite, un desen în alb, luminos.

Poezia lirică în care autorul descrie un tablou din natură (privelişte, moment al unui anotimp, aspecte din lumea plantelor sau a animalelor) prin intermediul căruia îşi exprimă discret sentimentele se numeşte p a s t e l.

(Cuvîntul *pastel* este împrumutat din artele plastice.)
În literatura română, termenul este folosit pentru prima oară de Vasile Alecsandri.

EXERCIŢIU

Daţi exemple de pasteluri din creaţia lui Vasile Alecsandri sau a altor poeţi.

*

GRAMATICĂ

ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care se declină și exprimă însușirea unui obiect.

soare — rotund, palid, roșu, strălucitor, mîndru, binefăcător

Acordul se face în gen, număr, caz cu substantivul determinat: *Vasile este un elev* **silitor.** (masculin, singular, nominativ)

Funcțiile sintactice: atribut adjectival: *Pomii fructiferi dau roade* **bogate.**; nume predicativ: *Pomii sînt* **verzi.**

Locul adjectivului față de substantiv: după substantivul pe care îl însoțește: *întinderea* **pustie**; înaintea substantivului: **lungi** *troiene*

Articularea adjectivului (înaintea substantivului): *Coroana* **bătrînu l u i** *stejar se zărea din depărtare.* (genitiv)

Ortografie:

1. Adjectivele terminate la masculin singular nearticulat în *-iu*, iar la feminin singular nearticulat în *-ie* (vocale în hiat), așezate în urma substantivului, se scriu la plural nearticulat cu doi *-i:*

   nori(i) *plumburii* spice(le) *aurii*

2. Adjectivele articulate cu articolul hotărît și așezate înaintea substantivelor masculine se scriu la N.Ac. plural cu doi *-i:*

   bunii prieteni *veselii* colegi

3. Adjectivele terminate la masculin singular nearticulat în *-iu*, așezate înaintea substantivelor, se scriu la N.Ac. plural articulat cu trei *-i:*

   cenușiii nori *zglobiii* copii

4. Adjectivele feminine terminate la N. singular nearticulat în *-ie* se scriu la D.G. plural articulat cu doi *-i:*

   (rochie) *roșie — roșiilor* (rochii)

5. Cînd intră în alcătuirea numelor de persoane și a denumirilor geografice, de evenimente istorice și de state, adjectivele se scriu cu literă inițială mare: *Alexandru cel Bun, Marea Roșie, Baia Mare, Republica Socialistă România.*

EXERCIȚII

1. Scoateți adjectivele din primele două strofe ale poeziei „*Iarna*" de Vasile Alecsandri și precizați: genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

2. Schimbați poziția adjectivelor din cele două strofe și arătați ce observați.

3. Găsiți adjectivele din textul de mai jos; formați singularul adjectivelor care se află la plural și pluralul celor care se află la singular:

Mă uit la figura blîndă și luminoasă a moșneagului, ascult cu drag vorba lui așezată și cuminte și mă gîndesc că în el sînt întrupate toate bunele însușiri ale poporului român. Cîtă înțelepciune, ce de comori nu zac ascunse în sufletele acestea cinstite și senine, care au trecut de-atîtea ori prin cumpene mari, prin greutăți și nevoi cumplite...

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

4. Arătați funcția sintactică a adjectivelor din textul de la exercițiul 3.

5. Construiți două propoziții în care adjectivele *limpede* și *argintii* să îndeplinească funcția de nume predicativ.

*

ARTICOLUL ADJECTIVAL (DEMONSTRATIV)

L-am așteptat pe fratele *cel* mare. Cartea — prietena *cea* adevărată.

cel / cea leagă adjectivul *mare / adevărată* de substantivul determinat *fratele / prietena*

Cuvîntul cel (cea, cei, cele) care leagă adjectivul de substantivul determinat se numește articol adjectival (sau demonstrativ).*

El se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Formele articolului adjectival (demonstrativ)

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.Ac.	cel	cei	cea	cele
D.G.	celui	celor	celei	celor

* Se poate folosi oricare dintre cele două denumiri.

Însoțind adjective ce determină substantive neutre, articolul adjectival are:

la singular — formă de masculin: stiloul *cel* frumos
la plural — formă de feminin: stilourile *cele* frumoase

Articolul adjectival poate însoți și un numeral cardinal care precedă substantivul:

cei trei elevi — *cele* patru probleme

În această situație, el se analizează împreună cu numeralul.

Ortografie:

Articolul adjectival se scrie într-un singur cuvînt și nu trebuie confundat cu alte părți de vorbire:

fata *cea* cuminte — *cea* = articol adjectival

Ce-a făcut astăzi? — *ce* = pronume; *a* = verb auxiliar

EXERCIȚII

1. Analizați articolele adjectivale din textul de mai jos, arătînd genul, numărul, cazul, cuvîntul determinat și cuvîntul însoțit:

— Bine-ai venit la noi, Făt-Frumos! Te-am cunoscut după chipul tău cel falnic și după calul tău cel năzdrăvan...

Intrară cei doi drumeți în conac.

(Victor Eftimiu, *Omul de piatră*)

2. Copiați propozițiile următoare, înlocuind punctele de suspensie cu articolele adjectivale corespunzătoare:

Elevul ... silitor pregătește un referat.
Lăudăm întotdeauna pe elevii ... harnici.
Copiilor ... cuminți li se spun povești minunate.
Fata ... mijlocie este în clasa a VI-a.
Premiul juriului a fost acordat pionierei... talentate.

*

Majoritatea adjectivelor își schimbă forma în vorbire (sînt variabile). Ele au, la nominativ singular:

o terminație pentru toate genurile: băiat *cuminte*, fată *cuminte*

sau

două terminații: una pentru masculin și neutru: ger *cumplit*; alta pentru feminin: iarnă *cumplită*

Unele adjective nu-și schimbă forma în vorbire (sînt invariabile): *asemenea*, *bleu*, *maro* etc.

Adjectivul se declină împreună cu substantivul pe care îl însoțește.

După locul pe care îl ocupă față de substantiv, el poate fi: articulat / nearticulat

A. *Adjectivul în urma substantivului*

1. Cînd substantivul este articulat cu articol hotărît, adjectivul este nearticulat:

N. Ac.	elevul *silitor* — elevii *silitori*	eleva *silitoare* — elevele *silitoare*
D.G.	(al, a, ai, ale) elevului *silitor* — elevilor *silitori*	elevei *silitoare* — elevelor *silitoare*

OBSERVAȚIE:

Adjectivul poate fi articulat, în această situație, numai cu articolul adjectival (demonstrativ):

N.Ac.	elevul *cel* silitor	eleva *cea* silitoare
D.G.	(al, a, ai, ale) elevului *celui* silitor	elevei *celei* silitoare

Deseori apar greșeli în construirea dativ-genitivului la singular și la plural:

în loc de: elevului *celui* silitor / sau / elevilor *celor* silitori — apare forma: elevului *cel* silitor / sau / elevilor *cei* silitori

2. Cînd substantivul este articulat cu articol nehotărît, adjectivul este nearticulat:

N.Ac.	(un) elev *silitor* — (niște) elevi *silitori*	(o) elevă *silitoare* — (niște) eleve *silitoare*
D.G.	(al, a, ai, ale) (unui) elev *silitor* — (unor) elevi *silitori*	(unei) eleve *silitoare* — (unor) eleve *silitoare*

B. *Adjectivul înaintea substantivului*

1. Adjectivul este articulat cu articol hotărît:

N.Ac.	*silitorul* elev — *silitorii* elevi	*silitoarea* elevă — *silitoarele* eleve
D.G.	(al, a, ai, ale) *silitorului* elev — *silitorilor* elevi	*silitoarei* eleve — *silitoarelor* eleve

2. Adjectivul este nearticulat:

N.Ac.	(un) *silitor* elev — (niște) *silitori* elevi	(o) *silitoare* elevă — (niște) *silitoare* eleve
D.G.	(al, a, ai, ale) (unui) *silitor* elev — (unor) *silitori* elevi	(unei) *silitoare* eleve — (unor) *silitoare* eleve

OBSERVAȚII:

a) În vorbirea de toate zilele, adjectivele stau mai rar înaintea substantivelor.

b) Pot avea vocativul în *-e* unele adjective folosite înaintea substantivelor masculine, nume de ființe: *tinere* prieten!
iubite coleg!

c) În limba literară circulă mai ales formele de vocativ identice cu cele ale nominativului: prieten *drag*, *iubită* mamă.

EXERCIȚII

1. Scrieți trei propoziții în care substantivele articulate cu articolul hotărît să fie însoțite de adjectivele *alb*, *blîndă*, *cuminte*.

2. Așezați aceste adjective înaintea substantivelor alese. Construiți propoziții în care ele să se afle la nominativ-acuzativ, singular și plural.

3. Scrieți în propoziții formele articulate de dativ-genitiv singular ale adjectivelor *argintie*, *palid*, *luminoasă*.

4. Copiați textul de mai jos și faceți acordul adjectivelor dintre paranteze cu substantivele pe care le determină:

Mă întreb ce floare am mai cules din buchetul (nepieritor): poate să fie imaginea (gălăgios) a unui oraș tînăr, cu uzine și vehicule (nenumărat), cu oameni (mult) și (grăbit), cu vitrine (luminos) și turnuri (înalt); poate să fie un șes (întins), cu grîne (auriu), așteptînd secerișul și mișcîndu-și mustățile (lung) în somn; poate să fie priveliștea (albastru) a Voronețului sau (cel fumuriu) a Castelului de la Bran.

(Ana Blandiana, *Buchetul de flori*)

5. Declinați în propoziții adjectivele însoțite de substantive:

plopul cel înalt
fetița cea harnică

Citiți propozițiile:

Iat-o sanie **ușoară.**

Problema aceasta este **mai ușoară** decît prima, dar **mai puțin ușoară** decît cea rezolvată în clasă. Întrebarea mea este **tot atît de ușoară** ca și a Mariei.

Poezia învățată este **cea mai ușoară** dintre toate textele din culegere. Prima probă a concursului este **foarte ușoară.**

În propozițiile de mai sus, adjectivul *ușoară* apare singur sau însoțit de alte cuvinte: *mai*, *mai puțin*, *tot atît de*, *(cea) mai*, *foarte*, arătînd că aceeași însușire a două sau a mai multor obiecte în împrejurări identice este diferită.

În unele situații, adjectivul însoțit de asemenea cuvinte arată că însușirea aceluiași obiect în împrejurări diferite este alta:

Soarele este **mai roșu** astăzi decît ieri.

Formele pe care le ia adjectivul pentru a arăta că o însușire poate exista în grade diferite la două sau mai multe obiecte comparate sau chiar la același obiect în situații diferite se numesc grade de comparație.

Adjectivele au trei grade de comparație: *pozitiv*, *comparativ*, *superlativ*

pozitiv — arată însușirea unui obiect, fără termen de comparație:

(problemă) *ușoară*
(om) *bun*
(apă) *rece*

comparativ — arată că însușirea unui obiect este în grad diferit față de aceeași însușire a altui obiect sau față de aceeași însușire a lui în împrejurări diferite. Comparativul are trei forme:

a. *de superioritate* — un obiect are aceeași însușire într-un grad mai mare decît alt obiect:

(problemă) *mai ușoară*
(om) *mai bun*
(apă) *mai rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de adverbul *mai*.

b. *de egalitate* — două obiecte au aceeaşi însuşire în acelaşi grad:

(problemă) *tot atît de uşoară*
(om) *tot aşa de bun*
(apă) *la fel de rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de cuvintele: *tot atît, tot aşa, la fel de.*

c. *de inferioritate* — un obiect are aceeaşi însuşire într-un grad mai mic decît alt obiect:

(problemă) *mai puţin uşoară*
(om) *mai puţin bun*
(apă) *mai puţin rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de adverbele *mai* şi *puţin.*

superlativ — arată că însuşirea unui obiect este la cel mai înalt sau la cel mai scăzut grad.
Este de două feluri:

a. *relativ* — arată că aceeaşi însuşire a unui obiect este în cel mai mare grad (de superioritate) sau în cel mai mic grad (de inferioritate) în comparaţie cu a altui obiect:

superioritate	*inferioritate*
(problema) *cea mai uşoară*	(barca) *cea mai puţin uşoară*
(omul) *cel mai bun*	(rîndul) *cel mai puţin bun*
(apa) *cea mai rece*	(limonada) *cea mai puţin rece*

Se formează de la comparativul de superioritate sau de inferioritate precedat de articolul adjectival *cel, cea, cei, cele.*

OBSERVAŢIE:

În construcţii de tipul *elevului celui mai silitor, elevei celei mai silitoare*, cazurile D. G. ale substantivelor şi ale adjectivelor sînt indicate şi de forma articolului adjectival (demonstrativ) cu care se construieşte superlativul relativ.

b. *absolut* — arată cel mai înalt grad al însuşirii fără termen de comparaţie:

(problemă) *foarte uşoară*
(om) *foarte bun*
(apă) *foarte rece*

Se construieşte cu adverbul *foarte*, dar se poate forma şi cu alte adverbe: *prea, tare, nespus, grozav, nemaipomenit* etc.

Adjective fără grade de comparaţie

În limba română există şi adjective care nu au grade de comparaţie:

A. *anterior* „aşezat în partea dinainte“
exterior „aşezat în afară“
inferior „aflat dedesubt, mai jos“
superior „aflat deasupra, mai sus“
} la origine în latină — comparative

extrem „foarte mare, exagerat“
optim „cel mai bun, foarte bun“
suprem „cel mai de sus, cel mai bun, cel mai mare“
ultim „cel din urmă, foarte în urmă“
} la origine în latină — superlative

B. *colosal* „care depăşeşte cu mult mărimea obişnuită“
complet „întreg, deplin“
gigantic „de proporţii uriaşe“
groaznic „care inspiră groază, înfricoşător“
mort „care nu mai trăieşte“
oral „care se face prin viu grai“
perfect „care întruneşte în gradul cel mai înalt toate calităţile, desăvîrşit“
principal „care are cea mai mare importanţă“
unic „care nu poate fi asemănat cu nimic“
uriaş „care depăşeşte cu mult proporţia obişnuită“
veşnic „care există şi va exista întotdeauna“ etc.
} însuşiri care, prin natura lor, nu permit comparaţia

Nu este indicată folosirea acestor adjective la diferite grade de comparaţie. Trebuie evitate construcţiile de felul celor de mai jos:

Li s-au creat *cele mai optime* condiţii.
Problema aceasta este *mai principală* decît cea dezbătută ieri.

Construcţii corecte: Li s-au creat condiţii *optime.*
Problema aceasta este *mai importantă* decît cea dezbătută ieri.

EXERCIŢII

1. Scoateţi adjectivele din textele de mai jos şi notaţi în dreptul fiecăruia gradul de comparaţie la care se află:

a) Aici trăieşte, într-o căsuţă retrasă, departe de zgomotul lumii, cel mai mare dintre artiştii neamului nostru — pictorul Grigorescu. În ce lumină fermecătoare ni

se arată frumusețile țării pe pînzele acestui maestru! Sub ceruri albăstre, calde, pe întinse revărsări de plaiuri, pasc turme de oi...; păduri ruginite de toamnă își scutură frunza, nori albi, ușori, se mișcă pe deasupra lor.

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

b) Omul e mai ager, mai vioi, mai sprinten, / Ca un roib agale îndemnat de pinten.

(Tudor Arghezi, *Balada maeștrilor*)

c) Pe vîrful unui munte, unde în adîncuri focul este mai intens, stîncile sînt tot atît de fierbinți, încît ciobanii își pregătesc pe ele mîncărurile...

(Nicu Dumitru, *Curiozități geografice*)

d) Cică era odată într-un sat un om grozav de leneș.

(Ion Creangă, *Povestea unui om leneș*)

2. Treceți la comparativul de inferioritate și de egalitate, în propoziții, trei dintre adjectivele de la exercițiul 1.

3. Arătați care dintre adjectivele următoare nu pot avea grade de comparație:

albastru	*gol*	*senin*
bătrîn	*harnic*	*superior*
cuminte	*întreg*	*ultim*
des	*înțelept*	*urît*
desăvîrșit	*neclar*	*vioi*
fierbinte	*petrolifer*	*viteaz*

4. Formați scurte propoziții în care adjectivele *atent*, *mare* și *frumos* să fie folosite la diferite grade de comparație.

5. Căutați adjective cu valoare de epitete ale substantivelor indicate mai jos:

lună ← argintie *chemare* ← dulce

6. Alcătuiți o descriere în care să folosiți adjective la diferite grade de comparație.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

Moment poetic: EMINESCU

Tresărind scînteie lacul
Și se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleanul[1] să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.

Din izvoare și din gîrle
Apa sună somnoroasă;
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvîrle.

Cucul cîntă, mierle, presuri[2] —
Cine știe să le-asculte?
Ale păsărilor neamuri
Ciripesc pitite-n ramuri
Și vorbesc cu-atît de multe
Înțelesuri.

(Freamăt de codru)

[1] *alean* = dor, nostalgie, melancolie
[2] *presură* = pasăre (cîntătoare) migratoare

Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei sale.

Lună, Soare și Luceferi
El le poartă-n a lui herb[1],
Împrejuru-i are dame
Și curteni din neamul *Cerb*.

Crainici[2], iepurii cei repezi
Purtători îi sunt de vești,
Filomele[3]-i țin orchestrul
Și izvoare spun povești.

Peste flori, ce cresc în umbră,
Lîngă ape, pe potici,
Vezi bejăniii[4] de albine,
Armii grele de furnici...

Peste albele izvoare
Luna bate printre ramuri,
Împrejuru-ne s-adună
Ale Curții mîndre neamuri:

Caii mării, albi ca spuma,
Bouri nalți cu steme-n frunte,
Cerbi cu coarne rămuroase,
Ciute sprintene de munte.

(Povestea codrului)

* * *

Îngînat de glas de ape
Cînt-un corn cu-nduioșare
Tot mai tare și mai tare,
Mai aproape, mai aproape;

Iar izvorul, prins de vrajă,
Răsărea sunînd din valuri —
Sus în codri de pe dealuri
Luna blîndă ține strajă. —

(Povestea teiului)

* * *

Neguri albe, strălucite,
Naște luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe cîmpie;

S-adun flori în șezătoare
De painjen tort[5] să rumpă[6]
Și anină-n haina nopții
Boabe mari de piatră scumpă.

(Crăiasa din povești)

*

Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă:
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă.

(Lacul)

---

[1] *herb* (înv.) = stemă a unei țări, blazon al unei familii nobiliare, emblemă
[2] *crainic* = sol, trimis, vestitor
[3] *filomelă* (înv.) = privighetoare
[4] *bejanie (băjenie)* = aici, fugă în roiuri
[5] *tort* = aici, țesătură, pînză
[6] *a rumpe* = a rupe

Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin[1]
Melancolic cornul sună.

(Peste vîrfuri)

*

La mijloc de codru des
Toate păsările ies,
Din huceag[2] de aluniș
La voiosul luminiș,
Luminiș de lîngă baltă,
Care-n trestia înaltă
Legănîndu-se din unde,
În adîncu-i se pătrunde
Și de lună și de soare
Și de păsări călătoare,
Și de lună și de stele
Și de zbor de rîndunele
Și de chipul dragei mele.

(La mijloc de codru...)

*

Strofele de mai sus fac parte din cîteva poezii eminesciene. Ele au fost selectate pentru a vă oferi o imagine a naturii patriei cîntate de poet, a profundei relații a omului cu cadrul natural. Memorați, la alegere, versuri de Mihai Eminescu.

1. Citiți cu atenție fragmentele și alegeți elementele specifice naturii eminesciene.

2. Din ce elemente este alcătuit peisajul prezentat în poeziile sale?

3. Care este înțelesul versurilor:

a) Neguri albe, strălucite
Naște luna argintie.

b) Tresărind scînteie lacul
Și se leagănă sub soare.

4. Amintiți cîteva elemente de natură cunoscute din poeziile studiate în anii trecuți.

5. Folosind cuvinte din aceste fragmente, descrieți un cadru natural eminescian, așa cum vi-l imaginați voi.

---

[1] *arin* = specie de arbori cu frunze ovale, dințate și cu flori verzui-roșietice
[2] *huceag* (reg.) = pădure mică, tînără și deasă; tufiș, crîng, hățiș

COMPUNERE

DESCRIEREA UNUI FENOMEN AL NATURII

Text:

Uneori, în răstimpul dintre cei doi luceferi, se întîmplă ceva, nu neobișnuit, dar de fiecare dată uimitor: *răsare luna...*

[...] De pe crestele Ceahlăului, o lună rotundă și galbenă se înalță deasupra oceanului de brazi. Dar, pe măsură ce privirile i se umplu de vastul spectacol al firii, ea se schimbă la față, pînă ce, pe bolta de o desăvîrșită puritate[1], nu mai alunecă decît o albă și rece efigie[2]...

Tăcută și ușoară corabie de argint, alunecă peste culmi, abia atingînd valurile de piatră ce urcă spre ea de pretutindeni. Ca pe un ocean plutește, din talaz în talaz, acoperită de cîte unul mai înalt și apărînd iarăși, muiată în fosforul[3] etericului[4] său mister... Albe și reci ca bruma, razele cerești năluci ard piscurile de calcar, pădurile de brad...

Acum, din cerul deschis ca o fereastră a infinitului, curge un eteric șuvoi de beteală. Sub vraja lui, pădurile se desprind din rădăcini și pornesc, ca un cortegiu[5] de nuntă, spre tărîmul unei neîngrădite feerii[6]. Curînd, chiar cei mai grei munți le urmează. Și deodată, în cea mai lăuntrică[7] urzeală a ei, lumea se dezvăluie țesută din razele lunii.

(Geo Bogza, *Cartea Oltului*)

*

EXPLICAȚIE:

Fragmentul face parte din opera literară intitulată „*Cartea Oltului*", în care autorul Geo Bogza, veșnic uimit de tot ceea ce se petrece în natură, prezintă mai multe priveliști, fenomene care se repetă periodic.

Elementele acesteia se schimbă neîncetat, trec de la o formă la alta, sînt în legătură cu viața omului.

Scriitorul este impresionat de măreția naturii.

---

[1] *puritate* = aici, claritate, limpezime
[2] *efigie* = chip
[3] *fosfor* = aici, sclipire, lumină
[4] *eteric* = diafan, fin, subțire, transparent, vaporos
[5] *cortegiu* = alai, suită, convoi
[6] *feerie* = priveliște nespus de frumoasă, încîntătoare, ca în basme
[7] *lăuntric* = care se află în interior; profund, intim

ÎNTREBĂRI

1. Ce fenomen al naturii este prezentat în textul dinainte?

2. Care sînt aspectele pe care le înregistrează autorul?

3. Găsiți cuvintele și îmbinările de cuvinte cu ajutorul cărora Geo Bogza realizează această descriere.

EXERCIȚII

1. Căutați în alte texte literare fragmente care să cuprindă descrierea unui fenomen al naturii.

2. Completați prezentarea răsăritului de lună din manual cu informațiile voastre în legătură cu acesta.

3. Avînd ca model fragmentul din „*Cartea Oltului*", descrieți unul dintre fenomenele menționate: gerul, ploaia, furtuna, amurgul.

PREMIUL ÎNTÎI

fragment

de *Marin Preda* (1922—1980)

[...] Moromete vru să răspundă, dar deodată ochii îi rămaseră pironiţi pe scenă. El murmură nevenindu-i parcă să creadă:

— Cocoşilă! Mă! Ăla nu e Niculaie al meu?

— Premiul întîi la băieţi, Moromete Niculaie! spuse învăţătorul Teodorescu tare, apoi îl împinse pe băiat în faţa scenei.

Moromete nu se mai îndoi, mai ales că îşi recunoscuse pălăria pe capul mare al fiului; gîtuit de emoţie, tatăl strigă din colţul lui:

— Mă, n-auzi? Ia pălăria din cap. Şi adăugă încet, vorbindu-i lui Cocoşilă: Săracu' de el, nu i-am luat deloc o pălărie şi uite că nu e învăţat s-o poarte, stă cu ea pe cap.

Teodorescu aşteptă să se facă linişte, timp în care spuse şi el elevului să-şi ia pălăria de pe cap, apoi îi dădu o coroană şi cîteva cărţi şi-i şopti să spună poezia. Se făcuse linişte, dar premiantul încă nu-şi spunea poezia; învăţătorul îi tot şoptea şi se vedea că elevului i se întîmplă ceva. În cele din urmă, premiantul tuşi şi începu tare să spună o poezie, dar nu izbuti să recite decît două-trei versuri; elevul se opri şi se clătină; el se apucă de catedră cu o mînă, înghiţi greu şi încercă să spună mai departe. Învăţătorul, care pricepu ce e cu el, îl opri:

— Ajunge, Moromete!

Elevului începură să-i clănţăne dinţii; mîna cu care se ţinea de catedră îi tremura rău; încăpăţînat, el încerca totuşi să-şi spună poezia.

— Ce-are, mă, băiatul tău, de ce nu l-a lăsat să sfîrşească? întrebă Cocoşilă.

Moromete nu-i răspunse. Se smulse din loc şi o luă repede spre poarta din dosul scenei. Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare. Intră în coridorul şcolii şi se apropie de fiu-său atît de repede, încît copiii din sală se speriară şi crezură că omul vrea să bată pe vreunul din ei. Niculaie stătea rezemat de zid şi tremura; cu toate acestea, el zîmbea fericit, cu coroana într-o mînă şi cu cîteva cărţi mici şi subţiri sub braţ. Moromete îl apucă de mînă şi îl strînse; îl întrebă încet cu un glas apăsat şi greu:

— Mă, ce e cu tine? De ce tremuri?

Băiatul îşi desprinse cotul din mîna aspră a tatălui şi îngînă, stins, clănţănind:

— Păi azi îmi vine rîndul la friguri[1]; nu ştii că două zile mă lasă şi una mă ia?

Nu ştia, de unde să ştie? Parcă frigurile erau o boală care să fie luată în seamă?

— Hai acasă, nu mai sta aici! spuse Moromete cu acelaşi glas apăsat.

Băiatul se împotrivi, dar pînă la urmă se lăsă prins de mînă şi tras încet printre oameni, afară din curtea şcolii.

Moromete îl ţinea de mînă şi îl îndemna:

— Hai, mă! Hai, mă!

Ieşiră la şosea. Copilul mergea zgribulit şi din cînd în cînd se oprea şi-şi strîngea braţele clănţănind; se închircea[2] şi dîrdîia parcă ar fi suflat crivăţul peste el.

— Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig rău, taicule!

[1] *friguri* = tremurături, frisoane; boala ce se transmite la om prin înţepăturile ţînţarului anofel; malarie

[2] *a se închirci* = a se strînge ghem, a se ghemui

— Hai, mă! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și cînd fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănea acum neîntrerupt și gemea greu; coroana de flori îi căzu în țărînă și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

Moromete se uită în jur zăpăcit și, nemaiștiind ce să facă, se aplecă și strînse lucrurile copilului; îi luă coroana de jos cu niște mișcări sfioase, abia atingînd buchetele de flori, apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate; el se apleca încetișor, prindea cartea de colț și o ștergea de praful de pe ea făcînd-o să alunece ușor peste cămașă, apoi o lua sub braț și aduna altă carte; în acest timp băiatul încerca să se ridice; el chiar se ridică pe jumătate, dar se adăposti numaidecît lîngă genunchii tatălui:

— Taicule, uhuhu, tăicuțule, amețesc... mi-e frig rău... mă duc în jos.

Și se agăță de Moromete, cît era de mare, turtindu-și pălăria de pulpele lui; atunci omul făcu o mișcare să-l apuce de subsuori, dar se opri și-și întinse gîtul în aer; sub bărbie i se ridicase și rămăsese înțepenit mărul nemilos al lui Adam[1]; omul căuta aer cu buzele deschise și înghiți adînc și cu caznă[2] ghemul dureros care îi tăia răsuflarea; apoi se aplecă, vîrî un braț sub picioarele chircite ale băiatului și, apucîndu-l cu celălalt peste mijloc, îl ridică de la pămînt. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului, pentru că el își încolăci strîns brațele de gîtul aspru al părintelui și se lipi gemînd de pieptul lui; brațele încolăcite de gît nu-i conveniră însă lui Moromete; glasul său se auzi bolborosind în liniștea de vară a șoselei.

— Hai, mă! Hai, mă! Prăpăditule! Lovi-o-ar moartea de treabă, vă îmbolnăviți așa, fără nici o socoteală... Că eu cînd vă spui ... voi ...

Moromete porni cu băiatul în brațe și mergînd se ferea să se uite la copil; vorbea singur și, ca niciodată, făcea pași largi și repezi. Părea nemulțumit și dezorientat, atins tocmai în liniștea sa netulburată. Ce era cu Niculaie ăsta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala? Și ce vroia la urma urmei? Cînd ajunse în fața porții, el o împinse cu piciorul, intră, se apropie de prispa[3] casei înălbite de soarele fierbinte al amiezii și strigă supărat:

— Ilinco, Tito!

Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă[4], unde făcea mîncare și, cînd îl văzu pe tatăl ei cu Niculaie în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întîmplat.

[1] *mărul lui Adam* = nodul gîtului, umflătură în partea din față a gîtului bărbaților

[2] *caznă* = chin, durere, trudă

[3] *prispă* = pridvor, cerdac, galerie, foișor, terasă

[4] *tindă* = încăpere mică la intrarea caselor țărănești, din care se trece în camere; un fel de hol

Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întîi. Fata se apropie de tatăl ei și îl apucă pe Niculaie cu două degete de bărbie:

— Mă, țestosule[1], ai luat primu întîi, mă? întrebă ea cu veselie.

Niculaie gemu și deschise ochii: se vede că el auzise cuvîntul țestosule, care însemna ceva în legătură cu capul lui mare; se zvîrcoli în brațele tatălui și încercă să dea în sora lui. Aiura[2]:

— Stai tu, să trec eu valea... Să vezi cum o să vă duc eu cu o căpățînă de usturoi... lovi-te-ar moartea de Bisisică*!...

— Hai, Ilinco, nu te mai uita, așterne o treanță de pătură pe prispă, că mi-a rupt mîinile, se răsti Moromete, lăsîndu-l jos pe băiat.

Fata așternu o bucată de cergă[3] pe prispă, puse un căpătîi[4] și îl apucă pe Niculaie de subsuori. Îl urcă sus și îl înveli. După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

— Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el... cînd l-am văzut pe scena aia, acolo, mi-a secat inima... că nici nu spune... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

— Zău, tată? A luat primu întîi? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

De pe prispă, Niculaie se uită la tată și la soră cu niște ochi arzători. Tremurul îi încetase și el stătea nemișcat sub cergă și asculta. Ilinca se întoarse spre el și îl întrebă:

— Așa e, mă?

Bolnavul însă nu răspunse. Fata intră în tindă, iar Moromete, uimit și tulburat de neobișnuita întîmplare, se așeză tăcut lîngă copil, care după puțină vreme din nou începuse să aiureze.

*

Cartea este cel mai bun prieten al omului.
Cine are carte are parte.

*

ÎNDRUMĂRI

„*Premiul întîi*“ este un fragment din cunoscuta operă literară „*Morometii*“, în care scriitorul Marin Preda prezintă viața satului românesc din Cîmpia Dunării, înainte și după cel de-al doilea război mondial.

[1] *țestos* = aici, cu capul mare (de la *țeastă* = cap)

[2] *a aiura* = a vorbi fără înțeles, a delira

* *Bisisica* era o oaie pe care Niculaie Moromete o ducea la păscut și care îl necăjea mult.

[3] *cergă* = pătură mare și groasă de cînepă sau de lînă, folosită ca așternut sau la învelit; cuvertură, pătură, țol, velință, polog

[4] *căpătîi* = locul pe care pui capul să te odihnești, dar și obiectul folosit pentru aceasta (un fel de pernă)

În centrul cărții se află familia țăranului Ilie Moromete. În ciuda condițiilor neprielnice, a lipsei de preocupare din partea părinților și a bolii, cel mai mic dintre copiii acestuia, Niculaie, va reuși să-l convingă pe tatăl lui, pe ceilalți din jur că învățătura înseamnă totul pentru el.

Fragmentul reprodus în manual constituie unul dintre momentele reprezentative ale cărții: serbarea de sfîrșit de an, la care Niculaie, răsplătit cu premiul întîi, este cuprins de friguri.

Cu acest prilej se impune atenției noastre și Ilie Moromete, care își descoperă parcă acum fiul. De fapt, esența acestei întîmplări o constituie întoarcerea lor spre casă și purtarea tatălui, sentimentele lui diferite (emoție, tulburare, reținere, duioșie, vinovăție, nedumerire).

Autorul a înfățișat chipul unui copil care, în acea lume aspră, frămîntată de problemele existenței, nu a încetat să nădăjduiască în reușită și a trecut peste toate greutățile.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce personaje apar în fragmentul studiat?

2. Povestiți pe scurt întîmplarea de la serbarea de sfîrșit de an școlar.

3. Comentați înțelesul textului:

Niculaie stătea rezemat de zid și tremura; cu toate acestea, el zîmbea fericit, cu coroana într-o mînă și cu cîteva cărți mici și subțiri sub braț.

4. Din celelalte pagini ale operei aflăm că Niculaie nu mergea cu regularitate la școală, nu avea manuale, ajuta la treburile gospodărești, nu era luat în serios de familie, se îmbolnăvea de friguri. Totuși, dorința lui de a învăța învinge și obține premiul I. Ce dovedește acest lucru?

5. Căutați în text cuvintele (surprindeți și tonul cu care vorbește), gesturile și gîndurile lui Ilie Moromete. Notați-le în caiete și descrieți starea lui sufletească.

6. Găsiți substantivele în vocativ și celelalte cuvinte cu valoare de adresare și încercați să stabiliți cu ajutorul acestora natura relațiilor dintre personaje.

7. Ce exemplu vă oferă Niculaie Moromete?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicați sinonimele următoarelor cuvinte: *a izbuti*, *a pricepe*, *a se împotrivi*, *a îndruma*, *zăpăcit*, *fierbinte*, *a înceta*.

Alcătuiți propoziții cu unele dintre acestea.

2. Găsiți antonimele cuvintelor: *sfîrșit*, *liniște*, *a sta*, *greu*, *aspru*, *a intra*, *a deschide*.

Compuneți apoi, cu ajutorul acestora, un scurt text despre întîlnirea voastră cu colegii în prima zi de școală.

3. Alcătuiți propoziții cu termenii: *mînă*, *urmă*, *buchet* și *a răsări*, cu sensurile pe care le au aceste cuvinte în diferite comunicări. (Consultați, pentru aceasta, „*Dicționarul limbii române*".)

4. Citiți cuvintele subliniate în rîndurile de mai jos; indicați ce părți de vorbire sînt și ce funcție sintactică au:

...spuse învățătorul Teodorescu *tare*.
Moromete îl întrebă încet cu un glas *apăsat*...
Omul căuta aer cu buzele *deschise* și înghiți *adînc*...
Această mișcare îi făcu *rău* bolnavului.
El își încolăci *strîns* brațele.

TEME

1. Alcătuiți planul simplu de idei al acestei povestiri.

2. Amintiți-vă momentele care au urmat după serbarea școlară de anul trecut și redați dialogul pe care l-ați avut cu părinții în legătură cu rezultatele obținute de voi.

3. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

— Ia astea și pune-i-le undeva ... prăpăditul de el ... cînd l-am văzut pe scena aia, acolo, mi-a secat inima ... că nici nu spune ... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

— Zău, tată? A luat primu întîi? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

GRAMATICĂ

NUMERALUL

Numeralul este partea de vorbire flexibilă care arată:
— numărul: *doi*, *trei sute*
— ordinea obiectelor prin numărare: *primul*, *a noua*

Numeralul cardinal

— Arată n u m ă r u l s t r i c t al obiectelor:

Pe masă sînt **cinci** *caiete.*

Două *au coperte roşii, iar* **trei,** *albastre.*

— *Felul* (după alcătuire)
simple: *unu, doi, zece, sută, mie, milion*
compuse: *unsprezece, douăzeci, treizeci şi şapte, două sute optzeci şi doi*

— *Genul:* numeralele *unu* şi *doi*, precum şi cele compuse cu *unu* şi *doi* au forme diferite:

m.	f.
unu	*una*
doi	*două*
doisprezece	*douăsprezece*

OBSERVAŢII:

1. Cînd sînt folosite singure, numeralele cardinale se comportă ca substantivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părţi de vorbire diferite):

S. S.
Cinci *au plecat şi* **doi** *au rămas.*

De la *doi* mai departe, ele pot primi înainte formele de plural ale articolului adjectival (demonstrativ):

Cei patru *s-au aşezat pe o bancă.*

Cazurile dativ şi genitiv se exprimă la aceste structuri prin declinarea articolului adjectival (demonstrativ):

D. *celor* două
G. (al, a, ai, ale) *celor* două

2. Cînd însoţesc substantivele, numeralele cardinale se comportă ca adjectivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părţi de vorbire diferite):

A. A.
Cinci *elevi au plecat şi* **doi** *elevi au rămas.*

A.
Cei **patru** copii s-au aşezat pe o bancă.

— *Funcţii* sintactice:

subiect: **Zece** *din noi au perit din mila M[ăriei] tale.*
atribut: *Nu ştii că* **două** *zile mă lasă (frigurile)?*
complement: *a) I-a văzut* **pe doi** *ascunzîndu-se.*
b) Nu ne-a spus nimic **despre trei** *dintre aceştia.*

Numeralul ordinal

— Arată o r d i n e a obiectelor prin numărare:

al doilea — a doua
întîi — întîile

— *Alcătuire:*

al + *doi* + *le* + *a* > *al doilea*
↓ ↓ ↓ ↓
articol posesiv | numeral cardinal | articol hotărît | particulă

a + *două* + *a* > *a doua*
↓ ↓ ↓
articol posesiv | numeral cardinal | articol hotărît

— *Genul*
masculin: *al treilea*
feminin: *a treia*

OBSERVAŢII:

1. Cînd numeralele ordinale se folosesc singure, ele se comportă ca substantivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părţi de vorbire diferite):

S.
Al doilea *a întîrziat.*

Uneori numeralele ordinale se folosesc cu articolul adjectival *cel* şi prepoziţia *de:*

Cel de-al doilea *nu s-a prezentat.*

2. Cînd însoţesc substantivele (fie înainte, fie după acestea), numeralele ordinale se comportă ca adjectivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părţi de vorbire diferite):

A. A.
Al doilea *tablou îmi place mai mult. Căsuţa* **a doua** *e mai aproape de noi.*

— *Funcţii* sintactice:

subiect: **Primul** *venea cîntînd.*
atribut: *Partea* **a doua** *ne interesează mai mult.*
complement: *a) L-am ajutat* **pe-al treilea.**
b) A discutat **cu al zecelea.**

Ortografie: numeralele ordinale se pot scrie cu cifre latine:

primul, prima — I
al doilea, a doua — II şi al II-lea, a II-a
al şaselea, a şasea — VI şi al VI-lea, a VI-a

EXERCIȚII

1. Găsiți numeralele cardinale și ordinale din următorul fragment și arătați felurile lor:

În ziua dintâi, doi vînători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni.

2. Completați punctele din textul de mai jos cu numeralele cardinale și ordinale potrivite:

Eu am.....ani și sînt elev(ă) în clasa ..... Fratele meu are ..... ani și este elev în clasa ..... . Eu stau în banca ..... din mijloc, sînt înscris în catalog la.....pagină, la numărul.....Fratele meu stă în ..... bancă de lîngă fereastră, pe rîndul ..... și este înscris în catalog la pagina .....

3. Transcrieți cu cifre latine următoarele numerale cardinale: *patru*, *nouă*, *unsprezece*, *paisprezece* și *nouăsprezece*.

4. Transcrieți cu litere cifrele: 15, 17, 19, 20, 27, 159, 1987.

5. Formați propoziții cu următoarele numerale: *un*, *o*, *unu*, *una*, *al zecelea* și *întîi*.

6. Alcătuiți patru propoziții în care numeralele: *doi*, *două*, *al șaptelea* și *a șaptea* să fie precedate de articole adjectivale (demonstrative).

7. Precizați ce fel de părți de vorbire sînt cuvintele *un* și *o* în textul de mai jos:

Un copil a primit de ziua lui un stilou, o carte, cinci creioane colorate și trei reviste. El i-a dat prietenului său un creion colorat și o revistă. O fetiță l-a rugat să-i dea și ei un creion și o revistă. Copilul a rămas astfel cu stiloul, cartea, trei creioane și o revistă.

8. Găsiți numeralele cardinale și ordinale din textele de mai jos și arătați felul, genul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia:

a) ...binevoiește atunci a afla că cer un bob de grîu pentru cea dintîi căsuță a acestei table de joc; două boabe pentru a doua căsuță, patru pentru a treia, opt pentru a patra și tot așa, în progresie geometrică, pînă la a șaizeci și patra căsuță.

(Mihail Sadoveanu, *Soarele în baltă*)

b) Detașamentul clasei noastre are trei grupe de pionieri. În grupa întîi sînt doisprezece, în a doua sînt unsprezece, iar în a treia sînt tot doisprezece pionieri. Din cei treizeci și cinci de pionieri, patru sînt comandanți, dintre care unul este de detașament și trei de grupă.

9. Alăturați diferite numerale substantivelor *cazangii*, *copii*, *tigri* și alcătuiți cu acestea propoziții.

10. Construiți propoziții în care numeralele să aibă funcțiile sintactice de subiect, atribut și complement.

Numerale în nominativ cu funcția de nume predicativ

Citiți propozițiile:

1. *a) Dar noi sîntem nouăsprezece* **oameni.**
   b) Dar noi sîntem numai **nouăsprezece.**
2. *a) Roxana este prima* **elevă** *din clasă.*
   b) Roxana este **prima** *din clasă.*

În propoziția 1. a), substantivul *oameni* este în cazul nominativ cu funcție de nume predicativ pe lîngă verbul copulativ *sîntem;* în propoziția 1. b), lipsind acest substantiv, funcția de nume predicativ este preluată de numeralul cardinal *nouăsprezece.*

O situație asemănătoare există și în propozițiile următoare: substantivul *elevă* și numeralul ordinal *prima* sînt nume predicative.

Deci numeralele cardinale și ordinale pot îndeplini în propoziție și funcția de nume predicativ.

Caracteristici ale unor cazuri la numerale

Numeralul cardinal

1. Genitivul se formează cu ajutorul prepoziției *a:*
   efortul **a** *zeci* de muncitori
2. Dativul se exprimă cu ajutorul prepoziției *la:*
   Dă cărți **la** *cinci* elevi.

Numeralul ordinal

1. Genitivul se formează cu ajutorul articolului adjectival *cel* urmat de prepoziția *de:*
   celui de *al patrulea*
2. Dativul se formează ca genitivul:
   Dă cărți **celui de** *al doilea.*

EXERCIȚII

1. Arătați cazul și funcția sintactică a numeralelor din propozițiile:

Trei au mers mai departe.
Al doilea a continuat drumul.

Șase brazi falnici străjuiesc intrarea.
Ei sînt cinci.
Nu i-am întîlnit de mult pe cei doi.

2. Dați exemple, în propoziții, de numerale cardinale și ordinale cu funcție sintactică de nume predicativ.

COMPUNERE

PLANUL SIMPLU

Cum se notează ideile principale

1. Pentru a avea la îndemînă idei, fapte, aspecte esențiale întîlnite în cărțile citite, vă recomandăm să alcătuiți o fișă de lectură. Ea poate fi folosită în diferite tipuri de compunere, poate susține o afirmație sau intră în structura unei lucrări pe care o realizați în clasă, la cerc, la Casa Pionierilor.

Fișa este o optime dintr-o coală obișnuită de scris, pe care se notează sus, în centru, ideea (aspectul important), în continuare dezvoltarea acesteia, citate, iar la sfîrșit, numele autorului, opera, numărul volumului, ediția, locul apariției, anul și pagina (între paranteze).

Pe o fișă pot fi consemnate ideile principale ale unei opere (planul simplu) sau ideile principale însoțite, schematic, de idei secundare (planul dezvoltat).

O idee poate fi notată
- sub forma unei întrebări (o propoziție interogativă)
- sub forma unui titlu (de exemplu, într-o descriere în care pot fi stabilite tablouri)
- sub forma unei simple comunicări (o propoziție)

De exemplu:

> Niculaie ia premiul I
>
> La serbarea de sfîrșit de an, învățătorul Teodorescu anunță că „premiul întîi la băieți" este obținut de Niculaie Moromete. Acesta, intimidat, apare în fața scenei. Primește o coroană și cîteva cărți. Se pregătește să recite.
>
> (Marin Preda, „Premiul întîi", romanul „*Morometii*", vol. I, ed. a VI-a, București, 1981, p. 295-296)

2. Arătați cum ați delimitat fragmentele textului studiat.

3. Recitiți planul simplu alcătuit acasă și comparați felul în care au fost formulate ideile principale și conținutul acestora.

4. Stabiliți forma definitivă a planului simplu de idei.

5. Dezvoltați, la alegere, pe fișă, una dintre idei, sprijinindu-vă pe citate semnificative.

6. Schimbați fișele între voi și, după ce le citiți, faceți observațiile corespunzătoare.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

ÎN AJUN[1] DE ANUL NOU

de *Fănuș Neagu* (n. 1932)

Ce e zăpada? Lacrimi înghețate,
O, căruțașule, să nu mă minți...

... cînta mama, de cu seară, în timp ce frămînta aluatul și-n casă mirosea a vanilie și-a scorțișoară, iar afară se pornise să ningă îndesat.

Bănică nu înțelegea nimic din acest cîntec vechi, privea pe fereastră, atras de jocul fulgilor care se roteau și cădeau pe sania lui rezemată de salcîmul gros în trunchiul căruia bunicul a înfipt două inele de fier pentru legat caii.

— Ce e zăpada... murmură el și rîse ușor pentru că i se păruse că ninsoarea capătă culoarea albastră și asta nu poate să fie adevărat.

S-a întors cu tot trupul și a întîlnit ochii mamei care-l priveau blînd. Atunci el a întins pumnul și mama l-a mîngîiat pe frunte. Mîna mirosea frumos a vanilie.

— Culcă-te, i-a spus ea, mîine-i ajunul Anului Nou și vrei să mergi cu uratul, cu George și cu Radu.

El ar fi vrut să-l mai aștepte pe tata, care trecuse în casa de alături, la bunici, să tragă vin în damigeni, dar somnul îl toropea[2], se strecură sub plapumă și adormi cu gîndul la colacul ca un porumbel pe care mama îl făcuse anume pentru el. La căpătîiul lui, dincolo de peretele de cărămidă, începea cîmpia și el o auzea în fiecare noapte cum se leagănă tăcută, aspră, închisă, simțea neliniștea vîntului și grava aplecare a buruienilor frînte sub viscol și toate-i plăceau. „I-auzi ce largă-i, să tot zboare cucuvăile crivățului".

Spuse ceva prin somn și zîmbi. Visează, gîndi mama, apoi stinse lumina și trecu alături în odaie, lăsîndu-l pe băiat singur cu visul acela în care se făcea că el are un munte de colaci și doi saci de nuci poleite și-au venit să-i cînte sub geam o căprioară și patru iepuri.

Și-am plecat să colindăm,
Pe la case să urăm...

[1] *ajun* = zi înainte de un eveniment, preziuă
[2] *a toropi* = a cuprinde, a copleși, a năpădi

Afară era frig, ninsoarea din albăstreie prinse o culoare albă, curată, și iepurii se atîrnaseră cu lăbuțele de cercevele și cîntau îndîrjit, iar cel din stînga, mai prost, încurca vorbele, spunea ceva despre bușteanul uscat, atîrnat pe perete deasupra sobei. Era limpede că înghețau, și atunci Bănică deschise ușa și le făcu loc înăuntru. Căprioara intră întîi. Purta la gît o împletitură din ramuri verzi de brad și-n odaie se răspîndi miros de rășină. Iepurii se suiră pe scaune (toți aveau fulare înfășurate larg). Bănică le împărți colacul rumen și le puse dinainte un pahar de vin. Ei îl dădură peste cap și se dezmorțiră.

— Nuci nu ne dai? îl întrebară și el le făcu semn să ia din saci, cîte patru fiecare, iar căprioarei îi prinse între cornițe doi canafi[1] de lînă, pe care-i făcuse el pentru cîinele Bujor.

„Lasă, promise el în gînd, lui Bujor o să-i dau covrigi".

— Bănică, ceru iepurașul cel zevzec[2] care încurcase vorbele, mai dă-ne cîte-o nucă. Trebuie să mergem și la George și la Radu, pe uliță la vale.

— Cu plăcere!

Bănică și căprioara pocniră o dată din picior. Iepurii își umflară pieptul și izbucniră din nou în cîntec:

Busuioc verde pe masă,
Rămîi, gazdă, sănătoasă...

[1] *canaf* = ciucure
[2] *zevzec* = prost, nătărău, năting

Și ieșiră pe ușă, în ninsoare, săltînd și dănțuind. Capetele fularelor, desfăcute de vînt, atîrnau în zăpadă și căprioara se ferea să nu le calce. La poartă se opriră să numere nucile, apoi coborîră în uliță.

— Bănică, hai!

Bănică recunoscu glasul mamei și se ridică din pat.

— Scoală-te, c-a venit George și Radu să plecați cu uratul.

— Mamă, spuse băiatul, a fost aici o căprioară cu patru iepuri. De-abia au plecat.

Mama se aplecă și-l sărută zgomotos pe frunte.

Sub geam, în zăpadă, Radu și George făceau repetiție:

Mîine anul se-nnoiește...

*

1. Prezentați atmosfera din familie în ajun de Anul Nou.
2. Ce visează Bănică în seara de dinaintea plecării cu uratul?
3. Spuneți, în clasă, versuri (urări, colinde etc.) rostite sau cîntate în zona voastră cu prilejul Anului Nou.

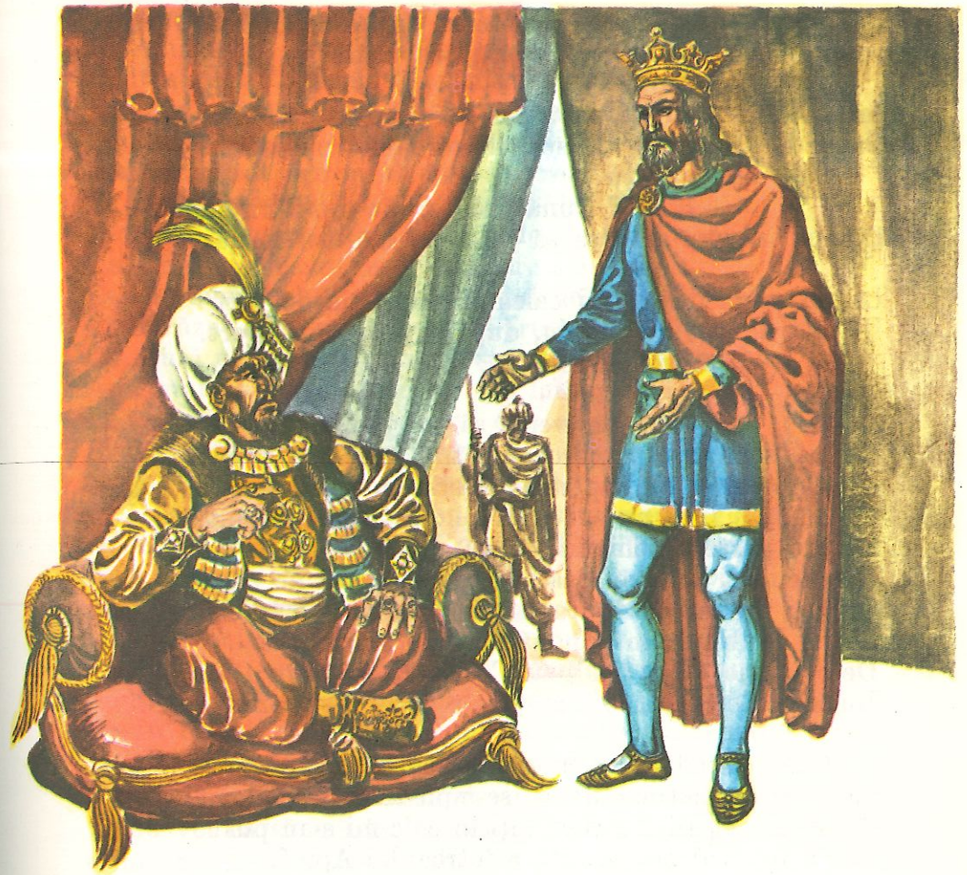

SCRISOAREA III

fragment

de *Mihai Eminescu* (1850—1889)

La un semn, un țărm de altul, legînd vas de vas, se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri[1], copii de suflet ai lui Allah[2] și spahii[3]
Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii;

[1] *ienicer* = soldat din vechea infanterie turcească
[2] *Allah* = nume pe care turcii îl dau lui Dumnezeu
[3] *spahiu* = soldat din cavaleria otomană

Răspîndindu-se în roiuri întind corturile mari...
Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Iată vine-un sol de pace c-o năframă[1]-n vîrf de băţ.
Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreţ:
— „Ce vrei tu?“
— „Noi? Bună pace! Şi de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat“.

La un semn deschisă-i calea şi s-apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.
— „Tu eşti Mircea?“
— „Da-mpărate!“
— „Am venit să mi te-nchini,
De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini“.
— „Orice gînd ai, împărate, şi oricum vei fi sosit,
Cît suntem încă pe pace, eu îţi zic: Bine-ai venit!
Despre partea închinării[2] însă, doamne, să ne ierţi;
Dar acu vei vrea cu oaste şi război ca să ne certi[3],
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn şi nouă de mila Măriei tale...
De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris şi pentru noi,
Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război.“

— „Cum ? Cînd lumea mi-e deschisă. a privi gîndeşti că pot
Ca întreg Aliotmanul[4] să se-mpiedece de-un ciot?
O, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus!
Toată floarea[5] cea vestită a întregului Apus[6],
Tot ce stă în umbra crucii, împăraţi şi regi s-adună,
Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.
S-a-mbrăcat în zale lucii[7] cavalerii de la Malta[8],
Papa[9] cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,
Fulgerele adunat-au contra fulgerului care
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare.

[1] *năframă* = maramă, basma
[2] *închinare* (înv.) = capitulare, predare
[3] *a certa* (înv. şi reg.) = a înfrunta
[4] *Aliotman* = turcime
[5] *floare* = aici, partea cea mai aleasă, cea mai de seamă a luptătorilor Apusului; elită
[6] *Apus* = aici, ţările din occident, Occidentul
[7] *luciu* (adj., pl. *lucii*) = lucios, lucitor, sclipitor
[8] *cavalerii de la Malta* = membrii unui ordin religios şi cavaleresc creat la începutul secolului al XII-lea (Malta este o insulă în Marea Mediterană)
[9] *Papa* = şeful bisericii romano-catolice cu sediul la Roma

N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face
Şi Apusul îşi împinse toate neamurile-ncoace;
Pentru-a crucii biruinţă se mişcară rîuri-rîuri,
Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustiuri;
Zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi,
Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi,
Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii,
Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii!...
La Nicopole[1] văzut-ai cîte tabere s-au strîns
Ca să steie înainte-mi ca şi zidul neînvins.
Cînd văzui a lor mulţime, cîtă frunză, cîtă iarbă,
Cu o ură ne-mpăcată mi-am şoptit atunci în barbă,
Am jurat ca peste dînşii să trec falnic, fără păs[2],
Din pristolul[3] de la Roma să dau calului ovăs...
Şi de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?
Şi, purtat de biruinţă, să mă-mpiedec de-un moşneag?“
— „De-un moşneag, da, împărate, căci moşneagul ce priveşti
Nu e om de rînd, el este Domnul Ţării Româneşti.
Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti.
După vremuri mulţi veniră, începînd cu acel oaspe,
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu[4] a lui Istaspe[5];
Mulţi durară[6], după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
Împăraţi, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pămînt şi apă[7] —
Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt,
Cum veniră, se făcură toţi o apă şi-un pămînt.
Te făleşti că înainte-ţi răsturnat-ai val-vîrtej
Oştile leite[8]-n zale de-mpăraţi şi de viteji?

[1] *Nicopole* = oraş în nordul R.P. Bulgaria, unde oastea otomană condusă de Baiazid I a învins, în 1396, o armată aliată formată din cavaleri apuseni, unguri şi români
[2] *fără păs* = nepăsător, indiferent
[3] *pristol* = altar
[4] *Dariu* = Darius I, rege persan; a purtat o campanie împotriva sciţilor, ajungînd pînă pe teritoriul actual al ţării noastre, fapt despre care pomeneşte Mihai Eminescu
[5] *Istaspe* = tatăl lui Darius
[6] *a dura* = aici, a construi, a ridica, a zidi
[7] *pămînt şi apă* = în istoria popoarelor vechi, însemnele supunerii cerute de cuceritori
[8] *leit* = aici, îmbrăcat în zale care cad perfect pe corp, turnat

Tu te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?...
Ce-i mîna[1] pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
Laurii[2] voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
A credinţii biruinţă căta orice cavaler.
Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul...
Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este,
Duşmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste;
N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!"

Şi abia plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
Codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
Călăreţii împlu cîmpul şi roiesc[3] după un semn
Şi în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,
Pe copite iau în fugă faţa negrului pămînt,
Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt.
Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni[4],
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie...
Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie.
În zadar striga-mpăratul ca şi leul în turbare,
Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare;
În zadar flamura verde[5] o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste,
Căci se clatină rărite şiruri lungi de bătălie;
Cad asabii[6] ca şi pîlcuri risipite pe cîmpie,
În genunchi cădeau pedeştrii[7], colo caii se răstoarnă,
Cad săgeţile în valuri, care şuieră, se toarnă
Şi, lovind în faţă,-n spate, ca şi crivăţul şi gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...
Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;

[1] *a mîna* = aici, a conduce, a determina
[2] *laur* = dafin; (la pl.) frunzele dafinului, cu care se încununau odinioară eroii şi poeţii
[3] *a roi* = aici, a se răspîndi în grupuri, pornind din acelaşi loc; a umbla de colo pînă colo, a forfoti
[4] *grindină* (pl. *grindine*, *grindeni*) = piatră, precipitaţie atmosferică în formă de boabe de gheaţă
[5] *flamura verde* = steagul turcesc
[6] *asab* = soldat din corpul turcesc de oaste călare
[7] *pedestru* (pl. *pedeştri*) = soldat care luptă pe jos, infanterist

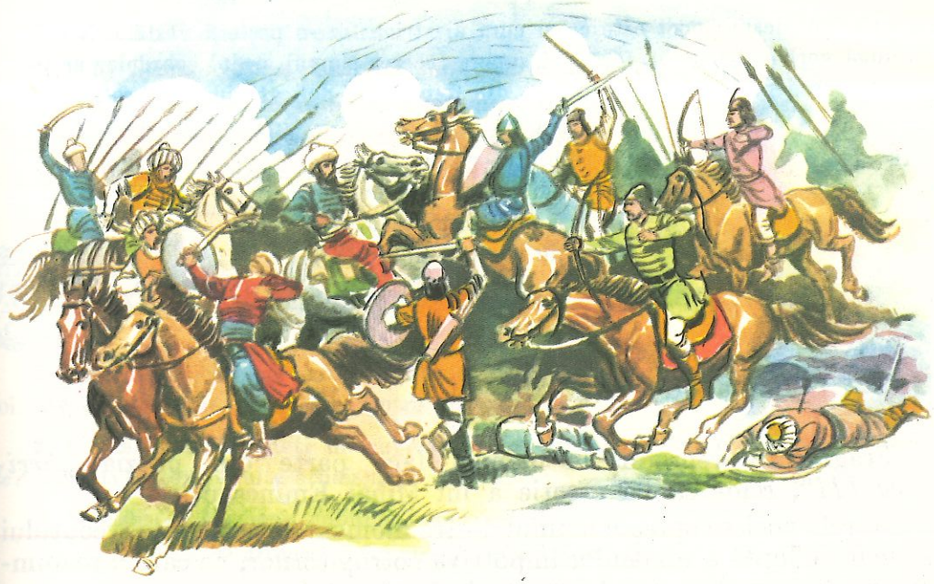

Durduind[1] soseau călării[2] ca un zid înalt de suliţi,
Printre cetele păgîne trec rupîndu-şi large uliţi;
Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri.
Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri,
Ca potop ce prăpădeşte, ca o mare turburată —
Peste-un ceas păgînătatea[3] e ca pleava[4] vînturată.
Acea grindin-oţelită înspre Dunăre o mînă[5],
Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.

Memoraţi versurile care v-au impresionat în mod deosebit.

*

Cînd pomenim de Călugăreni, Rovine sau Valea Albă, ne cutremurăm, uităm de noi, şi nu trăim decît în aceia care au fost odinioară ostaşi, căpitani şi voievozi!

Barbu Ştefănescu Delavrancea

[1] *a durdui* = a cutremura, a dudui, a zgudui
[2] *călări* = călăreţi
[3] *păgînătate* = mulţime de turci
[4] *pleavă* = rămăşiţe de spice sau de păstăi rezultate din treieratul cerealelor sau al leguminoaselor
[5] *a mîna* = aici, a alunga, a izgoni, a îndepărta

Strămoșii lui erau pămîntenii de la Rovine.

Mihail Sadoveanu

A vorbi despre poet este ca și cum ai striga într-o peșteră vastă... Nu poate să ajungă vorba pînă la el, fără să-i supere tăcerea. Numai graiul coardelor ar putea să povestească pe harpă și să legene, din depărtare, delicata lui singuratecă slavă.

Tudor Arghezi

Pe pămîntul vechii Dacii,
Cînd mai mare, cînd mai mic,
Dacă n-ar fi Eminescu
Viața nu ne-ar fi nimic.

Adrian Păunescu

*

ÎNDRUMĂRI

Fragmentul reprodus în manual face parte din poezia „*Scrisoarea III*“, remarcabilă creație a lui Mihai Eminescu.

Marele poet se oprește la unul dintre momentele eroice ale trecutului strălucit de luptă a românilor împotriva cotropitorilor, pe care îl reamintește cu îndreptățită mîndrie patriotică.

Întîlnirea dintre înțeleptul domnitor român și trufașul Baiazid, precum și episodul luptei de la Rovine evidențiază alesele însușiri ale strămoșilor noștri. Versurile oferă cîteva elemente semnificative ale istoriei poporului român, din care înțelegem cu emoție că „iubirea de moșie e un zid“, iar forțele naturii (rîul, ramul, codrul) reprezintă un sprijin de nădejde al acestuia în fața dușmanilor.

Mircea cel Bătrîn vorbește cu hotărîre în numele tuturor românilor, oameni însuflețiți de voința de libertate, de sentimentul celei mai sfinte datorii: apărarea țării. Pentru toți aceștia autorul a avut sentimente de adevărată admirație și respect.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce moment din istoria poporului nostru evocă Mihai Eminescu în „*Scrisoarea III*“? Delimitați principalele episoade ale acestuia.

2. Urmăriți înfățișarea, atitudinea, cuvintele și faptele personajelor. Prezentați contrastul dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid, citind versurile semnificative.

3. Alegeți din tabloul luptei cuvintele care indică zgomotul, mișcarea și culoarea. Cum descrie poetul, cu ajutorul acestora, bătălia de la Rovine?

4. Ce trăsături ale poporului român se desprind din această poezie?

5. Ce fel de război poartă românii? Dar turcii? Selectați din fragment cîteva versuri în sprijinul răspunsului vostru.

6. Ce semnificație au versurile:

a) *Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.*

b) *Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul,*
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este...

c) *Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare...*

d) *Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată.*

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicați adjectivele care s-au format de la *spin*, *vijelie* și *a lăuda*. Formulați apoi cîte o propoziție cu fiecare dintre ele.

2. Cu ce cuvinte puteți înlocui expresiile arhaice *să ne certi* și *mila Măriei tale?* Căutați în text și alte arhaisme.

3. Ce sens au termenii subliniați în versurile:

*a) Vin de-***ntunecă** *pămîntul la Rovine în cîmpii.*
b) ... ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece de-un **ciot?**
c) ... să dea piept cu **uraganul** *ridicat de Semilună.*
d) Fulgerele adunat-au contra **fulgerului...**
e) Printre cetele păgîne trec **rupîndu-și large uliți.**

4. În versul „*Cînd văzui a lor mulțime,* **cîtă frunză, cîtă iarbă**“, cuvintele subliniate constituie o expresie din limba populară. Găsiți adjective corespunzătoare înțelesului acesteia. Ce grad de comparație vă sugerează construcția?

5. Arătați cu ce verbe se pot înlocui următoarele grupuri de cuvinte și formulați cîte o propoziție cu fiecare dintre ele: *să faci cale întoarsă*, *să dai un semn*, *s-au pus în cale*, *să dea piept*, *a face semn* și *a prinde de veste.*

6. *a)* Ajutîndu-vă de modelul de mai jos, alăturați alte cuvinte substantivului *codrul* și verbului *roiesc* pentru a obține alte îmbinări:

codrul ← clocotește

călărețiii → *roiesc*

b) Observați sensurile diferite date de termenii aleși de voi noilor îmbinări.

Rețineți:

Numele punctelor cardinale se scriu cu literă inițială mică: *răsărit*, *apus*, *miazăzi* și *miazănoapte*. În textul studiat, *Apus* exprimă noțiunea de „ținut, grup de țări din apus“ și de aceea se scrie cu majusculă:

Toată floarea cea vestită a întregului *Apus.*

TEME

1. Copiaţi versurile din tabloul luptei de la Rovine care cuprind epitete, comparaţii şi repetiţii. Precizaţi valoarea lor expresivă.

2. Citiţi versurile de mai jos şi indicaţi ce sunete se repetă şi imită iureşul bătăliei de la Rovine; pornind apoi de la unele dintre aceste cuvinte, găsiţi interjecţii corespunzătoare exprimării diferitelor zgomote:

a) *Codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium;*
b) *Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie...;*
c) *Durduind soseau călării...*

3. Comparaţi răspunsul bătrînului plăieş din opera *„Sobieski şi românii“* de Costache Negruzzi cu cel dat de Mircea cel Bătrîn sultanului şi stabiliţi asemănările dintre ele.

*

ANTITEZA

I. *a*) Urmăriţi aşezarea pronumelor subliniate în versurile:

Eu *îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul...*
Tu *te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?...*

b) Ce persoane reprezintă aceste pronume? Ce substantive înlocuiesc ele?

c) Cum vă explicaţi folosirea acestora?

II. În poezia *„Scrisoarea III“*, Mihai Eminescu înfăţişează *în contrast* două personaje: *Mircea*, care este imaginea domnitorului înţelept, demn şi viteaz, întruchipare a patriotismului poporului român, şi *Baiazid*, care are trăsăturile cuceritorului îngîmfat. De asemenea, scriitorul *opune* în acest fragment două situaţii: *lupta eroică* a românilor pentru apărarea moşiei străbune, care stîrneşte admiraţia urmaşilor, şi *războiul nedrept*, dus de invadatori în goana lor după glorie.

Alăturarea a doi termeni (personaje, situaţii, idei, fenomene) **care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia şi mai mult opoziţia dintre ei, se numeşte antiteză.**

EXEMPLE:

1. *„Întuneric şi lumină“* — titlul unui volum de povestiri de Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti.

2. Fata babei era slută, leneşă, ţîfnoasă şi rea la inimă. Fata moşneagului era însă frumoasă, harnică, ascultătoare şi bună la inimă.

(Ion Creangă, *Fata babei şi fata moşneagului*)

EXERCIŢII

1. Căutaţi într-un text literar, la alegere, cîteva antiteze.

2. Recunoaşteţi procedeele artistice folosite în versurile de mai jos:

a. Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri...
(Mihai Eminescu, *Trecut-au anii*)

b. La mînie, la iubire,
La suspin şi chiuit,
După chiar a noastră fire
Graiul nostru e croit.
(Bogdan-Petriceicu Hasdeu, *Să vorbim româneşte*)

c. Jelui-m-aş şi n-am cui,
Jelui-m-aş codrului,
Codrului voinicului...
(Folclor)

d. Peste dealuri zgribulite,
Peste ţarini zdrenţuite,
A venit aşa, deodată,
Toamna cea întunecată.
(George Topîrceanu, *Balada unui greier mic*)

PERSONAJUL LITERAR ŞI CARACTERIZAREA LUI

„Scrisoarea III“ este o operă epică.

În fragmentul studiat, Mihai Eminescu prezintă un moment eroic din viaţa poporului nostru.

În poezie apar Mircea şi Baiazid, ale căror însuşiri opuse sînt dezvăluite cititorilor prin înfăţişarea, cuvintele şi faptele lor. Mircea şi Baiazid sînt personajele literare ale acestei opere. Prin figura domnitorului Ţării Româneşti, reprezentare a patriotismului poporului român, autorul îşi exprimă gîndurile şi sentimentele sale.

Desprinderea trăsăturilor caracteristice, fizice şi morale, ale unui personaj, stabilirea locului pe care îl ocupă în operă şi a relaţiilor cu alte personaje înseamnă a caracteriza personajul literar.

*

GRAMATICĂ

PRONUMELE

Pronumele este partea de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv.

Pronumele personal

— *Persoanele*
- I. — sg. *eu*; pl. *noi*
- a II-a — sg. *tu*; pl. *voi*
- a III-a — sg. — m. *el*, *dînsul*; f. *ea*, *dînsa*; pl. — m. *ei*, *dînșii*; f. *ele*, *dînsele*

— *Formele* (după caz, persoană, număr și gen)

Caz	Persoana I				Persoana a II-a			
	sg.		pl.		sg.		pl.	
	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.
N.	*eu*	—	*noi*	—	*tu*	—	*voi*	—
Ac.	(pe)*mine*	*mă* *m-*	(pe) *noi*	*ne*	(pe) *tine*	*te*	(pe) *voi*	*vă* *v-*
D.	*mie*	*îmi* *mi*	*nouă*	*ne* *ni*	*ție*	*îți* *ți*	*vouă*	*vă* *vi* *v-*
G.	—	—	—	—	—	—	—	—
V.	—	—	—	—	*tu*	—	*voi*	—

Persoana a III-a

Caz	masculin				feminin			
	sg.		pl.		sg.		pl.	
	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.
N.	*el*	—	*ei*	—	*ea*	—	*ele*	—
Ac.	(pe) *el*	*îl* *l-*	(pe) *ei*	*îi* *i*	(pe) *ea*	*o*	(pe) *ele*	*le*
D.	*lui*	*îi* *i*	*lor*	*le* *li*	*ei*	*îi* *i*	*lor*	*le* *li*
G.	(al, a, ai, ale) *lui*	—	(al, a, ai, ale) *lor*	—	(al, a, ai, ale) *ei*	—	(al, a, ai, ale) *lor*	—
V.	—	—	—	—	—	—	—	—

Folosirea formelor

a) de *acuzativ*
- accentuate — însoțite de prepoziția *pe* și asociate obligatoriu cu forme neaccentuate:
  Pe **mine mă** *ascultă.*
  însoțite de alte prepoziții:
  Aleargă după **mine.**
- neaccentuate
  - — singure:
    Mă *trimite cu voi.*

b) de *dativ*
- accentuate — fără prepoziție, dar asociate obligatoriu cu formele neaccentuate:
  Lui îi *vorbește.*
- neaccentuate
  - — singure:
    I *s-a spus acest lucru.*

Funcțiile sintactice
- **subiect** — *Ce vrei* **tu?** / **El** *este Domnul Țării Românești.* — **nominativ**
- **complement**
  - *Ce-***i** *mîna* **pe ei** *în lupă ?* / **Mă** *așteaptă un coleg.* — **acuzativ**
  - *Merge* **cu mine.** / **Mi-***e prieten numai* **mie.** — **dativ**

Pronumele personal de politețe

persoana a II-a

sg.	pl.
N.Ac. *dumneata*	*dumneavoastră*
D.G. *dumitale*	*dumneavoastră*

persoana a III-a

sg. m.	sg. f.	pl. m.f.
N.Ac. *dumnealui*	*dumneaei*	*dumnealor*
D.G. *dumnealui*	*dumneaei*	*dumnealor*

dumneasa

dumisale

Folosirea: în adresare între
- copii și părinți
- frați mai mici și fratele sau sora mai mare
- persoane de vîrstă diferită (cărora ne adresăm cu respect)
- persoane care au legături oficiale

OBSERVAȚIE:

Regional, pronumele *dumneata*, *dumitale* au formele *mata*, *matale*.

Spune și *matale* ceva.
Ar trebui să-l chemi *mata*.

EXERCIȚII

1. Scrieți după dictare textele de mai jos și scoateți pronumele personale, grupînd în două coloane formele accentuate și formele neaccentuate:

a) Azi te-adorm cu dînsul eu,
Ieri — el m-adormea pe mine,
Și-adormi pe tatăl meu
Cînd era copil ca tine...

(Ștefan Octavian Iosif, *Cîntec sfînt*)

b) De aceea nu-ți dau cerbii pietre scumpe și urșii salate. Mie unuia știu că nu-mi suflă nimeni în borș...

(Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

2. Folosind abrevierile, completați cazul în dreptul fiecărui pronume personal din cele două coloane.

3. Rostiți pronumele împreună cu verbul indicat:

mă ..... ajută	mă ..... a ajutat	îmi ..... ajută	îmi ..... a ajutat
te	te	îți	îți .....
îl	îl	îi	îi .....

Ce modificări a suferit pronumele? Scrieți formele obținute.

4. Analizați pronumele personale din textele de mai jos, arătînd persoana, numărul, genul (pentru persoana a III-a) și cazul fiecăruia. Explicați oral ortografia formelor neaccentuate.

a) Eroii nu ne părăsesc nicicînd, —
Li se aud profunzi, prin secoli, pașii.
Noi trecem toți, dar ei rămîn vibrînd
mereu contemporani cu toți urmașii.

(Alexandru Andrițoiu, *Eroii*)

b) — Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca.
— N-ai nimerit-o că nu-i gîscă, ci-i gînsac; l-am cumpărat de sămînță.
— Da, dă-mi-l, dă-mi-l! că-ți dau și eu sămînță bună.

(Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*)

c) Maimuța îngrijește puiul, îl leagănă, ... se joacă cu el și-l apără de primejdii.

(*Zoologie*, Manual pentru clasa a VI-a)

d) Anton avu noroc: lui și tunarilor cu care venise li se dădu o baterie anticar.

(Marin Preda, *Îndrăzneala*)

e) Cîntecul ce-ades ți-l cînt
Cînd te-adorm în fapt de sară,
Puiule, e-un cîntec sfînt,
Vechi și simplu de la țară.

(Ștefan Octavian Iosif, *Cîntec sfînt*)

5. Stabiliți cazul și funcția pronumelor personale cu aceeași formă din exemplele următoare:

a) Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei tale...
b) Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști.

6. Construiți două propoziții în care pronumele personal *vă* să se afle în dativ și în acuzativ.

7. Recunoașteți pronumele personale de politețe din următorul text și analizați-le:

Duduia Lizuca nu-i spune lui Patrocle „tu", căci e mai bătrîn și-l stimează; nici „dumneata", cuvînt rece, care pune distanță; și nici ceremoniosul „d-voastră". Ea îi spune „mata", cuvînt care arată perfect sentimentele ei pentru dînsul.

(Garabet Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

8. Căutați în operele literare citite două fragmente în care apar pronumele personale de politețe și înlocuiți-le cu formele prescurtate.

9. Alcătuiți o scrisoare către profesoara (profesorul) voastră. Folosiți diferite forme ale pronumelui personal de politețe.

*

Funcțiile de nume predicativ și de atribut ale pronumelui personal

I. Citiți propoziția:

Cîștigătorii întrecerii sîntem **noi.**

Pronumele personal *noi*
- este în cazul N.
- arată persoana cu care se identifică subiectul
- este așezat după verbul copulativ (sîntem) cu care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ. — *nominativ*

II. 1. Citiți propoziția:

Cărțile sînt **de la mine.**

Pronumele personal (de la) *mine*
- este în cazul Ac. cu prepoziția *de la*
- formă accentuată
- arată persoana de la care provin cărțile
- este așezat după verbul copulativ (sînt) cu care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ. — *acuzativ*

2. Citiţi propoziţia:

Florile **pentru tine** *sînt roşii.*

Pronumele personal (pentru) *tine*
- este în cazul Ac. cu prepoziţia *pentru*
- formă accentuată
- determină un substantiv (florile)
- răspunde la întrebarea *care?*

El are funcţie de atribut. *acuzativ*

III. 1. Citiţi propoziţia:

Caietele sînt **ale ei.**

Pronumele personal *ale ei*
- este în cazul G. cu articol posesiv (genitival)
- exprimă posesia
- este aşezat după verbul copulativ (sînt) cu care formează predicatul nominal

El are funcţie de nume predicativ. *genitiv*

2. Citiţi propoziţiile:

a) *Doi fraţi* **ai lor** *s-au întors în sat.*
b) *Către casa* **lui** *din peşteri*
necăjit moşneagul pleacă.

(Octavian Goga, *Asfinţit*)

Pronumele personal *ai lor*
- este în cazul G. cu articol posesiv (genitival)
- determină un substantiv fără articol hotărît (fraţi)
- răspunde la întrebarea *ai cui?*

Pronumele personal *lui*
- este în cazul G. fără articol posesiv (genitival)
- determină un substantiv cu articol hotărît (casa)
- răspunde la întrebarea *a cui?*

Pronumele personale *ai lor* şi *lui* au funcţie de atribut. *genitiv*

CAZURILE ŞI FUNCŢIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI PERSONAL

Schemă recapitulativă

Pronumele personal îndeplineşte următoarele funcţii sintactice:

nominativ: *subiect* şi *nume predicativ*
acuzativ: *complement*, *nume predicativ* (însoţit de prepoziţii) şi *atribut*
dativ: *complement*
genitiv: *atribut* şi *nume predicativ*
vocativ: nu are funcţie sintactică

EXERCIŢII

1. Analizaţi pronumele personale din textele de mai jos, arătînd cazul şi funcţia sintactică a fiecăruia:

a) În seara aceasta, spectatorii sîntem noi, iar artiştii sînteţi voi, colegii noştri din clasa a VI-a B. Interpreta doamnei Maria Popescu din „Vizită...“ eşti tu, Daniela, musafirul este el, iar Ionel sînt eu.

b) Apoi îţi spun eu, stăpîne, că nici asta nu-i de noi.

(Ion Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*)

c) Întîi îşi zise că vina era numai a lui.

d) — Doamne, du-te şi ne lasă. Oşteni ca noi se mai găsesc, voievod ca Măria ta, ba.

— Ba cu voi am să mor, fraţilor.

(Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*)

e) Cantemir a fost un mare învăţat, pe cînd neamul lui agonisise prea puţină învăţătură.

(Geo Bogza, *Cantemir*)

f) Îi ajungea doar că al lui era cerul, cerul întreg!

(Nicolae Iorga, *Aurel Vlaicu*)

2. Completaţi cu formele potrivite ale pronumelui personal următoarele comunicări:

Comandantul nostru de unitate este .....

Scrisoarea
- de la ..... este pe masă.
- pentru .....

Ne-a bucurat reuşita
- .....
- .....
- .....

Prietenii tăi sîntem.....

Trandafirii sînt
- de la .....
- pentru .....
- ca .....
- ai .....

3. Construiţi cîte două propoziţii cu pronume personale de persoana a II-a şi a III-a în cazurile:

a) acuzativ — cu funcţie de
- complement
- atribut
- nume predicativ

b) genitiv — cu funcţie de
- atribut
- nume predicativ

DECLINAREA PRONUMELUI PERSONAL*

Citiţi propoziţiile de mai jos, urmărind persoana, genul, numărul şi cazul pronumelor personale:

N. Eu citesc o povestire istorică.
El va pleca după-amiază. Ea rămîne.
Voi aţi aflat rezultatul meciului?

Ac. Pe mine mă interesează acest aparat.
Pe el îl însoţeşte fratele mai mare. Pe ea o ajutăm noi.
Pe voi vă cheamă!

D. Mie îmi este cald.
Lui îi vom aduce un ierbar. Ei îi trimitem o carte poştală.
Vouă vă plac poveştile?

G. —
Părinţii lui sînt cooperatori. Fraţii ei sînt elevi.
—

V. —
—
Hei! Voi de acolo, grăbiţi-vă!

Pronumele personal se declină, schimbîndu-şi forma după persoană, număr şi caz, iar la persoana a III-a şi după gen.

Persoanele I şi a II-a nu au forme pentru cazul genitiv.

La acuzativ şi dativ pronumele personal are forme accentuate şi forme neaccentuate. Formele accentuate, construite cu prepoziţia *pe*, sînt însoţite obligatoriu de formele neaccentuate ale aceluiaşi pronume.

Cazul vocativ apare numai la persoana a II-a, singular şi plural.

EXERCIŢIU

Declinaţi în propoziţii pronumele personale *tu*, *noi* şi *ele*.

OBSERVAŢII:

1. Formele accentuate ale acuzativului *noi*, *voi*, *el*, *ei*, *ea*, *ele* sînt identice cu ale nominativului. La acuzativ aceste pronume sînt însoţite de o prepoziţie.

N. **Noi** *mergem pe stadion.*
Ac. *Ileana vine* **cu noi.**

* Pentru înţelegerea problemelor discutate aici, urmăriţi tabloul formelor pronominale de la începutul capitolului.

2. Unele forme neaccentuate de acuzativ sau de dativ ale pronumelor personale pot fi deosebite uşor, dacă însoţiţi aceste pronume de forma lor accentuată. De exemplu:

Îi *duce la bunici.* — *Îi duce* **pe ei** *la bunici.* (Ac.)
Îi *duce o minge.* — *Îi duce* **lui** *o minge.* (D.)

3. Formele vocativului sînt identice cu ale nominativului:

V. **Voi,** *copii!*
N. **Voi** *aţi fost în grădină?*

4. La persoana a III-a, formele accentuate de dativ sînt identice cu formele de genitiv:

D. **Lui** *îi plac merele.*
G. *Prietenii* **lui** *l-au ajutat.*

5. Formele neaccentuate *ne*, *vă*, *v-*, *îi*, *i* şi *le* sînt comune cazurilor acuzativ şi dativ. De exemplu:

Ac. **Ne** *aşteaptă în laborator.*
D. **Ne-***a cerut un echer.*

EXERCIŢII

1. Găsiţi pronumele personale din primele 25 de rînduri ale poeziei „*Scrisoarea III*“. Arătaţi persoana, numărul, cazul şi forma fiecăruia.

2. Completaţi punctele cu unul din pronumele personale scrise în stînga paginii, ţinînd seama de indicaţiile date în paranteze:

noi, ne
ţie, îţi
vouă, vă
pe mine, mă,
îmi, cu ea,
ei, ele, le, lor

Luminiţa merge le prietenii ... (pers. a III-a sg. f.). Astăzi ... (pers. I sg.) ia şi ... (pers. I sg.) ... (pers. a III-a sg.f.). Gelu ... (pers. I pl.) aşteaptă în faţa blocului. Ştie că ... (pers. I. sg.) place să urmărească repetiţiile ... (pers. a III-a pl.m.) pentru spectacol ... (pers. a III-a pl.f.) cunosc foarte bine poeziile lui Eminescu. Dar ... (pers. a II-a sg.) ... plac? ... (pers. I pl.) ... (pers. a III-a pl. f.) spunem în şoaptă, cu emoţie. Am aflat că şi ... (pers. a II-a pl.) ... place literatura.

*

Ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal

În fragmentul din „*Scrisoarea III*“ întîlnim forme neaccentuate ale pronumelui personal aşezate lîngă verbe, înainte sau după acestea:

îţi **zic**
să ***ne*** **cunoşti**
lor ***li*** **se pare**
să-*i* **încapă**
mi**-e prieten**

Ele se rostesc separat de verb (într-un ritm mai lent) sau împreună cu verbul (într-un ritm mai rapid). În funcţie de aceste situaţii, scrierea grupului verb — pronume prezintă anumite aspecte.

Pentru a înţelege situaţiile de ortografie, urmăriţi în exemplele de mai jos:

— locul pronumelui;
— lîngă ce parte de vorbire stă;
— cu ce sunet începe cuvîntul respectiv;
— cum se rostesc cele două cuvinte;
— ce se întîmplă cu forma pronumelui.

1. *a*) ne *cunoşti*, te *găseşte*, mă *arde*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Pronumele personale îşi păstrează formele şi apar nelegate de verb, de obicei în situaţiile în care acesta începe cu o consoană (mai rar cu o vocală).

b) m-*aşteaptă*, m-*a ajutat*, v-*a recunoscut*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Formele neaccentuate ale pronumelor personale pierd vocala finală (*mă* > m-, *vă* > v-), cînd se rostesc împreună cu verbul sau cu auxiliarul *a avea*, deci cînd formează o silabă cu acesta.

c) mi-e *prieten*, ţi-*a spus*, le-*arată*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Formele neaccentuate ale pronumelor personale rămîn neschimbate şi apar legate de verb, cu care se rostesc împreună.

Cratima (liniuţa de unire) se foloseşte în toate împrejurările în care apare forma verbală *i* a verbului *a fi*: *ni-i* cald.

2. mi-o *arată*, li-l *trimite*, vi-i *aduce*

În aceste situaţii fiecare pronume în cazul dativ se află înaintea unui pronume în cazul acuzativ.

Înlocuiţi în construcţia *mi-arată cartea* substantivul în acuzativ cu pronumele personal corespunzător şi legaţi-l de primul pronume în dativ. Ce formă aţi obţinut?

Grupul pronume — pronume este alcătuit din:

mi-o

o formă neaccentuată a pronumelui personal în dativ
o formă neaccentuată a pronumelui personal în acuzativ
} care se rostesc împreună

3. Citiţi exemplele de mai jos şi precizaţi ce părţi de vorbire sînt cuvintele subliniate:

a) I-a *spus o poveste.* *b*) M-ai *chemat?*
Victor ia *o eprubetă.* *Liliacul înfloreşte în* mai.

În exemplul „a“ *i-a*:
- *i-* = formă neaccentuată a pronumelui personal
- *a* = verb auxiliar

ia = verbul *a lua* la prezent, persoana a III-a singular

În exemplul „b“ *m-ai*:
- *m-* = formă neaccentuată a pronumelui personal
- *ai* = verb auxiliar

mai = substantiv

Aceste cuvinte se rostesc la fel, dar se scriu diferit.

Pentru a scrie corect, trebuie să recunoaşteţi sensul fiecărui cuvînt. Formele neaccentuate ale pronumelor personale pot fi asociate cu formele accentuate:

(lui) i-a spus
(pe *mine*) *m*(ă)-ai chemat

4. Scrierea grupului pronume — verb auxiliar

pronume în acuzativ			pronume în acuzativ / dativ				pronume în dativ		
—	te-am	l-am	—	v-am	le-am	i-am	—	ţi-am	
m-ai	te-ai	l-ai	ne-ai	—	le-ai	i-ai	mi-ai	ţi-ai	
m-a	te-a	l-a	ne-a	v-a	le-a	i-a	mi-a	ţi-a	ales
m-aţi	—	l-aţi	ne-aţi	v-aţi	le-aţi	i-aţi	mi-aţi	—	
m-au	te-au	l-au	ne-au	v-au	le-au	i-au	mi-au	ţi-au	

EXERCIŢII

1. Explicaţi ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal din textele de mai jos:

a) De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ţi-l ieu eu la depănat.
(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

b) Şi pe cîmp i-a dus,
Şi pe toţi i-a pus
La lucrul pămîntului
.....

Şi-şi luă cojoc miţos,
Şi mi-l îmbrăcă pe dos.

(Pluguşorul)

c) Peste drum, l-am văzut pe tata. Aştepta. M-a dus acasă mai mult în braţe. Îmi vorbea, dar nu-l înţelegeam.

(Ioan Grigorescu, *Muzicuţa*)

d) Îngîna-ne-vor c-un cînt
Singuratice izvoare.

(Mihai Eminescu, *Dorinţa*)

e) Nu v-a fost dor
De ţara voastră?

(George Coşbuc, *Vestitorii primăverii*)

f) Ori te poartă cum ţi-e vorba, ori vorbeşte cum ţi-e portul.

(Proverb)

g) Îi cuprinse dreapta şi i-o strînse cu prietenie.

2. Construiţi două propoziţii, în care să se găsească forme neaccentuate ale pronumelui legate de verbul auxiliar *a avea*.

3. Completaţi locurile libere cu pronume neaccentuate în cazul acuzativ:

I-... aduce astăzi.
V- ... spune răspicat.
Ni- ... pregăteşte cu răbdare.
Mi- ... termină peste o oră.

4. Explicaţi de ce cuvintele subliniate se scriu diferit, deşi se rostesc la fel:

Mia mi-a trimis *mia* împrumutată.
Vi-i dau *vii* pe toţi.
V-a spus că *va* veni şi tovarăşul maistru?
Ţii mult la cărţi şi *ţi-i* greu să renunţi la ele.
Sora mea *l-a* văzut pe Dumitru *la* ştrand.
S-au certat *sau* mi s-a părut?

*

COMPUNERE

CARACTERIZAREA UNUI PERSONAJ LITERAR

În operele literare studiate, în cărţile citite în timpul liber, aţi cunoscut întîmplări reale sau imaginare cărora le-aţi deslușit înţelesurile, stabilind apropieri cu elemente întîlnite în viaţă. V-au rămas vii în minte anumite personaje literare, pentru că faptele lor v-au produs puternice trăiri emotive, făcîndu-vă parcă să participaţi alături de ele la desfăşurarea acţiunii, să aşteptaţi triumful celor buni, cinstiţi, curajoşi, înţelepţi.

În literatură, în operele epice şi în piesele de teatru, personajul literar ocupă locul central. El are trăsături fizice şi morale, apare într-un

anumit mediu, stabileşte relaţii cu alte personaje. Unele au trăsături asemănătoare, altele sînt contrastante (opuse) — prin felul lor de a gîndi, de a se purta şi de a reacţiona.

Prin personajele create, scriitorii îşi exprimă atitudinea (admiraţie, aprobare, dezacord) faţă de marile probleme ale vieţii, ale societăţii în care trăiesc.

Există mai multe mijloace de caracterizare a unui personaj, dar nu le veţi întîlni pe toate în aceeaşi lucrare.

Trăsăturile caracteristice ale unui personaj reies din:
— acţiune
— purtare (conduită)
— felul de a vorbi
— raporturile stabilite cu celelalte personaje

Uneori scriitorul precizează de la început anumite însuşiri, alteori personajul însuşi vorbeşte despre el, se prezintă sau îl cunoaştem din relatările altor personaje.

Elementele unei caracterizări sînt:

I. prezentarea generală:
— raportul personajului caracterizat cu realitatea < real / imaginar
— precizarea locului şi a timpului în care apare
— mediul
— situaţia lui
— împrejurările în care este înfăţişat
— relaţiile cu celelalte personaje

II. desprinderea, pe rînd, a trăsăturilor caracteristice ale personajului şi justificarea acestora cu sprijinul materialului oferit de operă

III. sintetizarea elementelor esenţiale

IV. stabilirea atitudinii scriitorului faţă de personaj

Caracterizarea personajului principal Mircea cel Bătrîn

I. *a)* Raportul personajului cu realitatea	— domnitor al Ţării Româneşti; figură pilduitoare a istoriei naţionale; care a inspirat una dintre cele mai valoroase opere ale literaturii române;	„...el este Domnul Ţării Româneşti".
b) Locul în care apare	— într-o localitate a Ţării Româneşti;	„... la Rovine în cîmpii..."

c) Situația lui
- voievod, adevărat erou popular;

d) Împrejurările în care este prezentat
- în întîlnirea cu Baiazid și în timpul luptei de la Rovine;

e) Relațiile cu celelalte personaje
- legătură profundă cu poporul său, ale cărui aspirații le reprezintă;

II. Trăsăturile caracteristice, evidențiate în ordinea în care apar

— aspect exterior
- port simplu, vorbă chibzuită, modestă;

„Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port".

— desprinse din convorbirea cu Baiazid
- se adresează sultanului cuviincios, pașnic, după datina străveche;
- respinge demn pretențiile lui Baiazid de a-i închina țara;
- sugerează, printr-o aluzie, posibilitatea evitării unui război;
- răspunde cu demnitate la jignirile lui Baiazid;
- rezumă luptele înaintașilor pentru păstrarea libertății și amintește simplu, bătrînește, soarta cotropitorilor din veac;
- înțelege cauzele războaielor nedrepte;
- este pătruns de sentimentul dragostei de patrie și duce un război drept, de apărare;
- exprimă puternica legătură cu țara; este conștient de avantajul de a lupta într-un loc cunoscut;
- vorbește în numele întregului popor (ale cărui forțe morale le cunoaște) și opune dorinței de cucerire a sultanului dragostea de țară a românilor;

„Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!"

„Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți..."

„Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale..."

— „...moșneagul ce privești
Nu e om de rînd, el este
Domnul Țării Românești".

„După vremuri mulți veniră..."

„Cum veniră, se făcură toți o apă și-un pămînt".

„Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier..."

„Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul..."

„...tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este..."

„N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfioreză de-a ta faimă, Baiazid!"

trăsătura dominantă: *patriotismul*

— desprinse din descrierea luptei de la Rovine
- Mircea este un adevărat exemplu pentru ostașii români pe care îi conduce la victorie;
- între vorbele sale înțelepte și faptele acestora există o potrivire deplină;

„Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare..."

„Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată".

III. Sintetizarea elementelor esențiale (concluzii)
- procedeul folosit de autor pentru a sublinia trăsăturile morale caracteristice ale lui Mircea: antiteza permanentă cu Baiazid;
- Mihai Eminescu a întruchipat în acest personaj demnitatea de neclintit și patriotismul fierbinte al poporului român, care a luptat, veacuri de-a rîndul, pentru libertate națională;

IV. Atitudinea scriitorului
- sentimente de adîncă admirație, entuziasm, mîndrie patriotică pentru trecutul glorios de luptă.

EXERCIȚII

1. Citiți cu atenție planul prezentat în manual, dezvoltați-l și realizați oral compunerea, avînd în vedere integrarea firească a versurilor în cadrul frazelor, trecerea de la un punct la altul și calitatea exprimării personale.

2. Pe baza planului discutat, alcătuiți o compunere cu titlul dat.

*

COMPUNERE

SUGESTII PENTRU CONSTRUIREA UNUI DIALOG

Dialogul (conversația, convorbirea, discuția) se realizează prin alternarea replicilor a două sau mai multor persoane. Fiecare dintre acestea transmite o informație, susține o idee, exprimă un anumit punct de vedere.

Voi conversați cu colegii, cu tovarășii profesori, cu părinții, cu rudele, cu vecinii, cu alte persoane. Trebuie să fiți preocupați de calitatea exprimării, de respectarea regulilor gramaticale învățate, de alegerea formulelor de adresare potrivite. Ultima cerință depinde de:

— situația în care are loc convorbirea
— vîrsta
— pregătirea
— starea sufletească a fiecăruia dintre participanți în raport cu ceilalți

Participînd la o discuţie, ascultaţi cu atenţie şi intervenţiile celorlalţi, nu-i întrerupeţi nepoliticos, formulaţi clar, corect şi natural gîndurile şi sentimentele voastre.

Reamintiţi-vă că, în funcţie de împrejurări (starea de lucruri dintr-un anumit moment), de dispoziţia (starea sufletească a cuiva) şi de reacţia (manifestarea ca răspuns la ceva) interlocutorului, de apariţia în discuţie a unui nou aspect, în comunicare intervin anumite elemente:

— modificări de ton: ferm, cald, afectiv, ridicat ş.a.
— pauze
— repetiţii
— întrebări
— interjecţii
— enunţuri incomplete
— preferinţe pentru anumite forme pronominale (vorbire amicală, respectuoasă, solemnă; participare sufletească intensă: *Unde mi-ai fost?* etc.)

De asemenea, vorbitorul poate recurge la:

— indicarea cu privirea
— mişcări ale mîinilor (gesturi care însoţesc afirmaţia şi negaţia)
— mişcări ale corpului
— expresia feţei: satisfăcută, mirată, întrebătoare, îngrijorată, speriată

O exprimare firească, necăutată, dar îngrijită şi expresivă, formularea unui punct de vedere personal atrag aprecierile celorlalţi vorbitori sau ascultători.

*

— Vă rog, tovarăşe diriginte, pot să vă pun o întrebare?
— Sigur că da. Te ascult.
— Credeţi că eu pot controla temele fratelui meu, Bogdan? El este elev în clasa a IV-a şi în ultima vreme se descurcă greu la matematică.
— Încearcă să-şi facă singur exerciţiile şi problemele?
— Nu, pentru că s-a obişnuit să-l ajute unul dintre părinţi. Numai că tăticul vine mai tîrziu de la serviciu şi...
— Explică-i tu cu răbdare anumite lucruri. Am observat că rezolvi multe probleme din gazeta de matematică.
— Nu ne prea înţelegem... Cum să-i vorbesc despre învăţătură ca să nu-l supăr cu aerele mele de elev premiant?!

— Nimic mai simplu. Roagă-l să te ia mîine la cercul de aeromodelism, de la Casa Pionierilor, unde el este cel mai bun. Cere-i lămuriri, de altfel te va interesa, sînt convins. Va căpăta încredere şi îţi va vorbi deschis despre frămîntările lui. Tu singur mi-ai mărturisit că ţineţi mult unul la celălalt.
— Aşa este. Vă mulţumesc. Cred că ştiu ce trebuie să fac.

*

EXERCIŢII

1. Folosiţi dialogul pentru a reproduce o scenă, o întîmplare petrecută în clasa voastră.

2. Realizaţi un dialog pe o temă la alegere, din cele de mai jos, pornind de la replica indicată:

a) ELEVI DE SERVICIU
— Cine a deschis fereastra?

b) O CARTE ÎNDRĂGITĂ
— Mihai, ai citit „Cireşarii" de Constantin Chiriţă?

c) EXCURSIA LITERARĂ
— Tovarăşă profesoară, am dori să stabilim traseul excursiei programate pentru duminica viitoare.

d) SURPRIZĂ
— Ştiţi că se apropie aniversarea zilei de naştere a colegei noastre?

3. Luînd ca punct de plecare atitudinea unui coleg, construiţi un dialog în care să susţineţi diferite idei. Pentru exprimarea anumitor sentimente şi păreri, folosiţi cîteva gesturi semnificative.

TEMĂ

Reproduceţi la alegere:

a) un dialog cu un prieten pe care l-aţi reîntîlnit după trei ani, întîmplător, într-o gară;

b) un dialog cu mama unui coleg care nu se află acasă în momentul vizitei;

c) un dialog purtat în drum spre casă, la întoarcerea de la un spectacol.

DUNĂRE! DUNĂRE!

fragmente

de *Zaharia Stancu* (1902—1974)

Luna plină se ridicase în cumpăna[1] cerului şi plutea prin văzduhul albăstrui-gălbui ca o corabie rotundă de aur. O altă lună strîmbă căzuse în mijlocul apei, întinzînd pînă în stufurile malului o punte de argint vechi.

Mi s-a părut atunci că văzduhul se umple de ninsoare deasă şi măruntă ca pulberea şi că această ninsoare, căzînd peste apele întinse, le dă strălucirea straniе[2] pe care numai undele îngheţate o au.

Pe asemenea nopţi, pe jumătate numai luminate, cu milenii în urmă, oamenii cîmpurilor dunărene, încălţaţi cu opinci, strînşi în cojoace albe, cu căciuli turtite de oaie trase peste urechi, înarmaţi cu suliţi, cu săbii şi cu arcuri, treceau pe gheaţa albă, tiptil, Dunărea, atacau posturile de pază de pe celălalt mal, măcelăreau ori luau robi soldaţii largi în umeri şi înzăuaţi ai Romei, care le pîrjoliseră mai înainte aşezările şi-i trimiteau, în lanţuri, sus spre plaiuri şi munţi, să ridice, după meşteşugul lor, cetăţi şi oraşe de piatră.

[1] *cumpăna* cerului = înaltul cerului
[2] *straniu* = ciudat, bizar, neobişnuit

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...

Cîte a văzut Dunărea şi cîte o să mai vadă!

Cîntecul Dunării, noaptea, era altul decît cîntecul cîmpului. Apele şuşoteau lovindu-se de malul lin, strecurîndu-se printre spăngi[1] subţiri de trestie şi printre tulpinile moi şi poroase[2] ale papurii, legănînd velinţe[3] verzi de lintiţă[4], atingînd uneori în treacăt vîrfurile îndoite ale crengilor de sălcii plîngătoare. Buhaii[5] băteau parcă nişte mari tobe înfundate. Cu capetele cu ochi holbaţi deasupra apei, broaştele bălţilor din apropiere, înnebunite de lună, orăcăiau ca o sălbatică hoardă beată de bucuria izbînzii. Pe mii de viori mici îşi suspinau ultimele triluri privighetorile ascunse în plopi şi-n sălcii.

Luna pogora[6] încet spre apus. În curînd aveau să se arate, viorii, zorile. Privighetorile vor amuţi şi vor începe să chiuie, ca nişte mici clopote de argint atîrnate sus, în văzduh, ciocîrliile. Privighetorile cîntă frumuseţea amurgului, minunile, dar şi smoala nopţii. Ciocîrliile, triumful răsăritului de soare.

Se prelingeau pe lîngă mine, foşnind prin ierburi şi frunze, guşteri[7] verzi, cu botul scurt şi ochii bulbucaţi, şopîrle sprintene pe care le ştiam de culoarea pămîntului.

S-a subţiat, s-a îngustat puntea de argint de pe ape.

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere,

dincotro vii tu şi încotro te duci? Izvorul tău ţîşneşte, undeva departe, dintr-o stîncă, în negre şi întunecoase păduri. Aduni, de-a lungul atîtor felurite ţări, izvoare şi rîuri şi alergi neastîmpărată spre răsărit, să te arunci despletită în marea cea mare şi amară. Se oglindesc în apele tale vinete-gălbui, senine ori zbuciumate de furtuni, ceruri. Se uită în apele tale şi-şi văd chipul leit[8] munţi şi dealuri, arbori şi oameni. Culegi zîmbete şi culegi lacrimi şi alergi mai departe, fără şovăială, spre răsărit, să te pierzi în marea cea mare şi amară, să-ţi faci apele una cu marile ape ale lumii.

Veghez pe ţărmul tău treaz, în acest sfîrşit de noapte. Oare nu sînt şi eu asemeni ţie? Am plecat, bulgăre mic de gheaţă, de lîngă un prag

[1] *spangă* = sabie, spadă
[2] *poros* = afînat, pufos
[3] *velinţă* = aici, covor, cuvertură
[4] *lintiţă* = plantă de apă de formă rotundă, mică; formează pe suprafaţa bălţilor nenumărate colonii
[5] *buhai* = bou-de-baltă
[6] *a pogorî* = a coborî
[7] *guşter* = şopîrlă verde, cu coadă lungă
[8] *leit* = aici, întocmai, adevărat

scund, în lume, spre răsărit. Acolo, încotro mă îndrept, mă aşteaptă marea cea mare şi amară, în care, totuşi, voi căuta să nu mă pierd...

Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală...

— Nu. Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cîntec, şi eu, ca un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aş avea putere să strîng nesfîrşita pînză albastră a cerului şi s-o schimb în fîşii de hîrtie şi să mă aşez aici, pe malul tău, şi aş şti să scriu, şi aş scrie întruna o mie şi mai bine de ani, întingîndu-mi pana în cerneala ta, tot n-aş izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

— Şi ce ai tu de povestit?

— Toate suferinţele şi toate zbuciumele. Toate izbutirile şi toate neizbutirile pe care le-a avut, de la începutul începuturilor, neamul meu, care mereu a fost bătut şi schingiuit, stors de vlagă[1] şi silit să vieţuiască în genunchi.

— Şi cui ar folosi asta?

— Neamului meu. Ca să înveţe a înlătura suferinţa. Ca să înveţe să stea cu fruntea sus. Ca să ajungă să cîştige biruinţa cea mare.

.....

Cerul a început a se albi spre răsărit.

Numai Dunărea, neostenită, curge mereu şuşotind. Ca astă-noapte. Ca aseară. Ca acum o sută de ani. Ca acum o mie de ani. Ca acum mii şi mii de ani în urmă, cînd şi-a croit, rozînd pămînt şi piatră, pentru întîia oară, drum larg printre aceste maluri.

*

Frunză verde sălcioară,
Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală,
Să te scriu pe-o hîrtioară...

Nimic n-am uitat... Nimic din anii aceia n-a murit în mine... Dar cum să uit pe mama şi pe tata? Cum să uit pe fraţii şi surorile mele? Cum să uit neamurile noastre, şi megieşii noştri, şi satul? Cum să uit chipurile şi faptele oamenilor? Nu. Nimic n-am uitat...

Zaharia Stancu

Gîndul fuge mai iute decît vîntul.
Simţul datoriei e cea mai luminoasă dovadă de sănătate a unui suflet.

Nicolae Iorga

*

[1] *vlagă* = forţă, putere, vigoare

ÎNDRUMĂRI

Fragmentul face parte din capitolul al XIX-lea — *Florile pămîntului* — al operei literare „*Desculţ*“ de Zaharia Stancu. Prin personajul Darie, copil de o sensibilitate deosebită, care îşi deapănă amintirile, sînt prezentate întîmplări din viaţa tragică a „desculţilor“ din satul românesc dunărean, în primele decenii ale secolului al XX-lea.

În textul reprodus în manual sub titlul „Dunăre! Dunăre!“, îl însoţim pe Darie cu gîndul în timpul unui popas făcut noaptea pe ţărmul Dunării. Prin mintea lui trec momente din istoria neamului nostru, care a avut de îndurat amare suferinţe şi zbucium permanent. Martorul acestei existenţe milenare este Dunărea. Între curgerea fluviului şi drumul lui Darie în viaţă — *marea cea mare şi amară* — există o evidentă asemănare, mărturisită chiar de cuvintele eroului. Aşa cum Dunărea aleargă fără şovăială spre răsărit, tot astfel tînărul are de îndeplinit o misiune încredinţată de ţărănimea asuprită: să povestească durerile acestor oameni cărora nu le pot fi înlănţuite demnitatea, setea de viaţă şi încrederea în biruinţă.

Sensibilitatea lui Darie vibrează la farmecul peisajului, ale cărui aspecte (lumina lunii noaptea, cîntecul Dunării, vegetaţia şi vieţuitoarele) îi îmbogăţesc viaţa interioară.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. La ce persoană se face relatarea? Ce demonstrează acest fapt?
2. Care este momentul din istoria poporului nostru înfăţişat în prima parte a fragmentului?
3. Alegeţi din text aspectele naturii care v-au reţinut atenţia.
4. Prezentaţi imaginea Dunării, folosind în acest scop elemente din operă.
5. Care sînt propoziţiile în care se precizează asemănarea destinului lui Darie cu cel al Dunării?
6. Recitiţi fragmentul în care apare dialogul personajului cu el însuşi şi reţineţi cuvintele care v-au impresionat. Ce atitudine exprimă acesta?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alcătuiţi familii de cuvinte pornind de la: *om*, *a culege* şi *a povesti*.
2. Găsiţi antonimele următorilor termeni: *apus*, *strîmbă*, *a se pierde*, *moi*, *întunecoase*, *suferinţe* şi *largi*. Construiţi propoziţii cu două dintre acestea.
3. Numiţi obiecte care au însuşiri exprimate de adjectivele de la exerciţiul 2. Formaţi cu acestea propoziţii.

4. Explicaţi sensul cuvintelor subliniate în propoziţiile următoare:

a) O altă lună strîmbă **căzuse** *în mijlocul apei.*
b) Apele **şuşoteau** *lovindu-se de malul lin.*
c) Privighetorile cîntă... şi **smoala** *nopţii.*
d) ... s-a îngustat **puntea** *de argint de pe ape.*

Reţineţi: În limba populară, substantivul *Dunărea* intră în alcătuirea unor expresii:

Dunăre de apă = cantitate mare de apă
Dunăre de mînios = foarte supărat, furios
a creşte Dunăre = a creşte peste măsură

TEME

1. Explicaţi înţelesul versurilor:

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...

2. Recunoaşteţi în fragmentul studiat cîteva antiteze şi notaţi-le pe caiete.

*

GRAMATICĂ

PRONUMELE DEMONSTRATIV ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV

I. Citiţi următoarele propoziţii:

a) **Acesta** *este fratele meu.*
b) **Aceea** *se numeşte violă.*
c) El a rămas **acelaşi.**

a) Cuvîntul *acesta* — înlocuieşte un substantiv, nume de persoană sau de fiinţă, de genul masculin, exprimă apropierea acesteia faţă de vorbitor — este pronume

b) Cuvîntul *aceea* — înlocuieşte un substantiv, nume de lucru, de genul feminin, exprimă depărtarea acestuia faţă de vorbitor — este pronume

c) Cuvîntul *acelaşi* — înlocuieşte un substantiv, nume de persoană, de genul masculin, arată că această persoană este identică cu ea însăşi, adică e tot aceea dinainte — este pronume

Pronumele care ţine locul unui substantiv, arătînd apropierea sau depărtarea (în spaţiu ori în timp), se numeşte pronume demonstrativ.

Felurile pronumelui demonstrativ (după înţeles):
- **de apropiere:** *acesta — aceasta, cestălalt — ceastălaltă*
- **de depărtare:** *acela — aceea, celălalt — cealaltă*
- **de identitate:** *acelaşi — aceeaşi*

Formele:
- **literare:** *acesta — aceasta, acela — aceea* — **Acela** *nu a fost sădit de noi.*
- **din limba vorbită:**
  - populare: *ăsta — asta, ăla — aia, ăstălalt — astălaltă, ălălalt — ailaltă* — *Şi cui ar folosi* **asta**?
  - regionale: *aista (ista) — aiasta, aistalalt (istalalt) — aiastălaltă* — **Aista**-*i cel de la Prăvale-Baba.*

Declinarea se face după: gen, număr, caz

a. **de apropiere**

	singular m.n.		*singular* f.	
N.Ac.	*acesta*	*ăsta*	*aceasta*	*asta*
	cestălalt	*ăstălalt*	*ceastălaltă*	*astălaltă*
D.G.	*acestuia*	*ăstuia*	*acesteia*	*ăsteia*
	cestuilalt	*ăstuilalt*	*cesteilalte*	*ăsteilalte*

plural

	m.		f.n.	
N.Ac.	*aceştia*	*ăştia*	*acestea*	*astea*
	ceştilalţi	*ăştilalţi*	*cestelalte*	*astelalte*
D.G.	*acestora*	*ăstora*	*acestora*	*ăstora*
	cestorlalţi	*ăstorlalţi*	*cestorlalte*	*ăstorlalte*

b. de depărtare

singular

	m.n.		f.	
N.Ac.	*acela*	*ăla*	*aceea*	*aia*
	celălalt	*ălălalt*	*cealaltă*	*ailaltă*
D.G.	*aceluia*	*ăluia*	*aceleia*	*ăleia*
	celuilalt	*ăluilalt*	*celeilalte*	*ăleilalte*

plural

	m.		f.n.	
N.Ac.	*aceia*	*ăia*	*acelea*	*alea*
	ceilalţi	*ăilalţi*	*celelalte*	*alelalte*
D.G.	*acelora*	*ălora*	*acelora*	*ălora*
	celorlalţi	*ălorlalţi*	*celorlalte*	*ălorlalte*

c. de identitate

	singular		*plural*	
	m. n.	f.	m.	f. n.
N.Ac.	*acelaşi*	*aceeaşi*	*aceiaşi*	*aceleaşi*
D.G.	*aceluiaşi*	*aceleiaşi*	*aceloraşi*	*aceloraşi*

OBSERVAŢII:

1. Pronumele demonstrativ are două forme distincte: una pentru N.Ac. şi alta pentru D.G.

2. Pentru genul neutru se folosesc:

la singular — formele de masculin
la plural — formele de feminin

Ortografie:

1. După cum se observă din tabelul de mai sus, următoarele pronume demonstrative se scriu astfel:

aceea (feminin, singular) — *aceia* (masculin, plural)
aceeaşi — *aceiaşi*

2. Trebuie să evităm folosirea greşită a formei de masculin plural în locul celei de feminin singular:

(cartea) *aceea*, nu (cartea) *aceia*
aceeaşi (situaţie), nu *aceiaşi* (situaţie)

3. Se pronunţă şi se scriu: *cestălalt* şi *celălalt*, nu *cestălant* şi *celălant*.

Funcţiile sintactice ale pronumelui demonstrativ

1. *Iar* < *copiii* / **ceilalţi** *s-au uitat la cel mic de la Prăvale-Baba.*
Cine s-a uitat? — *ceilalţi* (nominativ) — **subiect**

2. *Interpretul* este < *Ionel* / **acesta**
Cine este interpretul? — *acesta* (nominativ) — **nume predicativ**

3. a. *Ia* < *cărţile* / **astea** *şi pune-i-le undeva.*
Ce să iei? — *astea* (acuzativ fără prepoziţie) — **complement**

b. *Peste puţin timp i-a văzut* < *pe colegi* / **pe aceia**
Pe cine a văzut? — *pe aceia* (acuzativ cu prepoziţie) — **complement**

c. *Fetiţei* / **Aceleia** > *nu i-a convenit răspunsul.*
Cui nu i-a convenit? — *aceleia* (dativ) — **complement**

4. a. *Aveţi creioane* < *roşii* / **ca acestea**
Ce fel de creioane? — *ca acestea* (acuzativ cu prepoziţie) — **atribut**

b. *Şi fiecare a auzit numele* < *elevilor* / **celorlalţi**
Ale cui nume? — (ale) *celorlalţi* (genitiv) — **atribut**

II. Citiţi următoarele propoziţii:

a) Veghez pe ţărmul tău treaz, în **acest** *sfîrşit de noapte.*
b) **Această** *ninsoare... le dă strălucirea stranie.*
c) **Acea** *grindin-oţelită înspre Dunăre o mînă...*

Cuvintele < *acest*, *această*, *acea* — însoţesc şi determină substantivele < *sfîrşit*, *ninsoare*, *grindină*

Ele se acordă cu aceste substantive în gen, număr şi caz.

Ele sînt adjective pronominale demonstrative.

Locul adjectivului pronominal
- după substantivul determinat: țara *aceasta*
- înaintea substantivului determinat: *acest* popor, *același* nume

OBSERVAȚII:

1. Cînd este așezat după substantivul determinat, adjectivul pronominal demonstrativ are forme identice cu ale pronumelui demonstrativ.

2. Cînd este așezat înaintea substantivului determinat, adjectivul pronominal demonstrativ masculin pierde la N.Ac. particula finală *-a*: *acest* băiat. La forma de feminin, particula finală *-a* este înlocuită cu *-ă*: *această* fată.

3. Adjectivul pronominal-demonstrativ de identitate stă întotdeauna înaintea substantivului determinat: *aceeași* întrebare.

4. Adjectivul pronominal demonstrativ se acordă cu substantivul determinat în gen, număr și caz.

5. Evitați confuzia dintre adjectivul pronominal demonstrativ și pronumele demonstrativ:

cartea *aceasta* (acord în gen, număr și caz) → adjectiv demonstrativ

cartea *acestuia* (*acestuia* ține locul unui substantiv: *lui Petrescu*, de exemplu) → pronume demonstrativ

↑
G.

6. Evitați, de asemenea, confuzia dintre forma populară a pronumelui sau adjectivului demonstrativ *cel*, *cea* și formele identice ale articolului demonstrativ (adjectival):

Cel *care nu e atent la lecție nu știe.*
cel = pronume demonstrativ

Pe **cel** *deal, pe* **cel** *colnic*
Trece-o fată și-un voinic.
cel = adjectiv demonstrativ

Cea *de-acolo e mai bună.*
cea = pronume demonstrativ

Ne-am oprit în **cea** *vale.*
cea = adjectiv demonstrativ

Am admirat muntele **cel** *înalt.*
cel = articol demonstrativ

A intrat fata **cea** *mică.*
cea = articol demonstrativ

Funcția sintactică

Nimic din anii <
- *triști*
- **aceia**

n-a murit în mine.

Care ani? — *aceia* (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat) — **atribut adjectival**

EXERCIȚII

1. Recunoașteți pronumele și adjectivele pronominale demonstrative din textele de mai jos:

a) Cu cealaltă baba ținea o sforicică... Asta a fost, copii, cea dintîi oră de învățătură.

b) Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare... Apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate... Vîrî un braț sub picioarele chircite ale băiatului și, apucîndu-l cu celălalt peste mijloc, îl ridică de la pămînt. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului... Ce era cu Niculaie ăsta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala?

2. Analizați pronumele și adjectivele demonstrative din textele de la exercițiul 1, arătînd genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Declinați în propoziții pronumele și adjectivele demonstrative *celălalt* și *aceeași*.

4. Înlocuiți punctele cu pronumele demonstrative indicate:

de apropiere: (N.sg.)... este cel mai bun prieten al meu. Intervenția ... (G.pl.) a fost hotărîtoare. Pe... (Ac. sg.) o stimează toți colegii. Prietena... (G. sg.) era mai mare decît ea.

de depărtare: Nu l-au văzut... (Ac. sg.) în sală. Și... (D.pl.) le va veni rîndul. Răspunsul... (G.sg.) a fost corect. Sora colegei... (G.sg.) nu venise.

5. *a)* Completați locurile libere cu adjective pronominale demonstrative de identitate:

.....oraș	*.....călători*
.....pionieră	*al.....constructori*
a.....scriitori	*ale.....fetițe*
ale.....vacanțe	*.....pionieră*

b) Alcătuiți propoziții cu aceste grupuri.

6. Construiți:

a) două propoziții în care să se afle substantivele *oameni* și *rîuri* precedate de un adjectiv demonstrativ de depărtare;

b) două propoziții în care să se afle substantivele *cîmpie* și *piatră* la dativ sau genitiv singular precedate de adjectivul demonstrativ de identitate.

7. Prezentați o persoană pe care ați revăzut-o după o absență de cîțiva ani și care vi se pare neschimbată. Folosiți pentru aceasta adjective demonstrative de tipul „*aceleași* zîmbet“, „*aceiași* ochi“ etc.

*

PRONUMELE NEHOTĂRÎT
ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEHOTĂRÎT

I. Citiţi următoarele propoziţii:

a) **Alţii** *au dat din cap cu da şi cu ba.*
b) Elevului i se întîmplă **ceva.**
c) **Fiecare** *a auzit numele celorlalţi.*

Cuvintele *alţii*, *ceva*, *fiecare* sînt pronume, deoarece înlocuiesc substantive. Ele nu arată însă nimic precis cu privire la fiinţele sau lucrurile denumite de aceste substantive.

Pronumele care ţine locul unui substantiv, fără să dea vreo indicaţie precisă în legătură cu obiectul denumit de acesta, se numeşte p r o n u m e n e h o t ă r î t.

Pronumele nehotărîte pot înlocui:

— nume de persoane: un meşter — *altcineva*; o femeie — *cineva*, *oricine*
— nume de lucruri: dulciuri — *altceva*; o cutie — *ceva*
— nume de persoane şi de lucruri: (un om) — *altul* — (un pahar); (musafiri) — *cîţiva* — (pomi); (gazdă) — *fiecare*, *oarecare*, *oricare*, *orice*, *vreunul* — (obiect)

— *Felul* (după alcătuire): simple: *altul*, *alta*, *unul*, *una*; compuse: *altceva*, *fiecare*, *oricine*, *vreunul*

— *Formarea* pronumelor (nehotărîte compuse): un cuvînt: *care*, *ce*, *cine*, *cît* + o particulă care nu se modifică, aşezată înaintea cuvîntului: *fie+care* > *fiecare*; *oare+cine* > *oarecine*; *ori+ce* > *orice*; *vre+unul* > *vreunul*; după cuvînt: *cine+va* > *cineva*
două cuvinte şi o particulă: *alt+cine+va* > *altcineva*
două cuvinte legate prin şi: *oare+şi+care* > *oareşicare*

— *Declinarea* se face după: gen, număr, caz

	singular		*plural*	
	m.	f.	m.	f.
N.Ac.	*altul*	*alta*	*alţii*	*altele*
	unul	*una*	*unii*	*unele*
	cineva		—	—
	fiecare		—	—
	oarecare		—	—
	oricare		—	—
	oricine		—	—
D.G.	*altuia*	*alteia*	*altora*	
	unuia	*uneia*	*unora*	
	cuiva		—	—
	fiecăruia	*fiecăreia*	—	—
	oarecăruia	*oarecăreia*	—	—
	oricăruia	*oricăreia*	*oricărora*	
	oricui		—	—

OBSERVAŢII:

1. Pronumele nehotărîte *altceva*, *ceva*, *orice* nu suferă schimbări în timpul vorbirii:

Altceva *s-a întîmplat aici.*
În carnet a notat **altceva.**

2. Pronumele nehotărîte *cineva* şi *oricine* au forme numai pentru numărul singular:

Te-a căutat **cineva** *acum cinci minute.*

3. La pronumele nehotărîte alcătuite cu *care*, formele de gen se deosebesc numai la D.G. singular:

A dat **fiecăruia** (dintre băieţi) *cîte o minge.* — masculin

Desenele **fiecăreia** (dintre eleve) *au adus echipei cîte două puncte.* — feminin

4. Pronumele nehotărîte alcătuite cu *cine* au forme distincte numai pentru caz:

Oricine *poate realiza un asemenea aparat.* — nominativ

Nu l-aş lăsa în grija **oricui.** — genitiv

Funcţiile sintactice ale pronumelui nehotărît

1. *Ieri a venit* — *Ileana* / **cineva**

Cine a venit? — *cineva* (nominativ) — **subiect**

2. a. *Cu timpul el a devenit* < *un ursuz* / **altul**

Ce a devenit? — *altul* (nominativ) — **nume predicativ**

b. *Datoria de a păstra ordinea este a* < *elevilor* / **fiecăruia**

A cui este datoria? — *(a) fiecăruia* (genitiv) — **nume predicativ**

c. *Cărţile sînt pentru* < *copii* / **oricare**

Pentru cine sînt cărţile? — (pentru) *oricare* (acuzativ cu prepoziţie) — **nume predicativ**

3. a. *V-am adus* < *un album* / **ceva**

Ce v-am adus? — *ceva* (acuzativ fără prepoziţie) — **complement**

b. *Căuta pe* < *un coleg* / **cineva**

Pe cine căuta? — (pe) *cineva* (acuzativ cu prepoziţie) — **complement**

c. *Aleargă de la* < *antrenor* / **unul** la < *portar* / **altul**

De unde / Pînă unde > aleargă? — *de la unul la altul* (acuzativ cu prepoziţie) — **complement**

4. *Scrisorile* < *fraţilor* / **unora** *au sosit tîrziu.*

Ale cui scrisori? — *(ale) unora* (genitiv) — **atribut**

II. Citiţi următoarele propoziţii:

a. *O* **altă** *lună strîmbă căzuse în mijlocul apei.*

b. Pe **oricare** *băiat îl pasionează sportul.*

Cuvintele < *altă* / *oricare* însoţesc şi determină substantivele < *lună* / *băiat*

Ele se acordă cu aceste substantive în gen, număr şi caz.

Aceste cuvinte sînt adjective pronominale nehotărîte.

Cele mai multe pronume nehotărîte — *atît(a)*, *ceva*, *cîteva*, *cîţiva*, *fiecare*, *oarecare*, *oricare*, *orice*, *oricît*, *oricîtă* — se întrebuinţează şi ca adjective nehotărîte:

Cîţiva *copii adunau muşeţel.*

Orice *băiat poate repara soneria.*

Sînt numai pronume < *altceva* / *altcineva* / *careva* / *cineva* / *oricine*

Sînt numai adjective pronominale nehotărîte < *fiece* / *niscai* / *niscaiva*

Cineva vorbea despre concurs.

Se supăra din *fiece* vorbă.

Pronumele nehotărîte < *altul* / *alta* / *unul* / *una* / *vreunul* / *vreuna*

devin adjective sub formele < *alt* / *altă* / *un* / *o* / *vreun* / *vreo*

Dă-mi, te rog, **altă** *carte.*

Ai **vreo** *problemă?*

OBSERVAŢII:

1. Adjectivele nehotărîte *un*, *o* au forme identice cu ale articolelor nehotărîte şi ale numeralelor cardinale. Deosebirea dintre ele se face pe baza înţelesurilor diferite care rezultă din text (cuvintele *un* şi *o* se pun în relaţie cu adjective nehotărîte, numerale sau articole existente în text).

Un *elev citeşte,* **alt** *elev scrie.*	**adjectiv nehotărît**
O *pionieră recită,* **altă** *pionieră cîntă.*	**adjectiv nehotărît**
O *elevă scrie,* **două** *eleve desenează.*	**numeral cardinal**
Un *elev rezolvă problema. Elevul acela este Emil.*	**articol nehotărît**

2. Adjectivele nehotărîte pierd la D.G. singular şi plural particula finală *-a*.

Unuia i s-a rezervat un loc.
Unui *călător i s-a rezervat un loc.*

Funcţia sintactică

Silitorul / **Fiecare** > *pionier îşi îndeplineşte angajamentul.*

Care pionier? — *fiecare* (se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul) — **atribut**

EXERCIŢII

1. Indicaţi pronumele nehotărîte şi adjectivele pronominale nehotărîte din textele următoare:

a) Tata ţine la mine. Dacă ar auzi pe altcineva vorbind de mine în felul acesta, ar sări la el... Dar e necăjit cum poate nu e alt om pe lume... Dacă mi-ar spune cineva

o vorbă bună, de trei ori m-aș da peste cap de bucurie... Fiecare cuvînt grosolan mă doare. E ca și cum cineva ar bate în trupul meu viu și firav cuie...

— Am mai adus ceva bani în casă acum o lună.

Tata e cu gîndurile în altă parte.

(Zaharia Stancu, *Desculț*)

b) Unul din ei a apucat spre păduri... doar a face pe vrun om să bîrfească..., pe altul să-și chinuiască boii, altuia să-i rupă vrun capăt sau altceva de la car..., pe alții să-i facă să se bată... și cîte alte bazaconii și năzbîtii.

(Ion Creangă, *Povestea lui Stan Păpitul*)

2. Faceți analiza morfologică și sintactică a pronumelor și adjectivelor nehotărîte din textele de la exercițiul 1.

3. Înlocuiți formele din paranteze ale pronumelor și adjectivelor pronominale nehotărîte cu cele cerute de acord:

Astăzi am participat la (alt) ședință a cercului de literatură. Intervenția (fiecare) a fost apreciată. Spre sfîrșit (cineva) i-a venit ideea să propună o seratâ costumată: pe (unul) îl vom prezenta drept Goe, (altul) i s-a dat rolul lui Fănuță, iar pe (altul) i-am rugat să se hotărască pînă a doua zi. Ne bucură (orice) propunere făcută. Avem (atît) planuri pentru trimestrul al III-lea!

4. Alcătuiți două propoziții în care cuvîntul *oricare* să aibă valoare de pronume și valoare de adjectiv nehotărît.

5. Analizați toate pronumele și adjectivele pronominale învățate pînă în prezent din textele de mai jos, arătînd felul, genul, numărul, cazul, forma și funcția sintactică a acestora în propoziție:

a) Și ne-o da această învățătură nu pentru că trebuia și i se plătea, dar... pentru că în acest suflet era ceva din credința și din curățenia unui apostol. Acolo, în colțul acela de țară, putea să fie cum voia învățătorul.

(Mihail Sadoveanu, *Domnu Trandafir*)

b) Și se plimbau primprejurul mamei lor și cînd îi striga: „Pitpalac!“ repede veneau lîngă ea. [...] Vînătorul nu s-a luat după dînsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar. Ăilalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița.

(Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, *Puiul*)

c) Această încredere și-o cîștigase Iancu prin judecățile drepte, prin sfaturile, ținuta și învățăturile pe care le împărtășea... Pentru toate aceste calități, Iancu era numit „Crai “ de cei ce-l urmau. Este viața unui om mistuit de o flacără puternică, aceea a propriului său popor.

(Almanah *Flacăra*, 1982)

6. Folosind forme ale pronumelor și ale adjectivelor pronominale învățate, alcătuiți o scurtă compunere în care să prezentați o întîmplare dintr-o excursie. Faceți apoi analiza lor morfologică și sintactică.

COMPUNERE

DUNĂREA ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

1. Reținеți din fragmentele următoare anumite informații, amănunte și expresii sugestive, în legătură directă cu subiectul compunerii:

a) Din ce depărtări scoboară și cît a luptat Dunărea, ca să străbată-ncoace! A trebuit să spintece[1] munții, să-și sape albia în piatră de-a curmezișul Carpaților. A bătut — și „Porțile de Fier“ s-au deschis în fața puterii eterne a valurilor ei...

E plin locul acesta* de amintiri străvechi. Pe aici au curs, acum optsprezece veacuri, legiunile romane. Se văd și astăzi căpătăile podului, care-a făcut nepieritor numele lui Apolodor din Damasc, ieșind din valuri, ca două brațe de gigant întinse spre cer.

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

b) Colo Dunărea bătrînă, liberă-ndrăzneață, mare,
C-un murmur rostogolește a ei valuri gînditoare
Ce mișcîndu-se-adormite merg în marea de amar;
. . . . . .
Dar pe-arcade[2] negre-nalte, ce molatec se-nmormîntă
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frămîntă,
Trece-un pod, un gînd de piatră repezit din arc în arc;
Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea mărire.
Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire,
Scuturi ard, carăle treier[3] și vuiesc asurzitor.

(Mihai Eminescu, *Memento mori*[4])

c) Răsare soarele-n cîmpia românească
De mii de ani prin faldurii[5] de rouă
Capul lui Decebal nu conteneşte să vorbească
Dunării și Carpaților și nouă.

(Adrian Păunescu, *Cîmpie românească*)

d) Peste Dunăre a prins să se întindă pod de vase. Oștile turcești au și pornit spre pedeapsa îndrăznețului... Mircea și-a strîns greimea[6] oștirii și a trimis-o înainte, spre Argeș. A lăsat în urmă doar cete de harță[7],

[1] *a spinteca* = aici, a străpunge
* Turnu-Severin
[2] *arcadă* = arc, boltă
[3] *a treiera* = aici, a cutreiera
[4] *memento mori* (în limba latină) = amintește-ți că vei muri
[5] *fald(ur)* (pl. falduri) = cută
[6] *greime* = mulțime, gros (al unei armate)
[7] *harță* = hărțuială, încăierare

să amăgească[1] turcii cu sunetele buciumelor... La Rovine s-a întîmplat în oastea sultanului un amestec şi un vălmăşag cumplit... Cu orice preţ Baiazid îşi croia cale înapoi spre Dunăre... Cînd s-a văzut în preajma Dunării, fugea de mînca pămîntul, în timp ce din păduri îl urmăreau, călări pe cai iuţi ca vîntul, oştile vitejiei. Însuşi Mircea călărea în frunte, cu sabia grea şi neiertătoare de-a gata ridicată.

(Eusebiu Camilar, *Poarta furtunilor*)

e) ...mirajul[2] portului şi oraşului Tulcea, al istoriei sale trecute şi prezente, al canalelor şi cherhanalelor[3] deltei, al bălţilor cu stuf sau al cîrdurilor de pelicani, al sălciilor ce-şi plîng tristeţile în umbrele apelor, al caselor mărunte de pescari sau al siluetelor pescadoarelor[4], cargourilor[5] şi vapoarelor moderne ce fac legătura dintre Tulcea industrială şi restul lumii, acostînd[6] semeţe în porturile deltei.

(Peisaje dunărene)

f) Pe parcursul celui de-al doilea sector din cursul inferior (carpato-balcanic), între Giurgiu şi Ruse, s-a construit Podul Prieteniei, care asigură o legătură feroviară[7] şi rutieră[8] directă între ţara noastră şi R.P. Bulgaria.

g) Înaintea noastră se-nalţă, alb, strălucitor în bătaia lunei, podul. În liniştea nopţii, sub cerul limpede şi înstelat, frumuseţea şi măreţia acestei puternice întrupări a geniului românesc ne dau impresia că sîntem într-o lume de vrăji, în faţa unuia din acele minunate poduri de argint, de care ne vorbeau poveştile-n copilărie. Picioarele de sprijin, zidite-n piatră, sînt aşa de departe unele de altele ş-atît de înalte, încît toată uriaşa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că pluteşte-n aer, uşoară ca o dantelă. Acum cele două maluri se împreună pentru totdeauna sub măiestria acestui nepieritor arc de triumf[9] închinat bătrînului Danubiu* de poporul care atîtea veacuri a luptat alături cu el şi de atîtea ori şi-a amestecat sîngele-n undele lui pentru ocrotirea civilizaţiei apusene.

(Alexandru Vlahuţă, *România pitorească*)

---

[1] *a amăgi* = aici, a înşela
[2] *miraj* = farmec
[3] *cherhana* = mică întreprindere destinată primirii, sortării, preparării şi depozitării temporare a peştelui
[4] *pescador* = navă specială de pescuit, cu instalaţii pentru depozitarea şi prepararea peştelui
[5] *cargou* = navă maritimă comercială
[6] *a acosta* = a apropia o navă de ţărm, de chei
[7] *feroviar* = de cale ferată
[8] *rutier* = care ţine de drumuri şi şosele
[9] *triumf* = victorie, biruinţă, reuşită
* *Danubiu* = Dunăre

h) Între Feteşti şi Cernavoda, peste Dunăre şi Borcea, se înalţă două poduri mixte — cale ferată (linie dublă) şi şosea (patru benzi de circulaţie), una dintre cele mai importante lucrări iniţiate la Dunăre în anii construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Ştiaţi că...

... lucrările au fost începute la 19 martie 1977?

... aici, zilnic, 1400 de oameni ai muncii de diferite profesii au asigurat construirea marelui obiectiv?

... lungimea noului pod peste albia Dunării este de 1580 de metri, iar a viaductului[1] autostrada Dunărea de 2500 de metri?

... înălţimea totală a podului (de la talpa fundaţiei la vîrful tablierului[2]) este de 90 de metri, ceea ce corespunde înălţimii unui bloc cu 30—35 de etaje?

... în categoria podurilor combinate feroviaro-rutiere, această nouă punte peste Dunăre se plasează pentru moment pe primul loc în lume?

2. Amintiţi-vă alte opere literare studiate în clasă sau recomandate ca lectură suplimentară, adăugaţi cunoştinţe de istorie şi de geografie, impresii din excursii şi diferite informaţii despre Dunăre.

3. Ordonaţi ideile importante într-un plan.

4. Alcătuiţi oral, în clasă, compunerea cu titlul „*Dunărea în viaţa poporului român*". Redactaţi apoi acasă lucrarea, pe maculatoare, corectaţi greşelile, îmbogăţiţi conţinutul şi transcrieţi forma definitivă. Puteţi da voi însivă un titlu sugestiv compunerii pe care o alcătuiţi.

---

[1] *viaduct* = construcţie de piatră, de beton sau de metal care susţine o cale de comunicaţie terestră, traversînd o vale la mare înălţime
[2] *tablier* = totalitatea grinzilor care formează sistemul de rezistenţă al unui pod metalic şi care susţine calea de circulaţie a acestuia

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. ȚĂRII MELE

de *Vasile Voiculescu* (1884—1963)

Deprins de veci cu nori și vijelie,
Stă pururi[1] trainic muntele de stîncă.
Ce-i pasă lui că-n aspra-i temelie
Șuvoaie[2] rod și ape iuți mănîncă!

Știți voi ce fac în cremenea[3] bătrînă
Atîtea ploi cu munca lor grozavă?
O spală doar de clisă[4] și țărînă,
Dar lasă-ntreg străvechiul cheag[5] de lavă.

În van[6] puhoiul[7] spumegă și crește
Scobind prăpăstii fără de hotare:
Pe cît la poale rîpa se-adîncește,
Pe-atît se-nalță muntele mai tare.

— O, țara mea, tu culme-ncremenită,
De-atîta sînge roasă și brăzdată,
Azi din adîncuri, grea și neclintită,
Te-nalți în slăvi mai sus ca niciodată!

*

1. Căutați în primele trei strofe ale poeziei termenii apropiați ca înțeles de substantivele *munte* și *șuvoaie* și grupați-i în jurul acestora:

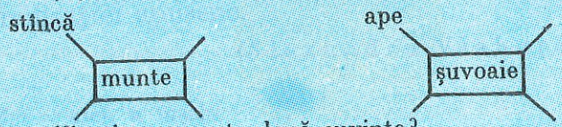

2. Ce semnificație au aceste două cuvinte?

3. Ce asemănări puteți stabili cu poezia „*Țara mea*“ de Ioan Nenițescu, studiată în clasa a V-a?

[1] *pururi* = totdeauna, veșnic, mereu
[2] *șuvoi* = curent puternic de apă
[3] *cremene* = varietate de rocă
[4] *clisă* = pămînt, lut, argilă
[5] *cheag* = aici, masă, embrion (de lavă)
[6] *van, -ă* = zadarnic, inutil; *în van* = în zadar, degeaba
[7] *puhoi* = șuvoi de apă, torent

II. SĂRACA ȚARA MOLDOVEI...

fragmente

de *Geo Bogza* (n. 1908)

Dacă munții ar putea să vorbească, nici unul n-ar avea atîtea de spus cît Ceahlăul. Nu e puțin lucru, mai ales pentru un munte legendar[1], să se pomenească deodată, după milenii[2] de singurătate, în tovărășia unui lac, ivit la poalele lui ca o oglindă din povești. În această oglindă, al cărei luciu îl fac apele Bistriței, oricine se privește se schimbă la față, devine mai înalt și mai frumos, iar inima îi bate mai puternic în piept.

Săraca Țara Moldovei... spusese pe vremuri cronicarul copleșit de obidă[3]. Iar astăzi, săraca țară a devenit o mare producătoare de energie electrică. Obținută din foc și din apă, aceasta pornește spre cele patru zări cu pașii gigantici, cu pașii de fier ai liniilor de înaltă tensiune[4]...

De atîtea ori le-am zărit, la marginea munților sau pe întinsul cîmpiei. Înalte, aeriene, sigure de forța lor și în același timp nu lipsite de o anume taină, legau un orizont de altul, dînd vechii lumi alte dimensiuni și alte perspective. Asemeni unor uriași, ele măsoară Moldova spre miazănoapte, spre răsărit și spre miazăzi, pentru ca în cele din urmă, adunîndu-și toată puterea, să pornească spre apus, trecînd peste munți în Transilvania, pe la Cheile Bicazului.

Cei care cunoașteți mai de mult acest defileu[5] unic[6], ai cărui pereți enormi se înfruntă unul pe altul tocmai în tăria cerului, asemeni unor vulturi de piatră, cei ce iubiți acest monument al naturii, înspăimîntător și solemn, să știți că de curînd, după eforturi de epopee[7], în stîncile lui au fost înfipți stîlpii metalici, cu creștet pentagonal[8], ai unei puternice linii menite să ducă peste munți energia produsă în uzinele Moldovei.

Săraca Țara Moldovei... Iar astăzi săraca țară are atîta lumină, încît o trece cu forță și mîndrie în Transilvania, dublînd vechea grandoare[9] a Cheilor Bicazului.

[1] *legendar* = de legendă, din timpuri străvechi; fantastic
[2] *mileniu* = perioadă de timp de o mie de ani
[3] *obidă* (pop.) = aici, durere, mîhnire, amărăciune, jale
[4] *linie de înaltă tensiune* = totalitatea stîlpilor metalici, a firelor și a dispozitivelor care asigură transmiterea curentului electric puternic la distanță
[5] *defileu* = vale îngustă, adîncă și lungă, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase
[6] *unic* = aici, excepțional, incomparabil, care nu poate fi asemănat cu altul
[7] *epopee* = aici, șir de fapte eroice și glorioase
[8] *pentagonal* = cu cinci laturi și cinci unghiuri
[9] *grandoare* = măreție, faimă, glorie, splendoare, strălucire

Dar și din Transilvania a fost adusă în Moldova flacăra albastră a gazului metan. Și o dată cu ea a început o nouă eră pe pămînturile a căror poveste o spun.

Conducta de oțel prin care gazul metan din subsolul Transilvaniei se îndreaptă spre noile cetăți de pe fața Moldovei a trecut Carpații printr-un punct mai puțin sălbatec decît Cheile Bicazului și s-a oprit apoi pe Trotuș, într-un loc de mare rezonanță[1] istorică.

Pe vremuri aici nimerise în trunchiul unui stejar, intrat în legendă, săgeata lui Ștefan cel Mare...

Cinci secole mai tîrziu, în Borzești pe Trotuș, față în față cu biserica lui Ștefan, a fost ridicată una din ctitoriile[2] Moldovei de azi, o cetate a aburului și a electricității.

Sînt mulți ani de cînd, uimiți de extraordinarele forme de energie care dau năvală în istoria lumii, ne-am deprins să ne uităm la abur cu o anume condescendență[3]. Și totuși, acest veteran[4] al erei industriale, care în tinerețea lui a revoluționat[5] societatea omenească, e departe de a-și fi încheiat cariera[6].

Pe valea Trotușului, un combinat chimic[7], un combinat petrochimic[8], o rafinărie[9] de petrol și un întreg oraș primesc căldura de care au nevoie din cuptoarele termocentralei[10] de la Borzești. Toată această parte a văii, în care au loc neobișnuite procese de producție, este străbătută ca de o coloană vertebrală cu măduva fluidă[11] și fierbinte de țevile de oțel înfășurate în bandaje termice[12] și suspendate deasupra pămîntului prin care aburul, mereu sub presiune, mereu impulsiv[13], dă năvală spre locurile unde intervenția lui e necesară. Tot felul de mașini și de instalații, unele ca niște enorme broaște țestoase, iar altele ridicîndu-se zvelte spre

---

[1] *rezonanță* = răsunet, urmare, consecință

[2] *ctitorie* = aici, întemeiere, creație, așezare

[3] *condescendență* = respect, considerație

[4] *veteran* = aici, realizare de început

[5] *a revoluționa* = a schimba, a transforma din temelii

[6] *carieră* = aici, misiune, menire

[7] *combinat chimic* = mare întreprindere industrială care prelucrează substanțe minerale (cărbuni, sare, petrol, gaze naturale)

[8] *combinat petrochimic* = mare întreprindere industrială care prelucrează petrolul și gazele naturale

[9] *rafinărie* = întreprindere în care se prelucrează petrolul

[10] *termocentrală* = centrală producătoare de căldură, în care se folosesc drept combustibili cărbunele, păcura sau gazele naturale

[11] *fluid* = lichid, curgător

[12] *bandaj termic* = îmbrăcăminte specială aplicată în jurul țevilor unei termocentrale de aburi, pentru a evita pierderea căldurii

[13] *impulsiv* = nestăpînit, violent, nestăvilit

cer, se încing datorită aburului și supun moleculele[1] materiei unui implacabil[2] proces de transformare [...]

Tablourile de comandă[3] ale marilor combinate chimice par ale unor fantastice submarine, capabile să se scufunde la mari adîncimi în apa oceanelor, să le traverseze de la un capăt la altul și să revină la lumina zilei cu rodul marii lor îndrăzneli. Totul, ca și pe submarin, este concentrat sub privirile și în mîinile unui singur om. Nimic nu se vede din ceea ce se petrece în măruntaiele sau la periferia acelui vast mecanism de cuptoare, pompe și compresoare[4] în plină acțiune, dar totul este semnalat pe tabloul de comandă. Eforturi, intensități[5], durate, limite și tensiuni[6], din cele mai îndepărtate și de neajuns stadii[7] ale procesului de producție, pot fi urmărite clipă de clipă, iar atunci cînd în fluxul[8] lui continuu ceva nu e în ordine, becuri de diferite culori semnalează imediat, și simpla apăsare pe un buton oprește sau pune în mișcare mecanisme foarte complexe și de o putere extraordinară. Toate acestea transmit, foarte viu, foarte acut[9], senzația că acolo se petrec fapte de o mare cutezanță, care uneori forțează legile firii; dar totul este controlat și ținut în frîu prin veghea[10] unui singur om.

Afară, Ceahlăul își înalță fruntea albă spre cer, zăpezile îl acoperă și apoi îl părăsesc, pădurile își pierd frunza și iarăși înverzesc, iar în tot acest timp, iarna și vara, ziua și noaptea, uriașele submarine ale petrochimiei navigă[11] într-un ocean vast și plin de taine, prefăcînd gazul metan în lînă și pregătindu-se pentru isprăvi și mai mari.

Ideea de a scoate lînă din gaz metan și cauciuc din gazele provenite de la cracarea[12] petrolului a transformat văile Trotușului și Bistriței nu numai în bulevarde pe care poate fi întîlnit cel mai mare număr de ingineri la suta de trecători, ci și în locuri a căror maximă[13] frumusețe sînt uzinele.

---

[1] *moleculă* = cea mai mică parte dintr-o substanță care își păstrează compoziția chimică și proprietățile

[2] *implacabil* = aici, sigur, inevitabil

[3] *tablou de comandă* = placă mare pe care sînt fixate aparatele și instrumentele necesare controlului procesului de producție într-un combinat

[4] *compresor* = mașină cu piston și cu rotor, întrebuințată pentru ridicarea presiunii unui gaz

[5] *intensitate* = tărie, putere, forță

[6] *tensiune* = aici, presiune a vaporilor produși de un lichid într-un spațiu închis

[7] *stadiu* = perioadă distinctă în procesul de producție

[8] *flux* = succesiune a operațiilor în organizarea procesului de producție

[9] *acut* = aici, puternic, vizibil

[10] *veghe* = pază, supraveghere

[11] *a naviga* — navighează (pers. a III-a) = a se deplasa

[12] *cracare* = procedeu industrial de descompunere a petrolului, la temperaturi și presiuni înalte

[13] *maxim* = foarte mare

Din curtea lor se înalţă clădiri şi turnuri care par ieşite din fantezia[1] dezlănţuită a unui arhitect[2], dar în realitate au fost impuse de buna desfăşurare a unor complicate şi cutezătoare procese tehnologice[3]. Ele au dus la apariţia acestor gigantice şi uimitoare bijuterii[4] de beton, de oţel şi de sticlă [...]

Noaptea, pe toate aceste construcţii se aprind mii de lumini şi atunci începe marea lor splendoare[5]. Vechile frumuseţi ale Moldovei, îndată după amurg, intrau în întuneric şi doar foşnetul li se mai putea auzi. Noua ei frumuseţe abia la căderea nopţii izbucneşte, plină de forţă şi pe deplin triumfătoare asupra întunericului...

*

1. Citiţi acest fragment.
2. Care sînt noile realităţi pe care le prezintă Geo Bogza?

[1] *fantezie* = închipuire, imaginaţie
[2] *arhitect* = specialist în ştiinţa şi arta de a proiecta şi de a construi clădiri
[3] *proces tehnologic* = totalitatea procedeelor folosite pentru transformarea materiilor prime în semifabricate şi în produse finite
[4] *bijuterie* = aici, lucru de valoare deosebită
[5] *splendoare* = frumuseţe, strălucire, măreţie

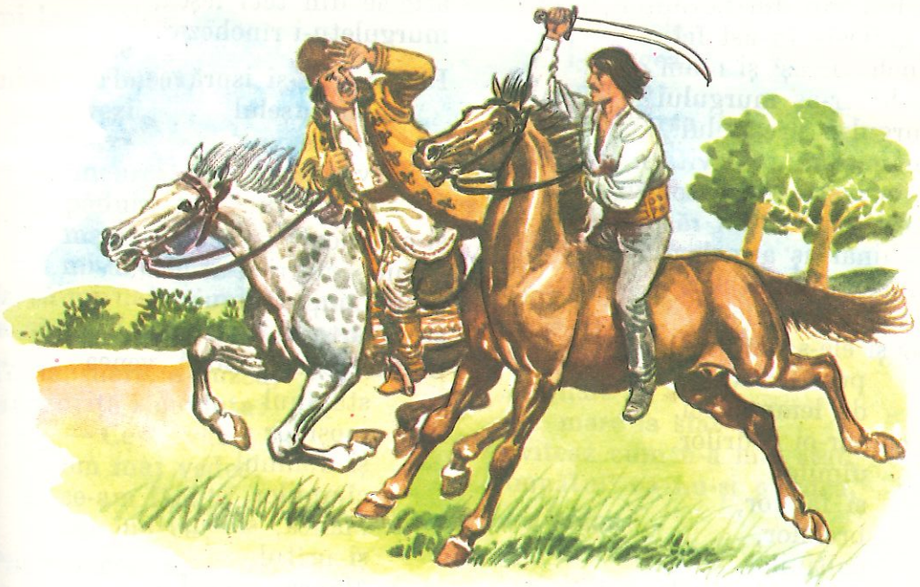

TOMA ALIMOŞ

Foicica fagului,
la poalele muntelui,
muntelui Pleşuvului,
în mijlocul
cîmpului,
la puţul
porumbului;
pe cîmpia verde,-ntinsă
şi de cetine[1] coprinsă,
şade Toma Alimoş,
haiduc[2] din ţeara de jos,
nalt la stat[3],
mare la sfat[4]
şi viteaz cum n-a mai stat.
Şade Toma tolănit
şi cu murgul priponit[5]
în pripoane de argint,
şi mănîncă frumuşel,

[1] *cetină* = ramură, creangă de brad; brad
[2] *haiduc* = om răzvrătit împotriva asupririi, care îşi părăsea casa şi trăia în păduri, singur sau întovărăşit de alţii, luînd de la bogaţi şi ajutînd pe săraci
[3] *stat* = înălţime, statură, trup omenesc
[4] *mare la sfat* = cu judecată, înţelept, sfătos
[5] *a priponi* = a lega cu o funie de un ţăruş (pripon), înfipt în pămînt, un animal care paşte

și bea vin din burdușel[1],
și grăiește în ăst fel:
„Închinar-aș[2] și n-am cui!
Închinar-aș murgului,
murgului sireapului[3],
dar mi-e murgul vită mută,
mă privește și m-ascultă,
n-are gură să-mi răspundă.
Închinar-aș armelor
armelor drăguțelor,
armelor surorilor,
dar și ele-s fiare reci,
puse-n teci
de lemne seci.
Închinar-oi codrilor,
ulmilor
și fagilor,
brazilor,
paltinilor,
că-mi sînt mie frățiori,
de poteri[4] ascunzători;
d-oi muri
m-or tot umbri,
cu frunza m-or înveli,
cu freamătul m-or jeli".

Și, cum sta
de închina,
codrul se cutremura,
ulmi și brazi
se cletina,
fagi și paltini
se pleca,
fruntea
de i-o răcorea,
mîna
de i-o săruta;
armele din teci ieșea,
murguleț-u rîncheza[5].

Pînă vorba-și isprăvea,
burdușelul
ridica,
vinișorul
că gusta
și-n picioare se scula.
Ochii-și negri d-arunca,
peste cîmpuri se uita
și departe ce-mi zărea?
Că-mi venea, măre[6], venea
stăpînul
moșiilor
și domnul
cîmpiilor,
Manea, slutul
și urîtul,
Manea, grosul
ș-arțăgosul;
venea, măre, ca vîntul,
ca vîntul și ca gîndul,
cu părul lăsat în vînt,
cu măciuca de pămînt.
Pîn' la Toma cînd sosea,
din guriță mi-i grăia:
— Bună ziua, verișcane!
— Mulțămescu-ți, frate Mane!
— D-alei, Tomo Alimoș,
haiduc din țeara de jos
nalt la stat,
mare la sfat,
pe la mine ce-ai cătat?
Copile
mi-ai înșelat,

[1] *burdușel* = săculeț făcut din piele, în care se păstra vinul
[2] *a închina* = a ridica paharul plin în cinstea cuiva
[3] *sireap* = iute, vijelios, greu de stăpînit, sălbatic
[4] *poteră* = ceată de oameni înarmați, însărcinată de stăpînirea din trecut cu prinderea răufăcătorilor și a haiducilor
[5] *a rîncheza* = a necheza
[6] *măre (mări)* = interjecție folosită în limbajul popular, care exprimă mirare, surprindere, uimire

florile
mi le-ai călcat,
apele
mi-ai turburat,
livezi
verzi
mi-ai încurcat,
păduri
mari
mi-ai dărîmat.
Ia să-mi dai tu mie seamă,
ia să-mi dai pe murgul vamă[1].

Toma, măre, d-auzea,
din guriță-i cuvînta:
— Ce-ai văzut
om mai vedea,
ce-am făcut
om judeca;
Pîn-atuncea, măi fîrtate[2],
dă-ți mînia la o parte
și bea ici pe jumătate
ca să ne facem dreptate.

Toma, pîn' să isprăvească,
îi da plosca[3] haiducească,
pe jumate s-o golească,
mînia să-și potolească,
ca c-un frate să vorbească.
Manea stînga
'și-ntindea
să ia plosca
și să bea,
iar cu dreapta
ce-mi făcea?
Paloș[4] mic că răsucea,
pîntecele
i-atingea,
mațele
i le vărsa
și pe cal încălica,
și fugea, nene, fugea:
vitejia
cu fuga!

Foicică de rogoz[5],
savai[6], Toma Alimoș,
haiduc din țeara de jos,
nalt la stat,
mare la sfat
și viteaz cum n-a mai stat,
cumpătul[7] că nu-și pierdea,
mîna
la rană
punea
și din gură cuvînta:
— D-alelei, fecior de lele[8]
și viteaz ca o muiere,
nu fugi, că n-am dat vamă,
nu fugi, c-o să-mi dai seamă!
Vreme multă nu pierdea,
mațele că-și aduna,
cu brîu lat se încingea,
mijlocelul că-și strîngea
și la murgul se ducea,
și pe murg încălica,
iar din gură mi-i grăia:
— Murgule, murguțul meu,
datu-mi-te-a taică-tău

[1] *vamă* = taxă plătită pentru trecerea unei mărfi dintr-o regiune a țării în alta (în trecut) sau dintr-o țară în alta; *a da vamă* = aici, a despăgubi
[2] *fîrtat* = aici, termen de adresare, care arată atitudinea prietenoasă a eroului
[3] *ploscă* = vas de lemn, rotund și turtit, în care se ține băutura
[4] *paloș* = sabie lată, cu două tăișuri, folosită în trecut
[5] *rogoz* = plantă care crește prin mlaștini și prin locuri umede, cu tulpina lungă, subțire și în trei muchii
[6] *savai (săvai)* = chiar, tocmai (în poezia populară servește la scoaterea în evidență a cuvîntului pe care-l precedă)
[7] *cumpăt* = calm, stăpînire de sine *(a-și pierde cumpătul* = a-și pierde firea)
[8] *fecior de lele, pui de lele* = șmecher, șiret, ticălos

ca să-mi fii de ajutor
la nevoie și la zor[1],
să te-ntreci cu șoimii-n zbor
pînă-o fi ca să nu mor.
Tinerel că m-ai slujit,
dar ș-acum, îmbătrînit,
să te-ncerci la bătrîneţe
cît puteai la tinereţe.
Azi te jur pe Dumnezeu
să mă porţi ca gîndul meu
și s-ajungi p-ăl cîine rău,
că mi-a răpus zilele,
zilele ca cîinele,
pentru tine, murgule.

Pînă Toma se gătește,
murgul coama-și netezește
și din gură mi-i grăiește:
— Lasă șaua, sai pe mine,
și de coamă ţin-te bine,
ca s-arăt la bătrîneţe
ce-am plătit la tinereţe!

Pînă Toma se ţinea,
murgul, măre, și zbura;
și zbura tocmai ca vîntul,
fără s-atingă pămîntul.
Cît o clipă de zbura,
mult pe Manea-l întrecea.
Iară Toma, de-l vedea,
îndărăt se întorcea
și din fugă-i cuvînta:
— Maneo, Maneo, fiară rea,
vitejia ţi-e fuga,
că, de m-ai junghiat hoţește,
mi-ai fugit și mișelește.[2]
Ia mai stai ca să-ţi vorbesc,
pagubele să-ţi plătesc,
pagubele
cu tăișul,
faptele
cu ascuţișul!

Bine vorba nu sfîrșea,
murguleţu-și repezea
și cu sete mi-l lovea;
capu-n pulbere-i cădea,
iar, cu trupul sus, pe șa,
calu-n lume se ducea.

Foicică micșunea,
vreme multă nu trecea
și pe Toma-l ajungea
moartea neagră, moartea grea.
De pe cal descălica,
ochiul
se-mpăienjena,
capul
i se învîrtea
și-n des codru se pleca,
iar din gură ce-mi grăia?
— D-alelei, murguţule,
d-alelei, drăguţule,
ce-am gîndit
am izbîndit,
dar și ceasul mi-a sosit.
Sapă-mi groapa din picior
și-mi așterne fînișor,
iar la cap și la picioare
pune-mi, pune-mi cîte-o floare;
la cap floare
de bujor
să mi-o ia mîndra cu dor;
la picioare
busuioc
să mă plîngă mai cu foc.
Apoi, măre, să te duci,
drumu-n codri să apuci,
pîn' la Paltinii Trăsniţi,
unde-s fraţii poposiţi!
Nimeni frîul să nu-ţi puie,
nici pe tine să nu suie,
făr'd-un tînăr sprîncenat
și cu semne de vărsat[3],
cu păr lung și gălbior,
care-mi este frăţior,
frăţior de vitejie,
tovarăș de haiducie.
Numai el frîul să-ţi puie
și pe tine să se suie;
tu să-l porţi și pe el bine,
cum m-ai purtat și pe mine...

Bine vorba nu sfîrșea,
sufleţelul că-și dedea;
codrul se cutremura,
ulmi și brazi
se cletina,
fagi și paltini
se pleca,
fruntea
de i-o răcorea,
mîna
de i-o săruta
și cu freamăt îl plîngea.
Murgul jalnic rîncheza,
cu copita că-mi săpa,
groapa mică că-i făcea,
fînișor îi așternea,
floricele că-i sădea,
cu trei lacrămi le stropea,
drumu-n codri c-apuca
și mergea, măre, mergea,
pîn' la Paltinii Trăsniţi,
la voinicii poposiţi.

(G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*)

[1] *zor* = strîmtoare, necaz, grabă mare
[2] *mișelește* = ca un mișel, ca un laș, ca un fricos; nedemn
[3] *vărsat* = boală contagioasă, cu erupții pe pielea corpului, care, după vindecare, lasă urme

Memorați, la alegere, un fragment din baladă.

Poezia populară înseamnă poezia cunoscută, răspîndită, cîntată, repetată, iubită, amestecată cu viața, înainte de a fi scrisă.

Nicolae Iorga

(Poezia populară) este un material scump istoriei. Ea ne spune vitejiile trecutului, minunata și avuta imaginație a poporului, spiritul său satiric, inima sa bună și ospitalieră...., credințele și moravurile sale, într-un cuvînt geniul limbii și al neamului românesc, care va viețui în secolii secolilor.

Grigore Tocilescu

*

ÎNDRUMĂRI

Din cele mai vechi timpuri, poporul nostru a creat un nepreţuit tezaur de opere în care se reflectă bogata sa experienţă de viaţă, lupta pentru dreptate socială și libertate naţională, legătura profundă cu locul în care s-a născut, cele mai alese gînduri și sentimente.

În balada „*Toma Alimoș*", autorul popular prezintă cîteva momente importante din viaţa unui erou îndrăgit, haiducul, căruia îi atribuie însușiri caracteristice poporului nostru: omenie, demnitate, spirit de dreptate, vitejie, dragoste de natură. În opoziţie cu Toma apare Manea, „stăpînul moșiilor și domnul cîmpiilor". Urît, prefăcut, el se dovedește neomenos și laș, de aceea este aspru pedepsit pentru încălcarea normelor de comportare morală.

Impresionează aici dorința haiducului de comunicare cu semenii, armonia perfectă dintre sufletul său și elementele naturii ocrotitoare, prețuirea vredniciei haiducești.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Delimitați momentele principale ale acțiunii din această baladă.

2. Ce trăsături fizice și sufletești are Toma Alimoș? Dar Manea? Indicați versurile semnificative pentru fiecare dintre acestea.

3. Din ce elemente este alcătuit cadrul natural în care se petrec întîmplările? Urmăriți unde apar în poezie aceste elemente.

4. Cum vă explicați dragostea haiducului pentru codru și pentru calul său?

5. Arătați care sînt ultimele dorințe ale lui Toma Alimoș și semnificația lor.

6. Explicați înțelesul următoarelor expresii:

„vitejia ți-e fuga"
„moartea neagră, moartea grea"
„ochiul se-mpăienjena"
„să mă plîngă mai cu foc"
„numai el frîul să-ți puie"
„codrul se cutremura"

7. Ce moduri de expunere sînt folosite în poezie?

8. Argumentați că poezia „Toma Alimoș" este o baladă populară.

9. Stabiliți asemănări și deosebiri între basm și balada populară ținînd seama de:

- subiect
- categorii de personaje
- trăsături caracteristice
- prezența naturii
- elemente fantastice
- cuvinte și expresii specifice
- formule (de început, de mijloc, de sfîrșit)
- felul operei

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Arătați cum s-au format în limba română cuvintele: *foicică*, *burdușel*, *frățior*, *murguleț*, *vinișor*, *guriță*, *floricele*, *frumușel* și *drăguț*. De ce le-a folosit autorul anonim?

2. Citiți cuvintele subliniate din versurile de mai jos; stabiliți ce părți de vorbire sînt și ce funcție sintactică au:

„*și mănîncă* **frumușel**"
„*iar cu* **dreapta**
ce-mi făcea?"
„*să mi-o ia* **mîndra** *cu dor*"
„*și cu semne de* **vărsat**"
„*murgul* **jalnic** *rîncheza*"
„*pîn' la Paltinii Trăsniți*
la voinicii **poposiți**"

3. Găsiți sinonimele următoarelor cuvinte și grupuri de cuvinte: *mînie*, *pulbere*, *slut*, *a jeli*, *a cuvînta*, *a izbîndi*, *tolănit*, *îndărăt*, *a da seamă* și *a-și da sufletelul*.

4. Alcătuiți propoziții cu termenii: *stat*, *poale*, *sfat*, *porți*, *coamă* și *a găti*, cu toate sensurile pe care le cunoașteți.

5. Numiți florile, ierburile și arborii la care s-a oprit creatorul popular în această baladă.

6. Comparați versurile următoare și arătați ce trăsătură comună au cele două personaje:

a. Pîn-atuncea, măi fîrtate,
dă-ți mînia la o parte
și bea ici pe jumătate
ca să ne facem dreptate.

b. Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!

7. Amintiți-vă cîteva animale, plante și obiecte personificate în basmele și baladele populare cunoscute de voi.

TEME

1. Citiți o baladă dintr-o culegere de poezii populare și notați în caiete momentele subiectului sau caracterizarea unui personaj (de exemplu: „*Gruia lui Novac*", „*Corbea*" etc.).

2. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

— Maneo, Maneo, fiară rea,
vitejia ți-e fuga,
că de m-ai junghiat hoțește,
mi-ai fugit și mișelește.
Ia mai stai ca să-ți vorbesc,
pagubele să-ți plătesc...

*

GRAMATICĂ

VERBUL

Verbul este partea de vorbire flexibilă care exprimă:

— o **acțiune**: a aduna, a citi, a coborî, a învăța, a merge, a răspunde, a scrie

sau o **stare**: a se odihni, a sta, a ședea, a tăcea

Felurile verbului

după **înțeles**:
- verbe care au un înțeles de sine stătător: *a lucra, a fugi*
- verbe care nu au înțeles de sine stătător: *a deveni, a părea*

după **rol**:
- verbe care îndeplinesc singure, la un mod personal, funcția de predicat verbal: *a întreba, a vedea*
- verbe care leagă numele predicativ de subiect (copulative): *a fi, a rămâne*
- verbe care ajută la formarea timpurilor compuse (auxiliare): *a avea, a fi, a vrea*

Persoanele verbului

I: (eu) *citesc* — (noi) *citim*
a II-a: (tu) *citești* — (voi) *citiți*
a III-a: (el, ea) *citește* — (ei, ele) *citesc*

Numerele verbului

singular: *citesc, citești, citește*
plural: *citim, citiți, citesc*

Timpurile verbului

prezent: *Ana* **citește** *lecția.*

trecut:
- imperfect: *El* **citea** *cu voce tare.*
- perfectul simplu: **Citii** *zece pagini.*
- perfectul compus: **Am citit** *multe cărți.*
- mai mult ca perfect: **Citiseră** *aproape toți operele recomandate.*

viitor: **Vom citi** *în fiecare zi cîte un fragment.*

Formele verbului (după structură)

simple:
- prezent: *învăț*
- imperfect: *învățam*
- perfectul simplu: *învățai*
- mai mult ca perfect: *învățasem*

compuse:
- perfectul compus: *am învățat*
- viitor:
  - din limba literară: *voi învăța*
  - din limba vorbită: *oi învăța*, *o să învăț*, *am să învăț*

Forme luate de verb pentru a exprima

timpul:
- *lucrează* (prezent)
- *lucra* (imperfect)
- *lucră* (perfectul simplu)
- *a lucrat* (perfectul compus)
- *lucrase* (mai mult ca perfect)
- *va lucra* (viitor)

persoana și numărul:
- *muncesc* (I sg.)
- *muncești* (a II-a sg.)
- *muncește* (a III-a sg.)
- *muncim* (I pl.)
- *munciți* (a II-a pl.)
- *muncesc* (a III-a pl.)

Modurile personale (predicative) ale verbului
- indicativ: **Mergem** *la antrenament.*
- imperativ: **Mergi** *mai repede!*
- conjunctiv: *Mi-a spus* **să învăț.**
- condițional-optativ: *Dacă* **ai ști, ai spune.**

Funcția sintactică a verbelor la modurile personale: predicat verbal: *Ieri* **am vizitat** *o fabrică de ulei.*

EXERCIȚII

1. Analizați verbele întrebuințate la modul indicativ în textele următoare, potrivit schemei:

verbul	timpul	persoana	numărul

a) Cum am zis, mergea încet și gînditor. Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcerea, respectînd supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski cînd, rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului, înălțîndu-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu.

b) Tu să-l porți și pe el bine,
Cum m-ai purtat și pe mine...

c) Ieşiră la şosea. Copilul mergea zgribulit şi din cînd în cînd se oprea şi-şi strîngea braţele clănţănind, se închircea şi dîrdîia parcă ar fi suflat crivăţul peste el.

2. Alcătuiţi cîte o propoziţie cu următoarele verbe la indicativ:

a apropia (prezent, pers. I, sg.)
a citi (perfectul simplu, pers. I şi a III-a, sg.)
a crea (prezent, pers. a III-a, sg. şi pl.)
a efectua (prezent, pers. a III-a, sg. şi pl.)
a înapoia (prezent, pers. a III-a, sg. şi pl.)
a scrie (prezent, pers. a II-a, sg.; pers. I, pl.; pers. a II-a, pl.)
a şti (prezent, pers. a II-a, sg.)

3. Treceţi la toate timpurile indicativului, persoana I, singular, verbul *a veni* (în scurte propoziţii).

4. Vorbiţi despre una dintre activităţile pioniereşti, folosind verbe la diferite timpuri ale modului indicativ.

5. Stabiliţi ce fel de părţi de vorbire sînt cuvintele subliniate în exemplele de mai jos şi explicaţi de ce s-au scris aşa:

Iei *caietele de pe masă, cînd vin* **ei.**
Eu **iau** de *aici un set de diapozitive.*
Pe ei **i-au** *trimis acolo.*
Ne-a scuturat hainele de **nea.**
Iar din gură **mi-i** *grăia...*
Pe Cîmpia Libertăţii s-au adunat **mii** *de oameni.*

*

MODURILE PERSONALE (PREDICATIVE)

Modul imperativ

Citiţi propoziţiile şi frazele următoare:

— **Pune** *bureţii jos.*

(Zaharia Stancu, *Desculţ*)

Strîngeţi *piatra lucitoare...*

— *Şerban Postelnicu,...* **ascultă, gîndeşte-te** *şi* **răspunde** *numai la ce întreb.*

Sapă-*mi groapa din picior...*

Rămîi *sănătos, stăpîne!...*

(Tinereţe fără bătrîneţe...)

Verbul
- *pune* — exprimă o poruncă (un ordin)
- *strîngeţi*, *ascultă*, *gîndeşte-te*, *răspunde* — exprimă un îndemn, un sfat
- *sapă* — exprimă o rugăminte
- *rămîi* (sănătos) — exprimă o urare

Modul la care verbul exprimă o poruncă (un ordin), un îndemn, un sfat, o rugăminte sau o urare se numeşte i m p e r a t i v.

El are numai forme de persoana a II-a, singular şi plural:

sg.	pl.
cîntă!	*cîntaţi!*
scrie!	*scrieţi!*
ia!	*luaţi!*

Nu trebuie confundat cu formele de persoana a II-a, singular şi plural, ale indicativului, cu care se aseamănă, dar de care se deosebeşte prin intonaţie.

Cînd exprimă o poruncă (un ordin) şi este folosit singur, cu valoarea unei propoziţii, după el apare semnul exclamării:

Taci!
Du-te!
Opreşte-te!

Imperativul este un *mod al adresării directe* şi se foloseşte frecvent în dialog:

a) însoţit deseori de substantive în vocativ, izolate prin virgulă:

Costele, *nu te juca acolo!*

b) urmat de pronume personale:
— în nominativ: *Citeşte* **tu!**
— în dativ (formă neaccentuată): *Spune-***mi!**
— în acuzativ (formă neaccentuată): *Cheamă-***l!**
— în dativ şi în acuzativ: *Adu-***mi-l** *imediat!*
*Spune-***i-o** *acum!*

Modul imperativ are două aspecte:
- *afirmativ:* **Ajunge,** *Moromete!*
- *negativ:* **Nu fugi,** *c-o să-mi dai seamă!*

Cînd sînt folosite singure, verbele la modul imperativ au, în propoziţiile în care se află, funcţia de p r e d i c a t v e r b a l:

Mergi *încet!*

Însoţite de un nume predicativ, ele formează cu acesta un predicat nominal, avînd calitatea de verbe copulative:

Fii *atent!*

OBSERVAŢII:

1. Trebuie să accentuăm corect formele de imperativ ale unor verbe:

fáceţi, nu: *făcéţi* — *dúceţi*, nu: *ducéţi*
púneţi, nu: *punéţi* — *scrieţi*, nu: *scriéţi*

2. Nu trebuie confundate formele de persoana a II-a plural ale imperativului cu cele de persoana a II-a singular, urmate de pronumele personal *-ţi:*

Scrieţi *următoarele propoziţii!* (imperativ, pers. a II-a, pl.)
Scrie-ţi *temele!* (imperativ, pers. a II-a, sg.)

Propoziţia imperativă

Citiţi propoziţiile:

Deschideţi cărţile!
Nu vorbiţi în timpul lecţiei!

Fiecare dintre aceste propoziţii are cîte un verb la modul imperativ *(deschideţi, nu vorbiţi)*.

Propoziţia construită cu un verb la imperativ se numeşte propoziţie imperativă.

Ea exprimă, datorită verbului la imperativ, un ordin (o poruncă), un îndemn, un sfat, o rugăminte sau o urare (revedeţi exemplele date la modul imperativ).

După propoziţiile imperative care exprimă un ordin (o poruncă) sau un îndemn se pune de obicei semnul exclamării: *Închideţi porţile!*

EXERCIŢII

1. Identificaţi verbele la modul imperativ din textele de mai jos:

a. *Lasă şaua, sai pe mine,*
şi de coamă ţin'te bine,

ca s-arăt la bătrîneţe
ce-am plătit la tinereţe!

b. Ia astea şi pune-i-le undeva... prăpăditul de el ... că nici nu spune...

2. Construiţi propoziţii cu predicatele exprimate prin următoarele verbe la imperativ (afirmativ şi negativ): *a vorbi, a tăcea, a scrie, a veni, a da, a răspunde* şi *a lua.*

3. Precizaţi care este deosebirea între cuvintele subliniate din propoziţiile următoare:

Verificaţi *centurile de siguranţă!* **Verifică-ţi** *temele!*
Treceţi *azi pe la noi!* **Trece-ţi** *în caiet exemplele!*
Ajutaţi *şi voi la săpatul grădinii!* **Ajută-ţi** *colegul de bancă!*
Voi **nu ascultaţi** *cu atenţie.* **Nu-i ascultaţi** *pe ei!*

4. Completaţi spaţiile libere cu formele de imperativ (afirmativ sau negativ) ale verbului *a fi:*

Ioana, ... bună cu surioara ta!
Vom merge în excursie duminică, deci ... trişti!
Ştefan, ... preocupat de altceva în timpul orei!
Oameni buni, ... înţelegători!

5. Alcătuiţi un scurt dialog în care să folosiţi propoziţii imperative.

*

Modul conjunctiv

Citiţi următoarele propoziţii şi fraze:

Ia mai stai ca **să-ţi vorbesc.**
Să-*mi* **spuneţi** *Doamna.*
Să reluăm *discuţia începută ieri.*

Verbele *să vorbesc, să spuneţi* şi *să reluăm* exprimă acţiuni posibile, care se pot realiza fie în momentul vorbirii, fie într-un viitor apropiat.

Modul la care verbul exprimă o acţiune posibilă, realizabilă, se numeşte conjunctiv.

El are toate persoanele şi se formează cu ajutorul conjuncţiei **să**, care devine semnul (marca) lui gramatical.

Timpurile modului conjunctiv

a) prezent — alcătuit din conjuncția *să* + verb:

să ascult	*să ascultăm*
să asculți	*să ascultați*
să asculte	*să asculte*

exprimă o acțiune posibilă în prezent

b) perfect — alcătuit din conjuncția *să* + verbul auxiliar *(a) fi* (cu formă fixă) + forma verbului de bază terminată în *-t* sau *-s*:

(eu) *să fi ascultat*
(tu) *să fi ascultat*
(el, ea) *să fi ascultat*
(noi) *să fi ascultat*
(voi) *să fi ascultat*
(ei, ele) *să fi ascultat*

exprimă o acțiune posibilă în trecut

Uneori, intonat mai puternic, în propoziții independente, verbul la modul conjunctiv exprimă și o poruncă, un îndemn etc. De exemplu :

Ia **să-mi dai** *pe murgul vamă!*
Să pleci *imediat!*

În unele situații, conjunctivul este lipsit de conjuncția *să* (în propoziții principale, la persoana a III-a):

Fie *ce-o fi.*
Facă *ce-o vrea.*
Meargă *unde-o ști.*
Ducă-se *de-aici!*
Fie-ți *vorba dulce.*

Conjunctivul prezent poate fi însoțit de:

a) o formă neaccentuată a pronumelui personal:

*să-***i** *scrii*
*să-***ți** *arătăm*

b) două forme neaccentuate ale pronumelui personal:

să **mi le** *oprești*
să **i-l** *dai*

Forma negativă a conjunctivului are negația *nu* după conjuncția *să:*

să **nu** *vină*
să **nu** *trimită*

Ea permite intercalarea unor cuvinte între negație și verb:

să nu **mai** *vină*
să nu **mi-l mai** *trimită*

Cînd sînt folosite cu sens de sine stătător, verbele la modul conjunctiv îndeplinesc în propoziție funcția de predicat verbal:

Au hotărît **să meargă** *în excursie.*

Însoțite de nume predicative, unele verbe formează cu acestea predicate nominale, avînd calitatea de verbe copulative:

Elevii **să fie prezenți** *la orele 13.*

Ortografie:

Verbele *a fi*, *a ști*, *a ține* și *a veni* se scriu la conjunctiv prezent, persoana a II-a singular, cu doi *-i:*

(tu) *să fii* — *să știi*
(tu) *să ții* — *să vii*

EXERCIȚII

1. Recunoașteți verbele la modul conjunctiv din textele de mai jos și indicați timpul, persoana și numărul acestora:

a) *Toma pîn' să isprăvească,*
îi da plosca haiducească,
pe jumate s-o golească,
mînia să-și potolească,
ca c-un frate să vorbească.

b) În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie, dar nu izbuti să recite decît două-trei versuri; elevul... înghiți greu și încercă să spună mai departe.

2. Construiți propoziții în care să folosiți verbele *a fi*, *a ști* și *a veni* la modul conjunctiv prezent, persoana a II-a singular.

3. Formulați fraze în care diverse verbe din propozițiile respective să fie la modul conjunctiv (timpurile prezent și perfect).

4. Alcătuiți trei propoziții cu verbe la modul conjunctiv, după următoarele indicații:

a) într-o propoziție verbul să exprime un îndemn;

b) în două propoziții verbele să fie însoțite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

5. Construiți propoziții sau fraze în care:

a) verbele la modul conjunctiv să fie fără conjuncția *să;*

b) verbele la modul conjunctiv — forma negativă — să aibă intercalări, după următoarele modele:

să nu te ..... / ..... / .....
să nu-l ..... / ..... / .....

să nu mi te .....
să nu mi te .....
să nu mi te .....

să nu-l mai .....
să nu-l mai .....
să nu-l mai .....

să nu mi te mai .....
să nu mi te mai .....
să nu mi te mai .....

să nu mi-l mai .....
să nu mi-l mai .....
să nu mi-l mai .....

6. Scrieţi la conjunctiv prezent formele verbelor *a crea* şi *a scrie*.

Modul condiţional-optativ

Citiţi propoziţiile şi frazele următoare:

Să-l văd venind, **aş** *mai* **trăi** *o viaţă!*
Dacă **ai pleca** *acum*, **ai ajunge** *la timp.*
Aş merge *la munte.*

Verbul *aş trăi* exprimă o acţiune a cărei realizare este condiţionată de îndeplinirea acţiunii verbului din propoziţia precedentă *să-l văd venind.*

Verbul *ai pleca* exprimă o condiţie de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii redate de verbul *ai ajunge.*

Verbul *aş merge* exprimă o acţiune dorită.

Modul la care verbul exprimă o condiţie sau o dorinţă se numeşte condiţional-optativ.

Modul condiţional-optativ are toate persoanele şi în alcătuirea lui intră formele de auxiliar ale verbului *a avea: aş, ai, ar, am, aţi, ar,* devenite semne (mărci) gramaticale ale acestuia.

Timpurile modului condiţional-optativ

a) *prezent* — alcătuit din formele de auxiliar ale verbului *a avea* + verbul de bază cu forma în care îl găsim în dicţionar:

aş asculta	*am asculta*
ai asculta	*aţi asculta*
ar asculta	*ar asculta*

exprimă o acţiune condiţionată sau dorită în prezent

b) *perfect* — alcătuit din modul condiţional-optativ prezent al verbului auxiliar *a fi* + forma verbului de bază terminată în *-t* sau *-s:*

aş fi ascultat	*am fi ascultat*
ai fi ascultat	*aţi fi ascultat*
ar fi ascultat	*ar fi ascultat*

exprimă o acţiune condiţionată sau dorită în trecut

Uneori, forma de prezent a modului condiţional-optativ este inversată (de obicei în limba populară):

a. **Închinar-aş** *şi n-am cui!*
Închinar-aş *codrului...*
b. Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai *neagră cerneală...*
c. **...lovi-*te*-ar** *moartea de Bisisică!*

Modul condiţional-optativ prezent este însoţit uneori, ca şi conjunctivul prezent, de formele neaccentuate ale pronumelui personal:

i-*ar vorbi*
l-*ar ajuta*
aş aşeza-**o**
mi-*ar trimite*-**o**

Condiţionalul prezent permite, ca şi conjunctivul prezent, intercalarea unor cuvinte (adverbe şi pronume) în interiorul structurii sale:

a) în ordine obişnuită:
n-ar **mai** *vorbi*
s-ar **tot** *duce*
nu **l**-*ar* **mai** *da*

b) în ordine inversată:
mînca-**l**-*ar tata*
mînca-**o**-*ar mama*

Cînd sînt folosite singure, cu sens de sine stătător, verbele la modul condiţional-optativ îndeplinesc în propoziţie funcţia de predicat verbal:

Aş adăuga *cîteva cuvinte.*

Însoţite de nume predicative, unele verbe formează cu acestea predicate nominale, avînd calitatea de verbe copulative:

Dacă **ar fi atenţi,** *ar şti mai bine.*

Ortografie:

a) Verbele *a fi, a şti* şi *a veni* se scriu la condiţional-optativ prezent cu un singur **-i:**

aş fi
aş şti
aş veni

b) Se scriu la condiţional-optativ prezent:

— cu *-e*, nu cu *-ea: aş ţine*, nu: *aş ţinea*
— cu *-e*, nu cu *i-: aş scrie*, nu: *aş scri*

Propoziţia optativă

Citiţi propoziţiile:

Aş pleca în excursie.
M-aş duce la bibliotecă.

Fiecare dintre aceste propoziţii are cîte un verb la modul condiţional-optativ care exprimă o dorinţă *(aş pleca, m-aş duce)*.

Propoziţia construită cu un verb la modul condiţional-optativ care exprimă o dorinţă se numeşte p r o p o z i ţ i e o p t a t i v ă.

După propoziţiile optative se pune de obicei punct.

EXERCIŢII

1. Alegeţi verbele la modul condiţional-optativ din textele de mai jos şi indicaţi timpul, persoana şi numărul acestora:

a) Mai bine M[ăria] sa şi-ar căuta de drum şi ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică.

b) Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.
— Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti...

c) Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, ... şi eu ... aş avea putere să strîng nesfîrşita pînză albastră a cerului... şi aş şti să scriu şi aş scrie întruna o mie şi mai bine de ani,... tot n-aş izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

2. Construiţi propoziţii sau fraze în legătură cu participarea voastră la activităţi de muncă obştească, patriotică, în care unele verbe să fie la modul condiţional-optativ (timpurile prezent şi perfect).

3. Construiţi trei propoziţii cu verbe la modul condiţional-optativ, după cum urmează:

a) într-o propoziţie verbul să exprime o dorinţă;

b) în două propoziţii verbele să fie însoţite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

4. Treceţi la forma inversă a modului condiţional-optativ prezent, persoana a II-a, singular, verbele: *a fi*, *a bate* şi *a plesni*, însoţite de pronume personale cu forme neaccentuate.

5. Alcătuiţi un text în care să fie şi propoziţii optative (în legătură cu activitateā şcolară şi pionierească).

*

Modurile sînt:

- indicativ
- imperativ
- conjunctiv
- condiţional-optativ

moduri personale, deoarece formele lor arată persoana care face acţiunea
şi
moduri predicative, deoarece îndeplinesc în propoziţie funcţia de predicat

*

COMPUNERE

STUDIUL INDIVIDUAL

Cum să ne pregătim lecţiile?

La baza pregătirii temeinice a tuturor elevilor, a oricărui cetăţean se află *studiul individual*. Fără studiu individual sînt imposibile progresele la învăţătură, valorificarea posibilităţilor oamenilor în diferite domenii ale cunoaşterii. Scopul studiului individual, realizat sub îndrumarea profesorilor, este de a aduna idei, informaţii în legătură cu un anumit subiect.

Studiul individual presupune:

a) învăţarea după manual;
b) învăţarea după notiţe;
c) lectura suplimentară;
d) rezolvarea întrebărilor, a exerciţiilor, a problemelor şi a temelor din manuale sau a altora indicate de profesori.

1. *Învăţarea după manual*

Cerinţe:

a) orice învăţare după manual este uşurată dacă lecţia respectivă a fost bine înţeleasă, dacă se urmăresc cu atenţie explicaţiile profesorului, demonstraţiile, argumentele, aplicaţiile etc.;

b) cunoaşterea conţinutului lecţiilor anterioare, a noţiunilor de bază fără de care nu se pot însuşi noile cunoştinţe;

c) înţelegerea fiecărei pagini a manualului, a ideilor esenţiale; evitarea pierderii în amănunte nesemnificative.

2. *Luarea notiţelor şi învăţarea după notiţe*

Notiţele:

a) să fie luate separat pentru fiecare disciplină;

b) să reproducă, în general, problemele lecţiei (să cuprindă pe scurt explicaţiile profesorului, demonstraţii, hărţi, planşe, scheme, tabele);

c) să consemneze corect temele, ideile, problemele discutate, ceea ce se scrie pe tablă, ceea ce se spune, se explică, se argumentează etc.;

d) cunoştinţele transmise de profesor să fie completate cu idei şi informaţii rezultate din răspunsurile colegilor din clasă.

În luarea notiţelor, puteţi folosi diverse abrevieri (prescurtări) pentru cuvintele care intervin des.

3. *Învăţarea după alte surse de informare, de lectură*

În cadrul lecţiilor şi în manuale se fac recomandări de folosire şi a altor surse auxiliare, de pregătire a lecţiilor, de lărgire a cunoaşterii voastre în diferite domenii, în strînsă legătură cu temele studiate.

Folosirea acestor surse presupune, în prealabil, citirea capitolului sau a subcapitolului respectiv din manual, a notiţelor, pentru a urmări ideile principale (sarcina aceasta priveşte mai ales studiul istoriei, al geografiei, al biologiei).

La limba română, lectura suplimentară a unor opere trebuie să fie făcută cu atenţie pentru a înţelege gîndurile şi sentimentele autorului, caracterul personajelor, felul operei (lirică, epică) etc., modul în care prind viaţă personajele.

Etape ale studiului individual

a) citirea notiţelor;

b) citirea capitolului (fragmentului) din manual de cîte ori este necesar pentru înţelegerea faptelor, a noţiunilor, a definiţiilor, a explicaţiilor;

c) înţelegerea ilustraţiilor (hărţi, desene, scheme, grafice, fotografii);

d) consultarea lecţiilor anterioare, dacă este cazul;

e) cercetarea unor dicţionare ale limbii române, atlase, culegeri de exerciţii, de probleme;

f) întocmirea unui plan cu ideile principale, generale, într-o succesiune logică, pentru a pune ordine în cunoştinţele adunate din manuale, din notiţe sau din alte surse.

*

EXERCIŢII ŞI TEME (la alegere)

1. Pornind de la conţinutul unor lecţii din manualele şcolare şi de la notiţele luate în clasă pe marginea explicaţiilor date de profesori, alcătuiţi un plan de idei fundamentale la o lecţie. Dezvoltaţi oral acest plan în clasă.

2. Faceţi rezumatul unei lecţii de istorie sau de geografie din manualele respective ale clasei a VI-a.

3. Organizaţi în clasă o mică expoziţie cu cele mai bune caiete de notiţe.

4. Alcătuiţi schema (planul de idei) unei lecţii de istorie, de geografie sau de fizică, orientîndu-vă după modelul de mai jos:

PORUMBELUL

1. *Mediul de viaţă:* ţări din zona de climă temperată
2. *Descrierea:* corp — în formă de fus (aerodinamică); acoperit cu — pene, puf, fulgi
3. *Alcătuirea corpului* — cap (mic şi rotund, cu cioc); trunchi — legat prin gît mobil de cap, oval, terminat cu coadă; membre — anterioare — aripi, posterioare — picioare cu degete şi gheare
4. *Locomoţia:* — prin zbor cu ajutorul aripilor puse în mişcare de muşchii pieptului şi înlesnit de oasele pneumatice
5. *Hrănirea:* — cu grăunţe
   — traseul hranei: gură → faringe → esofag (guşă) → stomac glandular → pipotă → intestinul subţire:
   — în sînge (cea digerată)
   — în intestinul gros (resturi)
6. *Respiraţia:* — prin plămîni care comunică cu 9 saci aerieni, iar aceştia cu oasele pneumatice
   — prin ridicarea şi coborîrea aripilor (în timpul zborului)
   — prin mişcările cavităţii toracice (în repaus)
7. *Înmulţirea:* — prin ouă, pe care perechea le clocesţe pe rînd, în cuib
8. *Foloase:* — frumuseţe
   — carne
   — transmitere de mesaje
9. *Rase:* — numeroase, porumbelul — voiajor (călător), coadă de păun (evantai), cavaler

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. CÎNTECUL LUI MIHAI VITEAZUL

Auzit-aţi de-un oltean,
De-un oltean, de-un craiovean
Ce nu-i pasă de sultan?

El e Domnul cel vestit,
Care-n lume a venit
Pe luptat şi biruit.

Auzit-aţi de-un viteaz
Care veşnic şade treaz
Cît e ţara la necaz?

Spuie rîul cel oltean,
Spuie vadul[2] dunărean
Şi codrul călugărean

Auzit-aţi de-un Mihai
Ce sare pe şapte cai
De strigă Stambulul[1] vai?

Cîte lupte a privit,
Cîte oşti a mistuit[3],
Cîte oase a-nălbit

[1] *Stambul* = Istambul (Constantinopol), vechea capitală a Turciei
[2] *vad* = loc unde albia rîului e mai puţin adîncă, loc favorabil trecerii prin apă; albie, matcă (la un rîu)
[3] *a mistui* = a distruge, a nimici, a prăpădi

Mulţi ca frunzele de brad,
Ca nisipul de pe vad,
Ca gemetele din iad!...

Alelei! Mihai, Mihai!
Căci de noi milă nu ai
Să ne scapi de-amar şi vai!

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

1. În ce categorie de poezii populare se încadrează *„Cîntecul lui Mihai Viteazul"*?
2. Desprindeţi trăsăturile caracteristice ale personajului care a rămas în amintirea întregului nostru popor.
3. Găsiţi repetiţiile folosite de autorul anonim.
4. Ce vă reaminteşte „codrul călugărean"? (Ştiaţi că de la această mare victorie asupra duşmanilor ţării Mihai a rămas în istorie cu numele de „Viteazul"?)

*

II. IANCU JIANU

fragmente

— Foaie verde-un dedeţel[1],
Colo-n vale-n cornăţel[2],
S-a iscat d-un voinicel
Cu cizmele de viţel
Şi cu cojocu de miel...
.....
Ăla e Iancu Jianu
Care-a-nspăimîntat Ardealu
Şi ţine pisma[3] cu anu!
Mai sta Iancu ce mai sta,
.....
El în crîşmă că intra
Şi potera mi-l afla.
Căpitanu ce-mi făcea?
Cu potera să ducea
Şi crîşma mi-o-nconjura.
Căpitanu ce-mi făcea?
Înăuntru că-mi intra:
— Măi Iancule, dumneata,
Te dai, Iancule, legat,
Ori de nu, mori împuşcat,
Din bainete[4] junghiat
Şi e mai mare păcat!
— Căpitane, dumneata,
Eu îmi beau băutura,
Nu-s femeie cu năframă
Să mă dau de bună samă,
Şi-s voinic cu pălărie,
N-am grije[5] de voi o mie!
Mai bea Iancu ce mai bea,
Băutura termena
Şi-nspre uşe să trăgea,
D-un fluieraş fluiera,
Calu că s-apropia,
Pîn'la uşe că-mi venea,
Iancu pe el s-arunca,
Pinteni calului că-i da,
Peste garduri îmi sărea
Şi de poteră-mi scăpa.
Mergea calu-mboiestrînd[6],

[1] *dediţel (dedeţel)* = plantă cu frunze păroase şi cu flori mari, albastre-violete
[2] *cornăţel* = plantă cu tulpina în patru muchii, cu flori albe sau verzi şi cu fructe acoperite cu peri
[3] *pizmă* (pop.) *(pismă)* = aici, duşmănie, ciudă, necaz, pornire
[4] *baionetă* = armă în formă de sabie scurtă, care se poate fixa la ţeava puştii militare
[5] *n-am grije* = nu-mi pasă, nu mă tem
[6] *a merge în buiestru* (îmbuiestrînd) = a merge în trap mărunt

Din copite foc lăsînd.
El la Olt s-apropia
Şi la podar că-mi striga:
— Măi podare, dumneata,
Trage podul mai de-a drept,
Că-ţi răcesc un glonte-n piept!
Iar podaru ce-mi făcea?
Se făcea că n-auza.
Iară Iancu ce făcea?
Cînd aşa că el vedea,
Cu calu-n Olt s-arunca.

Mergea calu-mboiestrînd
Şi frumuşel înotînd.
Cînd fu la mijloc de Olt,
Trage Iancu cîte-un foc,
Potera-mi stătea pe loc.
Mergea Iancu ce mergea
Şi la margine-mi ieşea.
Şi pe mal că s-arunca,
Toţi băieţii mi-i strîngea
Şi cartuşe le-mpărţea,
Salvă de foc[1] că-mi trăgea.
.....

(Balade populare româneşti)

*

Descrieţi scena imaginată între Iancu şi căpitanul poterii.

COMPUNERE

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII ORALE

Răspunsuri la întrebări

I. Răspundeţi, în ordine, la următoarele întrebări:

1. De ce este necesar să citim permanent şi cît mai mult?
2. Care este momentul cel mai emoţionant pe care l-aţi trăit în şcoală?
3. Ce vă interesează în mod deosebit în excursiile făcute cu părinţii sau cu prietenii?
4. Cum reacţionaţi cînd un coleg trece nepăsător pe lîngă un copil care s-a lovit şi plînge?
5. Cu ce intenţie a folosit poetul anonim cuvintele subliniate în versurile:

Auzit-aţi de-un viteaz
Care veşnic şade treaz
Cît e ţara la necaz?

6. Din ce cauză nu se aude o pisică mergînd?

[1] *salvă de foc* = serie de lovituri de puşcă trase simultan

II. Concurs: Fiecare grupă (din cele trei organizate prin aranjarea voastră în bănci) va formula o întrebare şi va răspunde, printr-un reprezentant, la o întrebare adresată de colegii din clasă. Este cîştigătoare grupa care formulează cea mai frumoasă întrebare (legată de preocupările voastre) şi care, în acelaşi timp, dă un răspuns corect, complet, nuanţat, într-un limbaj corespunzător. Repartizarea întrebărilor şi acordarea notelor pentru cele două probe vor fi făcute de profesor.

III. Răspundeţi în scris la o întrebare din manualele voastre (de la sfîrşitul lecţiilor din această săptămînă).

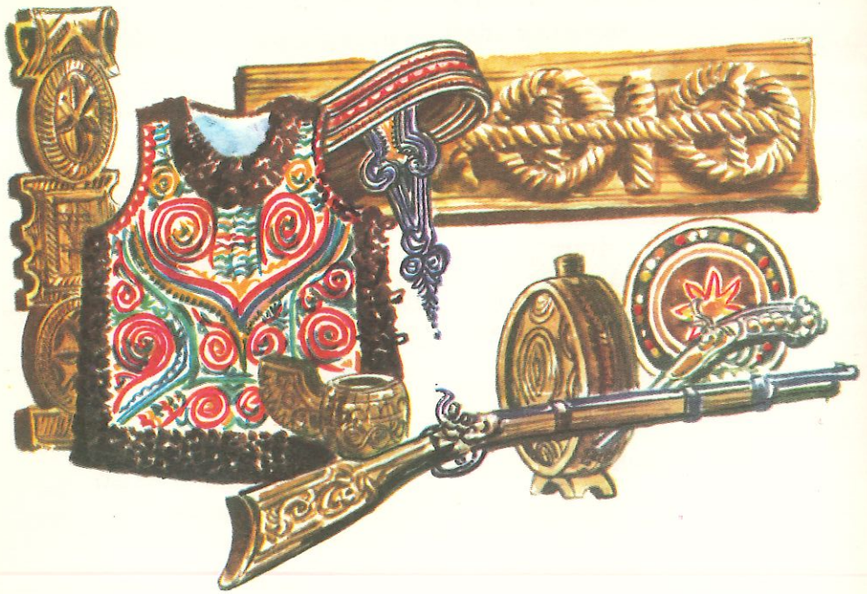

DOINE

UNDE-AUD CUCUL CÎNTÎND

Unde-aud cucul cîntînd
Şi mierlele şuierînd,
Nu mă ştiu om pe pămînt!
Eu zic cucului să tacă,
El se suie sus pe cracă
Şi tot cîntă de mă seacă.
Dar mai jos pe-o rămurea
Cîntă şi o turturea,
Tristă ca inima mea.
Cucul zice de pornire,
Turturica de jelire,
Ş-al meu suflet de pieire!

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

FRUNZĂ VERDE LĂCRĂMIOARE

Frunză verde lăcrămioare,
Cîtă boală-i pe sub soare
Nu-i ca dorul arzătoare;
Căci dorul unde se pune,
Face inima tăciune;
Face inimioara jar
Şi trăieşte cu amar.
Frunză verde şi-o alună,
Cîtă boală-i pe sub lună
Nu-i ca dorul de nebună;
Cîte boale-s pe sub soare
Nici una nu-i omorîtoare;
Numai dorul und' se lasă
Face lacrămilor casă.
. . . . . .
De amar ce-am suferit,
Inima mi s-a-mpietrit.
Şi de mult ce pătimesc,
Nu mai plîng, nu mai simţesc
Dar mereu mă prăpădesc!

(Grigore Tocilescu, *Materialuri folcloristice*)

VOINICUL

Cine-i tînăr şi voinic
Iese noaptea la colnic[1]
Fără par, fără nimic,
Fără paloş, nici pistoale,
Numai cu palmele goale!
Cine-i tînăr şi viteaz
Bujor poartă pe obraz
Şi la potiră ş-arată
Pieptul gol, faţa curată,

[1] *colnic* = aici, cărare, potecă; colină, deluşor; luminiş, poiană

Şi cît scoate un cuvînt
Cad neferii[1], la pămînt,
Cum se scutur perele,
Perele şi merele.

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

MAICĂ, MAICĂ, DRAGA MEA

Maică, maică, draga mea,
Eu mă duc, maică, de-acasă,
Nu plînge, ci fii voioasă,
Că de-o fi ţara pe pace
Iar înapoi m-oi întoarce
Şi de-o fi o răutate[2]
M-oi trage lîng-o cetate
Ş-oi scrie frumoasă carte[3],
Carte-n patru cornurele[4]
Scrisă cu lacrimi de jele.
.....
Hoi, săraci feciori cum pleacă,
Prinde-i ochi-a lăcrăma
Şi inim-a suspina.
Vine-o carte ş-o poruncă
Elu-i musai[5] să se ducă,
Lasă fraţi, lasă surori,
Lasă doriţi părinciori...
Cu ochii plini de dor,
Las-o albă de nevastă
Tot plîngînd pe la fereastă.

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*)

---

[1] *nefér* = simplu soldat în corpul ienicerilor din armata turcă; aici, poteraş, soldat pămîntean făcînd parte din corpul arnăuţilor (al ostaşilor cu leafă în serviciul poliţiei domneşti)

[2] *răutate* = aici, necaz, nenorocire

[3] *carte* = aici, scrisoare

[4] *cornurele* = colţişoare, unghiuleţe

[5] *musai* (pop.) = trebuie, neapărat

CÎNTECUL STRĂINĂTĂŢII

Jalnică străinătate,
Mult eşti fără direptate:
Ocolii ţările toate
Şi de bine n-avui parte,
Că de mic am pribegit
Tot în străini am trăit
Şi odihnă n-am avut...
Vine-mi dorul uneori
Să mă sui la munţi cu flori,
Să mă jăluiesc în hori
Să-mi mai treacă de fiori;
Vine-mi dorul cîteodată
Să mă sui la munţi cu piatră,
Să-mi fac ochii ca o roată,
Să mă uit la lumea toată
Pe unde-am îmblat odată,
Cînd eram la al meu tată.
.....
Vino, dragă turturea,
De-mi-arată calea mea
Să pot trece Dunărea
Să văz dragă ţara mea —
De-ar trăi măicuţa mea
Sau vro dragă sora mea.

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*)

Memoraţi, la alegere, una dintre cele cinci poezii.

*

Atît de trist răsună doina
Făr' de cuvinte înţeleasă!
Ce dor îşi spune cine-o cîntă
Şi ce durere îl apasă?

Ascult-o bine cum adie
Din munţii noştri pîn-în vale,
Şi spune-mi dacă ştii vrun cîntec
Mai dulce şi mai plin de jale.

O. Carp

*

ÎNDRUMĂRI

Literatura populară (creată de autori anonimi, transmisă pe cale orală şi îmbogăţită din generaţie în generaţie) este strîns legată de trecutul nostru istoric, de întreaga experienţă de viaţă a poporului român.

În cele cinci creaţii lirice cuprinse în manual, creatorii anonimi dau glas unor profunde stări sufleteşti: de jale, de dor răscolitor, de admiraţie pentru eroii populari luptători pentru dreptate, de tristeţe şi de singurătate a flăcăilor luaţi la oaste, de înstrăinare dureroasă de ţară şi de cei dragi.

Aceste comori de largă circulaţie ale simţirii româneşti impresionează prin varietatea sentimentelor exprimate, prin profunda legătură a omului cu natura, prin bogăţia limbii folosite şi prin valoarea lor artistică deosebită.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce aspecte ale vieţii poporului nostru sînt oglindite în aceste opere lirice?

2. Ce elemente ale naturii se întîlnesc în poeziile de mai sus?

3. Căutaţi cuvintele şi grupurile de cuvinte care se repetă şi arătaţi ce comunică autorii populari cu ajutorul lor.

4. Alegeţi pentru fiecare text versurile care exprimă în modul cel mai sugestiv sentimentul predominant şi notaţi-le în caiete.

5. Indicaţi comparaţiile, diminutivele şi măsura versurilor folosite în aceste poezii.

6. Explicaţi înţelesul următoarelor versuri:

Nu mă ştiu om pe pămînt!
Face lacrămilor casă.
Fără paloş, nici pistoale...
...Scrisă cu lacrămi de jele.
Că de mic am pribegit...

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Stabiliţi termenii de bază de la care s-au format cuvintele *măicuţă*, *cornurele*, *omorîtoare* şi (a) *împietri*; precizaţi sufixele şi prefixele adăugate acestora.

2. Găsiţi sinonimele cuvintelor *cracă*, *tăciune*, *amar*, *a pătimi* şi *feciori*; alcătuiţi apoi, cu ajutorul lor, un scurt text despre viaţa haiducilor.

3. Formaţi diminutivele cuvintelor *dor*, *alună*, *voinic*, *măr*, *ţară*, *cetate*, *carte* şi *frate*.

4. Folosiţi în propoziţii, cu toate sensurile cunoscute de voi, cuvintele *inimă*, *par* şi *seacă*.

5. Stabiliţi ce părţi de vorbire sînt cuvintele subliniate din versurile de mai jos. Construiţi apoi propoziţii în care aceiaşi termeni să fie folosiţi cu alte înţelesuri:

a. De **amar** *ce-am suferit,*
Inima mi s-a-mpietrit.
Şi de **mult** *ce pătimesc,*
Nu mai plîng, nu mai simţesc...

b. Iese **noaptea** *la colnic*
Fără par, fără nimic.

TEMĂ

Citiţi alte doine din colecţia de poezii populare a lui Vasile Alecsandri.

DOINA

Cele cinci poezii transmit, în mod direct, propriile sentimente ale creatorilor anonimi. Ele sînt opere lirice.

Poeziile lirice populare în care sînt exprimate cele mai puternice şi mai variate sentimente ale poporului nostru se numesc d o i n e.

Doinele sînt cele mai vechi, mai răspîndite şi mai îndrăgite opere populare. Ele s-au transmis pe cale orală, prin cîntec.

În funcţie de diversitatea sentimentelor, ele se pot grupa în:
— doine de jale: *Unde-aud cucul cîntînd;*
— doine de dor: *Frunză verde lăcrămioare;*
— doine de haiducie: *Voinicul;*
— doine de cătănie: *Maică, maică, draga mea;*
— doine de înstrăinare: *Cîntecul străinătăţii.*

Pe lîngă acestea, mai există < doine de dragoste / doine de păstorie

Din a doua jumătate a secolului trecut, doinele şi baladele au început să fie culese şi publicate de către unii scriitori şi cercetători ai literaturii noastre populare. Printre cei care au preţuit poezia populară, amintim pe Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Simion Florea Marian, Ion Pop Reteganul, Grigore G. Tocilescu şi G. Dem. Teodorescu.

*

* * *

Aţi învăţat că potrivirea sunetelor de la sfîrşitul versurilor se numeşte *rimă*.

Poeziile populare studiate pînă în prezent au două feluri de rimă:

a. rimă împerecheată (potrivirea sunetelor finale a două versuri alăturate), ca în exemplele:

Venea mare ca vîntul
ca vîntul şi ca gîndul,
cu părul lăsat în vînt,
cu măciuca de pămînt.

Căci dorul unde se pune,
Face inima tăciune;
Face inimioara jar
Şi trăieşte cu amar.

b. monorimă (potrivirea sunetelor finale a trei sau a mai multor versuri), ca în exemplele:

Închinar-aş şi n-am cui!
Închinar-aş murgului,
Murgului sireapului.

Vine-mi dorul uneori
Să mă sui la munţi cu flori,
Să mă jăluiesc în hori
Să-mi mai treacă de fiori.

Rima împerecheată este întîlnită şi în poeziile culte (create de scriitori cunoscuţi):

- Iat-o sanie uşoară care trece peste văi...
  În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.
- Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
  Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.

Tot în poeziile culte găsim şi alte feluri de rimă:

c. rimă încrucişată (potrivirea sunetelor finale ale versurilor întîi şi al treilea, al doilea şi al patrulea), ca în exemplele:

Cu tine două fete stau
Şi torc în rînd cu tine;
Sînt încă mici şi tată n-au
Şi George nu mai vine.

Apleacă-ţi fruntea de stăpîn
Spre brazda noastră milenară,
Reînviat ţăran român
Şi făcătorule de ţară!

d. rimă îmbrăţişată (potrivirea sunetelor finale ale versurilor întîi şi al patrulea, al doilea şi al treilea), ca în exemplele:

Hai în codrul cu verdeaţă,
Und-izvoare plîng în vale,
Stînca stă să se prăvale
În prăpastia măreaţă.

(Mihai Eminescu, *Floare albastră*)

Pe vîrf de deal, în largul de zăpadă,
Bătrîn stingher stejarul e de pază,
Subt bolta lui vin corbii de s-aşază
Cînd umbrele-nserării prind să cadă.

(Octavian Goga, *Stejarul*)

*

GRAMATICĂ

VERBUL

MODURILE NEPERSONALE (NEPREDICATIVE)

Modul infinitiv

Citiţi următoarele propoziţii:

A învăţa *este o datorie.*
Grija voastră este de **a păstra** *ordinea.*

Cuvintele subliniate sînt verbe. Ele exprimă numele acţiunilor.

Modul la care verbul exprimă numele acţiunii sau al stării se numeşte infinitiv.

Infinitivul este forma de bază a verbului, pe care o găsim înscrisă în dicţionare: *citi, cînta, coborî, face, lucra, tăcea* etc.

În limba română există *două forme de infinitiv:*

1. *o formă de infinitiv scurt*, precedată, de obicei, de prepoziţia *a*, considerată semn caracteristic al infinitivului: **a** *cînta*, **a** *citi* etc.

Ea apare în vorbire în două situaţii:

a) fără prepoziţia *a:*

— în structura
  - viitorului: *voi* **alerga**, *voi* **cere**
  - imperativului (cu aspect negativ): *nu* **alerga**, nu **cere**
  - condiţionalului-optativ prezent: *aş* **alerga**, *aş* **cere**
— după unele verbe: *poate* **învăţa**, *ştie* **lucra**

b) cu prepoziţa *a:*

— la începutul unei propoziţii: **A citi** *este pasiunea mea.*
— după unele verbe: *Nu meritaţi* **a muri** *de sabie, ci de streang.*
— după substantive:... *aceşti viteji au avut norocirea* **a cîştiga** *făgăduinţa marelui Sobieski.*
— după unele prepoziţii ca *de, fără, pentru. spre:*
Gîndul de **a termina** *cartea pînă mîine nu-mi dă pace.*

2. *o formă de infinitiv lung*, formată din infinitivul scurt + sufixul *-re*: *cîntare*, *lucrare*. Ea era frecventă în limba română veche; cu timpul, s-a transformat în substantiv: *alergare*, *cerere*, *coborîre*, *vorbire* etc. Această formă se foloseşte şi în structurile inversate ale modului condiţional-optativ:

cîntare-aş
dormire-ai

OBSERVAŢIE:

Uneori, între prepoziţia *a* sau adverbul de negaţie *nu* şi forma verbală a infinitivului se intercalează adverbul *mai* şi formele neaccentuate de acuzativ şi de dativ ale pronumelui personal:

— scrise separat: pentru a nu *le mai* vorbi;
— legate prin cratimă: pentru a-*l mai* vedea; pentru a nu *mi-l mai* vedea.

Infinitivul (scurt) are două aspecte:

— un aspect afirmativ: *a alerga*, *a cere*;
— un aspect negativ (format cu ajutorul adverbului de negaţie *nu*): *a nu alerga*, *a nu cere*.

Funcţiile sintactice ale infinitivului

Citiţi următoarele propoziţii:

1. *Li s-a recomandat* < *recapitularea* / **a recapitula** verbul(ui).
   Ce li s-a recomandat? — *a recapitula* — **subiect**

2. *Datoria noastră este* < *învăţătura* / **de a învăţa**
   Care este datoria noastră? — *de a învăţa* — **nume predicativ**

3. *În ziua aceea avea plăcerea* < *plimbării* / **de a se plimba**
   Care plăcere? — *de a se plimba* — **atribut**

4. a) *Voi aţi dorit* < *chemarea* / **a-l chema**
   Ce aţi dorit? — *a chema* — **complement**

   b) *A venit* < *fără teamă* / **fără a se teme**
   Cum a venit? — *fără a se teme* — **complement**

Ortografie:

1. Unele verbe se scriu la infinitiv:
   a crea, nu: a creia
   a fi, nu: a fii
   a lua, nu: a loa
   a ploua, nu: a ploa
   a scrie, nu: a scri
   a vîjîi, nu: a vîjii

2. Nu trebuie confundate în scriere prepoziţia *a* (semn al infinitivului) + pronumele personal cu formele verbului auxiliar *a avea* (din alcătuirea perfectului compus şi a modului condiţional-optativ prezent) sau cu ale articolului posesiv (genitival):

Verbul la infinitiv	Verbul auxiliar	Articolul posesiv
înainte de **a-l** cunoaşte	—	*al* prietenului
înainte de **a-i** cunoaşte	*ai* cunoscut (perf.c.) *ai* cunoaşte (cond. opt.)	*ai* colegului
înainte de **a-ţi** spune	*aţi* spus (perf.c.) *aţi* spune (cond.opt.)	—

EXERCIŢII

1. Găsiţi verbele la modul infinitiv din textele de mai jos:

a) E uşor a scrie versuri
Cînd nimic nu ai a spune.

(Mihai Eminescu, *Criticilor mei*)

b) Iaca, aşa se poate înşela omul de multe ori, ... dacă nu ştie a judeca bine.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

c) Cîtă ambiţie, cîtă dorinţă de-a învinge la băieţelul acesta de 11 ani!

(*Cutezătorii*, 13 ianuarie, 1983)

2. Precizaţi care sînt funcţiile sintactice ale infinitivelor de la exerciţiul 1.

3. Scrieţi infinitivul verbelor: *alergasem*, *am văzut*, *coborau*, *fugim*, *să ceară*.

4. Construiţi cinci propoziţii în care să folosiţi infinitivele verbelor de la exerciţiul 3 cu funcţiile sintactice învăţate.

5. Alcătuiţi propoziţii sau fraze în care:

a) verbele la infinitiv să aibă forma lungă;
b) verbele la infinitiv să intre în structura viitorului, a condiţionalului-optativ şi a imperativului;
c) verbele la infinitiv să fie în construcţii cu forme neaccentuate ale pronumelui personal;

d) să transformaţi unele construcţii cu verbe la modul conjunctiv în construcţii cu verbe la infinitiv şi invers, după modelul:

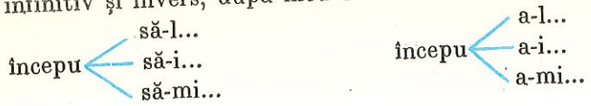

Modul gerunziu

Citiţi următoarele propoziţii:

a. **Trecînd** *pe acolo, l-am întîlnit pe Ion.*
b. *Apele şuşoteau* **lovind** *malul lin.*
c. **Răspîndindu-se** *în roiuri întind corturile mari.*

Cuvintele subliniate sînt forme ale verbelor *a trece, a lovi, a se răspîndi* şi exprimă acţiuni în curs de desfăşurare.

Modul la care verbul exprimă acţiunea în desfăşurare, în acelaşi timp cu a verbului determinat, se numeşte g e r u n z i u.

Formele verbale la modul gerunziu se termină în *-înd* sau *-ind.*

OBSERVAŢII:

1. Gerunziul poate fi urmat uneori de formele neaccentuate de Ac. şi D. ale pronumelui personal (în această situaţie verbul se termină în vocala *-u):*

*ajutîndu-***l** *aducîndu-***mi-l**
*vorbindu-***ţi** *trimiţîndu-***ţi-i**

2. De la gerunziu s-au format unele adjective care se acordă în gen, număr şi caz cu substantivele însoţite: ordine **crescîndă** sau **descrescîndă,** ruine **fumegînde,** rană **sîngerîndă.**

3. Trebuie să evităm folosirea frecventă a gerunziilor, deoarece, abuzîndu-se de ele, exprimarea devine mai puţin clară.

Gerunziul are două aspecte:
— aspect a f i r m a t i v: *citind, lucrînd*
— aspect n e g a t i v (format cu ajutorul prefixului *ne-*): *necitind, nelucrînd*

Funcţiile sintactice ale gerunziului

Citiţi următoarele propoziţii:

a) Numai Dunărea, neostenită, curge mereu **şuşotind.**
Cum curge Dunărea? — *şuşotind* **complement circ. de mod**

b) Baiazid, **privind** *la dînsul, îl întreabă cu dispreţ.*
Cînd îl întreabă? — *privind* **complement circ. de timp**

c) Valuri cu creste **spumegînd** *se loveau de stînci.*
Ce fel de creste? — *spumegînd* **atribut**

Ortografie:

1. Unele verbe se scriu la gerunziu

accentuînd,	nu:	*accentuind*
apropiind,	nu:	*apropind*
creînd,	nu:	*creind*
fiind,	nu:	*find*
luînd,	nu:	*lund*
plouînd,	nu:	*ploind*
scriind,	nu:	*scrind*
ştiind,	nu:	*ştind*
vîjîind,	nu:	*vîjiind*

2. Cînd între prefixul *ne-* şi forma de gerunziu afirmativ se intercalează adverbul de mod *mai,* structura rezultată se scrie într-un cuvînt:

nemaicitind
nemailucrînd

EXERCIŢII

1. Găsiţi verbele la modul gerunziu din propoziţiile de mai jos:
a) • ...rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului cetăţuia Neamţu.
• Oastea se înşiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc (garnizoanei).
• Atunci se văzură ieşind şase oameni.
b) ... îl vezi strălucind pînă şi prin noroiul drumurilor.
c) • Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni...
• Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri...

2. Precizaţi care sînt funcţiile sintactice ale gerunziilor de la exerciţiul 1.

3. Scrieţi gerunziile verbelor: *auzeam, cerusem, doboară, sunarăm, tăceţi.*

4. Construiţi cinci propoziţii în care să folosiţi gerunziile verbelor de la exerciţiul 3, cu funcţiile sintactice învăţate.

5. Alcătuiţi propoziţii cu:
a) gerunzii după verb şi înaintea acestuia, după modelul:

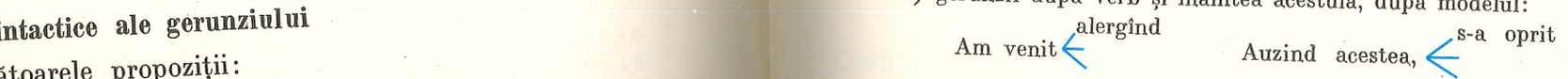

b) aspectul negativ al verbelor „a şti" şi „a putea" la gerunziu;
c) gerunzii însoţite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

*

Modul participiu

Citiți următoarele propoziții:

a. *A patra zi căzu* **împușcat** *însuși comandantul artileriei leșești.*
b. *Mai presus de acel brîu muntos, se înalță două piramide de munți, cu crestele* **încununate** *de o vecinică diademă de ninsoare.*

Cuvintele subliniate sînt forme ale verbelor *a împușca* și *a încununa.*

Aceste forme
- exprimă acțiuni încheiate și suferite de o ființă sau de un lucru
- seamănă cu niște adjective (fără a se confunda cu ele)
- se acordă în gen, număr și caz cu substantivele determinate:
  — *împușcat:* masculin, singular, nominativ, ca și *comandantul;*
  — *încununate:* feminin, plural, acuzativ, ca și *crestele.*

Modul la care verbele exprimă acțiuni terminate și suferite de o ființă sau de un lucru se numește participiu.

Modul participiu se termină în *-t* sau *-s: încununat, lovit, hotărît, făcut, tors.*

OBSERVAȚII:

1. Participiul se folosește în două situații:

a) ca element de bază (verb de conjugat) în alcătuirea unor timpuri compuse
- perfectul compus: *am* **citit**, *am* **scris**
- conjunctivul perfect: *să fi* **citit**, *să fi* **scris**
- condiționalul-optativ perfect: *aș fi* **citit**, *aș fi* **scris**

În această situație, el nu-și schimbă forma după gen și număr și se ia împreună cu verbele auxiliare *am, să fi, aș fi.*

b) ca element care determină substantivul (sau altă parte de vorbire)
- *elev* **ascultat**
- *elevă* **ascultată**
- *elevi* **ascultați**
- *eleve* **ascultate**

În această situație, el se acordă în gen, număr și caz cu substantivul (întocmai ca adjectivul).

2. Trebuie făcută deosebirea între forma modului participiu și a adjectivului sau a adverbului provenit de la participiu, cu care este identică:

a) El a **deschis** *geamul.* — verb la participiu, neacordat intră în structura perfectului compus (a deschis)

b) El poartă un costum **deschis.** — adjectiv provenit din participiu determină un substantiv (costum), cu care se acordă în gen, număr și caz

c) Te rog să vorbești **deschis.** — adverb de mod provenit din participiu determină un verb (să vorbești)

3. Participiul poate deveni și substantiv, cu ajutorul articolului
- hotărît: **Rănitul** *deschise ochii.*
- nehotărît: **Un rănit** *deschise ochii.*
- adjectival: **Cel rănit** *deschise ochii.*

Participiul are două aspecte:

— aspect afirmativ: *pămînt* **lucrat**, *cuvînt* **scris**

— aspect negativ (format cu ajutorul prefixului *ne-*): *pămînt* **nelucrat**, *cuvînt* **nescris**

Ortografie:

1. Unele verbe se scriu la participiu
- *creat*, nu: creiat
- *luat*, nu: loat
- *plouat*, nu: plooat

2. Cînd între prefixul *ne-* și forma de participiu afirmativ se intercalează adverbul de mod *mai*, structura rezultată se scrie într-un cuvînt:

nemaiauzit
nemaivăzut

Funcția sintactică a participiului

Citiți propozițiile:

a) ...Să dea piept cu uraganul **ridicat** *de Semilună.*
b) M-am oprit în lunca **cea bătută** *de soare.*
c) Urmau douăsprezece tunuri **trase** *de boi.*

Cuvintele *ridicat, cea bătută* și *trase* sînt verbe la participiu determină substantivele *uraganul, lunca, tunuri*, cu care se acordă în gen, număr și caz

Ele au funcția sintactică de atribut.

EXERCIŢII

1. Găsiţi verbele la modul participiu din textele de mai jos:

a) Vîntul spulbera fulgii de zăpadă în vîrteje şi valuri repezite, sparte la răstimpuri şi împrăştiate fără căpătîi în largul maidanelor.

(Barbu Ştefănescu Delavrancea, *Sorcova*)

b) Răsfoindu-le, bătrînul învăţător se bucura ca de o zăpadă proaspăt căzută, neatinsă.

(Mircea Sîntimbreanu, *Se caută o greşeală*)

c) Recent ei au vizionat un documentar realizat de colegii lor de la cineclubul pionieresc, dedicat activităţii arheologice de la Bucureasca.

(*Cutezătorii*, joi 13 ianuarie, 1983, p. 5)

2. Arătaţi ce funcţie sintactică au verbele la modul participiu din exerciţiul 1.

3. Scrieţi participiile următoarelor verbe: *cerne, ducem, învăţ, scotea, sosiră.*

4. Construiţi:

a) trei propoziţii în care verbele la participiu să intre în structura timpurilor compuse;

b) trei propoziţii în care verbele la participiu să determine substantive.

5. Alcătuiţi propoziţii sau fraze în care să folosiţi:
— verbe la participiu;
— adjective şi adverbe provenite de la participii.

*

Modul supin

Citiţi următoarele propoziţii:

a) Şi ce ai tu **de povestit?**
b) Ce este **de făcut,** *tată?* întrebă tînărul vînător.

Cuvintele *de povestit* şi *de făcut* sînt forme ale verbelor *a povesti* şi *a face* exprimă acţiuni ce urmează să fie realizate au formă identică cu aceea a participiului (masculin, singular), precedată de prepoziţia *de*

Modul la care verbele exprimă acţiuni ce urmează să fie realizate se numeşte s u p i n.

Modul supin este alcătuit dintr-o formă verbală asemănătoare cu participiul, dar deosebită de a acestuia prin faptul că nu este variabilă

şi este precedată de prepoziţia *de* (sau de alte prepoziţii — *după, la, pentru*):

de *povestit*
după *tăiat* (lemne)
la *cules*

Acţiunea exprimată de verb la modul supin poate fi înţeleasă ca:
— *scop* al altei acţiuni: *A venit* **pentru scuturat** *covoarele.*
— *destinaţie* a unui obiect: *Am cumpărat o maşină* **de cusut.**

OBSERVAŢIE:

De la supin s-au format în limba română multe substantive: de arat > *aratul*, de citit > *cititul*, de cules > *culesul*, de semănat > *semănatul*, de socotit > *socotitul.*

Supinul are două aspecte:

— aspect a f i r m a t i v < *de conceput* / *de înţeles*
— aspect n e g a t i v (cu ajutorul prefixului ne-) < *de neconceput* / *de neînţeles*

Funcţiile sintactice ale supinului

Citiţi propoziţiile:

1. *E greu* < *culesul* / **de cules** cireşe(lor).
Ce este greu? — *de cules* — **subiect**

2. *Grîul* este < *copt* / **de secerat**
Cum este grîul? — (este) *de secerat* — **nume predicativ**

3. *A cumpărat o maşină* < *pentru tricotaj* / **de tricotat**
Ce fel de maşină? — *de tricotat* — **atribut**

4. a) *Am* < *rezolvări de probleme* / **de rezolvat** *probleme*
Ce am? — *de rezolvat* — **complement**

b) *S-a săturat* < *de drum* / **de colindat**
De ce s-a săturat? — *de colindat* — **complement**

EXERCIŢII

1. Găsiţi verbele la modul supin în textele de mai jos:

a) ... Chiar mai dinioarea l-am văzut umblînd prin tîrg cu cotul subsuoară, pentru cumpărat sumani, cum i-i negustoria, şi trebuie să fie pe-aici undeva, ori în vro dugheană la băut adălmaşul.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

b) Costea o ducea bine ... Ajuta la ţesălat, la curăţat, scotea vitele din grajd şi le mîna la fîntînă, la adăpat.

(Ion Agârbiceanu, *Omul cu viaţa scurtă*)

c) Înaintea lui stau însemnate zilele de muncă, fălcile de arătură, de praşilă, de cosit şi de secerat... pe bună dreptate, ar mai avea de luat, nu de dat.

(Alexandru Vlahuţă, *Socoteala*)

2. Arătaţi ce funcţii sintactice au verbele la modul supin din textele de la exerciţiul 1.

3. Construiţi patru propoziţii în care să folosiţi şi verbe la modul supin cu funcţiile sintactice învăţate.

*

Modurile — infinitiv, gerunziu, participiu, supin — sînt:

- moduri *nepersonale* deoarece — formele lor nu arată persoana care face acţiunea
- şi
- moduri *nepredicative* deoarece — nu îndeplinesc în propoziţie funcţia de predicat

*

MODURILE ŞI TIMPURILE VERBELOR

Modurile personale (predicative)

I. Modul indicativ

Prezent

cînt	văd	fac	citesc	hotărăsc
cînţi	vezi	faci	citeşti	hotărăşti
cîntă	vede	face	citeşte	hotărăşte
cîntăm	vedem	facem	citim	hotărîm
cîntaţi	vedeţi	faceţi	citiţi	hotărîţi
cîntă	văd	fac	citesc	hotărăsc

Imperfect

cîntam	vedeam	făceam	citeam	hotăram
cîntai	vedeai	făceai	citeai	hotărai
cînta	vedea	făcea	citea	hotăra
cîntam	vedeam	făceam	citeam	hotăram
cîntaţi	vedeaţi	făceaţi	citeaţi	hotăraţi
cîntau	vedeau	făceau	citeau	hotărau

Perfectul simplu

cîntai	văzui	făcui	citii	hotărîi
cîntaşi	văzuşi	făcuşi	citişi	hotărîşi
cîntă	văzu	făcu	citi	hotărî
cîntarăm	văzurăm	făcurăm	citirăm	hotărîrăm
cîntarăţi	văzurăţi	făcurăţi	citirăţi	hotărîrăţi
cîntară	văzură	făcură	citiră	hotărîră

Perfectul compus

am cîntat	am văzut	am făcut	am citit	am hotărît
ai cîntat	ai văzut	ai făcut	ai citit	ai hotărît
a cîntat	a văzut	a făcut	a citit	a hotărît
am cîntat	am văzut	am făcut	am citit	am hotărît
aţi cîntat	aţi văzut	aţi făcut	aţi citit	aţi hotărît
au cîntat	au văzut	au făcut	au citit	au hotărît

Mai mult ca perfect

cîntasem	văzusem	făcusem	citisem	hotărîsem
cîntaseşi	văzuseşi	făcuseşi	citiseşi	hotărîseşi
cîntase	văzuse	făcuse	citise	hotărîse
cîntaserăm	văzuserăm	făcuserăm	citiserăm	hotărîserăm
cîntaserăţi	văzuserăţi	făcuserăţi	citiserăţi	hotărîserăţi
cîntaseră	văzuseră	făcuseră	citiseră	hotărîseră

Viitor

voi cînta	voi vedea	voi face	voi citi	voi hotărî
vei cînta	vei vedea	vei face	vei citi	vei hotărî
va cînta	va vedea	va face	va citi	va hotărî
vom cînta	vom vedea	vom face	vom citi	vom hotărî
veţi cînta	veţi vedea	veţi face	veţi citi	veţi hotărî
vor cînta	vor vedea	vor face	vor citi	vor hotărî

2. Modul imperativ

Afirmativ	cîntă	vezi	fă	citeşte	hotărăşte
	cîntaţi	vedeţi	faceţi	citiţi	hotărîţi
Negativ	nu cînta	nu vedea	nu face	nu citi	nu hotărî
	nu cîntaţi	nu vedeţi	nu faceţi	nu citiţi	nu hotărîţi

3. Modul conjunctiv

Prezent

să cînt	să văd	să fac	să citesc	să hotărăsc
să cînţi	să vezi	să faci	să citeşti	să hotărăşti
să cînte	să vadă	să facă	să citească	să hotărască
să cîntăm	să vedem	să facem	să citim	să hotărîm
să cîntaţi	să vedeţi	să faceţi	să citiţi	să hotărîţi
să cînte	să vadă	să facă	să citească	să hotărască

Perfect

să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît

4. Modul condiţional-optativ

Prezent

aş cînta	aş vedea	aş face	aş citi	aş hotărî
ai cînta	ai vedea	ai face	ai citi	ai hotărî
ar cînta	ar vedea	ar face	ar citi	ar hotărî
am cînta	am vedea	am face	am citi	am hotărî
aţi cînta	aţi vedea	aţi face	aţi citi	aţi hotărî
ar cînta	ar vedea	ar face	ar citi	ar hotărî

Perfect

aş fi cîntat	aş fi văzut	aş fi făcut	aş fi citit	aş fi hotărît
ai fi cîntat	ai fi văzut	ai fi făcut	ai fi citit	ai fi hotărît
ar fi cîntat	ar fi văzut	ar fi făcut	ar fi citit	ar fi hotărît
am fi cîntat	am fi văzut	am fi făcut	am fi citit	am fi hotărît
aţi fi cîntat	aţi fi văzut	aţi fi făcut	aţi fi citit	aţi fi hotărît
ar fi cîntat	ar fi văzut	ar fi făcut	ar fi citit	ar fi hotărît

Modurile nepersonale (nepredicative)

1. Modul infinitiv

a cînta	a vedea	a face	a citi	a hotărî

2. Modul gerunziu

cîntînd	văzînd	făcînd	citind	hotărînd

3. Modul participiu

cîntat	văzut	făcut	citit	hotărît
cîntată	văzută	făcută	citită	hotărîtă
cîntaţi	văzuţi	făcuţi	citiţi	hotărîţi
cîntate	văzute	făcute	citite	hotărîte

4. Modul supin

de cîntat	de văzut	de făcut	de citit	de hotărît

*

EXERCIŢII RECAPITULATIVE

1. Analizaţi verbele din textele de mai jos, în ordinea indicată în tabelul alăturat:

verbul	modul	timpul	persoana	numărul	funcţia sintactică

a) Orice locuinţă trebuie să îmbrace, în acest anotimp, haina curăţeniei. Deschizînd larg ferestrele dimineaţa, lăsăm radiaţiile solare să pătrundă în locuinţă şi să distrugă microbii. Astfel, aerul din încăperi se primeneşte. Aerisirea se face de două ori pe zi, dimineaţa şi înainte de culcare.

(*Cutezătorii*, 13 ianuarie, 1983)

b) Într-o zi, se îngrămădise... o mulţime de trebi pe capul mamei: nişte sumani să-i scoată din stative; ... un teanc de sumane croite, nalt pănă-n grindă, aştepta cusutul; ... canură toarsă nu era pentru bătătură; ţevi de făcut la sucală... Treabă era acolo, nu încurcală.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

2. Scrieţi formele de imperfect, perfectul simplu şi mai mult ca perfect ale verbelor *a auzi*, *a coborî* şi *a afla*.

3. Construiţi propoziţii în care verbul *a fi* să fie, pe rînd, verb predicativ, verb copulativ şi verb auxiliar.

4. Puneţi verbele din paranteză la modurile şi timpurile potrivite, avînd în vedere ritmul şi rima poeziei:

Chiar acum din crîng (a veni)
Şi c-o veste bună!
Iarăşi (a fi) concert, copii;
(a merge) şi eu, şi tu (a veni),
(a merge) împreună.

(a vrea) programă, lămurit?
(a sta) puţin (a căuta)...
Cucul, un solist vestit,
De printr-alte ţări venit,
(a cînta) din flaut.

(George Coşbuc, *Concertul primăverii*)

5. Alcătuiţi o scurtă compunere despre un spectacol văzut de curînd (serbare, emisiune TV, manifestare cultural-artistică etc.), folosind verbe la diferite moduri şi timpuri.

*

COMPUNERE

COMPUNERE LIBERĂ

În timpul liber, în vacanţe, urmăriţi cu interes cîteva programe prezentate la televizor. Emisiuni ca „*1001 de seri*“, „*Desene animate*“, „*Călătorii spre viitor*“ (Emisiune concurs), „*Noi în anul 2000*“, „*Cîntarea României*“, „*Lumea copiilor*“ sînt pe placul tuturor şi sînt realizate chiar cu participarea unor şoimi şi pionieri fruntaşi.

În funcţie de preferinţe, alcătuiţi o compunere cu titlul „*O emisiune îndrăgită*“, în care să-i informaţi pe colegii voştri despre conţinutul acesteia.

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

fragment

de *Ion Creangă* (1839—1889)

Şi satul Broştenii fiind împrăştiat, mai ca toate satele de la munte, nu se ruşina lupul şi ursul a se arăta ziua-meaza-mare prin el; o casă ici sub tihăraia[1] asta, alta dincolo de Bistriţă, sub altă tihăraie, mă rog, unde i-a venit omului îndămînă să şi-o facă. Şi Irinuca avea o cocioabă[2] veche de bîrne, cu fereştile cît palma, acoperită cu scînduri,

[1] *tihăraie* (pop.) = povîrniş pe coasta unui munte; ripă abruptă; loc ripos, sălbatic, acoperit cu vegetaţie deasă

[2] *cocioabă* = casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată

îngrădită cu răzlogi[1] de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stîng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă; avea bărbat și o fată balcîză[2] și lălîie[3], de-ți era frică să înnoptezi cu dînsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și pînă sîmbătă seara n-o mai vedeai; se ducea cu tată-său în munte, la făcut ferestrea[4], și lucra toată săptămîna ca un bărbat pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întîmpla de veneau sîmbătă noaptea cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciți[5], și aceasta le era cîștig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase, ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, cînd e omul sănătos. Însă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de ale noastre.

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge cu zece rînduri de lacrimi și a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne sluțească[6]. Dar ț-ai găsit! profesorul a stat lîngă noi, pînă ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rînd cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat, după puterea noastră...

Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur[7] de rîie căprească de la caprele Irinucăi! Ei, ei! ce-i de făcut? Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n-avea cine-l înștiința, merindele erau pe sfîrșite, rău de noi!

Nu știu cum se întîmplă, că... unde nu dă o căldură ca aceea, și se topește omătul, și curg pîrăiele, și se umflă Bistrița din mal în mal, de cît pe ce să ieie casa Irinucăi. Și noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie[8] tulbure, ședeam afară la soare cu pelea goală, pînă se usca cenușa pe noi, și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem ca să ne treacă de rîie. Vă puteți închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi... Și nici tu junghi, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi, dar nici de rîie n-am scăpat. Vorba ceea: „Se ține ca rîia de om".

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat și avînd obicei a șede uitată, ca fata vătămanului[9], noi n-avem ce lucra! Ne suim pe munte, la deal de

[1] *răzlog* = despicătură lungă din trunchiul unui copac, întrebuințată la facerea gardurilor
[2] *balcîz* = urît, slut, pocit
[3] *lălîu* = bleg, moale, cu mișcări greoaie, leneșe, lipsit de grație
[4] *ferestrea* = cherestea, material lemnos, rezultat din tăierea bușteni lor cu ferăstrăul mecanic
[5] *stîlcit* = zdrobit, strivit, schilodit
[6] *a sluți* = a poci, a urîți
[7] (plin) *ciucur* (de...) = (încărcat) pînă la refuz (de...)
[8] *leșie* = apă fiartă cu cenușă de lemn
[9] *vătăman* = conducătorul unui sat (în trecut), primar

casa ei, cîte c-o bucată de răzlog în mînă, și cum curgeau pîrăiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urnim[1] o stîncă din locul ei, care era numai înțînată[2], și unde nu pornește stînca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om; și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pe la capre, și se duce drept în Bistrița, de clocotea apa!... Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărîmate la pămînt, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă[3]. Uitasem acum și rîie și tot de spaimă.

— Strînge răpede ce mai ai, pînă cînd nu vine baba, și hai să fugim cu pluta[4] ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla.

Înșfăcăm noi te mieri ce[5] mai aveam, ne ducem degrabă la plută, și plutașii, de cuvînt, și pornesc. Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a fi zis, nu știu; dar știu atîta, că eram cu gheața-n spate, de frică, păn-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul[6].

*

Și cîte nu ne venea în cap, și cîte nu făceam cu vîrf și îndesat, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întîmplă.

Ion Creangă

Cartea lui a fost pentru mine mîngîiere în multe ceasuri amare.

Mihail Sadoveanu

*

ÎNDRUMĂRI

Fragmentul face parte din opera „*Amintiri din copilărie*", în care marele scriitor humulestean Ion Creangă ne-a oferit povestea celei mai fericite vîrste. Autorul prezintă o întîmplare plină de haz din perioada școlii urmate la Broșteni, în tovărășia unchiului său, Dumitru.

Imaginea satului de munte, viața grea a oamenilor săraci (aspectul casei Irinucăi, îndeletnicirile locuitorilor) și referirile la învățătură reliefează trăsăturile unei lumi adevărate pe care povestitorul a cunoscut-o îndeaproape. Reținînd momentele de odinioară, Creangă amintește cîteva peripeții: întreruperea școlii din pricina îmbolnăvirii de rîie, încer-

[1] *a urni* = a mișca, a deplasa
[2] *înțînat* = care abia se ține; gata să cadă, să se dărîme
[3] *șagă* = glumă (*a fi lucru de șagă* = a fi lucru neînsemnat, fără importanță)
[4] *plută* = ambarcațiune ușoară construită din trunchiuri de copac, folosită la transportul lemnelor pe ape curgătoare
[5] *te mieri ce* = un lucru neînsemnat, mărunt, o nimica toată
[6] *mas* = loc de popas peste noapte, găzduire

carea de a se vindeca printr-un tratament băbesc, „isprava“ care distruge gospodăria muntencei şi fuga la Borca.

Întîmplările sînt înfăţişate cu umor şi duioşie, în graiul plin de farmec al moldovenilor, iar legătura cu cititorii-ascultători este realizată prin folosirea verbelor la persoana I. Amănuntele, ritmul naraţiunii, repetiţiile specifice vorbirii populare (interjecţii, interogaţii) fac din acest fragment un episod captivant al „*Amintirilor*“, care ne dovedeşte, ca de altfel întreaga operă, talentul de povestitor al lui Creangă.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Care sînt ideile principale ale acestui fragment?
2. Cum trăia familia Irinucăi?
3. Prin ce peripeţii trec cei doi şcolari? Povestiţi, pe scurt, dar expresiv, una dintre acestea.
4. Urmărind întîmplările relatate în text, precizaţi care dintre ele vi se pare povestită mai cu haz. De ce?
5. Citiţi cu atenţie rîndurile de mai jos şi arătaţi care este atitudinea scriitorului:

a) *Noroc numai* că de luni dimineaţă şi pînă sîmbătă seara n-o mai vedeai.

b) Ba la mulţi se întîmpla de veneau sîmbătă noaptea cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciţi, şi *aceasta le era cîştig pe deasupra.*

6. Explicaţi înţelesul următoarelor expresii:

ziua-meaza mare
abia îşi puteau scoate mămăliga
a plînge cu zece rînduri de lacrimi
se ţine ca rîia de om
a fi cu gheaţa-n spate, de frică

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Formaţi diminutivele următoarelor cuvinte: *urs*, *brad*, *frate*, *scîndură*, *capră*, *mînă*, *sat*, *pîrîu* şi *gard*.
2. Căutaţi în fragmentul studiat cîteva regionalisme şi cuvinte populare. Pe care dintre acestea le-aţi întîlnit şi în alte texte literare?
3. Copiaţi textul de mai jos şi subliniaţi cuvintele care exprimă ideea de viteză:

— Strînge răpede ce mai ai, pînă cînd nu vine baba, şi hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla.

Înşfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută, şi plutaşii, de cuvînt, şi pornesc.

4. Alegeţi şase verbe din fragmentul „Amintiri din copilărie“ şi alcătuiţi cu ele perechi de antonime.

5. În povestirile lui Ion Creangă, ca şi în limba vorbită, întîlnim adesea grupuri de cuvinte de felul celor notate mai jos, ale căror sensuri sînt următoarele:

ţi-ai găsit! = aş! de unde! nici gînd!
ca acela, ca aceea = mare, puternic
nici tu..., nici tu... = nimic din ceea ce ar trebui sau tè-ai fi aşteptat să fie
vorba ceea = expresie folosită în povestire pentru a introduce cuvintele spuse de cineva, o zicală, un proverb

Reţineţi: După consoanele *d*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*, *ţ*, *z* se scrie şi se pronunţă totdeauna diftongul *ea*, nu *ia: deal*, *leac*, *nea*, *rea*, *seară*, *teacă*, *ţeavă*, *zeamă*.

TEME

1. Descrieţi satul Broşteni.
2. Povestiţi, în scris, întîmplările care v-au reţinut atenţia în timpul lecturii operei „Amintiri din copilărie“.

*

GRAMATICĂ

PĂRŢILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care determină

un
- verb: Ne d u c e m **degrabă** la plută.
- adjectiv: Este un copil **destul** de c u m i n t e.
- adverb: Porneşte săltînd **tot** m a i s u s.

OBSERVAŢIE:

Uneori determină
- o interjecţie: H a i **afară!**
- un substantiv: P l e c a r e a **acolo** ne-a bucurat.

În jurul unui verb pot fi grupate:

a) două adverbe: **Imediat** v i n e **aici.**

b) mai multe adverbe: **Acum** î n v a ţ ă **mai bine acasă.**

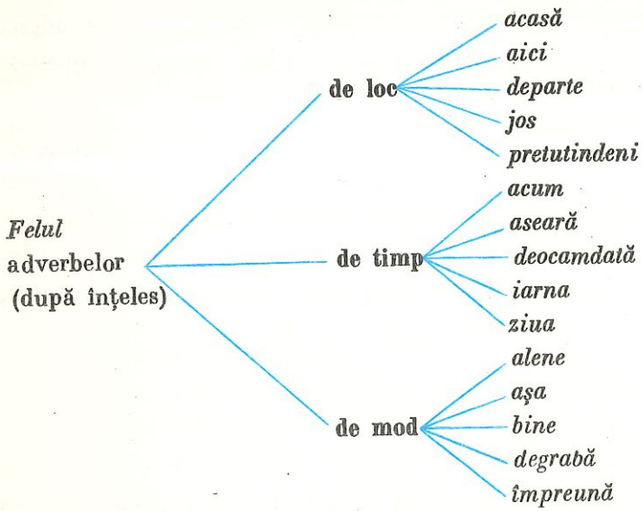

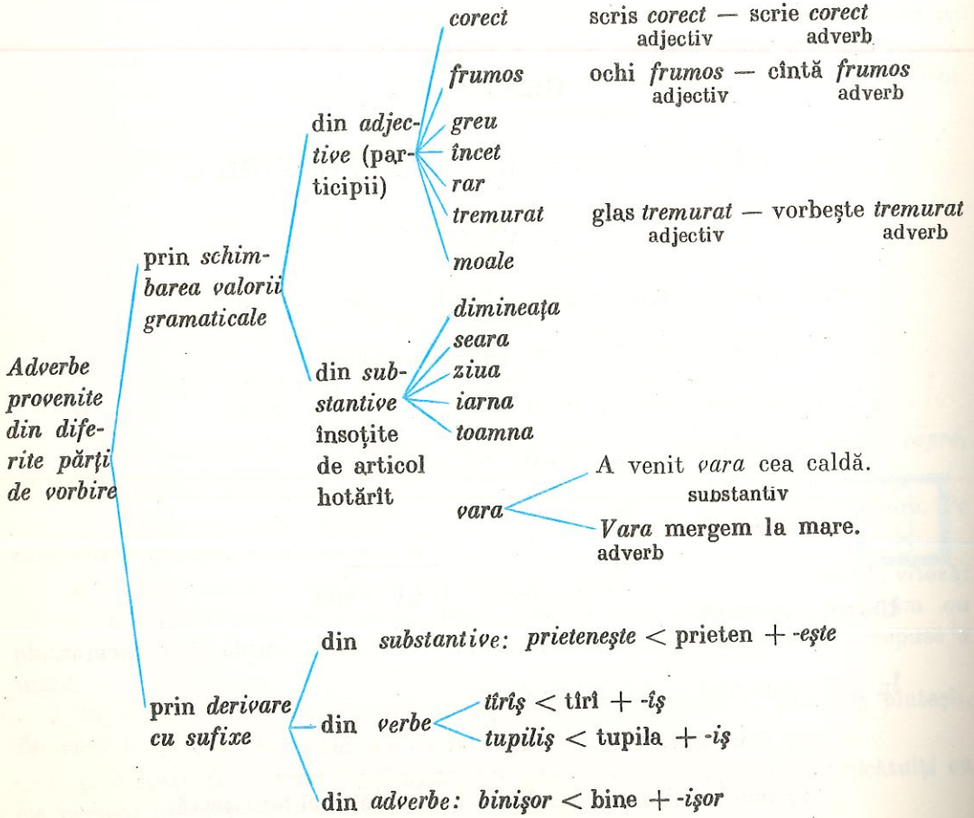

scris *corect* — scrie *corect*
adjectiv adverb

ochi *frumos* — cîntă *frumos*
adjectiv adverb

glas *tremurat* — vorbește *tremurat*
adjectiv adverb

A venit *vara* cea caldă.
substantiv

Vara **mergem la mare.**
adverb

adverbe	deosebiri	adjective
1. Adverbele exprimă caracteristici ale acțiunii verbelor.		Adjectivele exprimă însușiri ale obiectelor denumite de substantive.
2. Adverbele determină verbe (mai rar adjective, substantive, interjecții și alte adverbe).		Adjectivele determină substantive (mai rar pronume și numerale).
3. Adverbele nu-și schimbă forma în vorbire (sînt părți de vorbire neflexibile).		Adjectivele își schimbă forma în vorbire (sînt părți de vorbire flexibile).

Funcția sintactică { *complement circumstanțial*

Ședeam **afară.** (de loc)

Veneau **sîmbătă noaptea.** (de timp)

Așa *ne învățase bunicul.* (de mod)

Ortografie:

1. Adverbul *odată* (cu sensul „cîndva“, „odinioară“, „demult“, „în viitor“, „simultan“, „deodată“) se scrie într-un cuvînt, spre deosebire de *o dată* (substantiv cu articol nehotărît).

Trăia **odată** *un viteaz fără pereche.*
adverb

5 februarie este **o dată** *importantă în viața mea.*
substantiv

2. Adverbul *numai* (cu sensul „doar“) se scrie într-un cuvînt, spre deosebire de adverbele *nu* și *mai* așezate înaintea unui verb la un mod personal, cu aspect negativ:

Numai *tu mă poți ajuta.*
Nu mai *vreau miere.*

3. Adverbele formate cu sufixele *-iș*, *-îș* se scriu fără *-i* la sfîrșit: *fățiș*, *pieptiș*, *tîrîș*.

Nu confundați: *iarăși* și *totuși* sînt formate cu adverbul *și*, de aceea se scriu cu *-i* la sfîrșit.

EXERCIȚII

1. Scoateți cîte patru adverbe de loc, de timp și de mod din fragmentul „*Amintiri din copilărie*“; arătați ce parte de vorbire determină fiecare și ce exprimă.

2. Precizați ce funcții sintactice au aceste adverbe.

3. Indicaţi care dintre cuvintele subliniate în propoziţiile de mai jos sînt adverbe:

Lunea este zi de repetiţie la cor.
Lunea reîncepem activitatea.
Ne-am aşezat sub un copac *falnic*.
...iar în urma ei se-ntinde *falnic* armia română.
Dormea pînă şi *ziua*.
Ziua aceea mi s-a părut prea scurtă.

4. Construiţi cîte două propoziţii în care cuvintele *repede* şi *amar* să fie folosite ca adverbe şi ca adjective.

5. Daţi cîte trei exemple de adverbe derivate cu ajutorul sufixelor.

6. Căutaţi în textele literare studiate adverbe grupate în jurul aceluiaşi verb.

*

GRADELE DE COMPARAŢIE ALE ADVERBELOR

1. Aduceţi-l: aproape; *mai aproape* — comparativ de superioritate; *la fel de aproape* — comparativ de egalitate; *mai puţin aproape* — comparativ de inferioritate

2. Cîntă: tare; *cel mai tare* dintre toţi — superlativ relativ

3. S-a întors: tîrziu; *foarte tîrziu* — superlativ absolut

Au grade de comparaţie, întocmai ca adjectivele:

a) cele mai multe adverbe de mod (identice ca formă cu adjectivele de la care provin): *adînc*, *repede* etc.

b) unele adverbe de loc şi de timp: *aproape*, *departe*, *devreme*, *tîrziu* etc.

Adverbele *mai*, *puţin* şi *foarte* ajută la formarea comparativului şi a superlativului şi intră în alcătuirea acestora.

EXERCIŢII

1. Căutaţi în fragmentul studiat adverbe care pot avea grade de comparaţie.

2. Treceţi două dintre acestea, la alegere, la toate gradele de comparaţie, în propoziţii.

3. Alcătuiţi o scurtă descriere a unui peisaj, în care să folosiţi adverbe la gradele:

— comparativ de egalitate
— comparativ de superioritate
— superlativ relativ
— superlativ absolut

*

ADVERBE SIMPLE ŞI ADVERBE COMPUSE

În textul studiat aţi întîlnit mai multe adverbe, dintre care vom analiza două:

— *aşa* — este alcătuit dintr-un singur cuvînt; el este adverb simplu

— *degrabă* — este format din: prepoziţia *de* + substantivul *grabă*. El este adverb compus.

Felul adverbelor (după forma lor): simple: *abia*, *mîine*; compuse: *îndelung*, *nicicînd*

1. Adverbe compuse în care elementele s-au sudat perfect:

elemente constitutive:
- prepoziţie + adverb: *deasupra*, *îndeaproape*, (mai) *prejos*
- adjectiv + substantiv: *astăzi*, *bunăoară*, *rareori*
- prepoziţie + substantiv: *acasă*, *departe*, *devreme*
- adverb + un element invariabil: **fie** — *fiecum*; **oare** — *oarecum*; **ori** — *oricînd*; **va** — *undeva*; **vre** — *vreodată*
- adverb + *şi*: *iarăşi*, *totuşi*
- adverb + adverb: *nicicum*, *niciodată*, *niciunde*

Ortografie: Aceste adverbe se scriu într-un cuvînt.

2. Adverbe compuse în care elementele s-au alăturat, fără însă a se contopi:

elemente constitutive: prepoziţie < întru / dintru > + adverb < *într-adins* / *dintr-adins*

Ortografie: Aceste adverbe se scriu cu cratimă (liniuţă de unire).

Unele adverbe compuse au *înţeles nehotărît*. Ele indică anumite împrejurări, fără a da indicaţii sigure: *cîndva*, *cîteodată*, *niciodată*, *odată*, *oricît*, *vreodată* etc.

Ortografie: Aceste adverbe se scriu într-un singur cuvînt, ca şi pronumele nehotărîte compuse.

În frază, unele adverbe leagă propoziţiile secundare de alte propoziţii:

Am găsit locul[1]/ *unde* opriseră atunci[2]/.
M-am trezit[1]/ *cînd* răsărea soarele[2]/.
Nu ştia[1]/ *cum* să facă problema[2]/.

În propoziţiile pe care le introduc, adverbele *unde*, *cînd* şi *cum* sînt părţi de propoziţie:

unde = complement circumstanţial de loc
cînd = complement circumstanţial de timp
cum = complement circumstanţial de mod

Funcţia de atribut a adverbului

Citiţi următoarele propoziţii:

1. *Cînta* **încet.**
Cum cînta? — *încet* — **complement**

2. *Mersul* **încet** *este mai indicat.*
Ce fel de mers? — *încet* — determină un substantiv şi are funcţie de **atribut**

Adverbul cu funcţie de atribut poate fi:
— neînsoţit de prepoziţie: *munca* **împreună**
— precedat de prepoziţie: *iernile* **de odinioară**
mesteacănul **de-afară**

OBSERVAŢII:

1. Este greşită exprimarea „**Mai** *te-a întrebat ceva?*“, în care adverbul apare aşezat înaintea formei verbale compuse şi a pronumelui personal.
Formularea corectă este: *Te-a* **mai** *întrebat ceva?*

2. Unele adverbe se folosesc greşit cu forme acordate, ca adjectivele:
Fiind prea **uşori** *îmbrăcaţi, au răcit.*
Casele aveau ferestre **largi** *deschise.*
corect < **uşor** îmbrăcaţi, **larg** deschise
Uşor şi *larg* determină participii.

EXERCIŢII

1. Identificaţi adverbele din fragmentele de mai jos şi arătaţi ce parte de vorbire determină fiecare:

a) Cînd au ajuns acasă, urechile le pocneau dureros şi nu mai puteau descleşta fălcile. Încolo nu mai simţeau nimic... Mieii behăiau subţirel.
(Mircea Sîntimbreanu, *O temă grea*)

b) El pe sus că se uita,
Trei vulturi, vere, vedea.
El din gură că striga:
— Vulturilor
surilor,
Voi mai sus să vă suiţi
Şi mai jos să vă lăsaţi
La cea mică puntioară
C-acolo-i apă amară.
(Balade populare româneşti, *Trei fraţi şi nouă zmei*)

2. *a)* Precizaţi care dintre adverbele de la exerciţiul 1 pot avea grade de comparaţie.

b) Construiţi propoziţii în care să folosiţi unul dintre aceste adverbe la toate gradele de comparaţie.

3. Arătaţi ce sînt şi ce funcţie au cuvintele subliniate în exemplele:
a) Ziua ninge, *noaptea* ninge, *dimineaţa* ninge iară.
b) Este *o noapte* minunată, cu puzderie de stele şi tril de privighetori.
c) Pătruns de focul lui *cel blînd*,
Un strop s-aprinse, tremurînd.
(Panait Cerna, *Ideal*)
d) Îi privea *blînd*.
e) Pun mîna streaşină la ochiul tău
Şi-l privesc *atent*.
(Marin Sorescu, *Cerul*)
f) Un elev *atent* a sesizat greşeala.

4. Găsiţi adverbele din următorul text şi arătaţi din ce elemente sînt formate:

Alaltăieri am fost la prietenii mei. Deseori ne-am întîlnit şi am stat de vorbă îndelung. Aseară au venit ei pe la mine. Oricînd sînt bine primiţi. Astăzi mergem împreună la film.

5. Analizaţi atributele exprimate prin adverbe din fragmentele de mai jos:
a) Întîi se ţinu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi... se rostogoli pe-o parte.
(Emil Gîrleanu, *Calul*)
b) Putură să contemple în abisul de dedesubt un adevărat ocean de lumină.
(Geo Bogza, *Porţile măreţiei*)

6. Completaţi locurile libere cu adverbele *numai* şi *odată* sau cu termenii *nu mai* şi *o dată*:
Mi-a citit... cîteva pagini şi încerc să vă povestesc... prima parte. Se spune că... zmeii au ajuns în ţara zînelor, dar n-au găsit decît paznici pitici. Aceştia... aveau timp să anunţe primejdia, aşa că au pus... mîna pe armele lor de răchită;... furtuna, prietena lor, le putea veni în ajutor! Dar începea la... poruncită de crăiasă.

7. Construiţi propoziţii în care să se afle trei adverbe derivate cu sufixe şi patru adverbe compuse.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. LA MEDELENI

fragmente

de *Ionel Teodoreanu* (1897—1954)

— Tu dormi, Monica?
— Nu.
— Nici eu...
Se așează pe scaun, peste rochița Monicăi, meditînd...
— Ascultă, Monica, am să-ți spun un secret.
— Spune.
— Ei, nu așa! dădu din cap Olguța, așezîndu-se pe patul Monicăi. Mai întîi să te juri că nu spui.
— Eu *nu spun!* se revoltă Monica.
— Nu te supăra! Te cred. *Dar* trebuie să juri.
— . . .
— Te juri?
— Nu mă jur; eu *nu spun*, se încăpățînă Monica.
— Nu te juri?!
— Nu.
— Bine!
Olguța se ridică de pe pat. Începu să se plimbe prin odaie, ocolind-o pe Monica... Într-un tîrziu, se așeză pe marginea patului.
— Te-ai supărat, Monica? o dezmierdă Olguța.
— Nu! se îmblînzi Monica... Da de ce nu mă crezi?
— Atunci te rog, jură-te!... Te rog, Monica: fă-mi mie plăcere! Haide, Monica!
— Bine... mă jur.
— Ei, vezi? Bravo!... Pe ce te juri?
— . . .
Făcînd ocolul odăii, ochii Olguței se opriră o clipă deasupra măsuței de noapte. Monica zări privirea Olguței.
— Pe portretul bunicei? întrebă ea cu ochii mari.
— Nu! Asta nu! se apără Olguța... Atunci jură-te pe păpușa ta.
— Mă jur pe păpușa mea Monica... începu ea repede.

— Că n-am să spun la nimeni... formulă Olguța mai departe, bătînd tactul[1] cu degetul arătător.
— ... că n-am să spun la nimeni... repetă Monica, dînd din cap.
— ... ceea ce are să-mi spuie Olguța.
— ... ceea ce are să-mi spuie Olguța.
— Stai! se încruntă Olguța. Mai spune după mine!... Și dac-oi spune...
— ... și dac-oi spune... repetă Monica în silă, ridicînd din umeri.
— ... să-mi moară păpușa.
— ... să-mi moară păpușa. Ai isprăvit?
— Stai, așa nu-i bine... Spune încă o dată!... Și dac-oi spune... spui?
— ... și dac-oi spune, oftă Monica.
— ... îi dau voie Olguței...
— ... îi dau voie Olguței...
— ... să spargă capul păpușei mele Monica.
— ... să spargă capul păpușei mele Monica, repetă Monica, indignată...
— Ei, acum să-ți spun secretul!
Tăcu zîmbind.
— Spui, Olguța?
— Spun! Așteaptă... Hai să-ți spun. Ridică-te și vino cu mine.
O duse de mînă pînă la gura sobei.
— Da n-ai să spui?... cercă Olguța să smulgă suprema[2] făgăduială.
— Vai! Olguța!
— Deschide și uită-te, îi dădu voie Olguța, c-un gest larg.
— Ăsta era secretul?!
În umbra răcoroasă a sobei, ședeau două gavanoase[3] de dulceață, cu capete de hîrtie albă.
— Ce? Poate nu-ți place!... Să nu cumva să spui, Monica! gesticulă[4] Olguța c-un deget spadasin[5].

. . . . . .

Olguța lăsă lingura în gavanos, gavanosul îl vîrî în sobă. Monica se vîrî în pat. Hotărîtă, Olguța porni spre ușa dintre odaia lor și a lui Dănuț, de unde răsunau bocăniturile.
— Cine-i acolo?
— Eu.

---

[1] *tact* = măsură, cadență
[2] *suprem* = absolut; ultim
[3] *gavanos* (reg.) = borcan (pentru dulceață)
[4] *a gesticula* = a face multe gesturi (cu mîinile) în timpul vorbirii
[5] *spadasin* = aici, amenințător

— Cine, eu?
— Eu, fratele tău.
— Nu cred!
— Dacă-ţi spun!
— Şi ce vrei?
— Să-ţi spun ceva.
— Spune.
— Deschide uşa.
— Pentru ce?
— Ca să-ţi spun.
— Şi ce-mi dai dacă deschid?
— Spune tu, ce vrei?
Olguţa se-ncruntă. Nu mai înţelegea nimic.
— Olguţa, nu deschide! o îndemnă tainic Monica.
— De ce să nu deschid?
— Deschide, Olguţa, răsună tare şi grăbită vocea lui Dănuţ.
— Să-mi dai puşca ta.
— Ţi-o dau!
— Jură-te.
— Spun pe onoarea mea.
— Spune: jur.
— Deschide, Olguţa. Jur pe onoarea mea.
Olguţa răsuci cheia, apăsă clanţa şi brusc deschizînd, răsări în prag.
— Unde-i puşca?
— Ia-o.
Olguţa desprinse puşcă, nelăsîndu-l pe Dănuţ să încalce hotarul.
— Buftea![1] îl încercă ea, înarmată cu puşca.
— Poţi să-mi spui! Nu mă supăr.
— Atunci nu-ţi mai spun.
— Cum vrei tu.
— Da tu ce vrei?
— Olguţa... vreau să mă împac.
— Vrei să te-mpaci?
— Da.
— Spui drept?
— Spun drept.
— Atunci intră.
Dănuţ respiră.
— Monica, şi cu tine vreau să mă împac.
— Ce bine-mi pare, Dănuţ. Hai să ne sărutăm.

[1] *buftea* (fam. şi glumeţ) = copil gras

Se sărutară entuziasmaţi: Dănuţ în vînt, din grabă, Monica-l sărută pe nas, din greşeală.
— Ce facem? se-ntrebă Olguţa.
— Dă-i şi lui, Olguţa, cercă s-o înduplece Monica.
— Tu zici să-i dau?
— Da, Olguţa, de ce să nu-i dai?
— Ce vreţi să-mi daţi? se nelinişti Dănuţ.
— Da juri? interveni Olguţa.
— Da n-am jurat?
— Pentru puşcă!
— Bine, jur!
— Zi după mine: Mă jur...
— Copii, voi nu dormiţi? întrebă din capătul antretului[1] doamna Deleanu, pentru a doua oară.
— Monica, spune tu că dormim; pe tine te crede.
— ... Încă nu, *tante* Alice.
— Noapte bună, Monica. Să ştii că te-aud, Olguţa!

[1] *antret (antreu)* = prima încăpere (de dimensiuni mici) a unei locuinţe în care se intră venind de afară; hol, vestibul

— Mă jur... Hai, Olguța! începu Dănuț în șoaptă.
— Așteaptă să găsesc!... să am crampe[1].
— ... să am crampe...
— Olguța, asta nu-i jurămînt, asta-i blestem! se înfricoșă Monica.
— Da? Foarte bine. Zi după mine... Ce-am spus?
— Să am crampe... se strîmbă binevoitor Dănuț.
— ... și să stau în pat toată vacanța...
— ... și să stau în pat toată vacanța...
— ... și să mă puie doctorul la dietă[2]...
— ... și să mă puie doctorul la dietă...se îngrijoră Dănuț.
— ... fără de dulciuri...
— ... fără de dulciuri... oftă el amar.
— ... dacă oi spune cuiva...
— ... dacă oi spune cuiva...
— ... ce-are să-mi arate...
— ... ce-are să-mi arate...
— ... Olguța...
— ... Olguța...
— Amin!
— Bagă de seamă!... Și-acum, poftim pușca înapoi.
— De ce, Olguța?
— E pușcă de copil! Mie nu-mi trebuie!
— N-o primesc. Am dat-o.
— Atunci o țin pentru Monica... Ai s-o pui în patul păpușelor. Auzi, Monica?

... Albi pelerini[3] ai căilor de lună pe covoare, trei copii desculți, în lungi cămeși de noapte — unul cu cozi blonde, doi cu plete brune — poposiră în jurul unui gavanos cu dulceață.

Și toți trei mîncau din aceeași lingură, subt privirea aceleiași bunice, din dulceața aceluiași uriaș — jos, pe covor.

*

1. Care sînt personajele întîlnite în aceste fragmente?
2. Citiți pe roluri dialogul dintre cei doi frați.
Ce caracteristici ale dialogului observați în acest fragment?
3. Scriitorul Ionel Teodoreanu surprinde un moment din jocul continuu al copilăriei. De ce întîmplare din „Amintirile" lui Ion Creangă vă amintește descoperirea gavanoaselor cu dulceață?
4. Treceți în vorbire indirectă un fragment la alegere.
Arătați care dintre cele două moduri de expunere dă, în acest caz, impresia de fapt petrecut în fața noastră.

*

[1] *crampă* (pl. *crampe*) = aici, durere acută în stomac
[2] *dietă* = regim alimentar
[3] *pelerin* = călător

II. AVENTURILE LUI HUCKLEBERRY FINN

fragment

de *Mark Twain* (1835 — 1910)

Am lăsat vorba și-am căzut pe gînduri. După cîtăva vreme, Tom rupse tăcerea:

— Mă Huck, ce tîmpiți am fost că nu ne-am gîndit la asta mai înainte! Pun prinsoare că știu unde-i Jim!

— Nu cred! Unde-i?

— În coliba aia de lîngă jgheab. Ia ascultă, cînd eram la masă, n-ai băgat de seamă că un negru ducea acolo mîncare?

— Ba da.

— Pentru cine crezi că era mîncarea?

— O fi fost pentru vreun cîine.

— Așa credeam și eu, dar nu era pentru un cîine.

— De unde știi?

— Fiindcă era și o felie de pepene.

— Da, da, am băgat și eu de seamă. Cum de nu m-am gîndit că un cîine nu mănîncă pepeni? Asta dovedește că poți să te uiți și să nu vezi nimic.

— Cînd a intrat acolo, negrul a deschis lacătul și, după ce a ieșit, l-a închis la loc. Cam pe la sfîrșitul mesei, i-a adus unchiului o cheie, pun rămășag[1] că era aceeași cheie. Pepene, va să zică om, lacăt, va să zică prizonier. Nu-mi vine să cred c-ar putea fi doi prizonieri pe-o plantație așa de mică, unde oamenii sînt atît de cumsecade și de buni la suflet. Sînt sigur că Jim e prizonierul și-mi pare bine c-am descoperit treaba asta ca niște detectivi[2]. Nu dau doi bani pe alte metode. Și-acum, fă bine și gîndește-te la un plan pentru răpirea lui Jim. Am să mă gîndesc și eu și-apoi o să-l alegem pe ăl mai bun.

Ce cap avea băiatul ăsta! Păi, de-aș avea eu capul lui Tom Sawyer, nu l-aș da nici pentru rangul de duce, de secund de vapor, de clovn[3] într-un circ sau mai știu eu ce. M-am apucat să ticluiesc un plan, mai mult ca să mă aflu în treabă. Știam prea bine al cui o să fie ăl mai bun.

— Gata? mă întrebă Tom peste cîteva minute.

— Da.

— Ia să vedem!

[1] *rămășag* = prinsoare
[2] *detectiv* = agent secret
[3] *clovn* = artist comic de circ, măscărici, saltimbanc

— Uite ce m-am gîndit eu. O să ne fie ușor să aflăm dacă Jim e acolo. După-aceea, mîine seară, mă duc cu barca și aduc pluta de la insuliță încoace. În cea dintîi noapte întunecoasă șterpelesc cheia din buzunarul bătrînului, după ce s-o culca, și-l duc pe Jim cu pluta la vale. Ziua o să stăm ascunși, iar noaptea o să plutim, cum făceam și-nainte. Ce zici, merge?

— Nici vorbă că merge, dar e simplu ca bună ziua. E prea ușor. La ce-ți folosește planu dacă n-ai nici o primejdie în cale? Apă de ploaie! N-ar stîrni vîlvă nici cît o spargere la o fabrică de săpun.

Am tăcut chitic, fiindcă m-așteptam la vorbele astea. Știam prea bine că o dată ce-și pune el în gînd ceva, nu-i chip să-l contrazici.

Mi-a vorbit apoi despre planul lui și mi-am dat numaidecît seama că era de cincisprezece ori mai bun ca al meu în ce privește stilul[1], și nu numai că-i asigura lui Jim libertatea, în aceeași măsură ca și planul meu, dar putea să ne coste și viața pe toți trei. Am fost încîntat și i-am zis c-ar fi bine să-ncepem. N-are rost să vă arăt despre ce era vorba, fiindcă tot n-avea să rămînă așa pîn' la urmă. Știam eu că Tom o să-l schimbe pe ici pe colo, adăugînd la tot pasul cîte-un clenci[2] nou. Și chiar așa a fost.

Un lucru era sigur: Tom Sawyer nu glumea deloc și avea într-adevăr de gînd să mă ajute să-l răpesc pe negru din robie. Nu pricepeam în ruptul capului treaba asta. Îmi ziceam: „Uite un băiat bine crescut, de familie bună, care are-un caracter de pierdut, nu ca mine! E deștept, nu bătut în cap[3], învățat, nu ageamiu[4], bun la suflet, nu josnic. Și cu toate astea, lasă la o parte orice mîndrie și cinste și se apucă de o treabă ca asta, care-o să-l facă de rîsul lumii și pe el și pe-ai lui". Nu puteam pricepe nici să mă tai. Era prea din cale-afară și, ca prieten adevărat, s-ar fi cuvenit să i-o spun și să-l îndemn să se lase păgubaș cît mai e timp. Mă pregăteam chiar să-i spun, dar el îmi tăie vorba:

— Ce, îți închipui că nu știu ce fac? M-ai auzit tu vorbind vreodată aiurea?

— Nu.

— N-am spus c-am să te-ajut să-l răpești pe negru?

— Ba da.

— Și-atunci?

Altceva n-a mai spus, și nici eu. N-avea nici un rost să-i mai spun ceva. Cînd zicea el c-o să facă o treabă, se ținea totdeauna de cuvînt. Dar tot nu pricepeam ce-i venise să se vîre într-o treabă ca asta — așa că l-am lăsat în pace, fără să-mi mai bat capul. Dacă ținea neapărat la chestia asta, n-aveam cum să-l opresc. La urma urmelor, treaba lui.

---

[1] *stil* = fel, metodă, mod, modalitate, manieră
[2] *clenci* (pop.) = aici, element de surpriză, dedesubt
[3] *bătut în cap* = prost, greu de cap
[4] *ageamiu* (fam.) = începător, necunoscător

Cînd ne-am întors, toată casa amuțise, învăluită în beznă. Ne-am furișat pînă la coliba de lîngă jgheab[1], ca s-o cercetăm. Am luat-o prin ogradă, ca să vedem cum au să se poarte dulăii. Ne cunoșteau, așa că n-au lătrat mai mult decît latră de obicei cîinii de la țară, cînd se-apropie cineva de ei, noaptea. Ajungînd lîngă colibă, am cercetat-o și din față și de pe lături. În partea pe care n-o cunoșteam — cea dinspre miazănoapte — am văzut o ferestruică pătrată, foarte înaltă, cu o stinghie groasă bătută de-a curmezișș.

— Asta-i ce ne trebuie — am zis eu. Gaura asta-i destul de mare ca să treacă Jim prin ea, dacă scoatem stinghia.

— E simplu ca bună ziua și e ușor ca trasul la fit[2]. Sper să găsim un mijloc ceva mai complicat, Huck Finn.

— Ce-ar fi atunci să tăiem stinghia cu ferăstrăul, așa cum am făcut eu, înainte de-a fi omorît?

— Așa mai vii de-acasă — zise el. E plin de farmec, de mister și de primejdii. Dar pun rămășag că putem găsi un mijloc de două ori mai complicat. Nu-i nici o grabă. Ia să mai vedem.

Între colibă și gard era un șopron[3] de scînduri în prelungirea acoperișului; șopronul ăsta era la fel de lung ca și coliba, dar ceva mai îngust — să tot fi avut vreo doi metri. Spre miazăzi avea o ușă încuiată c-un lacăt. Tom merse pînă la cazanul de săpun și, după ce se uită cu băgare de seamă în jur, se întoarse cu drugul de fier cu care oamenii ridicau capacul cazanului. Cu ajutorul drugului el smulse unul din belciuge și lanțul căzu. Am deschis ușa și-am intrat înăuntru, închizînd-o la loc. Am scăpărat apoi un chibrit și-am văzut că șopronul era doar lipit de colibă, fără să comunice cu ea. Nu era podit și înăuntru nu se vedea nimic afară de niște gioarse[4] ruginite: cazmale, sape, tîrnăcoape și-un plug șchiop. Cînd chibritul s-a stins, am ieșit afară și-am pus la loc belciugul, închizînd ușa la fel de bine cum fusese și-nainte. Tom era încîntat:

— Acu' sîntem pe drumul ăl bun. Săpăm un tunel și-l scoatem pe Jim afară. Săpatul o să ne ia vreo săptămînă.

Am pornit înapoi spre casă: eu am intrat pe ușa din dos, care se deschidea ușor, trăgînd de-o clampă de piele (în locurile astea ușile nu sînt zăvorîte), dar Tom, găsind că asta nu-i destul de romantic[5], ținu morțiș să se cațere pe paratrăsnet. După ce se urcă de trei ori pînă la jumătate și căzu jos istovit, a patra oară fu cît pe ce să-și spargă capul; atunci se hotărî să se lase păgubaș. Dar după ce se odihni nițel, se apucă să-și mai încerce norocul o dată și izbuti să se cațere pînă sus.

---

[1] *jgheab* = șanț, canal de scurgere a apei
[2] *a trage la fit* = a chiuli
[3] *șopron* = construcție de scînduri pentru adăpostirea uneltelor și a carului
[4] *gioarsă* (fam.) = aici, obiect uzat
[5] *romantic* = aici, interesant

A doua zi, în zori, ne-am trezit și ne-am dus la colibele negrilor ca să ne împrietenim cu cîinii și să ne punem bine cu negrul care-i aducea de mîncare lui Jim (dacă despre Jim era vorba).

Negrii tocmai sfîrșiseră masa de dimineață și se pregăteau să plece la cîmp. Negrul lui Jim umplea o strachină cu pîine, carne și alte merinde. În clipa cînd ceilalți ieșeau, cineva aduse din casă cheia.

Negrul ăla avea o față blajină și surîzătoare și-și legase cu ață, în ciucurași, părul lînos, pasămite ca s-alunge vrăjitoarele[1]. Zicea că de la o vreme vrăjitoarele nu-i dădeau pace deloc, înfățișîndu-i vedenii ciudate și aducîndu-i în urechi tot felul de vorbe și zvonuri năstrușnice. Cică în viața lui nu fusese vrăjit vreme atît de îndelungată.

Tot povestindu-și necazurile, se înfierbîntă și uită ce avea de făcut.

— Pentru cine-i mîncarea asta? îl întrebă Tom. Pentru cîini?

Negrul surîse și fața i se încreți toată, ca o băltoacă în care arunci o piatră.

— Da, dom' Sid — spuse el — pentru-un cîine, un cîine grozav. Vreți să-l vedeți?

— Da.

L-am înghiontit cu cotul pe Tom, șoptindu-i:

— Ce, te duci acolo, ziua-n amiaza mare? Nu era în planul nostru!

— Nu era, da-i acum.

Ce mai tura-vura[2], ne-am dus, dar mie nu-mi prea plăcea treaba asta. În colibă era întuneric beznă, nu vedeai nici la doi pași. Jim era de bună seamă acolo și ne văzuse, căci strigă:

— Huck! Tu ești? Doamne! Uite-l și pe dom' Tom!

Eram sigur că așa o să se întîmple. Nu știam ce să fac și chiar de-aș fi știut, totuna era, căci negrul ăla strigă:

— Doamne sfinte! Cunoaște pe dumneavoastră?

Acuma se vedea ceva mai bine. Tom se uită la negru fără să clipească și spuse, cu mirare în glas:

— Cine să ne cunoască?

— Negru' ăsta fugar.

— Nu cred că ne cunoaște! Cin' ți-a băgat în cap așa ceva?

— Cum cine? Păi n-a strigat el adineauri, ca și cum vă cunoaște?

Tom zise atunci, și mai nedumerit:

— Ce tot vorbești? Cine-a strigat? Cînd a strigat? Ce-a strigat?

Și întorcîndu-se spre mine, îmi spuse cît se poate de liniștit:

— Ai auzit pe careva strigînd?

Ce era să-i răspund?

— Nu, n-am auzit pe nimeni.

---

[1] *vrăjitoare* (în superstiții) = persoană care face farmece (vrăji)

[2] *ce mai tura-vura* = ce mai atîta vorbă degeaba

Tom se întoarse apoi spre Jim și-l întrebă, uitîndu-se la el de parcă nu l-ar mai fi văzut pîn-atunci:

— Ai spus ceva?

— Nu, dom'le, n-am spus nimic.

— Nici o vorbă?

— Nu, dom'le, nici o vorbă.

— Ne-ai mai văzut vreodată?

— Nu, dom'le, nu țin minte.

Atunci Tom se întoarse spre negru, care părea buimac[1] și speriat din cale-afară, și-i spuse cu asprime în glas:

— Ce-ți veni? Ce te-a făcut să crezi c-a strigat cineva?

— O, e vrăjitoarele alea afurisite! Mai bine mor decît să trăiesc așa! O clipă nu mă lasă, dom'le, mă omoară cu zile, așa de tare mă sperie. Vă rog să nu spuneți la nimeni, că dacă află dom' Silas, mă ceartă. Dumnealui zice că nu se află pe lume vrăjitoare. Aș vrea să fie și dînsu'aici, ce-ar mai zice dacă le-ar vedea cu ochii lui? N-ar mai putea să zică nimic de data asta! Dar așa se-ntîmplă mereu, omu-ncăpățînat rămîne încăpățînat toată viața, nu vrea să vază și să afle singur nimic, iar cînd tu afli și-i spui și lui, nu te crede.

Tom îi făgădui că n-o să spună nimănui și-i dădu un ban, sfătuindu-l să-și mai cumpere niște ață ca să-și lege părul. Apoi îmi spuse, uitîndu-se la Jim:

— Mă-ntreb dacă nenea Silas o să-l spînzure pe negrul ăsta. De-aș pune mîna pe un negru pe care l-ar răbda inima să fugă de la stăpîn, nu l-aș da stăpînului ...

Negrul se duse la ușă, ca să vadă banul la lumină, și începu să-l muște, ca să se încredințeze că-i bun. Tom îi șopti atunci lui Jim:

— Fă-te că nu ne cunoști. Dac-ai să auzi noaptea zăngănit de cazmale, să știi că noi sîntem. Vrem să te slobozim![2]

Jim abia avu timp să ne strîngă mîna, căci negrul se întoarse lîngă noi. I-am spus c-o să venim și altă dată, dacă mai vrea. Negrul ne răspunse că i-ar face mare plăcere, mai cu seamă seara, fiindcă vrăjitoarele îl canoneau[3] îndeosebi pe întuneric, și atunci nu strica să aibă pe cineva în preajmă.

*

Citiți în întregime opera literară „Aventurile lui Huckleberry Finn" de Mark Twain.

*

---

[1] *buimac* = amețit, năucit, zăpăcit

[2] *a slobozi* = a elibera, a pune în libertate

[3] *a canoni* = a chinui

COMPUNERE

COMPUNERE LIBERĂ

În funcţie de cunoştinţele şi preferinţele voastre, alcătuiţi o compunere căreia să i se potrivească unul dintre titlurile indicate mai jos:

„Şcoala noastră“
„Un personaj literar îndrăgit“
„În grădina bunicilor“
„Minunata împărăţie a cărţilor“
„Cîntecul haiducilor“
„Povestea norilor“
„Vorba dulce mult aduce“
„O călătorie imaginară pe Dunăre“
„Tristeţea stiloului meu“
„Inventatorul“

PRECIZĂRI:

1. Redactarea nu va depăşi o pagină şi jumătate.
2. Folosiţi modurile de expunere învăţate: naraţiunea, descrierea şi dialogul.
3. Stabiliţi planul compunerii (dacă este cazul).
4. Aveţi în vedere următoarele aspecte:
   — căutarea celor mai potrivite cuvinte care exprimă ideile şi sentimentele pe care doriţi să le comunicaţi;
   — evitarea frazelor lungi şi a repetiţiilor inutile;
   — utilizarea unor citate din operele literare şi fragmentele cunoscute.

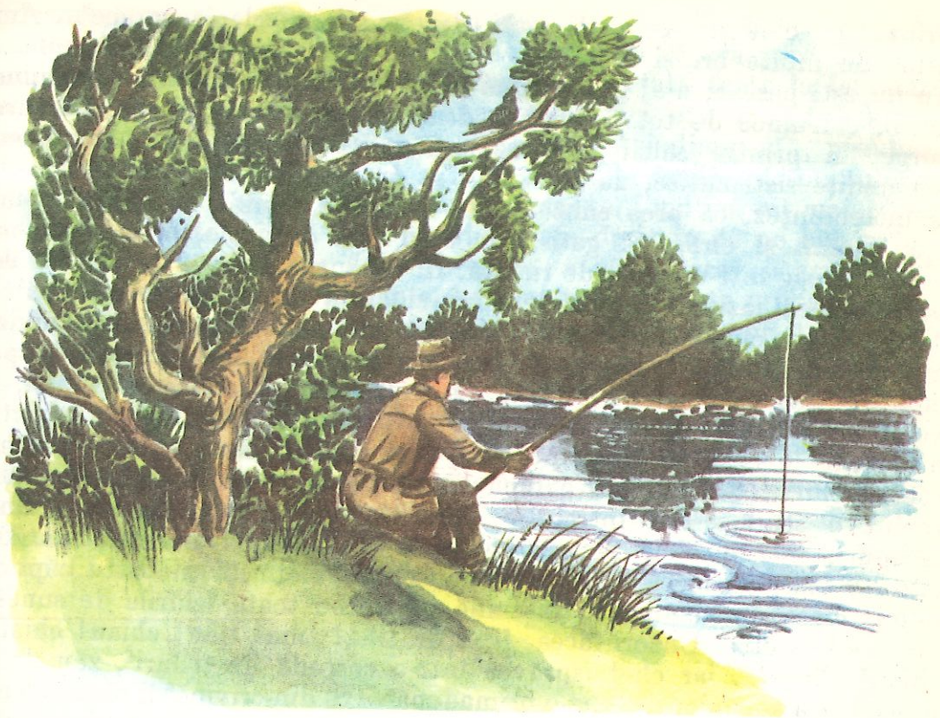

PRIVIGHETOAREA

de *Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti* (1868—1946)

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.
— E!...
— Ba nu, zău, ţi s-a întîmplat ceva?
— Mi s-a întîmplat o ticăloşie... Nici nu ştiu cum să-ţi spui... Ştii că prin fundul curţii mele trece iazul[1], iazul morilor. Cînd n-am ce face, dau cu undiţa la peşte. Am acolo, în stînga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat), o adîncătură, în care arunc în toate serile cîte o bucată de mămăligă, ori cîte un pumn de grîu fiert: nadă[2] la peşte... Şi uneori, cînd e apa merie[3], mai ales acum primăvara, se dă bine şi

[1] *iaz* = lac artificial format prin stăvilirea sau prin abaterea unui curs de apă şi destinat creşterii peştilor sau folosit pentru irigaţii, morărit etc.; helesteu
[2] *nadă* = hrană care se aruncă în apa bălţilor sau care se pune într-o unealtă de pescuit pentru a ademeni şi a prinde peştii; momeală
[3] *mieriu, -ie* (reg.) = albastru-deschis

prinz... nu cine știe ce pești mari dar în sfîrșit: cleni[1], mrene[2]... Am prins de multe ori și măricei — așa, cît un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar; n-ai dat cu undița niciodată... E plăcut... La mine acolo, e frumos de tot: o umbră deasă și răcoroasă, și apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii odată să vezi... Acum, eu am undițe sistematice, de se strîng, se fac baston; dar aici în iaz nu le întrebuințez, că prea sunt lungi... Iau cîte o nuia de alun, îi pun ață, plumb și cîrlig, și gata; iar cînd plec de acolo, înfășor ața pe nuia și o bag într-un tufiș de richită. În tufișurile astea și în sălciile de pe marginea iazului vin privighetori și cîntă toată noaptea... Foarte de multe ori, cînd stau liniștit la pescuit, vin săracele pînă lîngă mine, aproape de tot, să le prinzi cu mîna, parcă ar fi oarbe; umblă după ouă de furnici și după rîme... Ce e azi? Joi. Alaltăseară, marți, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor să le ascultăm. Nu cînta una, cîntau zece, cincisprezece; răsuna tot zăvoiul[3]... Și cum era o lună ca ziua și mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întrebi pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cînta... Doamne, Dumnezeule!... De cîte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei, să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!... iar cînd isprăvea într-o cascadă de triluri[4], zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă[5]... Și din crivină[6] îi răspundeau altele și altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Și ne întrebam cu toții: dacă o fi adevărat că toate viețuitoarele de pe pămînt se trag dintr-o tulpină și că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut — ce fel de împrejurări au fost alea care au putut sili privighetoarea să ajungă să cînte așa, iar cîrsteiul[7], bunioară, să hîrîie, ca un ceasornic de buzunar cînd îl întorci? Mare taină! E!... Pe la douăsprezece ne-au plecat mosafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne-a zis nouă „bună seara", a făcut bezele[8] înspre salcia pletoasă, strigînd: „La revedere, puică, pe mîine-seară!"

Și au venit și aseară; dar în salcie nu mai cînta privighetoarea. Se auzeau în zăvoi, dincolo, peste iaz, o mulțime; aici însă nu... Ne

[1] *clean* (pl. *cleni*) = pește răpitor de apă dulce
[2] *mreană* (pl. *mrene*) = pește de rîu înrudit cu crapul
[3] *zăvoi* = pădurice pe malul unei ape; luncă
[4] *tril* = două sunete muzicale executate rapid (și prelungit) cu vocea sau cu un instrument; cîntecul unor păsări
[5] *primadonă* = prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă
[6] *crivină* (reg.) = pădurice
[7] *cîrstei* (reg.) = pasăre ce trăiește la cîmpie, în tufișurile de pe lîngă bălți
[8] *bezea* (pl. *bezele*) = aici, sărutare simbolică trimisă cuiva cu vîrful degetelor

gîndeam că poate și-a găsit soția și s-o fi dus după ea în zăvoi; și ne sileam s-o recunoaștem de pe cîntec; dar, ori că era prea departe și nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cîntă toate la fel; dar lucru hotărît, lipsea un sunet; n-auzeam pe nici una făcînd: clings! clings! Ăsta nu-l auzeam și să vezi de ce... Azi dimineață, neavînd treabă, mă scobor la gîrlă. Lăsasem în ajun undița acolo într-un tufiș... O caut: nimic. Zic: să știi că mi-a furat-o cineva. Cînd mă uit mai bine, o văz mai departe pe jos. Dau s-o ridic: ața deșirată de pe băț și încurcată în richită. Mă iau după fir și ce să văz? Parcă și acuma mi se sfîșie inima... Lăsasem rîma în cîrligul undiței; și biata privighetoare, umblînd după demîncare, a înghițit cîrligul!... Sărăcuța! cît trebuie să se fi zbătut, cît trebuie să se fi chinuit!... Acuma sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochișorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea! Sunt așa întîmplări absurde[1], care-ți turbură mintea, îți zdruncină credința... Auzi dumneata moarte: cu cîrligul înfipt în gușulița aia, care scotea sunetele alea dumnezeiești! Auzi dumneata, cum am răsplătit eu păsărica aia nevinovată, pentru că ne desfătase[2] cu viersul[3] ei! Cînd mă gîndesc, îmi vine nebunie; dar ce nebunie!... Ah! ochișorii ăia negri pe care năpădiseră[4] furnicile!...

*

În a nopții liniștire o divină melodie
Ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie
Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă,
Pîn' ce umple-ntreaga luncă de-o vibrare-armonioasă.

E privighetoarea dulce care spune cu uimire
Tainele inimei sale, visul ei de fericire...
Lumea-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cîntic fără nume...

Vasile Alecsandri

*

ÎNDRUMĂRI

Povestirea „*Privighetoarea*" este o impresionantă mărturisire a unui personaj. Din cuvintele acestuia reconstituim o întîmplare tristă: privighetoarea care îi încîntase pe ascultători cu trilurile ei minunate a murit într-o împrejurare neprevăzută. Nenea Iorgu exprimă direct sta-

[1] *absurd* = care contrazice gîndirea logică; ilogic, stupid; care nesocotește legile naturii
[2] *a desfăta* = a bucura, a încînta, a fermeca
[3] *viers* = melodie, cîntec; glas, voce
[4] *a năpădi* = a cuprinde din toate părțile; a umple, a acoperi ceva

rea sa sufletească: durerea şi părerea de rău trăite din momentul provocării, fără voie, a sfîrşitului cumplit al fiinţei lipsite de apărare.

Titlul naraţiunii reprezintă elementul care îl urmăreşte chinuitor pe erou şi-i sporeşte amărăciunea pentru suferinţa privighetorii nevinovate.

Această operă literară ne transmite duioşia şi dragostea scriitorului Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti faţă de vieţuitoarele mici, lipsite de apărare, şi faţă de natură.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Cum îşi petrece nenea Iorgu timpul liber? Descrieţi pe scurt natura de la iazul morilor.

2. Căutaţi în text părţile de vorbire folosite de autor pentru a reproduce sunetele deosebite ale cîntecului privighetorii.

3. Ce simt personajele acestei povestiri ascultînd seara trilurile păsării?

4. Cum descoperă nenea Iorgu nenorocirea?

5. Citiţi şi explicaţi, cu alte cuvinte, înţelesul ultimului fragment.

6. Alegeţi propoziţiile în care personajul mărturiseşte direct starea sa sufletească. Ce semne de punctuaţie subliniază sentimentele sale?

7. Cum vă manifestaţi voi dragostea şi grija faţă de păsărele?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiţi formele cuvintelor *mosafiri*, *richită*, (eu) *să-ţi spui*, *prinz*, *bunioară* şi *văz* cu cele folosite în exprimarea literară.

2. Alcătuiţi propoziţii cu sensurile cunoscute ale termenilor *masă*, *lin* şi *lună*.

3. Ce asemănări şi deosebiri există între cuvintele *viers* şi *vers*?

4. Scrieţi cîteva nume de peşti, păsări şi animale cunoscute de voi. Alegeţi pentru fiecare un adjectiv cu valoare de epitet.

5. Prezentînd această întîmplare unei alte persoane, nenea Iorgu foloseşte în adresare anumite cuvinte. Descoperiţi-le în text, arătînd ce părţi de vorbire sînt şi ce rol au ele în comunicare.

6. Expuneţi oral subiectul unei povestiri despre vieţuitoare, pe care o cunoaşteţi.

TEMĂ

Observaţi în timpul liber cîteva păsărele (în curte, într-un copac, în parc, la geam, într-o colivie etc.) şi descrieţi trupul, penele, culorile, mişcările, cîntecul sau ciripitul uneia dintre ele.

*

GRAMATICĂ

PREPOZIŢIA

Prepoziţia este partea de vorbire neflexibilă care leagă:

un atribut / un complement — de cuvîntul determinat:
- *În sălciile* **de pe** *marginea iazului vin privighetori.*
- *N-ai dat* **cu** *undiţa niciodată.*

Prepoziţia:
- exprimă raporturi numai între termenii unei propoziţii
- este un cuvînt ajutător (instrument gramatical)
- intră în alcătuirea unei părţi de propoziţie
- nu are funcţie sintactică

Prepoziţia se analizează împreună cu cuvintele pe care le precedă.

Felul prepoziţiilor (după formă):
- simple: *către*, *cu*, *de*, *din*, *fără*, *în*, *la*, *pe*, *pentru*, *peste*, *spre*
- compuse: *de către*, *de la*, *de pe*, *de pe lîngă*, *despre*, *înspre*

Majoritatea prepoziţiilor se construiesc cu *acuzativul:*

Am fost + *cu* / *la* / *pe la*
- substantiv : *bunica*
- pronume : *ea*
- numeral : *doi* (dintre ei)

Locul prepoziţiei faţă de cuvîntul pe care îl introduce:
- înainte : **printre** *sălcii*
- despărţită prin alte părţi de propoziţie : **printre** *aceleaşi sălcii*

OBSERVAŢII:

1. Numai două forme verbale *au prepoziţii în structură:*

infinitivul: **a** *cere*, **a** *învăţa*
supinul : **de** *cusut*, **de** *pescuit*

2. Prepozițiile *cu*, *de-a* se construiesc cu substantive articulate, cînd acestea nu sînt determinate de alte substantive:

cu *mama*
de-a *soldații*

3. Sînt greșite exprimări ca acestea:

— muzeul care l-am vizitat (în loc de: *pe* care)
— 50 pionieri (în loc de: 50 *de* pionieri)
— de la 13—18 (în loc de: de la 13 *pînă la* 18)

Ortografie:

1. Prepoziția *după* se scrie și se pronunță cu *-ă* (*nu dupe*).
2. Prepozițiile *cu*, *dintru*, *întru*, *printru* pierd vocala *-u* în anumite situații:

c-un deget
dintr-un volum — *un* — articol nehotărît / numeral
dintr-acestea — *acestea* — pronume demonstrativ
într-însul
printr-însul — *însul* — pronume (aici începe cu vocala *î*)

EXERCIȚII

1. Indicați toate prepozițiile din următoarele texte, arătînd care sînt simple și care sînt compuse:

a) Marți a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor... O privighetoare, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cînta...

b) Dîre roșietice ca niște uriașe limbi de foc brăzdau înfricoșător un cer de smoală!... Oamenii de știință, dar mai ales cercetătorii de pe lîngă observatoarele astronomice se considerau norocoși.

(Almanahul *Magazin*, 1983)

2. Scoateți din exercițiul 1 părțile de propoziții introduse prin prepoziții și stabiliți funcția lor sintactică.

3. Completați locurile libere cu prepoziția *la* sau cu grupul *l-a*:

S-a oprit grăbit... școală. Valeriu... întîmpinat cu o expresie îngrijorată. Ceilalți se uitau fix... planta adusă de peste mări. Pe Radu... străbătut un fior: nu au avut în vedere zgomotele, iar... ferestre nu au mai pus camuflajul.

4. Construiți cîte două propoziții în care prepozițiile *dintru* și *printru* să fie urmate de cuvintele: *acest*, *aceeași*, *alt* și *un*.

*

Cu rol de prepoziție se întrebuințează și unele *grupuri de cuvinte* (în care intră obligatoriu o prepoziție):

din pricina	*alături de*	*A întîrziat* **din pricina** *ploii.*
în fața	*împreună cu*	*A plecat* **împreună cu** *fratele ei.*
în jurul	*referitor la*	

*

ALTE CAZURI CERUTE DE PREPOZIȚII

În limba română există prepoziții *provenite din alte părți de vorbire*. Ele sînt urmate de substantive în genitiv și în dativ. Astfel:

cu *genitivul*:

a) Se construiesc prepozițiile: *asupra*, (în) *contra* — *Mergea* **contra vîntului.**

prepozițiile provenite *de la unele adverbe* (*cu forma articulată*): *împotriva*, *împrejurul*, *înaintea*, *îndărătul*, *înapoia* — *S-a oprit* **înaintea casei.**

Observație: Cînd însă prepoziția provenită din adverb are formă nearticulată, ea se construiește cu pronumele neaccentuat în dativ:

Le-am așezat **înainte-ți.**

cu *dativul*:

b) Se construiesc
- prepoziții provenite *de la unele substantive:* *grație*, *mulțumită* — **Grație muncii,** *a reușit la examen.*
- prepoziții provenite *de la unele adverbe:* *aidoma*, *asemenea*, *conform*, *contrar*, *potrivit* — *Am procedat* **conform înțelegerii.**
- prepoziții provenite *de la unele verbe* (participii): *datorită* — *A obținut rezultate bune* **datorită străduințelor** *sale.*

EXERCIȚII

1. Precizați valoarea de adverb sau de prepoziție a cuvintelor subliniate în exemplele:

a) Fulgerele adunat-au *contra* fulgerului...

b) Toți s-au pronunțat *contra*.
c) Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, *împregiur*, în depărtare.
d) Pionierii s-au adunat *împrejurul* focului.
e) Ei vin năvalnic *deasupra* brazilor.
f) *Deasupra* se zăreau umerii stîncilor.

2. Stabiliți cazurile cu care se construiesc prepozițiile din textul de mai jos:

Mulțumită Alinei și lui Ion totul era pregătit. Înaintea casei au găsit flori proaspete. În sufragerie, deasupra bibliotecii, erau așezate darurile copiilor. Cei mici, potrivit programului de sărbătoare, purtau măști. Grație lor, buna dispoziție i-a molipsit pe musafirii de la Sibiu.

3. Construiți cîte o propoziție în care să se afle complemente introduse prin prepozițiile: *asemenea*, *datorită*, *împotriva* și *potrivit*.

*

CONJUNCȚIA

Conjuncția este partea de vorbire neflexibilă care leagă:

- *două părți de propoziție* de același fel:
  - subiecte: **Eminescu și Creangă** *au fost buni prieteni.*
  - nume predicative: *Țara noastră este* **frumoasă și bogată.**
  - complemente: *Îi pun* **plumb și cîrlig.**
  - atribute: *Are o culegere* **de poezii sau de probleme?**
- *două propoziții*:
  - de același fel:
    - principale: *Eu am undițe sistematice*[1], / **d a r** / *aici nu le întrebuințez*[2]./
    - secundare: *Am aflat*[1] / **că** *Nicu rămîne la mare*[2], / **i a r** / *George vine la Predeal*[3]/.
  - diferite: *Mi-a spus*[1] / **c ă** *sosește mîine*[2] / **s ă - și** *rezolve problemele*[3]/.

Felul conjuncțiilor (după formă):
- simple: *ci, că, dar, fie, iar, sau, să*
- compuse: *ca să, ci și*

Conjuncțiile sînt numai cuvinte de legătură, instrumente gramaticale fără funcții sintactice.

Cu rol de conjuncție *în frază* (leagă propoziții), se întrebuințează și:

a) unele grupuri de cuvinte (în care intră obligatoriu o conjuncție):

chiar dacă	*în caz că*	*A plecat*[1] / **f ă r ă s ă**
cu toate că	*fie că*	*ia cartea*[2] /.
	pentru că	
fără să	*pînă să*	

b) cuvintele:
- *care, ce, cine* (pronume): *Am auzit*[1] / **c e** *ai spus*[2]/.
- *cînd, cît, cum, încotro, unde* (adverbe): *Au aflat*[1] / **u n d e** *se ascundea*[2]/.

Deosebirea dintre conjuncție și prepoziție:

1) Conjuncția poate lega două propoziții.
Prepoziția nu poate avea acest rol.

2) Prepoziția cere ca substantivul care urmează să fie în cazul acuzativ, dativ sau genitiv.
Conjuncția nu are de-a face cu nici unul dintre cazuri.

3) Prepoziția face parte din structura complementului și a atributului, se analizează cu acestea.
Conjuncția care leagă părți de propoziție sau propoziții de același fel nu face parte din nici o propoziție, se află între ele (numai conjuncția care leagă propoziția secundară de o altă propoziție, pe care o determină, face parte din propoziția secundară și trebuie analizată în cadrul ei).

OBSERVAȚII:

1. *Iar*, *nici*, *și* pot avea valoare de conjuncție sau de adverb.
Sînt **a d v e r b e** atunci cînd le rostim accentuat și au înțeles de sine stătător:

A venit **i a r** *la noi.*	*iar* = din nou, iarăși
Nu știe **n i c i** *poezia aceasta.*	*nici* = măcar
Se sperie **ș i** *de umbra lui.*	*și* = chiar

2. Este greșită o construcție ca aceasta:
Aflați despre noi ***c ă c i*** *sîntem sănătoși.*
(*căci* s-a folosit în locul lui *că*)

3. Conjuncțiile *dar* și *însă* nu pot fi folosite în aceeași propoziție, deoarece au același sens, sînt *sinonime*.

Ortografie:

Conjuncțiile: *așadar*, *deoarece*, *deși*, *fiindcă*, *încît*, *întrucît*, *precum*, *vasăzică* se scriu într-un cuvînt.

EXERCIȚII

1. Scoateți pe coloane separate conjuncțiile și cuvintele (pronume, adverbe, grupuri de cuvinte) cu rol de conjuncții:

a) Am colindat prin pădurile din jurul Topliței, orășelul de pe Mureș unde am petrecut multe vacanțe ale copilăriei... Pădurea n-am uitat-o, după cum n-am uitat nici neamurile mii ce-i cresc sub poale, vorba poetului. Și nu i-am uitat freamătul de frunze, în care e viața codrului întreg..., fie că-s brazi mîndri și drepți, fie că-s stejari, fagi sau carpeni.

(*România liberă*, 14 ianuarie 1983)

b) Toate conductoarele se încălzesc cînd sînt parcurse de curentul electric, însă nu se încălzesc în mod egal chiar dacă fac parte din același circuit... Cu toate că degajarea de căldură în reșou și în fierul de călcat electric se face continuu, temperatura lor nu crește nelimitat.

(*Fizică*, Manual pentru clasa a VI-a)

2. Arătați ce leagă fiecare dintre conjuncțiile din textele de mai sus.

3. Precizați ce deosebire este între cuvintele subliniate în următoarele exemple:

Gabriel *și* Ionuț l-au *și* văzut.
Eu plec la meci, *iar* tu scrii. *Iar* ai luat-o de la început?
Stau în *casă* toată ziua, *ca să* termin lectura.
Mi-a adus un *dar* minunat. Am vrut să-i mulțumesc, *dar* plecase.
Deși l-am rugat stăruitor, nu a procedat așa. Prunii din livadă sînt *deși*.
Te va aștepta mama *sau* sora mea. Ceilalți *s-au* dus la circ.

4. Construiți două propoziții în care conjuncțiile să lege:
a) două nume predicative
b) două complemente

5. Formulați patru propoziții și fraze în care cuvintele *și*, *iar* să aibă valoare de conjuncție și de adverb.

6. Alcătuiți o compunere cu titlul „*Jocurile copilăriei*", în care să folosiți conjuncții simple și conjuncții compuse.

*

INTERJECȚIA

Interjecția este partea de vorbire neflexibilă cu valoare exclamativă, prin care

- *a)* se exprimă
  - *senzații, sentimente*
    - *ah!* — *surprindere* ↓ **Hă-ăăă!** *au făcut ceilalți.* ↑ *satisfacție*
    - *ha!*
    - *of!*
    - *tii!*
    - *vai!*
  - *manifestarea unei voințe*
    - *cea!* — *îndemn* ↓ **Nani, nani,** *puiul mamii.* ↑ *însoțește o mișcare*
    - *dii!*
    - *hai!*
    - *nani!*
    - *pis!*
- *b)* se reproduc (se imită) sunete și zgomote din natură
  - *clings!* — Uneori făcea: *fi, fi, fi, tiha!*
  - *fi!*
  - *hapciu!* — *tiha! tiha! chiau!*
  - *pleosc!* — *chiau! chiau! clings!*
  - *vîj!* — *clings!*

OBSERVAȚII:

1. **Foarte multe interjecții exprimă o diversitate de senzații și stări sufletești:**

***a!* — mîhnire, deznădejde, uimire, surpriză, satisfacție**
***brr!* — frig, teamă**
***of!* — durere, nemulțumire, mîhnire, nerăbdare**

2. **Interjecțiile care reproduc (imită) diferite sunete, zgomote sau strigăte ale animalelor sînt *cuvinte* imitative (onomatopee):**

pac!	*chiaf!*
poc!	*cirip-cirip!*
sfor!	*cri!*
sfrr!	*mîr!*
tic-tac!	*oac!*
toc!	*piu!*

3. **Unele interjecții sînt folosite în locul unor verbe care arată o acțiune:**

Iaca *asta e litera a.* — *iaca* = priviți

Punctuația

1. **Interjecțiile se scriu urmate de:**

a) semnul exclamării în situații ca:
- folosirea izolată a unei interjecții:
  — *Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.*
  — **E!...**
- folosirea în interiorul propoziției a unei interjecții: *Pupăza* **zbrr!** *pe-o dugheană.*
- repetarea unei interjecții: **Vai! vai!** *ce-ai făcut?*
- serie de interjecții diferite: **Cotcodac! cucurigu! ga-ga!** *se auzea pretutindeni.*
- după ultimul cuvînt al unei interjecții compuse din două sau trei elemente: **cioca-boca! pu-pu-pup!**

b) virgulă
- după fiecare element de același fel dintr-un grup: **fi, fi, fi** / **mac, mac, mac**
- după un grup format dintr-o interjecție urmată de un substantiv în vocativ: **Mă** *Marine,* ***lasă-l jos!***
- înaintea unei propoziții pe care o însoțește: **Ei,** *ce vești ne mai aduci?*

2. **Uneori, nu sînt izolate prin nici un semn de punctuație de cuvîntul următor:**

***Fac* ţuști** *din baltă ș-o iau la sănătoasa.*

EXERCIŢII

1. Găsiţi interjecţiile din textele de mai jos şi arătaţi ce exprimă fiecare:

a) — Vouă vă plac poveştile?
— E-hei!
— Şi le ascultaţi pînă cînd vine somnul. Ş-atuncea faceţi cum?
— Aaa! a căscat unul în tăcerea celorlalţi...
— Dar cucoşul moşului ce făcea? Cînta. Cucurigu!

b) Cine nu o cunoaşte, fie şi numai după cîntecul bărbăţuşului: pit-pa-lac, pit-pa-lac... Codobatura galbenă cîntă cîteva strofe simple, repetate: srieh, srieh, srieh... Elegant colorat cu alb, ruginiu şi negru..., glasul un „ak-ak-ak" repetat, călifarul este o pasăre rară... Mică, vioaie, scoţînd la începutul zborului un strigăt: djep-djep-djep, becaţina se întîlneşte în număr mare în timpul migraţiunii... Pescăruşului i se aude şi glasul, ţi-ţi-ţi, răsunător şi subţire;... un cîntec monoton, mai subţire (ciric-ciric-tiec-tiec-tiec) la lăcarul ţîrliac; cîntecul lii-lii-lii al privighetorii de baltă...

(M a t e i T ă l p e a n u, *Cuiburi şi ouă*)

2. Arătaţi cu ce verbe se pot înlocui interjecţiile din următoarele exemple:

a) Eu ţuşti! la spatele lui Zaharia, şi-ncepem a horăi...

(I o n C r e a n g ă, *Amintiri din copilărie*)

b) N-a aşezat-o însă cu grijă şi în clipa următoare buf! la pămînt.

c) După ce ajunse acolo, zbîrr, în sus, zbîrr, în jos, intră în casa zmeoaicei.

(P e t r e I s p i r e s c u, *Prîslea cel voinic şi merele de aur*)

3. Construiţi trei propoziţii în care să se afle interjecţii urmate de un substantiv în vocativ, aşezate la începutul, în interiorul şi la sfîrşitul comunicării.

INTERJECŢII DE ADRESARE

Citiţi propoziţiile:

1. a) *Ce-are*, **mă**, *băiatul tău?*
   b) *Pîn'atuncea*, **măi** *fîrtate,*
   dă-ţi mînia la o parte...

2. **Iat-***o sanie uşoară.*

Interjecţiile *mă* şi *măi*
- sînt din limba vorbită, familiară
- sînt folosite pentru a te adresa direct unei persoane
- apar
  - singure
  - însoţite de un substantiv în cazul V.

Asemenea interjecţii — *bre*, *fa*, *mă* — au în vorbire acelaşi rol ca şi vocativul şi urmează regulile de punctuaţie ale acestuia.

Interjecţia *iată* este folosită în scopul de a atrage atenţia cuiva asupra unui lucru; în acelaşi timp ea înlocuieşte un verb.

Interjecţii ca *ia! iacă! iată! iacătă! uite!* sînt urmate frecvent de:
- verb la
  - imperativ: **Ia** *mai s t a i ca s ă-ţi vorbesc...*
  - conjunctiv: **Ia** *s ă -mi d a ţ i tu mie samă...*
- substantiv cu rol de complement: **Iată** *m a r e a!*
- propoziţie secundară: **Uite** *c u m l - a m d r e s d e b i n e.*

(I o n G h i c a, *Nicu Bălcescu*)

Ele nu se despart prin virgulă de cuvintele care le urmează.
Toate aceste interjecţii se numesc i n t e r j e c ţ i i d e a d r e s a r e.

INTERJECŢII CU SENS APROPIAT DE AL IMPERATIVULUI

Aţi învăţat că în limba română există interjecţii care redau manifestarea unei voinţe sau a unei dorinţe. Ele au un sens apropiat de al imperativului: *hai! haide!* („vino"); *hăis!* („mergi la stînga"); *ho!* („opreşte-te"); *marş!* („pleacă"); *na!* („ţine"); *nani!* („dormi"); *ptru!* („opriţi-vă").

Aceste interjecţii sînt urmate de:
- verb la conjunctiv: **Hai** *s ă d ă m mînă cu mînă.*
- substantiv în vocativ: **Hai,** *I l i n c o, nu te mai uita.*
- interjecţie: **Hai,** *m ă !*

Ele exprimă un îndemn sau o poruncă adresată unei persoane ori unui animal.

Punctuaţia

După interjecţiile cu sens apropiat de al imperativului se pune virgulă numai în situaţiile în care urmează un substantiv în cazul vocativ sau o interjecţie de adresare.

INTERJECŢII PREDICATIVE

În mod obişnuit, interjecţia nu are funcţie sintactică.
În unele situaţii, ea este folosită ca *parte de propoziţie*, cel mai des ca p r e d i c a t:

— **Hai** *acasă, nu mai sta aici!*

hai
- „vino"
- primeşte complement *(acasă)* întocmai ca un predicat exprimat prin verb

— **Uite,** *coniţă*, Ionel nu s-astîmpără!

uite
- „vezi", „priveşte"
- are valoarea unei propoziţii, împreună cu vocativul *coniţă*

Tot cu funcţie de predicat sînt folosite unele onomatopee, precum şi interjecţiile cu sens apropiat de al imperativului: *bîldîbîc!*, *buf!*, *haide!*, *haţ!*, *hîrşt!*, *iacă!*, *iacătă!*, *iată!*, *uite!*, *marş!*, *na!*, *pac!*, *pleosc!*, *poc!*, *zdranc!*, *zdup!*

OBSERVAŢII:

1. Multe verbe s-au format de la interjecţii imitative, cu ajutorul sufixelor:

cirip + -i	> *ciripi*	piu + - i	> *piui*
ham + -(ă)i	> *hămăi*	sfor + - (ă)i	> *sforăi*
mîr + -(î)i	> *mîrîi*	zdup + - (ă)i	> *zdupăi*

2. Unele interjecţii au devenit substantive (cu sau fără ajutorul articolelor):

hop — *Mai avem de trecut* **un hop.**
Acest **hop** *e greu.*

fîş — **Fîşul** *este în rucsac.*

Punctuaţia

1. Interjecţiile însoţite de substantive în cazul vocativ, singure sau cu atribute, urmează regulile de punctuaţie ale vocativului:

Iată, c o p i i, şcoala.

2. Nu se pune nici un semn de punctuaţie după:

a) unele interjecţii urmate de un complement:

Hîş *d e - a i c i !*

b) interjecţiile *ia*, *hai*, *haide* urmate de un verb la:

imperativ: **Ia** *p r i v e ş t e şi tu!*
conjunctiv: **Hai** *s ă m e r g e m.*

EXERCIŢII

1. Găsiţi interjecţiile din textele de mai jos şi arătaţi felul lor:

a) — Hai cu caii, Darie!...
— Hai!...
Pe sus, în noapte, începe să se tînguie un stol de cocori: crau-crau-crau. Tînguitul lor seamănă cu al oamenilor.
— Poc, pac!...
Rup pămîntul spre noi tîlharii de pepeni. Cinci mogîldeţe aleargă spre noi.
— De ce dai, mă?

(Zaharia Stancu, *Desculţ*)

b) Puf uleţ cel jucăuş se da huţa-ntr-un căuş şi făcea mii de şotii, de se prăpădeau de rîs o grămadă de copii...
— Hai iute, că uite gerul s-ascute!

(Victor Leahu, *Fulg de nea*)

2. Precizaţi de ce cuvinte sînt urmate interjecţiile de la exerciţiul 1 şi care dintre ele au funcţie de predicat.

3. Pornind de la interjecţiile indicate, formaţi cu ajutorul sufixelor două verbe:

boc
dur

4. Compuneţi un scurt dialog în care să folosiţi interjecţii de adresare şi interjecţii care exprimă un îndemn.

5. Alcătuiţi o descriere a pădurii, în care să predomine cuvinte imitative.

*

COMPUNERE

ENUNŢURI ORALE URMATE DE REDACTARE

I. ...Pot mărturisi, fără sfială, data naşterii mele: 19 august 1881.

Mă trag din părinţi români şi m-am născut la Liveni, judeţul Dorohoi, în inima Moldovei...

Nimic mai felurit decît peisajul ţării mele... Satul meu este ca multe altele. Locuiam într-o casă mică, cu pridvor de lemn vopsit, unde se uscau funiile de ceapă la soare. Şi acum mai văd ţăranii, în cămăşi albe, cu ilice albastre, cum cîntau în asfinţit... Da, aceasta este cu adevărat ţara mea, iar imaginea ei am dus-o cu mine.

Sînt născut la ţară. Tatăl meu era agricultor [...] Mama, era... mama! Aceasta spune tot. O mamă admirabilă, duioasă, prea iubitoare poate. Dacă îndrăznesc să mă plîng este că nu am fost un copil răsfăţat, însă un copil iubit peste măsură.

(George Enescu, *Copilăria*)

II. ...Cum să nu ne iubim noi, românii, ţara părinţilor! De optsprezece sute de ani acest pămînt a primit oasele atîtor părinţi ai noştri. Pe acest pămînt am dus-o şi noi ca Făt-Frumos din poveste, care moare şi iar învie. Şi totdeauna înviam mai frumoşi de cum am fost, tot mai trainici. Iar apa vie, care ne învia şi pe noi ca pe Făt-Frumos, era iubirea de neam, de limbă, de lege şi de pămîntul acesta...

(George Coşbuc, *Din ţara Basarabilor*)

III. ...Sînt fericit că sînt cetăţean al României. Cînd sînt trist sau cînd nu sînt trist, cînd sînt inspirat sau numai obosit, — toate acestea le gîndesc şi le formulez în minunata limbă română [...]

Sîntem ceea ce iubim... Coloarea cea mai scumpă inimii mele este coloarea limbii române [...]

Dragii mei, ce frumoasă este România...

(Nichita Stănescu, *Cetăţean al patriei*)

EXPLICAŢIE:

Cele trei texte sînt mărturisiri emoţionante, străbătute de sinceritate şi de trăire adîncă.

George Enescu vorbeşte despre locul naşterii sale, despre casa copilăriei şi despre părinţi.

George Coşbuc îşi dezvăluie sentimentele patriotice evocînd trecutul zbuciumat al neamului nostru şi evidenţiind trăsăturile morale ale înaintaşilor.

Nichita Stănescu exprimă cu intensitate dragostea sa pentru limba română, pentru România, adresîndu-se cititorilor în mod direct.

Cele trei personalităţi ale culturii şi literaturii române ne spun cu căldură, folosind persoana I, ce gîndesc şi ce simt despre leagănul nostru statornic, patria.

EXERCIŢII

1. Realizaţi, la alegere, o scurtă prezentare orală, la persoana întîi, referitoare la:
   — locul naşterii voastre;
   — chipul mamei şi al tatălui;
   — casa bunicilor;
   — obiceiuri din zonă;
   — amintirea unor eroi intraţi în conştiinţa poporului;
   — constructorii României socialiste;
   — imagini edificatoare ale patriei de astăzi.
2. Redaţi pe scurt, în scris, elementul cel mai important al expunerii voastre.

MAMĂ ŢARĂ

de *Adrian Păunescu* (n. 1943)

Cu lacrimi ţi-aş scrie, bătrîna mea ţară,
Un cîntec făcut dintr-un lut absolut[1],
Copiii să-ţi crească, duşmanii să-ţi piară,
Să fii viitor şi prezent şi trecut.

La tine eu vin înainte de luptă
Şi stau în genunchi şi iertare îţi cer
Şi lancea îţi jur să-mi rămînă neruptă
Şi dacă mi-o ceri, pentru tine să pier.

Ce ochi de lumină, ce ochi ai tu, mamă,
Pe noi în lumină şi milă ne creşti
Şi vorbele tale curate ne cheamă
Din toate străvechile Ţări Româneşti,

[1] *absolut* = aici, perfect, desăvîrşit

Eu mamă îţi zic, dar aud că-ţi zic ţară
Cu lacrimă scriu neştirbit[1] jurămînt
Lumina din ochii tăi buni să mă doară
Oricît s-o-ntîmpla să trăiesc pe pămînt.

Şi cum să te dau pentru alta pe lume,
Comerţ cum să fac cu un deal de strămoşi?
Al tău sînt eu, ţară, cu fapte şi nume,
Ca-n colţ de batistă, în steag să mă coşi.

Dă-mi pietre să car, dă-mi pe limbă ţărînă,
În oase răstornă-mi fiertură de stea.
Acoperă-mi ochii şi taie-mi o mînă,
Al tău sînt de-a pururi tu, mamă a mea.

*

Decît acest străbun pămînt
Ce oare-n lume ni-i mai sfînt?
Îl ocrotim de mii de ani
Stăpîni pe el şi suverani
Şi treacă ani mereu cu mia —
Aici va fi tot România.

Mihai Beniuc

Maica mea bună, Patrie de veac,
Cea care-a fost şi care o să fie
Cît licări-vor stelele pe cer...

Ioan Alexandru

Cine sînt eu? Priveşte-te pe tine însăţi.
Al tău sînt, Patrie.
Dintotdeauna.

Nichita Stănescu

*

ÎNDRUMĂRI

În poezia „*Mamă Ţară*“, Adrian Păunescu, unul dintre poeţii reprezentativi ai literaturii române de astăzi, exprimă sentimente de dragoste fierbinte faţă de ţara noastră.

Patria — personificată prin cîteva elemente sugestive — constituie imaginea a tot ceea ce avem mai de preţ şi mai drag, mama însăşi a existenţei noastre.

[1] *neştirbit* = aici, neatins, nepătat

Autorul i se adresează pe un ton familiar, cu mărturisiri care arată intensitatea iubirii de ţară, modul în care el înţelege să o slujească, sentimentul înalt al datoriei patriotice, semnificaţia oricărui sacrificiu în slujba patriei ai cărei fii sîntem.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Citiţi versurile care cuprind urările adresate de poet ţării noastre.

2. Scoateţi din text cuvintele şi grupurile de cuvinte care se repetă. Arătaţi ce semnificaţie are fiecare.

3. Căutaţi în poezie substantivele în cazul vocativ şi formele pronominale frecvente. Încercaţi să precizaţi cu ce intenţie au fost folosite.

4. Ce reprezintă pentru poet cuvintele *luptă* şi *lance?*

5. Motivaţi titlul poeziei.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Despărţiţi în silabe cuvintele: *absolut, fiertură, neştirbit.*

2. Precizaţi înţelesul următoarelor versuri:

Şi vorbele tale curate ne cheamă
Din toate străvechile Ţări Româneşti.

3. Explicaţi ce sens au în poezie cuvintele: *ochi, lacrimi, lumină, milă* şi *neştirbit.*

4. Despărţiţi în propoziţii ultima strofă a poeziei. Arătaţi ce rol au semnele de ortografie şi de punctuaţie.

5. Ce deosebire există între cuvintele subliniate, în exemplele de mai jos, care se rostesc la fel:

a) „Comerţ cum să fac cu un *deal* de strămoşi?“
b) Cel *de-al* doilea este colegul Ioanei.

Reţineţi : Următoarele cuvinte se rostesc conform notării accentului: *duşmán, oricít.*

TEMĂ

Alcătuiţi o scrisoare în care să înfăţişaţi unui copil dintr-o altă parte a lumii imaginea ţării noastre de astăzi.

*

GRAMATICĂ

SINTAXA

SINTAXA PROPOZIŢIEI

Propoziţia este o comunicare cu un singur predicat.

Exemple:

a) Acolo, mamă, te *zăresc*
Pe tine-ntr-o căscioară.

(George Coşbuc, *Mama*)

b) *Sînt bucuros* de oaspeţi.

c) Atunci *iau* lespedea cu îngrijire,[1]/ *bag* mîna[2]/ şi / *scot* pupăza vlăguită de atîta zbucium[3]/.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

Partea de propoziţie este un cuvînt sau un grup de cuvinte care îndeplineşte o anumită funcţie sintactică.

Ea reprezintă cea mai mică unitate sintactică.

Vorbele tale curate ne cheamă din toate străvechile Ţări Româneşti.

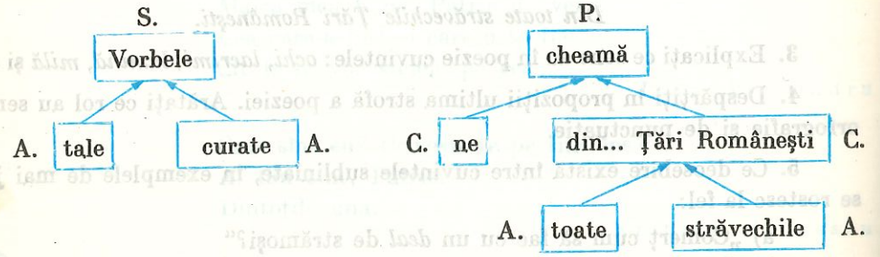

Părţile principale ale propoziţiei: subiectul, predicatul

Părţile secundare ale propoziţiei: atributul, complementul

Propoziţia poate avea **subiect**:

- *exprimat*
  - simplu: **Nigerul** *formează o mare deltă.*
  - multiplu: **Castravetele** *şi* **vinetele** *îşi au originea în culturile din India.*
- *neexprimat*
  - inclus (în forma verbului): *Cînt la vioară.* (eu)
  - subînţeles (a fost exprimat mai înainte): *Au tăbărît ca lăcustele.* (ei)

Propoziţii fără subiect:

Se înnoptează. Plouă.	— fenomene naturale
Bate la uşă.	— nu se indică precis persoana care face acţiunea

Propoziţii (după ceea ce exprimă modul verbului):

- *imperative:* **Acoperă-***mi ochii!*
- *optative:* *Cu lacrimi* **ţi-aş** **scrie,** *bătrîna mea ţară.*

OBSERVAŢII:

1. Vocativele, unele interjecţii (care exprimă stări sufleteşti sau adresarea) şi unele adverbe de mod (mai, numai, doar, exclusiv, tocmai, chiar, cam etc.) nu constituie părţi de propoziţie.

2. Articolul, prepoziţia şi conjuncţia sînt instrumente gramaticale, deci nu au funcţii sintactice în propoziţie

EXERCIŢII

1. Precizaţi părţile de propoziţie, principale şi secundare, din următoarele exemple:

a) Fusese primul la şcoală. Venise apoi comandantul detaşamentului.
b) Sub furnalul numărul unu erau doar cîţiva oameni.
c) La furnalul doi animaţia creşte.
d) Le văd îmbrăcămintea aspră, protectoare.

2. Analizaţi subiectele şi predicatele propoziţiilor de la exerciţiul 1.

3. Construiţi două propoziţii imperative şi două propoziţii optative.

4. Introduceţi în propoziţiile formulate de voi interjecţii şi substantive în vocativ.

*

CLASIFICAREA PROPOZIŢIILOR

Citiţi cu intonaţia corespunzătoare propoziţiile:

a. *Adunarea festivă începe la orele 17[30].*	Se comunică o informaţie fără a se lua o atitudine.
b. *Ce nerăbdători sîntem!*	Comunicarea este însoţită de o stare afectivă.

c. *Iuliana a obţinut trofeul „George Bacovia“?* — Se formulează o întrebare (cerîndu-se o informaţie).

d. *Va veni scriitorul Geo Bogza?!* — La întrebare se adaugă bucuria, emoţia vorbitorului.

În ordinea indicată, aceste propoziţii sînt:

a. *enunţiativă* — (vorbitorul informează)

b. *enunţiativă exclamativă* — (vorbitorul exprimă şi o anumită stare sufletească)

c. *interogativă* — (vorbitorul întreabă, cere o informaţie)

d. *interogativă exclamativă* — (vorbitorul formulează o întrebare, exprimînd totodată o anumită stare sufletească)

Clasificarea propoziţiilor se face după:

1. **scopul comunicării**
   - *propoziţii enunţiative*
     - propriu-zise: *Al tău sînt eu, ţară, cu fapte şi nume.*
     - optative: *V-aş ruga ceva.*
     - imperative: *Deschideţi manualele!*
   - *propoziţii interogative*
     - propriu-zise: *Ce e azi?*
     - optative: *Ar veni şi Mihai cu noi?*

2. **aspectul** *(afirmativ sau negativ al)* **predicatului**
   - *propoziţii afirmative:* *Ştefan merge la şcoală.* / *Ştefan merge la şcoală?*
   - *propoziţii negative:* *Ştefan nu merge la şcoală.* / *Ştefan nu merge la şcoală?*

OBSERVAŢII:

1. În limba română, negaţia se exprimă prin adverbul de mod *nu*.

Nu poate fi întărit de alte cuvinte negative:

a) adverbe *nici* — Nici *de compot nu sînt bune.*
adverbe *deloc, nicăieri, niciodată* — *Nu merge* nicăieri.

b) alte cuvinte: *nici unul, nimeni, nimic* — Nimeni *nu m-a întrebat acest lucru.*

Nu şi *nici* se iau împreună cu predicatul.

2. Nu trebuie confundată partea de propoziţie negată cu propoziţia negativă:

Nu el a spart geamul. — este negat — subiectul
Nu aici le-a aşezat. — complementul
Nu astăzi mergem acolo. — complementul
Nu aşa vei proceda. — complementul

Aceste propoziţii sînt afirmative, deoarece nu sînt negate predicatele lor.

3. **structură** (alcătuire)
   - *propoziţii simple:* *Bogdan citeşte.*
   - *propoziţii dezvoltate:* *Bogdan, colegul meu, citeşte foarte mult.*

Propoziţia în care apare numai subiectul sau numai predicatul este tot o propoziţie simplă:

Maşina! Plouă.

Toate propoziţiile neincluse în fraze sînt *propoziţii independente* (ca în exemplele de mai sus).

OBSERVAŢII:

1. Unele interjecţii izolate *(Na! Ei?)* şi adverbe de afirmaţie sau de negaţie *(Da. Nu.)* au valoarea unor propoziţii în răspunsurile la propoziţiile interogative:

a) — *Ai fost acolo?*
— *Da.* (cu înţelesul „am fost“)

b) — *L-ai văzut pe Costel?*
— *Nu (Ba).* (cu înţelesul „nu l-am văzut“)

2. Sînt propoziţii simple şi comunicările în care se află:

a) un vocativ: **Viorele,** *trezeşte-te!*

b) un subiect multiplu: **Elevii şi elevele învaţă.**

c) un nume predicativ
- simplu: *Merele sînt* **roşii.**
- multiplu: *Fructele sînt* **dulci şi zemoase.**

EXERCIŢII

1. Alcătuiţi propoziţii simple, folosind cîte două dintre următoarele cuvinte: *desenează, doi, eu, au plecat, povestesc, copilul.*

2. Transformaţi propoziţiile simple în propoziţii dezvoltate, folosind substantive, adjective şi adverbe. Scrieţi-le în caiete.

3. Numerotaţi propoziţiile din textele de mai jos şi arătaţi felul fiecăreia după:

scopul comunicării
aspectul predicatului
structură

a) Cinstea este o floare aleasă. Lucrul bine început e pe jumătate făcut. Nimeni nu se naşte învăţat.

(Folclor)

b) —Vrei să mă iei la oaste, Măria ta? izbucni Mîndricel cu ochii sclipind de bucurie.

— Dar tu nu ştii lupta!

— N-am spus că nu ştiu, Măria ta. Cioplesc săgeţi, dar pot să le şi slobod, făuresc paloşe, dar ştiu să le şi mînui; şi ştiu să încalec şi caii!

— Chiar aşa, Mîndricel?

— Încearcă-mă, Măria ta!

(Petru Demetru Popescu, *Mîndricel*)

c) Acolo eu să mor aş vrea,
Acolo vreau eu să trăiesc.

(Ioan Neniţescu, *Ţara mea*)

d) Cine sînt eu? Sună-ţi cîmpiile...
Cine sînt eu? Mîngîie-ţi munţii...

(Nichita Stănescu, *Patria*)

4. Construiţi o propoziţie interogativă optativă şi o propoziţie în care să fie negat complementul.

5. Alcătuiţi două propoziţii după schemă:

a) subiect + atribut + predicat + complement
b) complement + predicat + complement + atribut

6. Copiaţi următorul text, corectaţi greşelile şi stabiliţi punctuaţia:

Ştiţi ultima veste nu despre ce este vorba ovidiu a înscris astăzi trei goluri nemaipomenit şi ce spuneau colegii lui fiecare ce simţea în acele momente măi băiatule tu eşti cel mai mare sportiv al anului felicitări dragă ovidiu am dori să ne iei şi pe noi la un antrenament haideţi să-i pregătim o primire triumfală.

D-L GOE...

de *Ion Luca Caragiale* (1852-1912)

Ca să nu mai rămîie repetent şi anul acesta, mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tînărului Goe să-l ducă-n Bucureşti de 10 mai.

Puţin ne importă[1] dacă aceste trei dame[2] se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatîrul[3] fiului şi nepoţelului lor. Destul că foarte de dimineaţă, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tînărul Goe, aşteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea[4] X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la Bucureşti. Adevărul e că, dacă se hotărăşte cineva să asiste la o sărbătoare naţională aşa de importantă, trebuie s-o ia de dimineaţă. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a.m.[5]. D-l Goe este foarte impacient[6] şi, cu un ton de comandă, zice încruntat:

— Mam'mare! de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!

— Vine, vine acuma, puişorul mamii! răspunde cucoana.

Şi sărută pe nepoţel; apoi îi potriveşte pălăria.

Tînărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică: „*le Formidable*"[7], şi sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Miţa, că „aşa ţin bărbaţii biletul".

— Vezi ce bine-i şade lui — zice mam'mare — cu costumul de marinel?

— Mamiţo, nu ţi-am spus că nu se zice marinel?

— Da' cum?

— Marinal...

---

[1] *a importa* (la pers. a III-a, sg.) =aici, a interesa, a prezenta importanţă (interes) pentru cineva

[2] *damă* (înv.) = doamnă, cucoană

[3] *hatîr* (pop. şi fam.) = plăcere, poftă; (înv.) *de hatîrul* (cuiva) = de dragul (cuiva), pentru a face plăcere (cuiva)

[4] *urbe* (fam.) = oraş

[5] *a.m.* = antemeridian, de dimineaţă, înainte de amiază

[6] *impacient* = nerăbdător; neliniştit

[7] *le formidable* (în lb. franceză) = formidabilul, teribilul

— Ei! ziceţi voi cum ştiţi; eu zic cum am apucat[1]. Aşa se zicea pe vremea mea, cînd a ieşit întîi moda[2] asta la copii — marinel.

— Vezi că sunteţi proaste amîndouă? întrerupe tînărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...

— Da cum, procopsitule[3]? întrebă tanti Miţa cu un zîmbet simpatic.

— Mariner...

— Apoi de! n-a învăţat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare şi iar sărută pe nepoţel şi iar îi potriveşte pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuţii filologice[4]: soseşte trenul — şi nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoinţă din partea unor tineri politicoşi, care merg pînă la o staţie apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam'mare îşi face cruce, apoi aprinde o ţigară... Goe nu vrea să intre în cupeu[5]; vrea să şadă în coridorul vagonului cu bărbaţii.

— Nu!... nu e voie să scoţi capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, şi-l trage puţin înapoi.

— Ce treabă ai tu, urîtule? zice mititelul smucindu-se.

Şi după ce se strîmbă la urîtul, se spînzură iar cu amîndouă mîinile de vergeaua de alamă şi scoate iar capul. Dar n-apucă să răspunză ceva urîtul, şi mititelul îşi retrage îngrozit capul gol înăuntru şi-ncepe să zbiere:

— Mamiţoo! mam'mare! tanti!

— Ce e? ce e? sar cucoanele.

— Să oprească! zbiară şi mai tare Goe, bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul[6] intră să vază cine s-a suit de la staţia din urmă.

— Biletele, domnilor!

Cucoanele arată biletele dumnealor, explicînd d-lui conductor de ce nu poate şi Goe să facă acelaşi lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, şi, dacă a zburat pălăria, firește c-a zburat cu pamblică şi cu bilet cu tot. Dar avea bilet...

— Parol[7]! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Miţa.

Conductorul însă nu înţelege, pretinde bilet; dacă nu, la staţia apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Aşa scrie regulamentul: dacă un

[1] *a apuca* (pop.) = aici, a se deprinde
[2] *modă* = obicei
[3] *procopsit (pricopsit)* = aici (pop.), deştept, învăţat, citit
[4] *discuţii filologice* = aici, discuţii referitoare la folosirea corectă a cuvintelor
[5] *cupeu* = aici, compartiment în vagonul de tren
[6] *conductor* = controlor de bilete şi supraveghetor de vagoane la căile ferate
[7] *parol* (din lb. franceză) = pe cuvînt; serios, zău (limbă vorbită)

pasager[1] n-are bilet şi nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei şi 50 de bani, şi-l dă jos din tren la orice staţie.

— Dar noi n-am declaratără[2]? strigă mamiţa.

— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare.

— De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică[3] urîtul.

— Nu-i treaba dumitale! ce te amesteci d-ta? zice tanti Miţa urîtului...

— Uite ce e, cucoană — zice conductorul — trebuie să plătiţi un bilet...

— Să mai plătim? n-am plătitără o dată?

— Şi pe deasupra un leu şi 25 de bani.

— Şi pe deasupra?...

— Vezi, dacă nu te-astîmperi? zice mamiţa şi-l zguduie pe Goe de mînă.

— Ce faci, soro? eşti nebună? nu ştii ce simţitor[4] e? zice mam'mare.

Şi, apucîndu-l de mîna cealaltă, îl smuceşte de la mamiţa lui, tocmai cînd trenul, clănţănind din roate, trece la un macaz[5]. Din smucitura lu' mam'mare într-un sens, combinată cu clătinătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe îşi pierde un moment centrul de gravitate[6] şi se reazimă în nas de clanţa uşii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfîrşit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!... Ce-o să facă d. Goe la Bucureşti cu capul gol? şi toate prăvăliile închise!... s-ar întreba oricine, care nu ştie cîtă grijă are mam'mare şi cîtă prevedere[7]. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Dacă se întîmplă să plouă, ori răcoare? Şi mam'mare scoate din săculeţul ei un beret[8] tot din uniforma canonierii[9] „*le Formidable*".

— Te mai doare nasul, puişorule? întreabă mam'mare.

— Nu... răspunde Goe.

— Să moară mam'mare?

[1] *pasager* = călător
[2] *n-am declaratără*, *n-am plătitără* (forme verbale neliterare) = n-am declarat, n-am plătit
[3] *pică* = ciudă, necaz, pornire, duşmănie *(cu pică* = cu ciudă)
[4] *simţitor* = sensibil, emotiv
[5] *macaz* = porţiune mobilă de cale ferată sau de linie de tramvai, care se îndepărtează sau se apropie cu ajutorul unui mecanism pentru a îndruma vehiculele pe o anumită linie; ac, (reg.) schimbător
[6] *gravitate* (rar) = gravitaţie (fenomen de atracţie reciprocă a corpurilor în funcţie de masa acestora)
[7] *prevedere* = grijă, atenţie
[8] *beret (beretă)* = bască
[9] *canonier* = artilerist, tunar pe o *canonieră* (= navă mică de patrulare, de escortare, din serviciile de pază a coastelor şi a fluviilor)

— Să moară!

— Ad' să-l pupe mam'mare, că trece!

Şi-l pupă în vîrful nasului; apoi, aşezîndu-i frumos beretul:

— Parcă-i şade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuipîndu-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

— Cu ce nu-i şade lui bine? adaogă tanti Miţa, şi-l scuipă şi dumneaei şi-l sărută.

— Lasă-l încolo! că prea e nu ştiu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă şi biletul! zice mamiţa, prefăcîndu-se foarte supărată.

— Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare.

Dar mamiţa adaogă:

— Da pe mamiţica n-o pupi?

— Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor[1].

— Aşa? zice mamiţa. Lasă!... şi-şi acoperă ochii cu mîinile şi se face că plînge.

— Las' că ştiu eu că te prefaci! zice Goe.

— Ţi-ai găsit pe cine să-nşeli! zice mam'mare.

[1] *humor (umor)* = veselie, haz

Mamiţa începe să rîză; scoate din săculeţ ceva şi zice:

— Cine mă pupă... uite!... ciucalată!

Mamiţa pupă pe Goe, Goe pe mamiţa, şi luînd bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

— Puişorule, nu mai scoate capul pe fereastră!... E lucru mare, cît e de deştept! zice mam'mare.

— E ceva de speriat, parol! adaogă tanti Miţa.

Pe cînd Goe îşi mănîncă afară ciucalata, cucoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acuma despre Crivina[1] către Periş.

— Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamiţo! zice mamiţa către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrîneşte şi se duce în coridor:

— Goe! Puişorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

— Vai de mine! ţipă cucoana, nu-i băiatul! Unde e băiatul... s-a prăpădit băiatul!

— A căzut din tren băiatul! Ţaţo, mor!

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în uşa compartimentului unde nu intră decît o persoană.

— Goe! maică! acolo eşti?

— Da!

— Aide! zice mam'mare, ieşi odată! ne-ai speriat.

— Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.

— De ce?... te doare la inimă[2]?

— Nu! Nu pot...

— E încuiat! zice mam'mare, vrînd să deschidă pe dinafară.

— Nu pot deschide! zbiară Goe desperat.

— Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfîrşit, iacătă conductorul cu biletul: primeşte paralele şi liberează pe captiv[3], pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca şi cum l-ar revedea după o îndelungată absenţă. Şi mam'mare se hotărăşte să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întîmple ceva puişorului. Puişorul vede o linie de metal în colţul coridorului, care are la capătul de sus o maşină cu mîner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mîna pe mînerul maşinii şi începe să-l tragă.

— Şezi binişor, puişorule! să nu strici ceva! zice mam'mare.

Trenul îşi urmează drumul de la Periş către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un şuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, şi trenul se opreşte pe loc, producînd o zguduitură puternică.

[1] *Crivina, Periş, Buftea* = numele unor gări (şi localităţi) între Ploieşti şi Bucureşti

[2] *inimă* (pop.) = stomac, burtă *(te doare la inimă* = te doare burta)

[3] *captiv* = prizonier, prins

— „Ce e? ce e?"... Toţi pasagerii sar înspăimîntaţi la ferestre, la uşi, pe scări...

— Goe! puişorule! Goe! strigă tanti Miţa şi se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul?

Cineva, nu se ştie din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon?... Asta e uşor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decît rupîndu-se aţa înnodată şi cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinînd roatele tamponate cu toată presiunea, aşa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-şi încarce iar pompa de aer comprimat[1] şi să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii şi şeful trenului aleargă din vagon în vagon şi cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă aţa plumbuită şi răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineaori pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puişorul în braţe. Nu se poate şti cine a tras manivela.

Trenul se porneşte în sfîrşit şi ajunge în Bucureşti cu o întîrziere de cîteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare aşază frumuşel beretul lui Goe, îl scuipă pe puişor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul şi-l sărută dulce.

Apoi cucoanele se suie cu puişorul în trăsură şi pornesc în oraş:

— La bulivar[2], birjar! la bulivar!...

*

Aşchia nu sare departe de trunchi.

Nu tot ce este îngăduit în familie este îngăduit şi în societate.

Cei şapte ani de-acasă presupun o politeţe a familiei şi a membrilor ei unul faţă de altul.

Tudor Arghezi

*

ÎNDRUMĂRI

În operele sale în proză, de mică întindere, marele nostru scriitor I.L. Caragiale a prezentat aspecte semnificative din viaţa societăţii româneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

În povestirea din manual, autorul relatează întîmplări din timpul călătoriei familiei lui Goe — personajul principal — la Bucureşti. De fapt, felul în care prezintă purtarea celor trei eroine (mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa) evidenţiază intenţia lui Caragiale de a surprinde contrastul dintre ceea ce vrea să pară această familie (educată, cinstită, cu un limbaj ales) şi ceea ce este ea în realitate (incultă şi cu un limbaj de mahala). Personajele îşi dezvăluie propria lor lipsă de educaţie, iar cititorul înţelege mai uşor de ce odrasla este leneşă şi obraznică. În acelaşi timp, comportarea lui Goe ne aminteşte de relaţiile dintotdeauna dintre copiii răsfăţaţi, părinţii şi bunicii lor.

Dialogul însufleţit, situaţiile hazlii şi atitudinea ironică a scriitorului sînt calităţi evidente ale scrisului acestuia.

[1] *aer comprimat* = aer la presiune mai mare decît presiunea atmosferică
[2] *bulivar* (pronunţare greşită) = bulevard

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce moment din viaţa lui Goe este înfăţişat în această povestire?
2. Citiţi cu atenţie prima frază din text şi precizaţi atitudinea familiei faţă de copil.
3. Povestiţi, pe scurt, isprăvile lui Goe şi arătaţi reacţiile celorlalte personaje.
4. Mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au trăsături asemănătoare. Realizaţi o caracterizare în paralel a acestor trei personaje.
5. De ce credeţi că a intitulat Caragiale această povestire „*D-l Goe...*"?
6. Delimitaţi pe text modurile de expunere cel mai des folosite de scriitor.
7. Care este atitudinea autorului faţă de personaje?
8. În ce altă scriere a surprins Caragiale un aspect asemănător celui prezentat în „*D-l Goe...*"?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Citiţi expresiv, pe roluri, un fragment la alegere.
2. Explicaţi înţelesul următoarelor grupuri de cuvinte:

s-o ia de dimineaţă
clănţănind din roate
e ceva de speriat
umblă forfota

3. Găsiţi în text cuvinte derivate cu prefixe şi sufixe şi formulaţi cu fiecare cîte o propoziţie.
4. Ce diminutive se repetă în povestire? Încercaţi să motivaţi folosirea lor.
5. Precizaţi ce parte de vorbire este cuvîntul subliniat în propoziţiile următoare şi arătaţi funcţiile sintactice pe care le are:

... zice cu pică *urîtul;*
... se strîmbă la *urîtul;*

... zice tanti Mița *urîtului;*
— Ce treabă ai tu, *urîtule?*

6. Imaginați-vă că ați călătorit împreună cu Goe. Relatați ce s-ar fi putut întîmpla cu el în timpul orelor petrecute la București.

TEME

1. Caracterizați personajul principal din această operă.

2. Explicați folosirea semnelor de ortografie și de punctuație în fragmentul următor:

— Ad' să-l pupe mam'mare, că trece! Și-l pupă în vîrful nasului; apoi, așezîndu-i frumos beretul:

— Parcă-i șade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuipîndu-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

*

SCHIȚA

„D-l Goe..." este o operă literară în proză, restrînsă ca dimensiune și cu puține personaje. Scriitorul ne povestește călătoria lui Goe și a familiei sale la București, așadar numai un moment din viața lor (cu secvențele: așteptarea pe peronul urbei X, purtarea lui Goe cu familia, poznele copilului în tren, sosirea în București).

Opera literară epică în proză, de scurtă întindere, care înfățișează un moment semnificativ din viața unuia sau a cîtorva personaje, se numește s c h i ț ă.

Ion Luca Caragiale a creat cele mai izbutite schițe din literatura română.

TEMĂ

Citiți, la alegere, schițe din operele lui Ion Luca Caragiale, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești și Emil Gîrleanu. Demonstrați că aceste opere literare sînt schițe.

*

GRAMATICĂ

PREDICATUL

P r e d i c a t u l este partea principală de propoziție care arată:

- ce face subiectul: *Cuza-Vodă* **s-a uitat** *țintă la moș Ion Roată.*
- ce este subiectul: *Nilul* **este o apă** *curgătoare permanentă a Saharei.*
- cine este subiectul: Soldații **erau leșii.**
- cum este subiectul: D-l Goe **este impacient.**

Predicatul este elementul esențial al propoziției, întrucît dă sens comunicării. După el ne orientăm în identificarea propoziției.

Felurile predicatului:
- v e r b a l: *Țăranii* **s-au întors** *la vetrele lor.*
- n o m i n a l: *Ciocîrlia* **a fost fată** *de împărat.*

Predicatul verbal
- *arată* ce face subiectul
- *răspunde* la întrebările: ce se spune despre subiect? / ce face? (subiectul)
- *este exprimat* printr-un verb la un mod personal: *El* **merge** *la Cluj-Napoca.* / *Și* **sărută** *pe nepoțel.*
- *stă*
  - de obicei după subiect: *Rechinul* **înoată** *cu o viteză uimitoare.* (*Zoologie*, Manual pentru clasa a VI-a)
  - dar și înaintea subiectului: **A căzut** *din tren băiatul!* / **Știm** și noi[1]/, **au spus** alții[2]/.

OBSERVAȚIE:

Verbul *a fi* formează singur predicatul unei propoziții atunci cînd apare folosit cu sensurile „a exista", „a se afla", „a se găsi":

Copiii **sînt** *în curte.*

EXERCIȚII

1. Găsiți predicatele verbale din textele de mai jos:

a) Și după ce se strîmbă la urîtul, se spînzură iar cu amîndouă mîinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul... Cucoanele arată biletele dumnealor, explicînd d-lui conductor de ce nu poate și Goe să facă același lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei.

b) În genunchi cădeau pedeștrii, colo caii se răstoarnă,
Cad săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă
Și, lovind în față-n spate, ca și crivățul și gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...

c) Elevului începură să-i clănțăne dinții; mîna cu care se ținea de catedră îi tremura rău; încăpățînat, el încerca totuși să-și spună poezia.

d) Cetatea n-avem de gînd să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puşce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

2. Copiaţi textul de mai jos, subliniaţi predicatele şi analizaţi verbele prin care sînt exprimate, arătînd modul, timpul, persoana şi numărul acestora.

— Du răspuns M[ăriei] sale, zise bătrînul, că laude şi îngroziri de aste am mai auzit noi, şi tot nu ne-am spăriet. Mai bine M[ăria] sa şi-ar căuta de drum şi ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică.

3. Alcătuiţi propoziţii şi fraze în care să se afle predicate verbale exprimate prin verbe la moduri şi timpuri diferite.

4. Construiţi cîte o propoziţie cu predicat verbal exprimat prin verbele: *a fi*, *a ieşi*, *a avea* şi *a vrea*.

5. Descrieţi anotimpul primăvara, folosind şi verbele indicate: *a avea*, *a ciripi*, *a se încălzi*, *a înflori*, *a înmuguri*, *a se însenina*, *a se întoarce*, *a se juca*, *a lucra*, *a ploua*,

*

Predicatul nominal

- *arată*
  - ce este subiectul
  - cine este subiectul
  - cum este subiectul
- *răspunde* la întrebările
  - ce este? — *Pentru Egipt Nilul* este un izvor *de viaţă.* (*Geografie*, Manual pentru clasa a VI-a)
  - cine este? — *Tu* eşti Mircea?
  - cum este? — *Trenul* este plin.
- *este alcătuit* din
  - verb copulativ şi nume predicativ
  - *Florile* sînt albe.
  - ↑ verb copulativ
  - ↑ nume predicativ
- *stă*
  - de obicei după subiect: *El* este tînăr.
  - dar şi înaintea subiectului: Este bun *răspunsul tău.*

Verbul copulativ face legătura între numele predicativ şi subiect

- *a fi*: *Cerul* era albastru.
- a deveni: *Bara încălzită* devine moale.
- a părea: *El* pare obosit.
- a rămîne: *Oamenii* au rămas surprinşi.
- a însemna: *Munca* înseamnă viaţă.
- a ajunge: *Marin* a ajuns tehnician.
- a ieşi: Peste un an el iese inginer.
- a se face: *Colegul meu* se face strungar.
- a se numi: *Lichidele care se evaporă repede* se numesc volatile.
- a se chema: Locul acesta se cheamă vatră.

OBSERVAŢIE:

În alte împrejurări, aproape toate verbele care ajută la formarea unui predicat nominal, legînd numele predicativ de subiect, pot avea înţeles de sine stătător şi pot îndeplini, la un mod personal, funcţie de predicat verbal:

Biletul **era** *în pamblica pălăriei* („exista“, „se afla“).
Am rămas *acasă* („am stat“).
Părea *că ninge* („se părea“).
A însemnat *toţul cu creionul* („a notat“).
A ajuns *la timp* („a sosit“).

Numele predicativ poate fi exprimat prin

- *substantiv*
  - în N.: *Apa din tub e* un corp *lichid.*
  - în Ac. cu prep.: *Podul este* de piatră.
  - în G.: *Stiloul este* al colegului.
- *adjectiv* (la toate gradele)
  - *Dar Patlagică s-a făcut* alb.
  - *Pantofii mei sînt* mai frumoşi.
  - *Lumea vieţuitoarelor este* foarte variată. (*Zoologie*, Manual pentru clasa a VI-a)
- *numeral*
  - în N.: *Noi eram* trei.
  - în Ac. cu prep.: *Moneda este* de zece.
  - în G.: *Hainele sînt* ale celor doi.
- *pronume*
  - în N.: *Gîndul meu este* acesta.
  - în Ac. cu prep.: *Costumele sînt* pentru noi.
  - în G.: *Vra să zică oul e* al lui?
- *verb*
  - la infinitiv cu prep.: *Datoria noastră este* de a învăţa.
  - la supin: *Merele sînt* de mîncat.
- *adverb de mod*: *El este* altfel.
- *interjecţie*: *Este* vai *de pielea lui!*

feluri (după numărul elementelor componente)

- *simplu* (exprimat printr-o singură parte de vorbire): *Nu toate proprietăţile fizice ale corpurilor sînt* măsurabile. (*Fizică*, Manual pentru clasa a VI-a)
- *multiplu* (exprimat prin două sau mai multe părţi de vorbire de acelaşi fel): *Zilele sînt* calde şi senine.

OBSERVAȚII:

1. Între elementele numelui predicativ multiplu se pune **virgulă** sau conjuncția **și**:

Și erau frumoși, cuminți și *ascultători.*
Să fii viitor și *prezent* și *trecut.*

2. În aceste exemple avem o singură propoziție, pentru că există un singur predicat, un singur verb copulativ.

EXERCIȚII

1. Indicați predicatele nominale din textele de mai jos:

a) Ca să nu mai rămîie repetent și anul acesta, mam'mare, mamițica și tanti Mița au promis tînărului Goe să-l ducă în București de 10 mai...
— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare...
— Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare...

b) Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă... Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase... era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, cînd e omul sănătos.

c) Dar știu atîta, că eram cu gheața-n spate, de frică, păn-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul.

d) — Tu ești repetent? l-a întrebat cu respect feciorul primarului...
— Eu îs băiatul primarului...
— Tu ai mai fost la școală. De asta știi.

e) Cîntecul ce-ades ți-l cînt...
Puiule, e-un cîntec sfînt...
. . . . . .
Și-adormi pe tatăl meu
Cînd era copil ca tine.
Mîine cînd voi fi pămînt,
Nu-l uita nici tu și zi-le (doina).

(Ștefan Octavian Iosif, *Doina*)

f) — Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul...
Se văzură ieșind șase oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.
Iar cetatea cu porțile deschise... rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

2. Analizați predicatele nominale din textele de la exercițiul 1, indicînd:
a) verbul copulativ: mod, timp, persoană, număr
b) numele predicativ:
— substantiv: felul, genul, numărul, cazul
— adjectiv: genul, numărul, cazul, gradul de comparație
— numeral: felul, cazul

3. Completați cu numele predicative potrivite următoarele comunicări:

a) Pămîntul este <

b) Băiatul s-a făcut <

c) Acesta rămase <

d) Din depărtare munții păreau <

4. Construiți propoziții și fraze cu predicate nominale alcătuite din:
— verbe copulative la moduri și timpuri diferite;
— nume predicative exprimate prin cuvintele: *tipograf, optimist, cineva, a asculta.*

5. Scrieți cîteva rînduri despre familia voastră, folosind și predicate nominale.

*

COMPUNERE

TRANSFORMAREA VORBIRII DIRECTE ÎN VORBIRE INDIRECTĂ ȘI A VORBIRII INDIRECTE ÎN VORBIRE DIRECTĂ

1. Transformați în vorbire indirectă dialogul cuprins în fragmentul: „Vezi ce bine-i șade lui — zice mam'mare...“ pînă la „Dar nu e vreme de discuții filologice...“. Scrieți în caiete textul obținut.

2. Citiți textul transformat în vorbire indirectă și precizați:
— la ce persoană sînt folosite verbele;
— ce verbe introduc cuvintele personajelor, transpuse în vorbire indirectă;
— ce se întîmplă cu substantivele în cazul vocativ și cu interjecțiile;
— ce transformări suferă propozițiile principale, propozițiile exclamative și propozițiile interogative;
— ce semne de punctuație dispar.

3. Alcătuiți un dialog, pornind de la următorul fragment din „*Amintiri din copilărie*“ de Ion Creangă:

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge cu zece rînduri de

lacrimi şi a ne ruga de toţi dumnezeii să nu ne sluţească. Dar ţ-ai găsit! profesorul a stat lîngă noi pănă ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rînd cu ceilalţi şcolari şi ne-a dat de învăţat, după puterea noastră...

4. Continuaţi fraza „Pe cînd Goe îşi mănîncă afară ciucalata, cucoanele se dau în vorbă de una, de alta...“ cu dialogul celor trei femei.

TEMĂ

Imaginaţi un scurt dialog între:

a) doi colegi grăbiţi să ajungă la ora de activităţi sportive;

b) membrii familiei voastre;

c) tovarăşul director cu probleme educative şi comandanţii grupelor de pionieri din detaşamentul clasei a VI-a.

Treceţi apoi dialogul în vorbire indirectă.

*

GRAMATICĂ

SUBIECTUL

Subiectul este partea principală de propoziţie, despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului.

El *arată* de obicei
- cine face acţiunea exprimată de predicatul verbal: **Vulturii** *se rotesc în înălţimile văzduhului.*
- cine are însuşirea exprimată de numele predicativ din predicatul nominal: **George** *este vesel.*

Răspunde la întrebările
- *cine?* (de obicei cînd este exprimat printr-un nume de fiinţă): **Goe** *este în coridor.*
- *ce?* (cînd este exprimat printr-un nume de lucru): *În tăcerea nopţilor friguroase, se auzeau* **strigătele** *cocorilor.*

În propoziţie, subiectul poate fi

exprimat prin
- *substantiv* în N. — **Ploaia** *încetase.* / **Olguţa** *se ridică de pe pat.*
- *numeral* în N. — *Nu cînta* **una**, *cîntau* **zece**, **cincisprezece.** / **Al doilea** *a rămas pe loc.*
- *pronume* în N. — **El** *e domnul cel vestit.* / *— He, he! Să fie sănătos* **dumnealui.** / *O,* **asta** *nu se va trece aşa!* / **Cineva** *a tras semnalul de alarmă.*
- *verb* — la infinitiv: *Nu se poate* **şti**[1] */ cine a tras manivela.*[2]/ — la supin: *E uşor* **de constatat** *acest lucru.*

neexprimat — *Spui şoapte fără de-nţeles...* (cine? — *tu*) / *Şi aşa trăiau acolo liniştiţi.* (cine? — *ei*)

Felurile subiectului
- *simplu* (exprimat printr-o singură parte de vorbire) — *Dar deodată se aud* **bubuituri** *în uşa compartimentului.*
- *multiplu* (exprimat prin două sau mai multe părţi de vorbire de acelaşi fel sau diferite, în relaţie cu acelaşi predicat) — *Aici* **stejarii, brazii** *şi* **fagii** *trufaşi înalţă capul lor spre cer.*
- *inclus* (dedus din desinenţele de persoana I şi a II-a, singular şi plural, ale verbului predicat)
  - *Şi ascult de la răcoare Pitpalacul.* (cine? — *eu*)
  - *Şi stăpînirea ţării noastre cu nimenea n-o împărţim.* (cine? — *noi*)
  - *Te-nalţi în slăvi mai sus ca niciodată.* (cine? — *tu*)
  - *Auzit-aţi de-un viteaz...* (cine? — *voi*)
- *subînţeles* (dedus din context, din propoziţiile anterioare în care este exprimat) — *Olguţa răsuci cheia*[1]*/, apăsă clanţa*[2] */ şi / răsări în prag*[3]*/.* (în propoziţiile 2 şi 3 subiectul e subînţeles din propoziţia 1: cine apăsă? cine răsări? — *Olguţa, ea*)

Locul subiectului:
- de obicei înaintea predicatului: **Mama** *lor a rămas încremenită.* **Goe** *poartă un frumos costum de marinar.*
- uneori, după predicat: *Las' că știu eu că te prefaci!* zice **Goe.**
- alteori, între elementele componente ale predicatului nominal: *Să fie* **el** *sănătos...!*

OBSERVAȚII:

1. Între componentele subiectului multiplu se pune **virgulă** sau conjuncția **și**: *Elena, Maria* **și** *Ioana se pregătesc pentru lecții.*

2. Nu trebuie confundat complementul care răspunde la întrebarea *ce?*, aflat înaintea predicatului, cu subiectul care răspunde la aceeași întrebare, aflat după predicat:

Zăpada	*o spulberă*	**vîntul.**
ce? — C.		ce? (cine?) — S.

EXERCIȚII

1. Împărțiți textele de mai jos în propoziții. Arătați ce fel de subiect are fiecare propoziție:

a) Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de mariner.

b) Se făcuse liniște, dar premiantul încă nu-și spunea poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întîmplă ceva.

c) Acolo, încotro mă îndrept, mă așteaptă marea cea mare și amară, în care, totuși, voi căuta să nu mă pierd.

2. Copiați textele de mai jos, subliniați subiectele și analizați părțile de vorbire prin care sînt exprimate:

a) Căzuse brumă deasă. Cerul era albastru-siniliu... Felinarele erau stinse... În ograda școlii erau... două feluri de vrăbii ... Și unele și altele erau săltărețe și făceau larmă subțire.

b) Eu o să zbor; voi rămîneți nemișcați...
Ea i-a numărat: lipsea unul.
Iar noaptea..., el o întreba cu spaimă.

3. Căutați în textele literare studiate propoziții cu subiecte incluse și subînțelese.

4. Alcătuiți propoziții și fraze cu subiecte exprimate prin diferite părți de vorbire.

5. Formulați propoziții după următoarele indicații:

a) P.V. + S.
a fi — pomi

b) P.N. + S.
comandant — Ionescu
a fi

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

ÎNTÎLNIREA

fragment

de *Mihnea Moisescu* (n. 1930)

Astronava „Cutezanța", aflată într-o expediție cosmică, sub comanda căpitanului Carpat, primește în al șaselea an de zbor misiunea de a coborî pe o planetă vie, cu o atmosferă aproape identică celei pămîntești. Treizeci și unu de membri ai echipajului, printre care și soția căpitanului, dispar înghițiți în mod nefiresc de solul planetei, în timpul unei vînători de animale pentru colecții. Rămîn în viață numai Carpat, care în acel moment se afla pe navă, și fiul său, Nirus. Două luni de zile tatăl studiază fenomenele de pe planeta-fiară și adună probe materiale. În drumul spre Pămînt, ei se opresc pe o platformă cosmică, unde cu puțin mai înainte aterizase nava „Steaua Speranței", comandată de căpitanul Amir.

Fragmentul reprodus în manual prezintă această emoționantă întîlnire a celor doi căpitani și, mai ales, a copiilor născuți în cosmos, care descoperă pentru prima dată bucuria unei tovărășii cu cei de aceeași vîrstă și frumusețea jocului.

*

Căpitanul Carpat ceru coordonatorului[1] principal automat de pe platformă „cosmodrom[2] liber". Făcu legătura cu ajutorul undelor luminoase, cele sonore neputînd să pătrundă prin zona de protecție. Pe un ecran al cabinei de comandă apăru scris răspunsul coordonatorului: „Coborîți pe cosmodromul B... Cosmodromul A ocupat... Anihilez[3] zona de protecție ... Coborîți!"

Citind răspunsul, Nirus exclamă:

— Cosmodromul A e ocupat? Tată! Asta înseamnă...

— ... că pe platformă se află o navă, completă căpitanul cu o voce care nu trăda emoția ce pusese stăpînire și pe el.

Cînd „Cutezanța" atinse platforma, în difuzorul cabinei de comandă răsună un glas bărbătesc, puternic, cald, în care se ghicea o nestăvilită bucurie:

— Salut „Cutezanța" și neînfricatul ei echipaj! Salut, căpitane Carpat! Te îmbrățișez, frate!

---

[1] *coordonator* = aparat care îndrumează activitățile navelor cosmice

[2] *cosmodrom* = teren special amenajat cu platforme, rampe și instalații de lansare a cosmonavelor și a sateliților

[3] *a anihila* = a înlătura, a anula, a neutraliza

Tresărind, Carpat întrebă la început în șoaptă, apoi tot mai tare, aproape într-un strigăt:

— Ești „Steaua Speranței"? Ești tu, Amir?

— Chiar eu, vechiul tău prieten! Deschide televizorul!

Printr-o mișcare fulgerătoare, Carpat cuplă[1] aparatele de televiziune. Pe unul dintre ecrane apăru interiorul cabinei de comandă de pe nava „Steaua Speranței", în care se afla un bărbat voinic, cu părul foarte blond, bogat și zbîrlit. Era căpitanul Amir. Alături de el stăteau o femeie frumoasă și un băiat.

Amir își aruncă brațele înainte, ca pentru o îmbrățișare. Vocea lui tună:

— Te salut cu toată dragostea, frate Carpat! Deci se mai întîmplă minuni și în vremea noastră! Numai aici nu mă așteptam să ne întîlnim... Ea e Selena, soția mea. N-ai avut ocazia să o cunoști.

— În schimb, eu te cunosc foarte bine, căpitane Carpat, spuse femeia. „Zbîrlitul" meu a vorbit de nenumărate ori despre tinerețea voastră „extraordinară".

— Să știi că tonul ironic nu are nici un rost, i-o întoarse Amir. Tinerețea noastră a fost, într-adevăr, extraordinară!... Să ți-l prezint, prietene, și pe acest „copil al stelelor". Se numește Sin și e...

— Fiul tău, completă Carpat. Nu trebuie s-o mai spui. E copia ta fidelă[2]... Iar el e băiatul meu, Nirus, bineînțeles tot un „copil al stelelor".

— Dar soția ta și ceilați membri ai echipajului?

Carpat nu răspunse. Cu un gest mecanic, îl prinse pe Nirus cu brațul pe după umeri. Căpitanul Amir înțelese. Plecă fruntea și rămase nemișcat. Într-un tîrziu, rosti:

— Noi am avut noroc. Sîntem toți teferi[3]. Planeta pe care am descoperit-o nu prezenta nici un pericol. Am reușit să...

Carpat îl întrerupse, exclamînd:

— Asta-i bună! Sîntem la doi pași unul de celălalt și folosim televizorul! Ce mai aștepți? Fă-mi o vizită!

— Nu pot. Plecarea e fixată peste o jumătate de oră.

— Atunci... O să ne vedem pe Pămînt, cît mai repede cu putință.

Nirus, care stătuse neclintit lîngă tatăl său, privind țintă la băiatul de pe ecran, scoase un strigăt.

— Nu! Vă rog să nu plecați! Vreau să vorbesc cu el... cu Sin... Să vorbesc de aproape, nu la televizor... Și să ne jucăm puțin... Numai puțin! Vă rog!

---

[1] *a cupla* = a lega, a pune în legătură

[2] *fidel* = aici, exact, întocmai

[3] *teafăr* (pl. *teferi*) = sănătos, întreg, nevătămat, zdravăn

Se alăturară imediat și rugăminţile lui Sin. În cele din urmă, Carpat interveni și el:

— Amir! Amîndoi ştim că atunci cînd un căpitan hotărăşte ora plecării trebuie să o respecte. Dar... Nirus n-a mai văzut niciodată un alt copil.

— Înţeleg ... şopti căpitanul Amir. Da, înţeleg... Pentru aşa ceva cred că merită să calc regula. O să plecăm cu cîteva minute mai tîrziu. Acum venim la voi!

În aşteptarea vizitatorilor, căpitanul Carpat îi povesti lui Nirus că Amir îi era prieten din copilărie. Urmaseră împreună şcoala de piloţi cosmici și împreună făcuseră prima călătorie în afara sistemului solar A.I.

— Amir e un căpitan excepţional și un prieten cum nu cred să existe mulţi!

Nirus și tatăl său se aflau în coridorul prin care se pătrundea în navă. Băiatul stătea cu spatele lipit de peretele metalic. Auzea vocea căpitanului de parcă ar fi venit de departe. Trupul îi era crispat[1], respiraţia accelerată.

Taică-său îl mustră cu blîndeţe:

— Nirus, stăpîneşte-te! Eşti doar „copil al stelelor". Trebuie să arăţi că ştii să-ţi domini[2] emoţiile!

Dar Carpat călcă el însuşi sfatul. După ce căpitanul Amir și Sin intrară în navă și-și scoaseră măştile de oxigen, cei doi bărbaţi se îmbrăţişară prelung, fără ca vreunul dintre ei să-şi ascundă emoţia. În schimb, băieţii rămaseră încremeniţi, faţă în faţă. Nu ştiau ce să facă, ce să spună. Primul care reuşi să lege cîteva cuvinte fu Sin:

— Tu... cîţi ani ai?

— Doisprezece.

— Împliniţi?

— Da.

— Eu îi împlinesc peste o lună.

Trecură în sera navei. Căpitanii se aşezară pe o piatră mare, de lîngă „lac".

— Tu ai mai văzut copii? întrebă Nirus.

— Da. Pe „Steaua Speranţei" sînt două fetiţe. Dar sînt mici. Băieţi n-am văzut.

— Aşa... Înseamnă că nu ştii nici tu cum se joacă băieţii între ei.

— Nu prea, recunoscu Sin.

Tăcură iarăşi... Nirus ar fi vrut să vorbească mult, mult de tot, dar o jenă[3] neînţeleasă îl oprea.

[1] *crispat* = strîns, încleştat, contractat
[2] *a domina* = a stăpîni, a înfrîna
[3] *jenă* = sfială, stinghereală, stînjeneală

— A! Uitasem! Ţi-am adus un dar!

Sin deschise combinezonul[1] cosmic la piept și scoase un fel de balon. Din balonul acela îşi făcu apariţia un animal minuscul[2] care amintea de un peşte, dar avea picioare mici și groase. Spinarea animalului scînteia în cîteva culori, ca o constelaţie[3].

— E de pe planeta-vie unde a ajuns nava noastră. E foarte blînd... Vezi cum i se aprind luminiţele pe spinare? Dar cînd îl aşezi jos, se sting. Ştii, biocurenţii[4] din corpul meu îl îndeamnă să-și aprindă „steluţele". Îţi place?

— E foarte frumos, şopti Nirus.

Apoi tăcerea dintre cei doi „copii ai stelelor" se prelungi iarăşi. Devenise stînjenitoare, cînd tună vocea căpitanului Amir:

— Ce faceţi, băieţi?! Doar pentru voi am amînat plecarea! Spuneaţi că vreţi să vă jucaţi puţin, și acum staţi ca nişte statui unul în faţa celuilalt. Hai, jucaţi-vă!

— Cum, tată?

— Nu ştim... adăugă Nirus. Dumneavoastră cum vă jucaţi cînd eraţi ca noi?

— Păi... Ne cocoţam pe munţi... pescuiam păstrăvi... ne jucam de-a astronauţii[5]... Mda... Numai că voi nu vă puteţi urca aici pe munţi, nici să pescuiţi n-aveţi cum... și astronauţi sînteţi de cînd v-aţi născut... Mda... Ar trebui... să vă luaţi la trîntă! Da, să vă luaţi la trîntă! se înflăcără căpitanul Amir. E un joc straşnic, cu adevărat băieţesc! Mai ţii minte cît ne plăcea nouă să ne luăm la trîntă, Carpat?

— Aşa ceva nu se uită, bătrîne!

— Sigur că nu se uită. Prea era straşnic! Hai, băieţi, luaţi-vă la trîntă acolo, pe iarbă.

— Cum adică... să ne luăm la trîntă? întrebă Nirus.

— Tii! Ce ţi-e și cu „copiii stelelor"! Cunosc denumirile a sute de constelaţii și aştri, cunosc cosmofizică[6], cosmobiologie[7], dar nu ştiu unele lucruri simple, simple de tot! zise Amir. Să nu ştie ei, băieţi mari, ce-i aia o trîntă!

— Hai să le arătăm noi.

— Straşnică idee, frate Carpat! Oho! Ţine-te bine! Bătrîneţea nu m-a ajuns!

Cei doi căpitani, amîndoi adevăraţi uriaşi, se strînseră în braţe și începură să se salte cîte puţin, de pe podea. Băieţii îi priviră la început

[1] *combinezon* = aici, salopetă, îmbrăcăminte de protecţie
[2] *minuscul* = foarte mic, infim
[3] *constelaţie* = grupare de stele în aceeaşi regiune a cerului
[4] *biocurent* = curent electric prezent în ţesuturile și organele animalelor
[5] *astronaut* = cosmonaut
[6] *cosmofizică* = disciplină care cercetează fenomenele fizice în cosmos
[7] *cosmobiologie* = disciplină care cercetează problemele vieţii în cosmos

cu ochi măriți de uimire, apoi se apucară să țopăie în jurul lor, să bată din palme și să strige:

— Nu te lăsa, tată!

— Trînteşte-l în iarbă, tată!

Căpitanii se desprinseră din îmbrățișare, rîzînd, și se așezară pe bolovanul de lîngă „lac".

— Acum e rîndul vostru, flăcăi! rosti Amir.

Băieții se priviră cîteva clipe cu ochi scînteietori, apoi trupurile li se înlănțuiră și în nava cosmică se încinse o trîntă în toată legea, o trîntă ca pe vremea străvechilor ciobani.

Căpitanul Carpat începu să-i povestească lui Amir întîlnirea „Cutezanței" cu misteriosul nor de praf cosmic.

Băieții luptau îndîrjiți, cu forțe aproape egale. Se prăvăliseră în iarbă și se rostogoleau într-o parte și-n alta. Din cînd în cînd, scoteau cîte un chiot, dovadă a nemaiîncercatei bucurii pe care o trăiau.

După vreo zece minute, căpitanul Amir spuse:

— Gata, Sin! E timpul să plecăm!

Băieții se sculară din iarbă. O vreme continuară însă să se țină de mîini. După trînta aceea strașnică, simțeau că discuția s-ar fi legat atît de ușor, simțeau că ar fi fost în stare să născocească multe și strașnice jocuri. Dar trebuiau să se despartă! Nici unul dintre ei n-ar fi îndrăznit să insiste ca nava căpitanului Amir să-și mai amîne plecarea. Cunoșteau bine legile zborurilor cosmice. Știau că și așa se făcuse pentru ei o excepție.

Despărțirea a fost simplă, cum sînt totdeauna despărțirile dintre adevărații bărbați: o îmbrățișare puternică a căpitanilor stelari, o îmbrățișare puțin prelungită a celor doi băieți...

Cu cîteva clipe înainte ca „Steaua Speranței" să-și ia zborul, televizoarele făcură iarăși legătura între nave.

— Zbor liniștit, Amir!

— Vă aștept pe Pămînt, frate Carpat!

— Zbor liniștit, Sin!

— Ne întîlnim pe Pămînt, Nirus! O să ne jucăm mult. Și, cînd vom fi mari, o să zburăm împreună pe aceeași navă. Vrei?

— Sigur că vreau! Zbor liniștit, Sin!

*

1. Care moment vi se pare cel mai emoționant în această povestire?

2. Precizați elementele reale și elementele neobișnuite din fragmentul citit.

3. Imaginați o altă desfășurare a acțiunii în care Nirus și Sin să fi călătorit împreună timp de un an.

4. Alcătuiți o compunere despre lumea din afara planetei noastre, așa cum v-o imaginați pe baza informațiilor pe care le aveți din cărți citite, de la radio și TV.

5. Citiți povestiri din „*Antologia literaturii de anticipație*".

*

GRAMATICĂ

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Realizarea acordului predicatului cu subiectul este o regulă de bază a vorbirii și a scrierii corecte în limba română.

I. Predicatul verbal se acordă
- cu *subiectul simplu* în persoană și în număr — *Conductorul* **pretinde** *bilet.* (pers. a III-a, nr. sg.); *Ei*, **ziceți** *voi cum știți.* (pers. a II-a, nr. pl.)
- cu *subiectul multiplu* la plural — *Alunul, salcia și mesteacănul* **înfloriseră.** (pers. a III-a, nr. pl.)

OBSERVAȚII:

1. Cînd subiectul multiplu este exprimat prin pronume personale la diferite persoane, acordul se face astfel:

— *la persoana I plural*
- *Eu și tu* **așteptăm** *aici.*
- *Eu și el* **așteptăm** *aici.*
- *Eu, tu și el* **așteptăm** *aici.*

— *la persoana a II-a plural*
- *Tu și el* **rămîneți** *pe loc.*
- *Tu și ei* **rămîneți** *pe loc.*

2. Cînd înaintea elementelor componente ale subiectului multiplu apar cuvintele **și ... și** **nici** (care arată că toate aceste elemente îndeplinesc sau nu acțiunea exprimată de verbul predicat), acordul se face *la plural:*

Și *tata*, și *mama* citesc *seara ziarele.*

Nici *Codruț*, nici *Monica* **nu și-au făcut** *temele.*

3. Cînd înaintea elementelor componente ale subiectului multiplu apar cuvintele *ori, sau* și *fie* (care arată că acțiunea este făcută numai de unul dintre subiecte), acordul se face *la singular:*

Ori *el*, ori *ea* **a greșit.**

S a u *el*, s a u *ea* va merge *acolo*.
F i e *fratele*, f i e *sora îi* va însoți *pe oaspeți*.

4. În situațiile de la punctele 2 și 3 folosirea virgulei este obligatorie între elementele componente ale subiectului multiplu:

și..., și	sau ..., sau
nici..., nici	fie ..., fie
ori ..., ori	

II. Predicatul nominal

verbul copulativ se acordă

- cu subiectul simplu
  - în persoană și în număr — *Meseria dumitale* este *frumoasă*. (pers. a III-a, nr. sg.) / *Eu* sînt *atentă la lecție*. (pers. I, nr. sg.)
- cu subiectul multiplu — la plural — *Forma și culoarea* nu sînt *proprietăți fizice măsurabile*. (*Fizică*, Manual pentru clasa a VI-a)

numele predicativ

- exprimat prin adjectiv se acordă cu subiectul — în gen, în număr, în caz — *Cochilia este* calcaroasă. (*Zoologie*, Manual pentru clasa a VI-a) — gen feminin, nr. sg., caz nominativ
- exprimat prin substantiv se acordă cu subiectul
  - în gen, în număr și în caz — *Maria este* elevă. (gen feminin, nr. sg., caz nominativ)
  - în număr și în caz — *Abecedarul e* povestea *literelor*. (nr. sg., caz nominativ)

OBSERVAȚII:

1. Acordul în gen al numelui predicativ, exprimat prin adjectiv, cu un subiect multiplu exprimat prin substantive, nume de ființe de genuri diferite (m. și f.) se face la masculin plural:

s.m. + s.f.		n.p. m.pl.
Băiatul și fata	*sînt*	*harnici.*
Băiatul și fetele	*sînt*	*harnici.*
Cîinele și pisica	*sînt*	*jucăuși.*

2. Acordul în gen al numelui predicativ, exprimat prin adjectiv, cu un subiect multiplu exprimat prin substantive, nume de lucruri de genuri diferite (m.,f.,n.), se face la feminin-neutru plural:

		n.p.
S.m. + s.f.		f.n.pl.
Caisul și salcia	*sînt*	*înflorite.*
S.f. + s.m.		f.n.pl.
Salcia și caisul	*sînt*	*înflorite.*
S.m. + s.n.		f.n.pl.
Peretele și gardul	*sînt*	*albe.*
S.n. + s.f.		f.n.pl.
Caietul și cartea	*sînt*	*curate.*

EXERCIȚII

1. Despărțiți textele de mai jos în propoziții. Găsiți subiectele și predicatele și arătați cum s-a făcut acordul:

a. Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și cînd fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănea acum neîntrerupt și gemea greu; coroana de flori îi căzu în țărînă și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

b. *Unde-i unul, nu-i putere*
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește
Și dușmanul nu sporește.

(V a s i l e A l e c s a n d r i, *Hora Unirei*)

c. *Eu zic cucului să tacă,*
El se suie sus pe cracă
Și tot cîntă de mă seacă.

d. *Sînt suflet în sufletul neamului meu*
Și-i cînt bucuria și-amarul.

(G e o r g e C o ș b u c, *Poetul*)

2. Alegeți din paranteze forma corectă a verbelor pentru a realiza acordul predicatelor cu subiectele în propozițiile următoare:

(plecăm, plecați, pleacă) mai devreme eu, tu și Tincuța.
Tu, Ionel și eu (citim, citiți, citesc) expresiv.
(venim, veniți, vin) după-masă eu și ele.
Tu și eu (scriem, scrieți, scriu) corect.
Noi și voi (lucrăm, lucrați, lucrează) cu spor.
El, ea și ei (culegem, culegeți, culeg) plante medicinale.
Voi, colegii voștri și ele (ascultăm, ascultați, ascultă) muzică.

3. Faceţi acordul numelor predicative, notate în paranteză, cu subiectele propoziţiilor:

Trandafirul şi micşuneaua sînt (înfloriţi, înflorite).
Mesteacănul şi garoafa sînt (albi, albe).
Paltonul şi jacheta sînt (albaştri, albastre).
Sacul de voiaj şi geamantanul sînt (grei, grele).

4. Înlocuiţi punctele cu formele corespunzătoare ale unuia dintre verbele *a scrie* şi *a crea*, făcînd acordul predicatelor cu subiectele propoziţiilor respective:

Voi ... un articol.
Tu ... corect.
Noi ... citeţ şi frumos.
Noi ... modele în atelierul de croitorie.
Voi, în schimb, ... costume pentru echipa de dansuri.
Eu ... o bucată muzicală pentru serbare, în timpul liber, Ştefania ... poezii, iar tu ... proză.

5. Realizaţi acordul predicatelor cu subiectele în următorul text:

Roxana, Răzvan şi sora cea mai mică a lui Daniel, elevă în clasa a III-a, (a citi) expresiv.

Eu şi Cătălina (a merge) la şcoală.

Tu şi el (a scrie) temele.

Tu şi Teodora, colega din clasa a VI-a C, (a învăţa) la matematică.

Paul, Ana, Liviu şi Mihaela, pionieri fruntaşi la învăţătură, (a fi cunoscut) ca filatelişti.

6. Puneţi verbele la modul şi timpul indicat în paranteză:

Acolo, l- (*a şti* — cond. opt. perf.) ca lîngă dînsa. Dar pînă la ele (*a fi* — ind. imperf.) de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara (*a-şi azvîrli* — ind. prez.) picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe,(*a încerca* — conj. prez.) puterile iedului...

Iedul (*a se avînta* — ind. prez.) ca o săgeată şi, (*a behăi* — ger.) vesel, (*a zburda* — ind. prez.) de bucurie...

Şi- (*a merge* — ind. perf. c.) mult aşa pînă ce (*a da* — ind. perf.c.), în sfîrşit, de luminiş.

(Emil Gîrleanu, *Căprioara*)

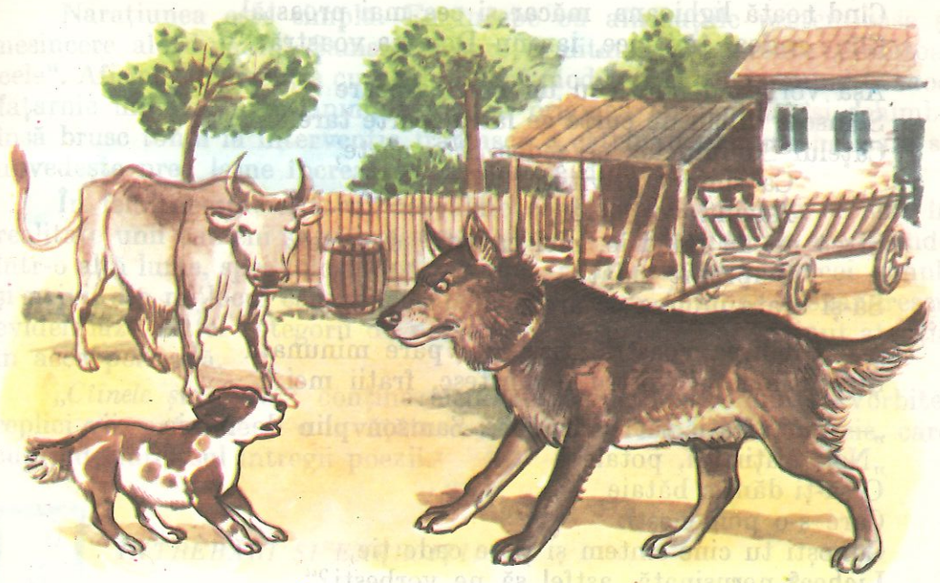

CÎINELE ŞI CĂŢELUL

de *Grigore Alexandrescu* (1810 — 1885)

„— Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
Cum lupii, urşii, leii şi alte cîteva,
Care cred despre sine că preţuiesc ceva!
De se trag din neam mare,
Asta e o-ntîmplare:
Şi eu poate sînt nobil[1], dar s-o arăt nu-mi place.
Oamenii spun adesea că-n ţări civilizate
Este egalitate.
Toate iau o schimbare şi lumea se cioplește[2],
Numai pe noi mîndria nu ne mai părăsește.
Cît pentru mine unul, fieştecine ştie
C-o am de bucurie

[1] *nobil* = persoană care făcea parte din boierime, din nobilime

[2] *a se ciopli* = aici, a căpăta deprinderi civilizate, a se civiliza, a se cultiva, a se cizela

Cînd toată lighioana măcar și cea mai proastă[1],
Cîine sadea[2] îmi zice, iar nu Domnia voastră."

Așa vorbea deunăzi cu un bou oarecare
Samson, dulău de curte ce lătra foarte tare.
Cățelul Samurache, ce ședea la o parte,
Ca simplu privitor,
Auzind vorba lor,
Și că nu au mîndrie, nici capriții[3] deșarte[4],
S-apropie îndată
Să-și arate iubirea ce are pentru ei:

„— Gîndirea voastră, zise, îmi pare minunată
Și sentimentul vostru îl cinstesc, frații mei."

„— Noi, frații tăi", răspunse Samson plin de mînie.
„Noi, frații tăi, potaie[5]!
O să-ți dăm o bătaie
Care s-o pomenești.
Cunoști tu cine sîntem și ți se cade ție,
Lichea[6] nerușinată, astfel să ne vorbești?"
„— Dar ziceați..." „— Și ce-ți pasă? Te-ntreb eu ce ziceam?
Adevărat vorbeam
Că nu iubesc mîndria și că urăsc pe lei,
Că voi egalitate, dar nu pentru căței."

Aceasta între noi adesea o vedem
Și numai cu cei mari egalitate vrem.

*

Fugi de omul cu două fețe, ce unele-ți grăiește și altele gîndește.
Oamenii se cunosc după fapte, nu după vorbe.

*

ÎNDRUMĂRI

În această istorioară în versuri, Grigore Alexandrescu povestește o întîmplare din lumea animalelor, prezentată sub forma unui mic spectacol cu trei personaje: dulăul Samson, cățelul Samurache și „un bou oarecare".

[1] *prost* = aici, de jos, de rînd, simplu
[2] *sadea* = care nu este amestecat cu altceva, pur, curat; adevărat, veritabil, autentic
[3] *capriciu* (înv. *capriție*) = moft, sclifoseală, toană
[4] *deșert* = aici, amăgitor, nefolositor, zadarnic
[5] *potaie* = cîine slab, jigărit, javră
[6] *lichea* = netrebnic, secătură

Narațiunea este simplă. Ea începe cu afirmațiile pretențioase și nesincere ale dulăului Samson despre egalitatea între toate „dobitoacele". Afișînd, în discuția cu boul, o falsă modestie și condamnînd în mod fățarnic mîndria unor animale pentru originea lor nobilă, își schimbă însă brusc tonul la intervenția frățească a cățelului Samurache, care se dovedește prea lesne încrezător în spusele dulăului.

În felul acesta, autorul dezvăluie contrastul între ceea ce sînt în realitate unii oameni și ceea ce vor să pară, din dorința de a pătrunde într-o altă lume, spre folosul lor personal. Ei îi nesocotesc pe cei simpli și naivi, din mijlocul cărora încearcă să se ridice. Grigore Alexandrescu evidențiază astfel categorii de personaje opuse, care i-au reținut atenția în acea perioadă.

„Cîinele și cățelul" conține elemente caracteristice limbii vorbite, replici vii, naturale și o învățătură finală sub formă de concluzie, care cuprinde înțelesul întregii poezii.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Care sînt personajele acestei opere? De ce credeți că autorul le-a luat din lumea animalelor?

2. Citați versurile care exprimă atitudinea dulăului și a cățelului.

3. Remarcați contrastul dintre tonul folosit de Samson în discuția cu boul și cel cu care i se adresează lui Samurache.

4. Ce tipuri de oameni reprezintă aceste personaje-animale?

5. În ce versuri este concentrată învățătura acestei istorioare?

6. Care este atitudinea poetului Grigore Alexandrescu față de personajele prezentate?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Precizați mijloacele de formare a cuvintelor: *bucurie*, *fieștecine* și *privitor*.

2. Citiți pe roluri această poezie.

3. Explicați înțelesul următoarelor versuri:

a) ...Samson, dulău de curte ce lătra foarte tare.

b) Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace.../
Care cred despre sine că prețuiesc ceva!

c) Și eu poate sînt nobil, dar s-o arăt nu-mi place.

d) Cățelul Samurache, ce ședea la o parte...

4. Formulaţi trei propoziţii în care să apară personificări.

5. Comentaţi, la alegere, unul dintre cele două proverbe reproduse înainte.

6. Transformaţi în vorbire indirectă dialogul dintre Samurache şi Samson.

*

FABULA

„*Cîinele şi căţelul*“ de Grigore Alexandrescu:

a) este o naraţiune în versuri, de dimensiuni reduse, care se poate uşor transforma într-o mică piesă (scenetă);

b) conţine personaje puţine, din lumea animalelor, care — prin procedeul personificării folosit de poet — vorbesc şi se comportă ca oamenii;

c) critică defecte omeneşti, fapte şi atitudini (minciuna, ipocrizia, falsa modestie, mîndria nejustificată, naivitatea), urmărind scopuri educative, moralizatoare (cultivă respectul pentru adevăr, cinste şi modestie; înţelegerea pentru oamenii simpli);

d) ne învaţă că în viaţă trebuie să-i cunoaştem pe oameni nu după vorbe, ci după faptele lor.

Povestirea scurtă, în versuri sau în proză, în care scriitorul critică anumite trăsături morale sau comportarea unor oameni, cu ajutorul animalelor, al plantelor sau al obiectelor şi care are valoare educativă se numeşte f a b u l ă.

De obicei, în structura unei fabule distingem:

a) o povestire propriu-zisă;

b) o morală (învăţătură, îndemn, recomandare) care exprimă pe scurt atitudinea autorului faţă de realităţile prezentate.

Au scris fabule:

— în literatura română: Grigore Alexandrescu, Alecu Donici, Anton Pann, George Topîrceanu, Tudor Arghezi, Marcel Breslaşu, Aurel Baranga şi alţii;

— în literatura universală: Esop, La Fontaine, Krîlov.

EXERCIŢII ŞI TEME

1. Citiţi fabule din volumul „*Fabule*“ („Biblioteca şcolarului“), Editura „Ion Creangă“, Bucureşti, 1983.

2. Prezentaţi, oral, structura unei fabule şi sensul învăţăturii (moralei).

3. Organizaţi un concurs de recitări de fabule din literatura română. Consultaţi, în acest scop, antologia de mai sus.

GRAMATICĂ

ATRIBUTUL

A t r i b u t u l este partea secundară de propoziţie care determină:

- un substantiv: Asta-i patria *română*.
- un pronume: Acesta *de sus* este mai bun.
- un numeral: Trei *dintre ei* mi-au fost colegi.

Întrebări: care? ce fel de? al cui? a cui? ai cui? ale cui? cîţi? cîte? al cîtelea? a cîta? — puse cuvîntului determinat

Este exprimat prin:

- substantiv: *Limba noastră-i graiul* **pînii.**
- adjectiv: *Limba noastră-i limbă* **sfîntă.**
- numeral: *Drumul trecea printre* **două** *dealuri acoperite de păduri.*
- pronume: *Şi mam'mare scoate din săculeţul* **ei** *un beret.*
- verb (la un mod nepersonal): *Dorinţa* **de a călători** *mă stăpîneşte.*
- adverb: *Linia de metal are la capătul* **de sus** *o maşină.*

Atributul substantival este exprimat prin substantiv în cazurile:

- *nominativ* (fără prepoziţie): *Căţelul* **Samurache** *s-apropie îndată.* (care căţel)? *Încă Victoriţa,* **nevasta** *căpitanului, luase un condei.* (care Victoriţa?).
- *acuzativ* (cu prepoziţie): *Tînărul Goe poartă un frumos costum* **de marinar.** (ce fel de costum?)
- *dativ* (cu prepoziţie) rar: *Zborul,* **asemenea unui bolid,** *ne-a impresionat pe toţi.* (care zbor? *sau* ce fel de zbor?)
- *genitiv* — fără prepoziţie: *Dar deodată se aud bubuituri în uşa* **compartimentului.** (a cui uşă)? *Beretul* **lui Goe** *era tot din uniforma canonierii.* (al cui beret?)
- — cu prepoziţie: *Lupta* **împotriva duşmanilor** *a fost grea.* (care luptă)?

l o c u l : de obicei, după cuvîntul determinat: *A sosit vremea* **seceratului.**

p u n c t u a ţ i a :
- de obicei, nu se desparte prin virgulă de cuvîntul determinat (excepţie: atributul substantival în N.)
- mai multe atribute substantivale care deter-

mină același cuvînt se despart între ele prin virgulă sau se leagă prin conjuncția *și:*

L-a cuprins dorul de glasul **livezii, al fluierului** *de păstor,* **al satului și al dimineților** *însorite de vară.*

OBSERVAȚII:

1. Articolul posesiv (genitival), care precedă substantivul în genitiv cu funcție de atribut, se acordă cu termenul determinat de atribut în gen și număr:

acest caiet **al** *elevei*

această servietă **a** *elevului*

2. Atributul substantival în genitiv, exprimat prin substantiv propriu, de genul masculin, primește înaintea articolului hotărît articolul posesiv:

Această carte **a lui** *Ștefan am citit-o și eu.*

EXERCIȚII

1. Găsiți în textele de mai jos atributele substantivale și arătați ce cuvinte determină:

a) Astfel, s-au ridicat pe pămînturile din jurul Carpaților noile centre de viață, noile focare de cultură, care au dus mai departe evoluția țării noastre...

De pe pămîntul Transilvaniei își înalță furnalele spre cer Reșița și Hunedoara, cele două cetăți ale fierului, ale metalurgiei grele.

(Geo Bogza, *Sate și orașe*)

b) De la cele patru porți ale cetății, un drum pornea pe valea Dîmboviței.

(Eusebiu Camilar, *Povestiri eroice*)

c) Rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului cetățuia Neamțu.

2. Analizați atributele substantivale din textele de la exercițiul 1.

3. Completați spațiile libere dinaintea atributelor substantivale cu articolele posesive corespunzătoare:

țară ... românilor, alei ... parcului, cîntec ... ciocîrliei, trăsături ... personajelor, prieteni ... școlii, bucurie ... copilăriei.

4. Completați grupurile indicate mai jos cu atribute substantivale corespunzătoare și alcătuiți cu ajutorul lor propoziții:

copii ai ...; strigătul de ... al ...; noi, ...; adăpost contra ...; lucrări de ... ale ... și ... ...; carte cu ... a...

5. Alcătuiți propoziții în care să se găsească atribute substantivale în diferite cazuri.

Atributul adjectival

- este exprimat prin
  - adjectiv *propriu-zis:* *Trenul își urmează cursul cu* **mare** *viteză.*
  - adjectiv *pronominal*
    - demonstrativ: *Goe nu poate să facă* **același** *lucru.*
    - nehotărît: *Așa vorbea deunăzi cu un bou* **oarecare** / *Samson, dulău de curte.*
  - adjectiv *provenit din*
    - participiu: *Oamenii spun adesea că-n țări* **civilizate** / *Este egalitate.*
    - gerunziu: *Neguri* **fumegînde** *pluteau în văzduh.*
    - acordat: *Neguri fumegînde pluteau în văzduh.*
    - adverb: *În* **asemenea** *nopți pădurea pare de argint.*
- locul — de obicei, după substantivul determinat: *Au obținut rezultate* **bune.**
- acordul cu substantivul (în gen, în număr, în caz) — *Copiii învață un cîntec* **patriotic.** — (neutru, singular, acuzativ)
- punctuația
  - de obicei, nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.
  - mai multe atribute adjectivale care determină același cuvînt se despart între ele prin virgulă sau se leagă prin conjuncția *și: Urma vîntului tăia brazde* **adînci și mișcătoare** *în iarba* **rară, sălbatică.**

(Calistrat Hogaș, *Pe drumuri de munte*)

OBSERVAȚIE:

În structura unui atribut adjectival intră și elementele care ajută la formarea gradelor de comparație:

...Și tabloul **cel mai încîntător** farmecă vederea.

EXERCIȚII

1. Identificați în textele de mai jos atributele adjectivale și arătați ce cuvinte determină acestea:

a) Un brîu de munți ocolește... toată această țară și dintr-însul, ici-colea, se desfac, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, măreț pedestaluri înverzite..

b) Și pe coama-i cea pletoasă
Să-mi dismierd murgul voinic,

Și pe zarea luminoasă
El să zboare, eu să-i zic...

(Vasile Alecsandri, *Cîntic haiducesc*)

2. Analizați atributele adjectivale din textele de la exercițiul 1.

3. Alcătuiți propoziții cu atribute adjectivale exprimate prin adjective provenite din diferite părți de vorbire.

4. Realizați acordul atributelor adjectivale din textul de mai jos cu substantivele determinate de ele:

În locul zilelor (mare) și (frumos) au venit zile (mic) și (posomorît) ... Pe înserate se vedeau rîndunici (întîrziat), ori pîlcuri de păsări (călător), iar în tăcerea nopților (friguros) se auzeau strigătele cocorilor.

5. Transformați atributele adjectivale de mai jos în atribute substantivale și alcătuiți apoi propoziții cu acestea:

ochi — luminoși
mînă — prietenoasă
cîntec — bătrînesc
voce — tinerească

Atributul exprimat prin numeral

- *cardinal* (înaintea sau în urma substantivului determinat)
  - fără prepoziție: *Îi trebuie vreo* **zece** *minute mecanicului.*
  - cu prepoziție: *A pierdut o bancnotă* **de cincizeci.**
  - cu articol demonstrativ: *Părerile* **celor doi** *trebuie reținute.*
- *ordinal* (înaintea sau în urma substantivului determinat)
  - fără articol demonstrativ: **Al doilea** *zbor a fost noaptea. Se urcase la etajul* **al treilea.**
  - cu articol demonstrativ: *Scrisul* **celui de-al treilea** *este mai îngrijit.*

Punctuația: Nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIȚII

1. Recunoașteți atributele exprimate prin numerale în textele:

a) Cetatea a fost ridicată de primii voievozi români, pe la începutul secolului al XIII-lea. În al XIV-lea secol era cetatea de sprijin a lui Basarab...

(O.G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*)

b) Cei trei drumeți se opriră. Doi copii îi salutară și îi conduseră în două camere rezervate oaspeților.

2. Construiți patru propoziții cu atribute exprimate prin numerale cardinale și ordinale.

3. Eliminați toate atributele existente în textul care urmează și arătați ce modificări a suferit acesta:

După trei săptămîni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase.

(Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, *Puiul*)

*

ATRIBUTUL PRONOMINAL

Citiți propozițiile și frazele următoare:

1. *Prindea cartea de colț și o ștergea de praful* **de pe ea.**
   *Și de crunta-***mi** *vijelie tu te aperi c-un toiag?*
   Și în caii **lor** *sălbateci bat cu scările de lemn.*
   Cucoanele arată biletele **dumnealor.**
2. *N-am mai văzut oameni* **ca aceia.**
   Să ascultăm și părerea **acestora.**
3. *Cît pentru mine* **unul,** *fieștecine știe/C-o am de bucurie...*
   Mîndru e ciulinul, mai ales cînd se găsește în tovărășia **altora.**

(Ion Simionescu, *Flora României*)

Cuvîntul

- (de pe) *ea* — pronume personal, pers. a III-a, sg., feminin, în cazul Ac. cu prep. *de pe* determină substantivul *praful* răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- *-mi* — pronume personal, pers. I, sg., forma neaccentuată, în cazul D. determină substantivul *vijelie* răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- *lor* — pronume personal, pers. a III-a, pl., în cazul G. determină substantivul *caii* răspunde la întrebarea *ai cui?* — **atribut**
- *dumnealor* — pronume personal de politețe, pers. a III-a, pl., în cazul G. determină substantivul *biletele* răspunde la întrebarea *ale cui?* — **atribut**

Cuvîntul
- (ca) *aceia* — pronume demonstrativ de depărtare, masculin, pl., în cazul Ac. cu prep. *ca* determină substantivul *oameni* răspunde la întrebarea *ce fel de?* — **atribut**
- *acestora* — pronume demonstrativ de apropiere, pl., în cazul G. determină substantivul *părerea* răspunde la întrebarea *a cui?* — **atribut**
- *unul* — pronume nehotărît, masculin, sg., în cazul N. determină pronumele *mine* răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- *altora* — pronume nehotărît, pl., în cazul G. determină substantivul *tovărăşia* răspunde la întrebarea *a cui?* — **atribut**

Atributul exprimat prin pronume (personal, demonstrativ sau nehotărît) se numeşte **atribut pronominal.**

El se află în alt caz decît substantivul determinat.

Atributul pronominal stă în cazurile:
- N.
- Ac. cu prepoziţie
- D. cu sau fără prepoziţie
- G. cu sau fără prepoziţie

Locul atributului pronominal:
- de obicei, după substantivul determinat: *Intenţia* **lor** *este lăudabilă.*
- uneori, înaintea substantivului determinat: *Venea încet cu-***ai lui** *copii.*

Punctuaţia atributului pronominal: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIŢII

1. Găsiţi atributele pronominale din propoziţiile şi frazele de mai jos şi analizaţi-le:

Olguţa porni spre uşa dintre odaia lor şi a lui Dănuţ.
Tatăl strigă din colţul lui...
Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge...
...urnim o stîncă din locul ei, care era numai înţinată.

2. Înlocuiţi punctele de suspensie cu atributele pronominale corespunzătoare şi analizaţi-le:

Colegii ... (pron. dem.) l-au ajutat de la început.
Dorinţa ... (pron. nehot.) era să învingă.
Părinţii ... (pron. pers.) s-au întors devreme.
Fratele ... (pron. pers.) citea în sufragerie.

3. Alcătuiţi propoziţii în care formele pronominale *lui*, *acesteia*, *altora*, (pentru) *dînşii*, (ca) *acesta* şi (de) *voi* să aibă funcţie de atribut.

4. Formulaţi cîteva fraze în care să întrebuinţaţi şi atribute pronominale.

ATRIBUTUL VERBAL

Citiţi propoziţiile şi frazele de mai jos:

1. *...Aţi avut cinstea* **a vă împotrivi** *cinci zile regelui de Polonia.*
2. *Pe la sfîrşitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste* **mergînd.**
3. *De-oi mai scăpa şi din asta cu viaţă, apoi tot mai am zile* **de trăit.**

(Ion Creangă)

Cuvîntul
- *a vă împotrivi* — verb la modul infinitiv determină substantivul *cinstea* răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- *mergînd* — verb la modul gerunziu determină substantivul *oaste* răspunde la întrebarea *ce fel de?* — **atribut**
- *de trăit* — verb la modul supin determină substantivul *zile* răspunde la întrebarea *ce fel de?* — **atribut**

Atributul exprimat prin verb (la modurile infinitiv, gerunziu şi supin) se numeşte **atribut verbal.**

Locul atributului verbal: obligatoriu, după substantivul determinat.

Punctuaţia atributului verbal: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIŢII

1. Găsiţi atributele verbale din propoziţiile şi frazele de mai jos şi analizaţi-le:

Au avut norocirea a cîştiga făgăduinţa marelui Sobieski.

Fîntîna avea numai o scară de coborît pînă la apă.

(Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

Crengile de măr, atîrnînd pînă la pămînt, formau o boltă impresionantă.

Hotărîrea de a merge cu ei am luat-o împreună.

2. Completaţi spaţiile libere cu atributele verbale corespunzătoare şi analizaţi-le:

Gîndul ... (infinitiv) nu-mi da pace.

Pe stradă se văd nişte copii... (gerunziu).

Bunica are o maşină... (supin).

3. Alcătuiţi propoziţii în care formele verbale *de a discuta*, *sclipind* şi *de călcat* să aibă funcţie de atribut.

4. Formulaţi fraze în care să întrebuinţaţi diferite atribute verbale.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

Citiţi propoziţiile următoare:

1. *Uşa* **de acolo** *este deschisă.*
2. *Unde sînt zăpezile* **de odinioară**?
3. *Mersul* **agale** *îi era caracteristic.*

Cuvîntul

- (de) *acolo* — adverb de loc precedat de prepoziţia *de* — determină substantivul *uşa* — răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- (de) *odinioară* — adverb de timp precedat de prepoziţia *de* — determină substantivul *zăpezile* — răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**
- *agale* — adverb de mod — determină substantivul *mersul* — răspunde la întrebarea *care?* — **atribut**

Atributul exprimat printr-un adverb (de loc, de timp sau de mod), cu sau fără prepoziţie, se numeşte atribut adverbial.

Locul atributului adverbial: întotdeauna după substantivul determinat.

Punctuaţia atributului adverbial: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIŢII

1. Găsiţi atributele adverbiale din propoziţiile de mai jos şi analizaţi-le:

Aceasta le era cîştig pe deasupra.

Locurile de-aici sînt mai bune.

Ziua de astăzi a fost frumoasă.

S-a hotărît trecerea repede peste rîu.

2. Completaţi spaţiile libere cu atributele adverbiale corespunzătoare şi analizaţi-le.

Partea ... (adverb de loc cu prepoziţie) e mai bine lucrată decît partea ... (adverb de loc cu prepoziţie).

Ziua ... (adverb de timp cu prepoziţie) a fost mai senină decît ziua ... (adverb de timp cu prepoziţie).

3. Alcătuiţi propoziţii în care adverbele *înainte*, *înapoi*, (de) *aseară*, (de) *mîine*, *încet* să aibă funcţie de atribut.

4. Formulaţi cîteva propoziţii în care să aveţi atribute adverbiale.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. CUIUL

de *Tudor Arghezi* (1880—1967)

Într-o vreme la-nceput
Și-ntr-un leat[1] nemaiștiut,
Care nu pot să însemn[2],
Casele erau de lemn
Și ulucile de scânduri,
Ca și azi, întinse rânduri,
Puse strîmb și cap în cap
Și proptite cu proțap[3].
Dar zburau cu fiecare
Vînt mai tare,
Case, garduri și pătule[4];
Și în timpurile toate
Grijile erau destule.
Le-adunai împrăștiate
Și-ncepea din nou și iar
Truda muncii în zadar,
Ca să scoli din clătinare
Iarăși doagele[5]-n picioare
Și din nou să le anini[1]
Cu te miri ce rădăcini.
Năzdrăvan, cum altul nu-i,
Un băiat al nimănui
Născoci, atunci, un cui.
Și l-a scos și arătat.
Cuiul nou o săptămînă
A umblat din mînă-n mînă.
A fost strîns și pipăit,
Pus pe limbă, mirosit,
Nici un om nu înțelege
Cuiul țeapăn cum să lege,
Fără funii și curele,
Scîndurile între ele.
Năzdrăvanul și golanul[2]
Îl înfipse cu ciocanul.

Zice unul: „— Dragul meu,
Așa cui făceam și eu,
Poate chiar mai dichisit,
Însă, vezi, nu m-am gîndit“

*

1. Ce fel de poezie este „*Cuiul*“? Argumentați afirmația voastră.
2. Ce „născocitori“ importanți din istoria omenirii cunoașteți?
3. Știți vreun proverb care se potrivește situației înfățișate în această poezie?
4. Arghezi însuși definea fabula drept „geamănă cu gluma, păcăleala și povestea...“. Care dintre aceste elemente apare în textul studiat?
5. Citiți și fabulele:

Bivolul și coțofana — de George Topîrceanu
Tîlharul pedepsit — de Tudor Arghezi
Fabula criticei — de Aurel Baranga
Prețul și covorul — de Ionel Gologan

[1] *leat* (înv.) = an
[2] *a însemna* = aici, a preciza
[3] *proțap* = prăjină, drug
[4] *pătul* = hambar pentru cereale, porumbar
[5] *doagă* = aici, scîndură

II. SINGUR PE LUME

fragment

de *Hector Malot* (1830—1907)
scriitor francez

Mi se părea tare severă doamna Milligan și, cu toate astea, vorbea fără mînie, ba chiar cu dragoste.

— De ce mă amărăști și nu înveți lecțiile?

— Nu pot, mamă, zău nu pot.

Și Arthur începu să plîngă. Dar doamna Milligan nu se lăsă înduplecată de lacrimile lui, deși părea mișcată și chiar amărîtă, așa cum spusese.

[1] *a anina* = (pop.) a agăța, a lega, a prinde, a ține
[2] *golan* = aici, necunoscut, anonim, om simplu

—Am avut de gînd ca în dimineaţa asta să te las să te joci cu Rémi şi cu cîinii, urmă ea, dar nu te vei juca decît cînd vei şti fabula pe dinafară, fără nici o greşeală.

Spunînd asta, îi dădu cartea lui Arthur şi făcu vreo cîţiva paşi, ca şi cum ar fi vrut să intre în cabina ei, lăsîndu-şi fiul acolo...

Cum putea oare doamna Milligan să fie atît de aspră cu bietul copil, pe care părea totuşi că-l iubeşte din tot sufletul? Dacă nu se simţea în stare să-şi înveţe lecţia, nu era el vinovat, boala* lui era de vină. Cum putea să plece fără să-i spună o vorbă de mîngîiere? Dar nu plecă; în loc să intre în cabină, se întoarse lîngă el.

— Hai să încercăm s-o învăţăm împreună! zise ea.

Se aşeză şi, luînd din nou cartea, începu să spună rar fabula care se chema „*Lupul şi mielul*". Arthur repeta după ea, vorbă cu vorbă. După ce i-o citi de trei ori la rînd, îi dădu băiatului cartea, spunîndu-i să înveţe acuma singur, iar ea se duse în cabina ei. Arthur se apucă numaidecît să citească şi, de la locul unde stăteam, îl vedeam cum mişcă buzele. Era vădit[1] că învăţa şi că îşi dădea toată osteneala. Dar această silinţă nu ţinu multă vreme; peste puţin îşi luă ochii de pe carte, buzele lui se mişcară mai încet, apoi deodată se opriră de tot. Nu mai citea şi nu mai spunea pe de rost. Ochii lui, care rătăceau încoace şi încolo, se întîlniră cu ai mei. Îi făcui semn cu mîna, ca să-l îndemn să-şi vadă de lecţie. El îmi zîmbi blînd, ca şi cînd mi-ar fi mulţumit că-i atrăgeam atenţia, şi ochii îi coborîră din nou pe carte. Dar curînd şi-i ridică iar, plimbîndu-şi-i cînd pe un mal, cînd pe celălalt al canalului. Fiindcă mă ocolea cu privirea, m-am sculat în picioare şi, silindu-l să se uite la mine, i-am arătat cartea. El o reluă cam ruşinat. Din nenorocire, cîteva clipe mai tîrziu, un peşcăruş, iute ca o săgeată, străbătu canalul pe dinaintea vasului, lăsînd în urma lui o dîră albăstruie. Arthur ridică ochii ca să-l urmărească. După ce năluca[2] pieri, se uită la mine. Apoi îmi spuse:

— Nu pot să învăţ, deşi crede-mă că vreau.

M-am apropiat de el.

— Dar fabula nu-i chiar aşa de grea, i-am spus eu.

— Ba e foarte grea.

— Mie, dimpotrivă, mi s-a părut chiar foarte uşoară şi ascultînd-o pe mama dumitale adineauri cînd ţi-o citea, cred că am şi învăţat-o.

Începu să zîmbească, neîncrezător.

— Vrei să ţi-o spun?

— Ce să-mi spui, că nu se poate!

— Ba se poate; vrei să încerc? Ia cartea.

---

* boala lui Arthur se numeşte *coxalgie* = tuberculoză (boală infecţioasă şi contagioasă) a articulaţiei şoldului

[1] *vădit* = clar, evident

[2] *năluca* = aici, apariţie, imagine fugară

El luă din nou cartea, iar eu am început să-i spun fabula pe dinafară; n-a fost nevoie să mă corecteze decît de vreo trei-patru ori.

— Păi văd c-o ştii! strigă el.

— Nu tare bine, dar acuma cred că aş spune-o fără greşeală.

— Cum ai făcut ca s-o înveţi?

— Am ascultat-o pe mama ta cînd ţi-o citea, dar am ascultat-o cu atenţie, fără să mă uit la ce se întîmplă în jurul nostru.

Se înroşi şi plecă ochii; apoi, după o clipă, zise:

— Acum înţeleg cum ai ascultat şi voi încerca să ascult şi eu ca tine; dar cum ai făcut să ţii minte toate cuvintele astea care mie mi se amestecă în cap?

Într-adevăr, cum? Nu prea ştiam nici eu, căci nu mă gîndisem la asta: totuşi încercai să-l lămuresc, lămurindu-mă totodată şi pe mine.

— Despre ce este vorba în fabula asta? spusei eu. Despre o oaie. Încep deci să mă gîndesc la oi. După aceea mă gîndesc la ce fac oile: „*Nişte oi stăteau la adăpost în ţarc*". Văd oile culcate şi dormind în ţarc, deoarece sînt la adăpost, şi, văzîndu-le, nu le mai uit.

— Bine, zise el, le văd şi eu: „*Nişte oi stăteau la adăpost în ţarc*". Văd şi albe, şi negre; văd şi oi, şi miei. Văd chiar şi ţarcul: e făcut din nuiele împletite.

— Atunci n-o să-l mai uiţi?

— Nu.

— De obicei, cine păzeşte oile?

— Cîinii.

— Cînd n-au nevoie să păzească oile, pentru că sînt în siguranţă, ce fac cîinii?

— N-au nimic de făcut.

— Atunci pot să doarmă; spunem deci: „*Cîinii dormeau*".

— Aşa e! Ce uşor îmi vine acuma!

— Nu-i aşa că-ţi vine foarte uşor? Acuma să trecem la altceva. Afară de cîini, cine mai păzeşte oile?

— Ciobanul.

— Cînd oile sînt în ţarc, ciobanul n-are nici o treabă. Ce face el atunci?

— Cîntă din fluier.

— Îl vezi?

— Da.

— Unde-i?

— La umbra unui ulm înalt.

— E singur?

— Nu, mai sînt şi alţi ciobani, vecini.

— Atunci, dacă vezi oile, ţarcul, cîinii şi ciobanul, nu poţi spune pe de rost, fără greşeală, începutul fabulei?

— Ba cred că acum am să pot.

— Hai, încearcă.

Auzindu-mă vorbind astfel şi explicîndu-i cît de uşor putea fi învăţată o lecţie care la început părea atît de grea, Arthur mă privi cu emoţie şi teamă, de parcă nu avea încredere în ceea ce îi spuneam; totuşi, după cîteva clipe de şovăire, se hotărî:

— *„Niște oi stăteau la adăpost într-un țarc; cîinii dormeau, iar ciobanul, la umbra unui ulm înalt, cînta din fluier cu alți cîțiva ciobani“*. Uite c-o ştiu! strigă el, bătînd din palme. Şi n-am făcut nici o greşeală.

— Vrei să înveţi acum şi restul fabulei, tot aşa?

— Da, cu tine sînt sigur c-o învăţ. Vai, ce bucuroasă are să fie mama!

Şi se puse să înveţe şi restul fabulei, aşa cum învăţase începutul. Nu trecuse nici un sfert de ceas şi o ştia foarte bine. Tocmai o mai repeta o dată fără greşeală, cînd maică-sa se ivi în spatele nostru. În primul moment, văzîndu-ne împreună, se încruntă crezînd că ne jucăm, dar Arthur n-o lăsă să deschidă gura:

— Acum o ştiu toată! strigă el. M-a învăţat Rémi.

*

Citiţi în întregime opera literară *„Singur pe lume“* de Hector Malot.

*

COMPUNERE

RELATAREA

Deseori, în viaţa de toate zilele, oameni de diferite vîrste sînt puşi în situaţia *să relateze* o întîmplare, un eveniment, un fapt oarecare, o convorbire, conţinutul unei comunicări, al unei cărţi etc. Dar ce înseamnă *a relata?*

A *relata* înseamnă
- a prezenta (ceva)
- a expune
- a povesti
- a istorisi

Ca să verifice pregătirea voastră zilnică pentru lecţii, modul în care v-aţi însuşit cunoştinţele predate, profesorii vă adresează întrebări, vă solicită „să vorbiţi“ sau să scrieţi despre ceva. Sînt multe situaţii în şcoală cînd răspunsul vostru nu se poate rezuma la o propoziţie sau la cîteva fraze. Unele întrebări presupun răspunsuri mai largi, care cer mici expuneri, adică prezentări, relatări — oral şi în scris.

De exemplu, vi se poate solicita:

să relataţi
- modul în care s-a desfăşurat o activitate pe lotul şcolar, în laboratorul de fizică sau de biologie;
- impresiile despre o carte citită, despre un spectacol, despre o excursie, despre o vizită etc.
- desfăşurarea unor evenimente de care aţi luat cunoştinţă la lecţiile de istorie;
- modul de funcţionare a unor aparate, a unor utilaje etc.
- desfăşurarea unei activităţi pionireşti, a unei serbări etc.

Relatările voastre se bazează pe informaţii culese din diferite surse, pe lectură, pe constatări şi observaţii proprii.

Condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească o relatare

Ca orice comunicare orală sau scrisă, *relatarea* (prezentarea, expunerea, povestirea, istorisirea) trebuie:

— să dea informaţii exacte, corecte despre întîmplarea (situaţia, faptul, evenimentul) ce se înfăţişează;

— să nu omită aspectele importante, esenţiale, şi nici acele amănunte care îl ajută pe cel care ascultă sau citeşte să-şi facă o imagine clară şi cît mai cuprinzătoare despre ceea ce îl interesează;

— să înfăţişeze lucrurile (aspectele) în succesiunea în care au avut loc;

— să prezinte clar, logic, coerent informaţiile şi impresiile; să respecte normele şi regulile exprimării corecte.

*

EXERCIŢII

Respectînd aceste cerinţe, relataţi (prezentaţi) detaliat (la alegere):

a) **modul în care s-a desfăşurat o manifestare culturală în şcoală sau în localitatea voastră;**

b) **o excursie plăcută şi plină de învăţăminte la care aţi participat;**

c) **o experienţă de laborator;**

d) **o întîmplare pe care aţi trăit-o voi înşivă sau pe care aţi auzit-o;**

e) **subiectul unei opere literare;**

f) **o zi din viaţa voastră de familie.**

Concentraţi (sintetizaţi, reduceţi) relatarea respectivă la elementele esenţiale.

LUAREA GRIVIȚEI

de *Mihail Sadoveanu* (1880—1961)

Dragii mei, ziua de treizeci august a fost o zi de groază și de sînge. Nici o minte omenească nu-și poate închipui cîtă vrednicie s-a desfășurat atunci și cîți flăcăi de-ai noștri au căzut ca să nu se mai scoale!

O ploaie rece și subțire cădea neîntrerupt și-n văi și pe dealuri plutea ceață lăptoasă. Pămîntul desfundat era moale și cleios. Prin văzduhul închis veneau, de departe, împușcături înăbușite. Tunurile izbucneau des fără să se știe unde; se auzea numai șuierul ascuțit, ca de bici, al ghiulelelor[1].

Batalioanele noastre porniseră, la ceasurile trei, cu dorobanții[2] din Regimentul 10 în frunte. Flăcăii erau tăcuți și cu fețele îngrijate, dar în toate rîndurile se simțea o îndîrjire sălbatică. Fiorul cald al așteptării umplea toate piepturile. Ofițerii tineri erau foarte atîțați, necontenit se plecau spre semiplutoanele lor, le zvîrleau vorbe repezi cu

[1] *ghiulea* = proiectil folosit la tunurile de tip vechi
[2] *dorobanț* (înv.) = soldat din infanterie

glasuri înăbușite, apoi își îndreptau piepturile, căutau să pătrundă negura depărtării, își pipăiau revolverele de la coapsă și-și întăreau în jurul pumnului lațul dragonului[1].

Mănțăile dorobanților, ale „opincarilor", și tunicile infanteriștilor erau ude și presărate de pulberea albă a burei[2].

Așa înaintară prin umezeala rece. Suiră, jumătate de ceas, dealul spre redută[3]. Acolo, tăcere. În redutele turcești, nici o mișcare. Și de-acolo, de pe coastă, văzură cu toții valea la care nu se aștepta nimeni, Valea Sîngelui.

Coborîră repede în vîlcea, își alcătuiră din nou rîndurile și prinseră a sui costișa[4] cealaltă. Suiș greu: se cățărau de tufe, se sprijineau în baionetă, își dădeau unii altora mîna, — dar mergeau cu grabă, se apropiau în tăcere de dușman.

Deodată izbucniră cele dintîi focuri ale păgînilor, drept de deasupra. Parcă ar fi strigat cineva: Înainte! Toți se zvîrliră spre creastă cu înverșunare. Maiorul Șonțu căzu; dorobanții apărură într-un salt fierbinte pe culme, tăcuți, încruntați, cu căciula buhoasă[5] pe ochi, cu baioneta lungă amenințătoare. Turcii din șanțul de dinafară se traseră îndărăt, în întărituri.

Și, pe cînd puștile turcilor pocneau repede, năvălitorii ajunși pe culme văzură și celălalt lucru grozav la care nu s-așteptau: două redute în loc de una, două redute în care mișunau păgînii, în care fulgerau oțelele, de unde trebuia să se prăvălească moartea, ca un vifor.

Ce era de făcut? Înainte! Ofițerii își înălțară glasurile, băieții se avîntară! Atunci reduta dinainte parcă se înălță în picioare. Un șir de păgîni se zvîrli pe parapet[6], alte două șiruri rămaseră dedesubt, tunurile încărcate cu șrapnele[7] își dezlănțuiră trăsnetele, și trei șiruri ucigătoare de foc începură a doborî rîndurile noastre. Era un uragan de gloanțe, de sfărîmături de schijă, de urlete, de răcnete, de valuri de fum, de licăriri de fulgere și de trăsnete: parcă venise sfîrșitul lumii! Pămîntul dudui, văzduhul se zgudui ca într-un geamăt uriaș, flăcăii se izbiră într-un iureș cumplit, — dar se retraseră amețiți îndărăt. Pămîntul umed se umplu îndată de sînge; morții rămaseră în tină[8] grămădiți asupra armelor, răniții căzuți îndreptau ochi de foc spre gura de iad care zvîrlea trăsnet și flacără, ceilalți se întoarseră cu fețele încrețite de mînie și de durere.

[1] *dragon* = aici, șiret din fir metalic prins la mînerul sabiei
[2] *bură* = ploaie măruntă și deasă (însoțită de ceață), burniță
[3] *redută* = fortificație înconjurată de șanțuri, folosită în trecut pentru apărarea unui centru militar
[4] *costișă* = coastă, pantă, povîrniș
[5] *buhos* = ciufulit, deranjat, zbîrlit
[6] *parapet* = perete întăritor al redutelor, pentru protejarea luptătorilor
[7] *șrapnel* = proiectil încărcat cu gloanțe a cărui explozie era reglată de trăgători
[8] *tină* = lut, nămol, noroi, pămînt moale

Dincolo, alt iureș, cu batalionul 2 de vînători în frunte, se zdrobi de urgia păgînă. Trecuseră flăcăii peste piedici, fărmaseră totul pînă la marginea șanțului, suflarea lor arzătoare ajunsese la creasta meterezelor[1], — dar mai înainte nu puteră merge, se traseră în vîlcea[2] ca să mai răsufle. Mulți ofițeri și soldați căzuseră. Cei rămași se uitau în tăcere unii la alții, parcă-și spuneau cu ochii numele celor doborîți sus, la asalt. Ofițerii începură a înjura cu mînie pe păgîni, apoi tăcură și se așezară încruntați la dreapta sfărîmăturilor de plutoane. Iar flăcăii așteptau încordați fără nici o vorbă.

La ceasurile patru, o frămîntare și un murmur trecu. Ofițerii ridicară săbiile, soldații își plecară armele, comandele înăbușite trecură ca fioruri prin rînduri, — al doilea atac porni ca un vîrtej amenințător spre păgîn. Dar trăsnetele izbucniră iar mai cumplite, voinicii căzură în valuri de foc și fum și rîndurile rărite se traseră iar îndărăt.

Ofițerii se puseră jos osteniți. Căpitanii scrîșneau. Își murmurau încet numele căzuților. Soldații își ștergeau de pe frunte sudoarea fierbinte și șopteau, gîfîind:

— Mă, cumplit foc zvîrl păgînii, bată-i Dumnezeu să-i bată!

Sergenții înjurau printre dinți și scuipau în două cu funingine. Prinseră a vorbi apoi cu glasuri încete despre moartea vrednică a celor care rămăseseră sus. Mulți săriseră în șanțuri tîrînd cu ei pe împușcătorii de deasupra parapetului. Dar curînd mînia le închise glasurile. Tăceau și așteptau...

Și iar porniră... Căzu un rînd, căzură două, plutoanele se cumpăniră, ofițerii strigară: Înainte! Într-o prelungă fierbere de răcnete și de gemete, opincarii și vînătorii se prăbușiră încă o dată spre redută; ajunseră la parapet; împușcătorii de sus se zvîrliră în șanțuri îngroziți. Urlete: Allah! Allah! umplură văzduhul. Imamii[3] se ridicară pe parapet, înălțară brațele spre cer urlînd; rînduri nouă[4] de trăgători se cățărară din șanț, tunurile zguduiră pămîntul, — și flăcăii șovăiră.

Erau toți plini de fum, de sînge și de noroi; le sticleau ochii într-o cumplită mînie și îndîrjire. Erau palizi de trudă; stăteau cu mînile încleștate pe arme și nu mai ziceau nimic. Amurgul pîclos[5] și trist îi înfășura ca o pînză întunecoasă, întunericul venea repede, și era frig și ploua încet, — și, în reculegerea[6] plină de mîhnire a tuturor, inimile se muiară o clipă și gîndurile se întoarseră spre frații rămași sub șanțul redutei,

[1] *meterez* = parte superioară a parapetului ce întărea reduta, a zidului și a turnului de apărare al unei cetăți
[2] *vîlcea* = vale îngustă și puțin adîncă
[3] *imam* = preot turc
[4] *nouă* (înv.) = noi
[5] *pîclos* = cețos, înnegurat
[6] *reculegere* = aici, moment în care se păstrează tăcere în semn de omagiu pentru ostașii care au murit

ciuruiți de gloanțe și plini de sînge închegat... Frigul îi cuprinsese, stăteau cu capu-n tina rece și umedă, cu mîinile înțepenite pe armă, cu ochii crunți deschiși sub cerul negru. Și o tăcere adîncă ca înaintea unei furtuni se întinse în rîndurile flăcăilor. Se auzeau în depărtări tușind tunurile răpciugoase, se auzeau vaietele mai slabe și mai înăbușite, însoțite de pîrîirea neregulată a împușcăturilor, undeva în întunericul înserării. Apoi un călăreț veni, ofițerii se ridicară, se adunară în jurul comandantului. După cîteva vorbe schimbate, se întoarseră și comande în șoaptă înfiorară rîndurile:

— Drepți! Vine domnu general!

Un pîlc de călăreți învăluiți în mântăli[1] se apropie prin umbra posomorîtă. Cel dinainte, înfășurat în negru, cu chipiul pe ochi, era comandantul.

Ofițerii întrebau, cu glasuri mișcate:

— Sînteți gata, băieți?

— Gata, domnule locotenent!

Generalul nostru porni cu ceilalți înainte, se cufundă în negura serii. Trupele prinseră iar a se frămînta. Plutoanele soseau călcînd greu și lunecînd prin noroi. Se rînduiau în tăcere.

Comandanții șopteau:

— Încă o dată, flăcăi!...

Iar flăcăii treceau cu inimile împietrite.

În sfîrșit, porniră a patra oară.

Așa de iute se cățărară pe culme, încît ofițerii cei sprinteni de abia se puteau ține de ei. Și sus, se zvîrliră pe parapet într-o tăcere așa de înfiorătoare și de mînioasă, și într-un avînt așa de sălbatic, încît pămîntul se zgudui. O volbură[2] de foc se deschise. Nu era o pîrîitură de arme, ci un tunet neîntrerupt; parcă toată reduta, presimțind ceva grozav, se ridicase în picioare și zvîrlea foc și moarte.

Imamii gemeau cu brațele la cer, ostașii păgîni stăteau neînduplecați în picioare în fulgerul orbitor al împușcăturilor. Dar, prin umbra deasă a înserării, șuvoiul negru de flăcăi venea zguduind pămîntul plin de apă; veneau cumpliți ca răzbunarea; venea puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite. Intrară în șanțul dinafară, se zvîrliră la metereze, se suiră deasupra. Acolo se dezlănțui mînia lui Dumnezeu! Pușca avea două capete: stratul[3] și baioneta; omul avea două brațe: unul cu pușca și unul cu pumnul care cădea ca un buzdugan de plumb. A fost izbitură de trăsnet. Împușcăturile conteniră. Cei de pe creasta parapetului se prăvăliră deodată în șanț. Flăcăii săriră după ei, cu ochii mari, răcnind, scrîșnind, izbind. O furnicare repede, o învălmășeală cu

[1] *mantа* (pl. *mantale*, pop. *mântăli*) = palton de uniformă militară
[2] *volbură* = aici, val, vîrtej
[3] *strat* = aici, patul puștii

tălăzuiri[1] adînci, o ploaie fierbinte de sînge. Din şanţ, soldaţii turci se năpustiră îndărăt. Dar mînia tăcută a flăcăilor nu-i lăsă. O înfricoşată izbucnire spre ei le cutremură rîndurile slăbite; duşmanii se risipiră ca suflaţi de vifor.

Acum începură împuşcăturile noastre. Cei din urmă duşmani căzură; cei dinainte fugeau. Ai noştri puseră mîna pe tunuri. Intrară în şanţuri, scoaseră la margine nenumăratele leşuri[2] turceşti, se aşezară în întăriturile cucerite cu atîta trudă şi sînge, îşi pregătiră armele şi aşteptară.

Sublocotenenţii rămaşi erau nebuni de bucurie. Se îmbrăţişau, răcneau: — Mă! Românii noştri, săracii! şi altceva nu puteau zice. Iar flăcăii tăceau neînduplecaţi şi mînioşi. Şi noaptea neagră şi neguroasă se întinse pretutindeni, şi ploaia subţire tot cădea şi fioruri de durere treceau parcă prin văzduhul de păcură. Se aprinseseră felinare şi luminile lor se deschideau ca nişte ochi trişti şi sîngeroşi în durerea nopţii. În roatele de lumină se vedeau sentinelele drepte, negre, veghind neadormite şi grupele celorlalţi flăcăi, care stăteau deştepţi şi tăceau cu ochii aţintiţi.

Tunurile mugeau în văi. Cîte un strigăt nedesluşit se auzea departe, în ceaţă. Într-un tîrziu, porniră ambulanţele[3] noastre şi toată noaptea rătăciră felinare în preajma redutei şi în Valea Sîngelui, şi toată noaptea fură căraţi spre spitale flăcăii răniţi. Toţi îşi dădeau arma în primire, precum ca să se ştie că n-au lepădat[4]-o la primejdie.

*

Flăcăi vrednici, cu suflete potolite! Voi umiliţilor şi nebăgaţilor în samă! sub pasul vostru s-a cutremurat pămîntul străin. Voi aţi răbdat şi-aţi suferit, aţi lăsat în urmă căminuri pustii şi lacrimi; dar cumplita voastră vitejie a suflat negura de pe moşia părinţilor noştri.

Mihail Sadoveanu

Eroi au fost, eroi sunt încă
Şi-or fi în neamul românesc...

Ioan Neniţescu

Astăzi lumea ne cunoaşte: Român zice, Viteaz zice.

Vasile Alecsandri

*

[1] *tălăzuire* = agitaţie, clocot, frămîntare, vuiet
[2] *leş* = cadavru
[3] *ambulanţă* = vehicul special amenajat, folosit în spatele frontului, pentru transportul răniţilor
[4] *a lepăda* (pop.) = a lăsa din mînă, a arunca, a părăsi

ÎNDRUMĂRI

Marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu a închinat tulburătoare pagini eroilor anonimi ai neamului, însufleţiţi, în zbuciumul istoriei, de fierbinte dragoste de ţară şi spirit de sacrificiu.

În „*Luarea Griviţei*“, autorul descrie atacurile repetate asupra cumplitei redute turceşti, cucerite cu mari jertfe la 30 august 1877, „zi de groază şi de sînge“. Faptele înfăţişate cu simplitate sînt adunate în jurul acestui eveniment memorabil din lupta poporului nostru pentru libertate şi independenţă. Scriitorul urmăreşte stările sufleteşti ale ostaşilor şi ne oferă un portret moral impresionant al oamenilor din popor, care, înfruntînd moartea în Valea Sîngelui, au grăbit victoria finală. Ei sînt „puterea cea mare şi cea din urmă a răbdării sleite“ de veacuri.

Mihail Sadoveanu elogiază îndeosebi actele de eroism ale românilor în lupta pentru independenţă, căci amintirea timpurilor de vitejie freamătă în el „ca un sînge al celor dispăruţi...“.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Citiţi fragmentul care reprezintă expoziţiunea. Ce elemente cuprinde?

2. Indicaţi, cu ajutorul unor scurte citate, asalturile asupra redutei Griviţa. Povestiţi momentul care v-a impresionat cel mai mult.

3. Care sînt personajele acestei opere?

4. Selectaţi fragmentele care arată dîrzenia ostaşilor noştri. Cum evoluează sentimentele lor?

5. Explicaţi înţelesul următoarelor îmbinări de cuvinte:
glasuri mişcate
şuvoiul negru de flăcăi
puterea cea mare şi cea din urmă a răbdării sleite
o ploaie fierbinte de sînge

6. Căutaţi în text repetiţii şi enumeraţii şi arătaţi rolul acestora în operă.

7. Precizaţi care este semnificaţia ultimei fraze:
„Toţi îşi dădeau arma în primire, precum ca să se ştie că n-au lepădat-o la primejdie.“

8. Imaginaţi-vă că sînteţi ghizi şi prezentaţi vizitatorilor „Valea Sîngelui“. Ce le puteţi spune despre comportarea ostaşilor români?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Explicaţi formarea următoarelor cuvinte: *reculegere, opincari, împuşcături, îndîrjire, năvălitori, arzătoare, încruntaţi, prelungă, aţintiţi* şi *a (se) rîndui.*

2. Găsiți și scrieți sinonimele termenilor următori: *trudă* ..... *(a)înălța* ..... *ceas* ..... *(a-și)închipui* .....

Din inițialele acestora veți obține cuvîntul pe care îl folosim ori de cîte ori ne gîndim la ostașii noștri.

3. Alegeți din text substantivele care indică stările sufletești ale luptătorilor români.

4. Indicați cuvintele de la care s-au format termenii subliniați în exemplele:

a) Un șir de păgîni *se zvîrli* pe parapet.

b) Pămîntul *dudui*.

c) Puștile *pocneau* repede.

Ce părți de vorbire sînt cuvintele de bază?

5. Eliminați atributele din al doilea alineat al povestirii. Arătați ce modificări a suferit acest text.

TEME

1. Aduceți în clasă albume cu imagini care prezintă eroismul poporului nostru în Războiul pentru Independență.

2. Citiți poezii care evocă patriotismul și jertfele poporului român în lupta pentru cucerirea independenței țării noastre.

Recomandări: „*Balcanul și Carpatul*“ de Vasile Alecsandri
„*Povestea căprarului*“, „*Dorobanțul*“ de George Coșbuc

*

GRAMATICĂ

COMPLEMENTUL

Complementul este partea secundară de propoziție care determină un verb: *O ploaie rece cădea* **neîntrerupt.**

OBSERVAȚIE:

Uneori, poate determina
- — un adjectiv: *Mi s-a întîmplat un lucru* **absolut** *senzațional.*
- — un adverb: *În dicționar cuvintele sînt așezate* **strict** *alfabetic.*
- — o interjecție cu funcție de predicat: *Rîndunica zbrr!* **pe-o creangă.**

Clasificarea complementelor
- *circumstanțiale* — arată împrejurarea (circumstanța) în care se săvîrșește o acțiune
- *necircumstanțiale* — arată obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului sau căruia i se atribuie acțiunea

*

A. COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

Complementul circumstanțial de loc

arată locul unde se petrece acțiunea

răspunde la întrebările: unde? de unde? pînă unde? pe unde? încotro?

este exprimat prin:

- *substantiv* în Ac. cu prepoziție: *A plecat* **spre pădure.**
- *substantiv* în G. cu prepoziție: *Zbura* **deasupra orașului.**
- *numeral* în Ac. cu prepoziție: *Casa avea patru camere:* **în două** *nu era nimeni;* **într-a patra** *s-a instalat Andrei.*
- *numeral* în G. cu prepoziție: *S-a oprit* **înaintea celor doi.**
- *pronume personal* în Ac., D. sau G. cu prepoziție: *A ajuns* **pînă la el.** **Înainte-mi** *se deschidea valea.* *L-a așezat* **deasupra lui.**
- *pronume demonstrativ* în Ac. sau G. cu prepoziție: **În acestea** *nu am găsit nimic.* **Deasupra acestora** *se vedeau norii.*
- *pronume nehotărît* în Ac. sau G. cu prepoziție: **În alta** *se aflau globulețe.* **Înaintea fiecăruia** *așezaseră cîte o masă.*
- *adverb de loc* fără prepoziție: *Ne-am dus și noi* **acolo.**
- *adverb de loc* cu prepoziție: *Oamenii au venit* **pînă aici.**
- *grup de cuvinte cu valoare de adverb de loc:* **Din loc în loc** *se vedeau urme.*

Complementul circumstanțial de timp

- arată timpul în care se petrece o acțiune
- răspunde la întrebările: cînd? de cînd? pînă cînd? cît timp?
- este exprimat prin:
  - *substantiv* în Ac. cu prepoziție: *A venit* **la prînz.**
  - *substantiv* în G. cu prepoziție: *La Tărtăria au fost descoperite trei tăbliţe cu o scriere folosită* **înaintea erei** *noastre.*
  - *verb* la *infinitiv* precedat de o prepoziție: *Au plecat* **pînă a veni** *eu.*
  - *verb* la *infinitiv* precedat de un grup de cuvinte cu valoare de prepoziție: **Înainte de a se ridica** *şi-a privit colegii.*
  - *verb* la *gerunziu:* **Ajungînd** *acolo, i-a chemat la el.*
  - *adverb de timp* fără prepoziție: **Ieri** *am fost la teatru.*
  - *adverb de timp* cu prepoziție: **De mîine** *încep antrenamentul.*
  - *grup de cuvinte cu valoare de adverb de timp:* *Clipeşte-abia* **din cînd în cînd.**
  - *adjectiv cu prepoziție* în Ac. (referire la vîrstă): *O cunosc* **de mică.**

OBSERVAȚIE:

Adjectivul sau numeralul din structura complementului circumstanțial de timp se ia împreună cu substantivul pe care îl însoțește:

Anul trecut *a obținut o mențiune.*
Trei zile *a ținut ninsoarea.*

Complementul circumstanțial de mod

- arată cum se desfășoară o acțiune / cum se înfățișează o însușire
- răspunde la întrebările: cum? în ce fel? în ce chip? cît? cît de?
- este exprimat prin:
  - *substantiv* în Ac. cu prepoziție: *Lucrează* **în tăcere.**
  - *substantiv* în D. cu prepoziție: *A procedat* **conform ordinului.**
  - *numeral* în acuzativ cu prepoziție: *L-a împărțit* **în trei.**
  - *verb* la infinitiv, precedat de prepoziția fără: *Mergeau* **fără a simți** *oboseala.*
  - *verb* la gerunziu: *Înainta* **învîrtindu-se.**
  - *adverb de mod:* *Coborîră* **repede** *în vîlcea.*
  - *grup de cuvinte cu valoare de adverb de mod:* *A sosit* **pe negîndite.**

Locul complementului circumstanțial
- după cuvîntul determinat
- înaintea cuvîntului determinat

Punctuația:

1. Complementele circumstanțiale nu se despart, în general, prin virgulă de cuvîntul determinat.

2. Se pun de obicei între virgule complementele circumstanțiale așezate între subiect (însoțit sau nu de determinări) și predicat, dar numai cînd subiectul e așezat înainte de predicat:

Povestea bătrînă, **în măreția** codrului, aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.
Mihail Sadoveanu

3. Cînd apar în serii de două, trei sau mai multe, complementele circumstanțiale se despart prin virgulă dacă nu sînt legate prin conjuncțiile *și, sau, ori*:

A fost **odată ca niciodată, într-o iarnă, seara...**

EXERCIȚII

1. Găsiți complementele circumstanțiale de loc, de timp și de mod din textele următoare și arătați ce cuvinte determină fiecare:

a) O ploaie rece și subțire cădea neîntrerupt și-n văi și pe dealuri plutea ceață lăptoasă... Așa înaintară prin umezeala rece. Suiră, jumătate de ceas, dealul spre redută... Mergeau cu grabă, se apropiau în tăcere de dușman. Deodată izbucniră cele dintîi focuri ale păgînilor, drept de deasupra.

b) Urc mereu... Alerg mai repede şi în faţă-mi se ridică culmea ierboasă a muntelui. Sus de tot, pe pajişti, stă nemişcată o formă albă. Peste puţin timp un cioban se înalţă cu tot trupul în cerul senin, apoi prin soare coboară spre un izvor, la umbră de brad. Înainte de a răspunde, mă cercetează de la cap pînă la picioare, mai stă puţin.

(Simion Mehedinţi—George Vâlsan, *Lecturi geografice*)

c) Merse numai pe razele luminii ce străbăteau din fereastră pînă la el. Ajungînd la casă, nişte cîini începură a lătra...

— Eu sînt! zise Petru răsuflînd o dată cu greu... Am rătăcit prin pustiu şi n-am unde să dorm peste noapte.

(Ioan Slavici, *Zîna Zorilor*)

2. Spuneţi prin ce părţi de vorbire sînt exprimate complementele circumstanţiale din textele de la exerciţiul 1.

3. Căutaţi în manualul de zoologie cîte trei exemple de complemente circumstanţiale de loc şi de mod şi analizaţi-le.

4. Urmărind indicaţia din paranteză, completaţi propoziţiile cu complementele circumstanţiale potrivite:

a) Plecăm (unde?).... (cum?).... (cînd?)....

b) Privighetorile cîntă (cînd?).... (unde?).... (cum?)....

c) .... (cum?)
.... (cînd?) se aude un zgomot.
.... (unde?)

5. Alcătuiţi cîte două propoziţii cu complementele circumstanţiale învăţate, exprimate prin diferite părţi de vorbire precedate de prepoziţii.

*

B. COMPLEMENTELE NECIRCUMSTANŢIALE

La capitolele „Substantivul", „Pronumele" şi „Numeralul" s-a studiat funcţia sintactică de complement care arată:

— obiectul asupra căruia se exercită direct acţiunea verbului;

— obiectul căruia i se atribuie o acţiune, o stare, o însuşire.

Aceste complemente nu exprimă circumstanţa (împrejurarea) în care se săvîrşeşte acţiunea; de aceea au fost numite **complemente necircumstanţiale**.

Ele sînt reprezentate de: complementul direct, complementul indirect

Citiţi propoziţiile:

... mult **pe Manea-l** *întrecea.*
Apoi îi dădu **o coroană** *şi cîteva* **cărţi.**
Auzind **zgomot,** *a ieşit în curte.*

sînt în cazul acuzativ

Substantivele (pe) *Manea, o coroană, cărţi, zgomot*
- determină verbele: întrecea, dădu, auzind
- arată obiectele: fiinţa, lucrurile — asupra cărora se exercită direct acţiunea verbelor
- răspund la întrebările: *pe cine?* (numele de persoană), *ce?* (numele de lucruri)
- sînt complemente

Complementul care arată obiectul (fiinţă, lucru, fenomen) asupra căruia se exercită direct acţiunea verbului determinat se numeşte **complement direct**.

Cazul complementului direct: acuzativ

Întrebările
- *pe cine?* — cînd este exprimat prin nume de persoane
- *ce?* — cînd este exprimat, mai ales, prin nume de lucruri

Am primit **o scrisoare.**

Cuvîntul determinat
- verb:
- interjecţie: *Lupul haţ!* **pe ied** *de gît.*

Se exprimă prin
- *substantiv* acuzativ în
  - cu prepoziţia *pe:* *Îl aud* **pe Tudor.**
  - fără prepoziţie: *Am întîlnit* **elevi** *din clasa voastră.*
- *pronume*
  - personal: **Le** *duci astăzi.*
  - demonstrativ: *Auzeam* **acestea.**
  - nehotărît: *Iau* **ceva.**
- *numeral* cu prepoziţie: *Am înlocuit* **pe trei** *cu x.* **Pe-al doilea** *l-a ajuns din urmă.*
- *verb* la
  - infinitiv: *Încep* **a citi.**
  - gerunziu: *Am auzit* **strigînd.**
  - supin: *Am terminat* **de învăţat.**

Locul
- de obicei, după verbul determinat
- înaintea verbului determinat

OBSERVAȚII:

a) Un verb poate avea în aceeași propoziție două sau mai multe complemente directe:

Ei au semănat **grîu** *și* **porumb.**

b) Construirea complementului direct

— Se construiește cu prepoziția **pe** complementul direct exprimat prin:

- *nume proprii* — de persoane: *Îl chem* **pe Mircea.**
  nume proprii — de animale: *Îl iau* **pe Lupu.**
- *nume comune de persoane* cunoscute de vorbitori (de obicei numele gradelor de rudenie): mamă, soră, frate, tată, bunic, unchi — *Am așteptat-o* **pe bunica.**
- nume de profesii: miner, inginer, doctor, profesor — *L-am văzut* **pe profesor.**
- formele accentuate ale pronumelui personal — **Pe tine** *te va întreba.*
- formele pronumelor demonstrative, referitoare la, nehotărîte — ființe: **Pe aceștia** *i-am mai auzit.*; **Pe unii** *îi întîlnesc zilnic.*; lucruri: **Pe acestea** *le așezăm aici.*; *Puneți-l* **pe fiecare** *la locul lui.*

— Se construiește fără prepoziția **pe** complementul direct exprimat prin:

- nume de animale: *Am legat* **cîinele.**
  nume de plante: *Am cules* **trandafiri.**
  nume de lucruri: *Cumpăr* **o carte.**
  nume de persoane necunoscute de vorbitori: *Așteptăm* **un coleg.**
- formele neaccentuate ale pronumelui personal — **Te** *ascult.*
- formele pronumelor demonstrative, nehotărîte, care se referă la lucruri — **Astea** *le-am mai auzit.*; *Nu mănîncă* **orice.**

— Nu trebuie confundat complementul direct cu subiectul, atunci cînd amîndouă aceste părți de propoziție răspund la întrebarea **ce?**

F i o r u l cald al așteptării umplea toate **piepturile.**

substantivul *fiorul*:
- răspunde la întrebarea **ce?**
- arată *cine* săvîrșește acțiunea exprimată de verbul predicat
- este în cazul *nominativ*
- are funcție de *subiect*
- este *partea principală* de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului

substantivul *piepturile*:
- răspunde la întrebarea **ce?**
- arată *obiectul* asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului predicat
- este în cazul *acuzativ*
- are funcție de *complement direct*
- este o *parte secundară* de propoziție care determină un verb

— Complementul direct poate fi anticipat (anunțat) sau reluat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal.

C.
Este *anticipat*, cînd se află după verb: **Îl** *văd* **pe Dan** *în fiecare zi.*
reluat, cînd se află înaintea verbului: **Pe Dan îl** *văd în fiecare zi.*
C.

Punctuația:

Complementul direct nu se desparte prin virgulă de verbul determinat.

Ortografia:

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în acuzativ, cu funcție de complement direct, se asociază în pronunțare cu:

a) formele de auxiliar ale verbului *a avea* — Se scriu:
- — din structura perfectului compus: **m-***a trimis*, **i-***a văzut*
- — din structura modului condițional—optativ: **m-***ar trimite*, **ne-***ar vedea*

b) semnul *a* din structura unui verb la infinitiv: *pentru* **a-l** *primi*, *fără* **a-i** *cunoaște*

c) semnul *să* din structura unui verb la conjunctiv — *să-i anunţe*, *s-o înveţe*

d) un verb la imperativ — *ajută-mă!*, *lasă-i!*

e) un verb la gerunziu — *lovindu-l*, *întîlnindu-te*

EXERCIŢII

1. Scoateţi complementele directe din textele următoare şi arătaţi ce cuvinte determină:

a) Pentru mine, Patria începe din casa părintească... Ştiu aceste zări domoale, aceste păduri de stejar şi mesteacăn, cunosc după miros şi gust flora şi fructele acestui pămînt, cunosc truda zilnică a tatălui meu din zori pînă seara ca să ne poată îmbrăca şi hrăni, aud războiul de ţesut pînză al mamei...

(Ioan Alexandru, *Temeiurile iubirii mele*)

b) După aceea, Flămînzilă a început a striga ... şi a azvîrli cu ciolane în oamenii împărăteşti.

(Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

c) Se aplecă ..., dar nu mai zări cărămida. Uşa bucătăriei avea o clanţă nouă, strălucitoare, de alamă...

Apucă apoi clanţa şi o apăsă uşor, dar imediat îşi retrase mîna de parcă ar fi curentat-o.

(Octav Pancu-Iaşi, *Clanţa*)

d) Îndată, trunchiul a început a se împuternici, a trimite ramuri în lături, cum e felul fagului, iubitor de lumină şi lărgime.

(Simion Mehedinţi, *Fagul*)

2. Arătaţi prin ce parte de vorbire este exprimat fiecare complement direct din textele de la exerciţiul 1.

3. Alcătuiţi cîte două propoziţii cu complemente directe exprimate prin pronume personale, pronume demonstrative şi pronume nehotărîte.

4. Daţi cîte două exemple de complemente directe, exprimate prin verbe la infinitiv, supin şi gerunziu, în cadrul unor propoziţii.

5. Completaţi comunicările de mai jos cu complemente directe exprimate prin pronume personale în acuzativ, forme neaccentuate:

a) ... / ... / ... → a văzut imediat.

b) ... ai opri / ... ar ajuta / ... aţi auzi → negreşit.

c) Ajută ... ! / ... !

d) Bucuria de a ... / ... / ... însoţi este foarte mare.

e) Abia aştept să ... / ... / ... întîlnesc.

Scrieţi patru dintre aceste propoziţii.

*

COMPLEMENTUL INDIRECT

Citiţi propoziţiile:

1. *Ei se apropiau în tăcere* **de duşman.**

Substantivul cu prepoziţie *de duşman* — răspunde la întrebarea *de cine?*; este în cazul acuzativ; determină verbul predicat *(se apropiau)*; arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acţiunea verbului → **complement**

2. **Îţi** *dau o carte foarte interesantă.*

Pronumele personal *îţi* — răspunde la întrebarea *cui?*; este în cazul dativ; determină verbul predicat *(dau)*; arată obiectul căruia i se atribuie acţiunea verbului → **complement**

3. *S-au ridicat* **împotriva acestora.**

Pronumele demonstrativ de apropiere *acestora*, precedat de prepoziţia *împotriva* — răspunde la întrebarea *împotriva cui?*; este în cazul genitiv; determină verbul predicat *(s-au ridicat)*; precizează obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acţiunea verbului → **complement**

4. *Vorbind* **cu fiecare,** *a aflat adevărul.*

Pronumele nehotărît *fiecare*, precedat de prepoziţia *cu* — răspunde la întrebarea *cu cine?*; este în cazul acuzativ; determină un verb *(vorbind)*; arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acţiunea verbului → **complement**

Complementul care arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea verbului sau căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică exprimată prin cuvîntul determinat se numește **complement indirect**.

Cazurile complementului indirect
- acuzativ — cu prepoziție
- dativ — fără prepoziție
- genitiv — cu prepoziție

Întrebări
- la acuzativ: pentru cine? pentru ce? despre cine? despre ce? la cine? la ce? cu cine? cu ce? de cine? de ce? etc.
- la dativ: cui?
- la genitiv: împotriva cui? contra cui? asupra cui?

Cuvîntul determinat
- verb: *Se gîndește* **la zilele** *de vacanță.*
- interjecție: *Vai* **de noi!**
- adjectiv: *Am văzut cîțiva pomi plini* **de flori.**
- adverb: *A venit aproape* **de mine.**

Se exprimă prin
- *substantiv*
  - *Am învățat* **despre vertebrate.** Ac.
  - *I-am trimis* **colegului** *o scrisoare.* D.
  - *Fulgerele adunat-au* **contra fulgerului.** G.
- *pronume*
  - *Sînt mîndru* **de tine.** Ac.
  - **Le** *cer un sfat.* D.
  - *S-au năpustit* **asupra lor.** G.
- *numeral*
  - *A plecat* **cu al doilea.** Ac.
  - **Celor doi** *le-a dat premiul I.* D.
  - *S-au pronunțat* **împotriva celor trei.** G.
- *adjectiv*: **Din roșu** s-a făcut alb. Ac.
- *verb* la un mod nepersonal
  - *E dornic* **de a ieși** *din casă.* infinitiv
  - *S-a plictisit* **așteptînd.** gerunziu
  - *M-am săturat* **de stat** *acasă.* supin

Observație:

Funcția de complement indirect a infinitivului, gerunziului și supinului se poate recunoaște ușor după felul în care se construiește de obicei cuvîntul determinat. Astfel:

e dornic *de a ieși* → e dornic *de ceva*
s-a plictisit *așteptînd* → s-a plictisit *de ceva*
m-am săturat *de stat* → m-am săturat *de ceva*

Locul complementului indirect: de obicei, după cuvîntul determinat.

OBSERVAȚII:

1. În unele construcții, verbul determinat poate lipsi:

O mai mare atenție **examinării** *preparatelor!* (să acordăm)
Țării *cît mai mult cărbune!* (să-i dăm)
Laudă **limbii** *române.* (aducem)

2. Unele verbe și adjective cer, în construcții cu un complement indirect, anumite prepoziții:

a colabora *cu* / *la*
încrezător *în*
a se mulțumi *cu*
mulțumit *cu* / *de*
a rezulta *din*
a scăpa *de*

3. Nu trebuie confundat complementul indirect în dativ, care răspunde la întrebarea *cui?*, cu atributul în genitiv, care răspunde la întrebările *al cui? a cui? ai cui?* și *ale cui?*

a) Am oferit **colegului** *o carte.*
b) Cartea **colegului** *este pe bancă.*

substantivul *colegului* (a)
- răspunde la întrebarea *cui?*
- determină verbul predicat *am oferit*
- stă în cazul *dativ*
- arată *obiectul* căruia i se atribuie ceva prin acțiunea verbului
- are funcție de *complement indirect*

substantivul *colegului* (b)
- răspunde la întrebarea *a cui?*
- determină substantivul *cartea*
- stă în cazul *genitiv*
- arată *posesorul* cărții
- are funcție de *atribut substantival*

4. Complementul indirect poate fi:

anticipat / *reluat* — prin formele neaccentuate ale pronumelui personal — după verb / cînd se află înaintea verbului

C. Îi *dau* lui Ion *o minge.*

C. Lui Ion îi *dau o minge.*

Punctuaţia: • Complementul indirect nu se desparte prin virgulă de cuvîntul determinat.

• Două sau mai multe complemente indirecte în acelaşi caz se despart între ele prin virgulă sau se leagă prin conjuncţia şi:

Mariei, Cristinei şi *băieţilor* le-am adus discuri.

EXERCIŢII

1. Recunoaşteţi complementele indirecte din exemplele de mai jos şi cuvintele determinate de acestea:

a) Astfel ocrotit de vecinul cel posac,... fagul înalţă peste vîrful mărăcinilor un mugur lunguieţ şi roşcat.

...Mugurașul, dezmierdat de căldura soarelui, începu a se umfla de bucurie...

Dar cine se luptă de mic cu nevoile creşte vînjos... Şi astfel, după ani şi ani... el sta pentru toţi codrii şi toată suflarea adăpostită în satele acelor văi ca o mărturie neclintită a vremurilor de mult trecute.

(Simion Mehedinţi, *Fagul*)

b) ...V-am rămas dator cu povestirea despre sfîrşitul lui Horea.

...Pentru bani, un nemernic a arătat urmăritorilor adăpostul. Şi aşa cei trei conducători ai marii răscoale ţărăneşti au fost prinşi. Le-au legat mîinile şi picioarele în cătuşe de fier şi i-au pornit spre Alba-Iulia. Soldaţi călări, armaţi cu bice şi puşti, îi trăgeau de lanţuri, legate de gît.

Foarte, foarte ostenit, Horea mai mult se tîra decît mergea. Gleznele îi sîngerau din pricina cătuşelor...

(Dumitru Almaş, *Povestiri istorice*)

2. Căutaţi în textele literare studiate cinci complemente indirecte şi arătaţi prin ce sînt exprimate.

3. Descrieţi camera în care locuiţi, folosind complemente directe şi indirecte exprimate prin diferite părţi de vorbire.

4. Explicaţi scrierea pronumelor cu funcţie de complemente indirecte în textul de la exerciţiul 1*b*.

5. Folosind modelul din manual, alcătuiţi propoziţii cu pronume personale neaccentuate în dativ, în aşa fel încît să formeze silabă cu pronume personal în acuzativ, formă neaccentuată.

Ţi – l împachetez imediat.
D. Ac.

mi / o / i — aduce

ţi ...

li ...

i ...

vi ...

adu — mi – ...; ni – ...

*

COMPUNERE

COMPUNEREA NARATIVĂ

I. Orice povestire cuprinde cîteva elemente prezentate într-o anumită ordine:

a) locul unde se petrece întîmplarea şi momentul legat de eveniment;

b) acţiunea propriu-zisă, desfăşurată în mod gradat prin intermediul felului de a se comporta şi al atitudinii personajelor;

c) sublinierea ideilor şi sentimentelor dominante; aprecierile povestitorului.

II. Realizaţi o naraţiune cu titlul „*Luarea Griviţei*", avînd în vedere următoarele îndrumări şi sugestii:

1. Porniţi de la textul citit şi discutat în clasă.
2. Planul simplu poate fi chiar poezia de mai jos:

La ceasul trei pornirăm iuţi,
Dar ne-am întors în văi bătuţi.

Din nou am dat asalt erou,
Dar ne-am întors bătuţi din nou.

De-al treilea rînd deschis-am drum,
Dar n-am bătut-o nici acum.

Ne-am dus de-a patra oar-apoi
Şi-acum răzbim şi-i batem noi.

[George Coşbuc, *Raport* (Luarea Griviţei, la 30 august 1877)]

3. Surprindeţi şi trăsăturile celor două personaje din fragmentul de mai jos, ale căror nume sînt legate de evenimentul istoric amintit:

În zorii zilei de 30 august 1877, maiorul Gheorghe Şonţu, comandantul batalionului 1 din Regimentul 10 dorobanţi, fapt cu totul straniu pentru o zi ploioasă, plină de nămol, s-a prezentat în faţa batalionului purtînd ţinuta de ceremonie... Tot în zorii aceleiaşi zile, şi tot în ţinuta de ceremonie s-a înfăţişat la subunitate şi căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu, din Regimentul 8 de linie, comandantul batalionului din susţinerea asaltului. Ambii ştiau că turcii îi vînează îndeosebi pe ofiţeri, că în luptele corp la corp... se aruncă asupra ofiţerilor încercînd să-i prindă cu cîngile... De asemenea, ambii ofiţeri, excelenţi profesionişti, ştiau că ducîndu-şi trupele la asalt, ei fiind în primele linii, au foarte puţine şanse să scape nevătămaţi.

Ţinuta de ceremonie... era de-a dreptul o sfidare adusă inamicului şi morţii, era un gest de bărbătească demnitate, expresia exterioară a unui sentiment profund: patriotismul. Şonţu şi Mărăcineanu şi-au condus trupele în foc, mereu în fruntea lor...

Povestea este simplă şi zguduitoare. Şonţu şi Mărăcineanu au trecut în moarte, din moarte în simbol şi în veşnicia memoriei colective. Deci în istorie.

(Radu Theodoru, *Bărbătească demnitate*)

*

GRAMATICĂ

SINTAXA FRAZEI

Fraza

Citiţi următoarele exemple:

S. P. C. / A.

a) Flăcăii treceau cu inimile împietrite.

b) Erau palizi de trudă[1]/; stăteau cu mîinile încleştate pe arme[2]/ şi / nu mai ziceau nimic[3]/.

exemplul „a" este *o propoziţie*
- o comunicare cu un singur predicat
- are părţi de propoziţie
  - principale: S. şi P.
  - secundare: C. şi A.

exemplul „b" este *o frază*
- o îmbinare de trei propoziţii (comunicare cu trei predicate)
- cele trei propoziţii sînt de acelaşi fel: principale
- legătura între propoziţii se realizează prin:
  - — simplă alăturare [marcată în scris prin (;)]
  - — conjuncţie

Fraza este unitatea sintactică formată din două sau mai multe propoziţii reunite prin înţelesul lor.

Delimitarea propoziţiilor din frază se face avînd în vedere următoarea ordine a operaţiilor:

1. citirea atentă a textului;
2. sublinierea predicatelor;
3. căutarea şi încercuirea conjuncţiilor care fac legătura între propoziţii;
4. delimitarea propoziţiilor şi numerotarea acestora în ordinea în care se află în text.

Felul propoziţiilor în frază (după înţeles)
- *principale*
  - cu înţeles de sine stătător, nu depind de alte propoziţii
  - de obicei, se află înaintea secundarelor
- *secundare*
  - depind ca înţeles de alte propoziţii din frază
  - de obicei, se află după propoziţiile principale

principală / secundară | *Puişorul vede o linie de metal în colţul coridorului[1]/, care are la capătul de sus o maşină cu mîner[2]/.*

Alcătuirea frazei
- numai din propoziţii principale: În lumea schimbată vibrau cîntecele, zumzetele, glasurile muncii[1]/; tremurau colorile cîmpiilor[2]/ şi / unduiau ogoarele şi lanurile[3]/. (Mihail Sadoveanu, *Ciocîrlia*)
- dintr-una sau mai multe propoziţii principale şi una sau mai multe propoziţii secundare: Văd[1] / că ai urmat sfatul[2]/ pe care ţi l-au dat părinţii[3]/.

Locul propoziţiei secundare
- înainte de
- după
- intercalată în

propoziţia al cărei înţeles îl întregeşte
- **Dacă** *citeşti de mai multe ori[1]/, reţii textul[2]/.*
- *Eu încerc[1]* / **să** *te ajut[2]/.*
- *Rolul[1]* / **pe care** *l-ai ales[2]* / *este foarte frumos[1]/.*

Legătura dintre propoziţii se realizează prin
- conjuncţii: *şi, dar, iar, însă, ori, sau, fie, deci, aşadar, să, că, fiindcă, încît* etc.
- pronume: *care, cine, ce, cîţi, cîte*
- adverbe: *cînd, unde, cum, cît, încotro, oricînd, oriunde, oricum, oricît, oriîncotro*

Punctuaţia: se pune virgulă între propoziţii de acelaşi fel, dacă nu sînt legate prin conjuncţiile *şi, ori, sau.*

OBSERVAȚIE:

În unele fraze pot fi și propoziții cu predicatul verbal sau cu verbul copulativ neexprimat:

a) Ne-a povestit[1] / **cînd**[2] / *și unde l-a cunoscut*[3]/. (cînd l-a cunoscut)
b) **Acolo, tăcere**[1] / , *aici nu poți auzi nimic*[2] /. (acolo este tăcere)
c) Fructele acestea sînt coapte[1], / **acelea, crude**[2]/. (acelea sînt crude)

EXERCIȚII

1. Subliniați predicatele, despărțiți textele în propoziții și numerotați-le:

a) Iată sfatul meu, iubite tinere, care te bucuri de venirea vacanței pentru a te odihni. Trebuie să te folosești de ea și trebuie să nu o lași să se scurgă fără să te ducă și pe tine măcar cu un pas mai departe de unde erai.

(Ion Simionescu, *Din ale naturii*)

b) Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă, unde făcea mîncare, și, cînd îl văzu pe tatăl ei cu Niculaie în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întîmplat. Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întîi.

2. Arătați care dintre propozițiile din textele de mai sus sînt principale și care sînt secundare.

3. Stabiliți propozițiile intercalate și explicați cum s-a folosit virgula.

4. Căutați în textul unei lecturi suplimentare o frază alcătuită numai din propoziții principale și o frază alcătuită din propoziții principale și propoziții secundare.

5. Completați fragmentul următor folosind cuvintele de legătură potrivite:

Cinstim numele lui Mihai ... îl iubim mai ales ... el a fost cel dintîi voievod ... a unit toți românii într-o singură țară, sub aceeași ocîrmuire.

... unească la un loc cele trei țări române, Mihai Viteazul a trebuit... înfrîngă pe mulți împotrivitori.

(Dumitru Almaș, *Mihai Viteazul, voievod al tuturor românilor*)

*

PROPOZIȚIA REGENTĂ ȘI PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ

Citiți fraza:

Experiența arată[1] / **că** *prezența diferitelor impurități favorizează condensarea*[2]/.

(*Fizică*, Manual pentru clasa a VI-a)

Fraza — propoziție principală: *Experiența arată*
propoziție secundară: **că** *prezența diferitelor impurități favorizează condensarea.*

Propoziția nr. 1
- este o propoziție principală
- are un înțeles independent de al propoziției nr. 2, nu depinde de aceasta
- de ea depinde propoziția nr. 2

→ se numește propoziție **regentă**

Propoziția nr. 2
- este o propoziție secundară
- întregește înțelesul primei propoziții
- singură (izolată) nu are înțeles
- depinde de propoziția nr. 1

→ se numește propoziție **subordonată**

Propoziția de care depinde (căreia îi este subordonată) o altă propoziție poartă numele de **regentă**.

Propoziția care depinde de o altă propoziție se numește **subordonată**.

Propoziția regentă poate fi — o propoziție principală / o propoziție subordonată

Te-am întrebat[1]/ **unde** *ai pus cărțile*[2]/ **de care** *am nevoie*[3]/.

1 — propoziție principală, regentă a propoziției 2
2 — propoziție subordonată, regentă a propoziției 3
3 — propoziție subordonată

OBSERVAȚII:

1. Subordonatele depind de cele mai multe ori de verbul predicat, mai rar de o altă parte de vorbire din propoziția regentă.

2. Cuvîntul determinat de propoziția subordonată se numește *element (termen) regent* (în fraza de mai sus, elementele regente sînt: verbul *am întrebat* și substantivul *cărțile*).

3. Propoziția subordonată corespunde unei părți de propoziție a regentei:

Te-am întrebat[1] / **unde** *ai pus cărțile*[2] / **de care** *am nevoie*[3]/.
ceva (complement) — *necesare* (atribut)

Relaţiile sintactice dintre propoziţiile unei fraze pot fi reprezentate grafic printr-o schemă:

1. *Coborîră repede în vîlcea*[1]*/, îşi alcătuiră din nou rîndurile*[2]*/ şi/ prinseră a sui costişa cealaltă*[3]*/.*

- Cele trei propoziţii sînt principale (P.P.)
- Între ele se stabileşte un raport de egalitate.

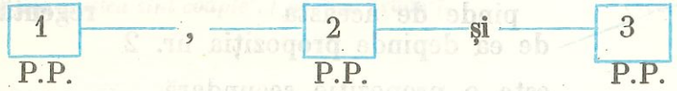

- Raportul este marcat prin virgulă (între 1 şi 2) conjuncţia şi (între 2 şi 3)

2. *Pentru explicarea unui fenomen este necesar*[1]*/ să descoperim cauzele*[2]*/ care îl determină*[3]*/.*

(*Fizică*, Manual pentru clasa a VI-a)

- Cele trei propoziţii sînt diferite.
- Propoziţia nr. 1 este principală (regentă pentru 2).
- Propoziţia nr. 2 este subordonată faţă de 1 şi regentă faţă de 3.
- Propoziţia nr. 3 este subordonată faţă de 2.
- Între propoziţiile 2 şi 1, 3 şi 2 se stabileşte un raport de inegalitate, de dependenţă, exprimat cu ajutorul:
  — conjuncţiei *să* (propoziţiile 2 şi 1)
  — pronumelui *care* (propoziţiile 3 şi 2)

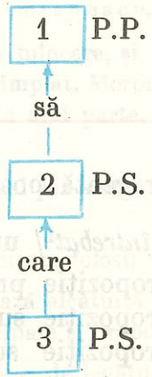

EXERCIŢII

1. Despărţiţi în propoziţii frazele din textul următor şi stabiliţi care sînt principale şi care sînt subordonate:

Mi-ar plăcea să fiu poetul satului meu natal şi oamenii din Dragomireşti să mă considere poetul satului lor, iar eu să am puterea de a scrie toată viaţa doar ce se întîmplă în satul nostru, ce se petrece cu oamenii şi cu destinul lor istoric într-unul din satele maramureşene, asemănător multor sate din ţara aceasta, care şi-a numit pe cei mai vechi dintre muncitorii ogoarelor: *oameni de la ţară.*

(*Luceafărul*, anul XXV, 10 iulie, 1982)

2. Arătaţi care este elementul regent al subordonatelor de mai sus şi prin ce se realizează legătura dintre ele.

3. Explicaţi punctuaţia folosită.

4. Alcătuiţi schema următoarei fraze:

Îl aştepta un vehicul ca o lacrimă albastră şi băiatul se bucură la gîndul că-l vor lăsa, poate să ţină şi el volanul, să încerce „beţia vitezei" despre care citise în microfilmoteca astronavei.

(Ion Hobana, *Ploaia de seară*)

5. Transformaţi propoziţiile următoare în fraze, stabilind între ele diferite raporturi exprimate cu ajutorul unor conjuncţii şi grupuri de cuvinte cu rol de conjuncţii:

Ieri a fost foarte cald. Am plecat cu prietenii la plajă.
Ne-am sculat devreme. Aveam de mers pe jos doi kilometri.
Era o apă minunată. Toţi înotau cu plăcere.
Apoi ne-am instalat cortul. Dormim cel puţin o oră.
Seara ne-am dus la teatru. Am fost invitaţi de Veronica.

6. Adăugaţi propoziţiilor date alte propoziţii subordonate:

Alexandra ar fi dorit **să** ...
Cînd ..., copiii aleargă la prietenii lor.
Cu o mişcare **ce** ... îşi îndepărtă părul de pe frunte.
Nu vei ajunge la timp, **pentru că** ... .
În vreme ce ..., ceilalţi se odihneau.

7. Alcătuiţi fraze:

a) formate numai din propoziţii principale;
b) formate din propoziţii principale şi propoziţii secundare; subliniaţi propoziţiile secundare.

8. Construiţi fraze în care:

a) propoziţia regentă să fie o propoziţie principală;
b) o propoziţie regentă să fie o propoziţie subordonată.

ÎNTOARCERE LA BRAZDĂ

de *Tudor Arghezi* (1880—1967)

Pămînt al ţării mele şi al meu,
Nu m-ai uitat? E pasul meu. Sînt eu,
Cea mai nevrednică odraslă[1] de plugar.
Primeşte-mă, preabunule, în braţe, la hotar.

Am hoinărit[2] pînă la Marea mare,
Peste mai multe rînduri de hotare,
Cu fluierul, cu cîinele-asmuţitul[3],
În brîu şi cu tovarăşul cuţitul.
C-am învăţat din vreme, de la tata,
Să-l sufăr fără teacă şi de luptă gata.

Am tras şi eu în tine o brazdă, nu degeaba.
Mă asuprea nevoia, mă-nghesuise graba.
Am pus altoaie[4]-n spin şi mărăcine.
Primeşte-mă, Pămîntule, cu bine.

Fusei un pom hoinar în lumea toată,
Cu poamele mai rumene cîteodată,
Simţindu-le din ramuri cum se coc
Şi-ntinerit, dar trist de-atît noroc.

Mai ridicat cu poamele-n lumină,
Copacul mă durea din rădăcină,
Căci scînteiat de stelele streine,
Pămîntule de-acasă, ea rămăsese-n tine.

*

[1] *odraslă* = copil, urmaş; (înv. şi pop.) vlăstar, ramură tînără
[2] *a hoinări* = a umbla, a călători mult, a colinda, a cutreiera
[3] *asmuţit* = întărîtat, stîrnit
[4] *altoi* = ramură mică, detaşată dintr-o plantă-mamă, folosind la altoire

Memoraţi versurile care v-au plăcut mai mult.

*

Ţăranul ... se simte zămislit şi născut din acest pămînt, ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea pămîntul e însuşi rostul lui de a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care ţăranul îl aude şi-l înţelege.

Liviu Rebreanu

*

ÎNDRUMĂRI

Poezia „*Întoarcere la brazdă*“ comunică dragostea de om, pămînt şi ţară a poetului, reprezentînd sugestiv, în limba strămoşilor, dorul de vatra părintească, aceea care i-a hotărît destinul.

Autorul este urmaşul acelor truditori care au făcut glia să rodească din veac. Încleştarea lor cu viaţa (dorul, căutarea, lupta, munca, suferinţa, aspiraţia) este preţuită de poet pentru că în ţărani a văzut temelia ţării. „Cea mai nevrednică odraslă de plugar“, cum singur se numeşte, mărturiseşte emoţionant neîncetata sa întoarcere la brazda în care îşi are „rădăcina“.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Ce reprezintă *brazda* pentru poetul Tudor Arghezi?
2. Cum explicaţi tonul familiar al autorului ?
3. Recitiţi ultimele patru versuri şi arătaţi ce înţeles au ele.
4. Care este sentimentul exprimat de poet? În ce operă studiată în clasa a V-a apare un sentiment asemănător?

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicaţi sinonimele următoarelor cuvinte: *nevoie*, *grabă*, *poame*, *hoinar*, *scînteiat* şi *a asupri*.
2. Extrageţi din poezie termenii folosiţi în limba vorbită.
3. Urmăriţi cuvintele care rimează şi grupaţi-le pe părţi de vorbire. Găsiţi alţi termeni decît cei din poezie care să rimeze cu:

mare	coc	lumină
.....	.....	.....
.....	.....	.....

4. Alegeţi construcţiile imperative şi precizaţi sensul lor.

5. Realizaţi o compunere în care să exprimaţi sentimentele voastre faţă de cei care asigură pîinea ţării.

RITMUL ŞI FELURILE LUI

Aţi învăţat că repetarea regulată a silabelor accentuate şi neaccentuate dintr-un vers se numeşte *ritm*.

Unitatea ritmică (metrică) a unei poezii este silaba. O silabă accentuată se notează ⊥, iar o silabă neaccentuată ∪.

În poeziile studiate întîlnim două feluri de ritm:

a) *ritm trohaic* (coborîtor), cînd unitatea metrică ce se repetă este *troheul* (format din două silabe, dintre care prima este accentuată ⊥ ∪):

Pa-tri-/a ne-a/ fost pă-/mîn-tul/
⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪

Frun-ză/ ver-de/ lă-cră-/mioa-re/
⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪

b) *ritm iambic* (suitor), cînd unitatea ce se repetă este *iambul* (format din două silabe, dintre care a doua este accentuată ∪ ⊥):

Pă-mînt/ al ţă-/rii me-/le şi/al meu/
∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥

În va-/duri a-/pe re-/pezi curg/
∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥

A-co-/lo es-/te ţa-/ra mea/
∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥

EXERCIŢIU

Stabiliţi ce ritm au poeziile: „*Toma Alimoş*“, „*Limba noastră*“ şi versurile lui Eminescu din poezia „*La mijloc de codru des*“ (indicate la lectura suplimentară).

*

COMPUNERE

SCRISOAREA FAMILIALĂ

I.

Griviţa, 15 august 1983

Petre, dragul mamei,

Nici nu ştii cu cîtă bucurie am citit cartea poştală ilustrată! Mi se părea că eşti aici şi glasul tău se aude din dudul de lîngă poartă...

Îmi spui că primele zile de tabără te-au încîntat şi că petreci bine — aşa cum meriţi la sfîrşitul vacanţei mari. Să fii ascultător şi să nu intri prea mult în apă!

Acasă vei regăsi totul ca în ziua plecării. Ba nu! Avem o surpriză: vărul tău, Alexandru, a anunţat că vine în vizită în curînd. S-ar putea să ajungeţi odată, de aceea spune-ne sigur ziua sosirii ca să vă aştepte tata la gară.

Ştii că Irina a adus acasă cîinele? Nu voia să fii trist şi în curînd veţi alerga din nou împreună spre malul rîului.

Noi ne-am ocupat de grădină cu mare grijă şi legumelor le merge bine. Tovarăşul preşedinte al cooperativei agricole de producţie a vorbit într-o şedinţă despre munca ta în timpul verii. Am fost mîndră de tine, băiatul meu, pentru că ne-ai ajutat mult, ai lucrat cot la cot cu ceilalţi tineri din sat.

Aştept cu nerăbdare să te revăd, bronzat şi... mai înalt,

Mama

*

II.

Constanţa, 20 august 1983

Scumpa mea mamă,

Am găsit plicul astăzi la prînz şi ţi-am recunoscut scrisul. Mi-e dor de tine, mai ales că niciodată nu am fost plecat aproape două săptămîni de acasă.

Peste patru zile vom aprinde ultimul foc de tabără şi apoi vom porni spre cei dragi. A fost minunat la mare şi am legat multe prietenii.

De două ori ne-am plimbat cu vaporul sub soarele de amiază şi mi-am amintit poveştile pe care mi le spunea tata despre marinari şi locuri minunate în care ajung corăbiile lor. Ieri, după ce ne-am înapoiat de la Eforie-Nord, ne-am fotografiat lîngă statuia lui Ovidiu.

Mamă, simt chiar de aici mirosul de pîine fierbinte de casă, cu coaja rumenă, rumenă, cum nimeni altcineva în afară de tine nu ştie să facă. M-am convins că nicăieri nu este mai bine decît acasă.

Pe drum am stat la fereastră şi am privit tot timpul cîmpia. Ştii că în nici un loc nu am văzut grîu mai frumos ca cel de la noi? La întîlnirea cu scriitorii, organizată de pionierii constănţeni, un poet ne-a spus că ţăranii români sînt „voievozii grîului“. Mi-a plăcut mult şi în aceeaşi clipă mi te-am închipuit în mijlocul lanului, cu chipul ars de soare şi cu mîinile bătătorite şi crăpate de atîta muncă, strîngînd recolta.

Te rog să-i îmbrăţişezi pe toţi din partea mea, iar Irinei îi mulţumesc şi îi adun multe scoici. Am vorbit cu Alexandru la telefon şi mi-a spus că vine în aceeaşi zi cu mine. Sosim joi, 25 august, cu trenul care ajunge la gară la 18^{25}.

Cu drag,

Petrică

EXPLICAŢIE:

Cele două scrisori aparţin membrilor unei familii (mama şi fiul) şi cuprind informaţii legate de casă, de o împrejurare (tabăra de la Constanţa), veşti de interes strict familial, impresii, stări sufleteşti.

Aşa cum aţi învăţat anul trecut, în structura unei scrisori se observă formulele introductive, cuprinsul (comunicarea propriu-zisă) şi încheierea. În exemplele de mai sus, exprimarea este ca în limba vorbită (orală), cu:

— propoziţii exclamative;
— propoziţii interogative;
— formulări întrerupte;
— o anumită ordine a cuvintelor (impusă de sentimentele expeditorului).

Textul compus în formă de scrisoare, adresat copiilor, părinţilor sau unor rude, prin care se transmit informaţii referitoare la viaţa personală, de familie, se numeşte scrisoare familială.

EXERCIŢII

1. Redactaţi o scrisoare adresată părinţilor, în care să vă referiţi la:
— o întîmplare din zilele de vacanţă;
— impresii din tabără, dintr-o călătorie.

2. Alcătuiţi o scrisoare în care să împărtăşiţi unui frate aflat în altă localitate o veste deosebită.

SOLDATUL NECUNOSCUT

fragment

de *Dumitru Radu Popescu* (n. 1935)

Ştirbul se aşeză pe spate în nisip şi se uită la cer. Era multă lumină şi el închise ochii şi se gîndi că acum două zile, cînd trecuse frontul[1] pe lîngă sat, tot aşa stătuse în beci, cu ochii închişi. Bubuiturile îl înspăimîntaseră şi de atîta frică adormise. Habar n-avea cît durase lupta. Auzise a doua zi în drum, la copii, că nemţii nu voiseră să plece de pe deal, că tunurile lor bătuseră şoseaua şi izlazul[2], că românii îi ocoliseră

[1] *front* = locul unde se dau lupte în timp de război; trupele care operează pe cîmpul de luptă

[2] *izlaz* = loc cu iarbă destinat vitelor; păşune, imaş

și-i înconjuraseră, că fuseseră și tancuri și motociclete. El nu văzuse nimic. Dar nu mărturisea nimănui, să nu rîdă copiii de el c-a adormit de frică.

Se acoperi cu nisip, tot, numai ochii și nasul îi rămăseseră afară. Nisipul îl ardea, moleșindu-l. Mutul și pistruiatul se bălăceau în rîu. Nu li se mai vedeau decît ochii și gura, parcă-i înghițise apa. Pe știrb parcă-l înghițise pămîntul.

Se auzea un cîntec fără cuvinte, lălăit[1]. Fetele se pripeau[2] la soare.

Ieșiră din apă, se uscară și se îmbrăcară, fetele, mutul și pistruiatul. Își luă și știrbul cămașa. Veniră fetele și toți mîncară mere, stînd în nisip.

— Ce fac boii?

— Or fi intrat în trestii, nu se mai văd.

Se ridicară toți în picioare și fiecare strigă, făcînd cu mîinile pîlnie la gură:

— Lunilăă...

— Mărțooi...

— Miercanee...

— Joianee...

— Vioreanee...

— Sîmboanee...

— Dumanee...

Strigară de cîteva ori, dar nu se auzi nici un muget. Boii parcă se înecaseră în baltă, prin trestii.

— Hai mai bine să ne jucăm de-a ceva, zise știrbul.

— De-a ajumita[3]...

— Da' cu boii ce facem?

— Îi lăsăm în baltă, zise știrbul.

— Bine, zise cîrna.

De fapt veniseră singuri. Fără boi. Veniseră din obișnuință, așa cum veniseră cu boii în fiecare zi, înainte de a trece frontul prin sat. Veniseră fără boi, fiindcă boii fuseseră luați de nemți. Ei însă se prefăcuseră că nu știu, că sînt tot cu boii și-i duc la păscut. Și se jucaseră ca altădată. Dar se jucaseră fără să se prefacă, pe malul apei. Apa n-o luaseră nemții. Umbrele plopilor se legănau în ea. Rămăseseră și cîmpia, și cerul la fel ca înainte și tot ca înainte copiii se jucau. Nemții nu putuseră să ia totul. Luaseră boii, fiindcă, așa auzise știrbul, îi bagă în cazane[4] și-i mănîncă. În sat numai la cîte-o nuntă se mînca un bou,

[1] *a lălăi* (fam.) = a cînta la nesfîrșit o melodie, folosind în loc de cuvinte silaba *la* repetată; a fredona, a îngîna

[2] *a se pripi* (pop.) = a se încălzi la soare, a se expune la dogoarea soarelui

[3] *de-a ajumita* (joc de copii) = de-a v-ați ascuns(elea)

[4] *cazan* = vas mare de metal

dar numai unul singur și doar tot satul petrecea atunci. Nemții îi luaseră pe toți.

— Cine ajoame[1]?

— Tu, că ești cîrnă.

Fata se duse lîngă plopul retezat cel mai apropiat. Închise ochii și își lipi fața de frunzele lui palide. Băieții fugiră să se ascundă în porumbi, în lucerna[2] de dincolo de spini[3], iar fetele intrară în stufăriș, printre trestii.

— Gata? întrebă cîrna.

— Nu, nu...

Știrbul se culcă în lucernă, la zece pași de cîrnă. Mirosea lucerna și te adormea... Cîrna nu putea să-l vadă. Îi despărțeau tufișurile încîlcite de spini, de la marginea drumului.

— Gata? întrebă a doua oară cîrna.

— Nu, nu! răspunseră fetele, ieșind din trestii, căci li se păruse că umblă cineva prin ele, poate vreun șarpe. Se pitiră la rădăcina unor plopi.

— Gata? întrebă a treia oară cîrna.

— Cucu...

Cîrna deschise ochii și se uită atent în jur, fără să se miște. Mai întrebă o dată.

— Gata?..

— Cucu...

— Cucu...

Cîrna întrebase înadins, să audă de unde vin vocile. Plecă încet spre porumbi. Fetița cu codițe și cea cu ochi albaștri țîșniră de lîngă rădăcinile plopilor și ajunseră, dintr-o dată, la locul unde ajumise cîrna.

— Ptiu...

— Ptiu, scuipară ele de cîteva ori locul și începură să rîdă, bucuroase că nu mai puteau fi prinse.

Cîrna le întrebă din ochi unde sînt ceilalți. Ele nu-i răspunseră. Cîrna se făcu că n-a auzit nimic și întrebă:

— Gata?

— Cucu...

Cîrna, ținîndu-se pe brînci[4], o luă spre porumbi. Îi surprinse pe mut și pe pistruiat stînd ciuciți[5]. Era gata-gata să-i atingă cu palma. Ei o luară la fugă spre lucernă, se ridică și știrbul și se ținu după ei. Fata

[1] *a ajumi* = aici, a pune mîinile la ochi în jocul „de-a ajumita", pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți copii

[2] *lucernă* = plantă leguminoasă folosită ca furaj pentru vite

[3] *spin* = plantă cu țepi (cu ghimpi)

[4] *brîncă* (reg.) = mînă (în expresia *pe brînci* = sprijinit pe mîini)

[5] *a se ciuci* (reg.) = a se pitи, a se ghemui, a se chirci (pentru a nu fi văzut în jocul „de-a ajumita"; *ciucit* = ghemuit, chircit, pitit)

era la doi paşi în urma lor. Dacă se împiedica unul în lucernă, îi prindea. Fugeau toţi, sărind cît mai sus, să nu se împiedice, şi rîdeau. Deodată, ştirbul se opri. Mutul şi pistruiatul se izbiră de el. Uitară într-o clipă de cîrna care îi bătu victorioasă cu palma pe spate, pe toţi trei.

— Gata, zise ea.

— Sst! îşi duse ştirbul degetul la buze.

Şi atunci fata se uită înainte şi văzu la doi paşi, în lucernă, un soldat.

— Doarme — zise ştirbul — să nu-l sculăm...

— S-o fi rătăcit...

— Ssst!...

Soldatul stătea întins pe spate, în lucernă, cu casca pe ochi. Puşca era lîngă el, iar raniţa la un pas.

— Ce e, mă? se auzi glasul fetei cu ochi albaştri.

— Aţi găsit un arici? întrebă cea cu codiţe, apropiindu-se.

— Un locotenent — zise pistruiatul — doarme.

— Nu-i locotenent, e căprar[1], zise cîrna.

— Eu cred că e general...

— Generalii n-au cască...

— E sergent.

— Hai să-l întrebăm.

— Lasă-l să doarmă.

— E român, e de-al nostru, şi e general atunci...

— Taci, mutule, că-l trezeşti şi-ţi cîrpeşte o palmă de nu mai vorbeşti deloc.

— Ssst! Poate ne aude şi se preface că doarme, să vadă ce zicem...

— De ştiam, îl puneam să ajoamă. Nu ne mai găsea el... cu toată armata lui! zise cîrna şi făcu repede cu ochiul celorlalţi: dacă ascultă, baremi[2] să audă generalul şi să-i fie necaz.

— Ştiţi ce — le şopti ştirbul — hai să jucăm o horă în jurul lui. Dacă ne ascultă, să vadă că nu sîntem proşti să-l credem... Aşa, să jucăm în jurul lui, să rîdă toată armata de el, c-am jucat în jurul lui...

Se prinseră de mînă şi făcură horă.

— Tot pe loc, pe loc, pe loc...

— Să răsară busuioc! zise pistruiatul, bătînd îndrăcit[3] lucerna cu picioarele.

Se învîrtiră în jurul lui, în goană, de trei ori, de şapte ori, degeaba. Soldatul nu-i lua în seamă şi asta îi necăjea şi mai mult.

— Hai să-l golim de cartuşe.

---

[1] *căprar* (pop.) = caporal (grad inferior în armată)
[2] *barem(i)* = cel puţin, măcar
[3] *îndrăcit* = înfocat, aprins, grozav

— Nu... Mai bine să vedem ce are în raniţă, propuse ştirbul şi toţi se adunară în jurul lui. O desfăcură şi scoaseră tot din ea: o cutie de conserve, la care se uitară nedumeriţi, o jumătate de pîine uscată, o carte fără poze, pe care o puseră deoparte, doi ciorapi de lînă, rupţi în călcîie, şi un măr. Puseră apoi totul la loc şi se ridicară în picioare, supăraţi că soldatul nu le dădea nici o atenţie.

— Cum te cheamă, soldate? îl întrebă ştirbul. Ion?

— Ba-l cheamă Nicolae...

— Soldat Haralambie, rîse mutul, ştiind că e soldat şi că nu putea fi general.

Îi ziseră înainte general, ca să rîdă de fete şi să-l facă pe soldat să se scoale şi să stea de vorbă cu ei. Acuma puteau să vorbească, nu era nici un fel de luptă.

— Nu răspunde..., parcă n-ar avea nume, se prefăcu supărat pistruiatul, doar-doar l-o convinge el pe soldat să se ridice.

Dar soldatul nu-i lua în seamă. Sta, lungit pe spate, cu casca pe ochi şi cu mîna dreaptă aproape de tîmplă, de parcă saluta întruna, ca la armată, cerul. Adormise salutînd, sau poate o fi salutat prin somn, cerul, pămîntul, apa şi plopii. Copiii nu ştiau cum să-l facă să le vorbească despre crov[1], ce fusese acolo, bombă, grenadă sau obuz?

— Hai să-l speriem, propuse cîrna şi toţi fugiră în drum, luară bolovani şi începură să arunce pe rînd, spre el, fără să-l lovească.

— Bum!

— Piu, piu!...

— Buf! Pum!

Pietrele şi bolovanii zburau spre soldat şi cădeau în jurul lui, în lucernă. Copiii porniră la atac:

— Uraaa!... Uraaa!...

Dar soldatul nu-i băgă în seamă. Ştirbul, care se apropie de el în fugă, se opri mai speriat ca prima dată. Se gîndi la frate-său. Dacă era el? Atunci avea să primească o mamă de bătaie, să-i treacă lui de glume pe toată vara!

— Staţi, îi opri el pe ceilalţi, înfricoşat.

Dar în aceeaşi clipă simţi un gol în el, de parc-ar fi leşinat scăldîndu-se, de parcă i-ar fi supt apa toată puterea. Îngălbeni şi se uită la ceilalţi. Dar dacă era mort?!

— Dacă e mort? bolborosi[2].

— Hă?!...

La asta nu se gîndiseră nici unul. Mutu dădu din cap în semn că nu, şi zise:

— E întreg, nu-i nici măcar rănit... Doarme.

---

[1] *crov* = scobitură în pămînt, depresiune circulară sau alungită
[2] *a bolborosi* = aici, a vorbi nedesluşit, a îngăima, a bîigui; a murmura

Ştirbul se apropie de soldat, călcînd în vîrful degetelor. Toţi îl urmară în tăcere. Ştirbul îngenunche la capul soldatului şi puse mîna pe cască şi o ridică încet. Ochii soldatului, deschişi, priveau cerul. O furnică neagră coborî repede fruntea soldatului. Copiii nu mai scoaseră un cuvînt. Se făcuse linişte. Se auzea doar apa bolborosind în crov.

Umbrele plopilor se lungiseră pînă peste lucernă, ca nişte gîturi întinse. Copiii se uitau şi ei la soldat. Şi apa curgea, şi lucerna grasă creştea încet. Soldatul sta nemişcat. Ochii erau plini de o lumină înfricoşătoare, ciudată. Poate privise cerul înainte de a muri şi numai în ultima clipă îşi acoperise faţa cu casca, să nu-l bată soarele şi ploile, să nu-l năpădească muştele. Îşi pusese casca pe faţă, ca pe-o pălărie, ca şi cum nu s-ar fi culcat în cîmp...

Copiii se ridicară în picioare. Ştirbul pusese casca la loc. Cîrna aruncă peste soldat o mînă de lucernă înflorită. Aruncă şi pistruiatul, şi fata cu ochi albaştri, şi cea cu codiţe, şi mutul. Se răspîndiră toţi şi veniră cu poalele cămăşilor pline de iarbă, cu lucernă şi cu flori. Se mai duseră o dată, luară flori albe de pe marginea drumului, măciulii de papură, păpădii, flori galbene de pe malul pîrîului, flori de baltă, mohor[1], lucernă şi flori albastre, albastre de tot, şi le puseră peste soldat.

Albastrul cerului devenea vînăt şi mormîntul creştea, şi copiii tot nu mergeau acasă, îşi umpleau întruna poalele cămăşilor cu lucernă şi flori. Verdele cîmpului se făcea negru şi peste pămînt se aşternea seara. Copiii acopereau soldatul, mormîntul creştea, vineţiul cerului se subţia, se schimba în negru şi ziua apunea. Lucerna se înnegrise, seara umplea cerul adusă de vîntul ce bătea moale, mişcînd umbrele plopilor, în apa pîrîului. Răsăriseră trei stele. Luna trecea peste cîmp, galbenă şi slabă. Ca o arătare. Copiii nu plîngeau şi nu le era frică. Plecară spre sat...

Şi cum se îndepărtau, mormîntul nu se mai vedea, intra în pămînt. Parcă îl acoperea pămîntul încet.

*

Sîngele vărsat şi jertfele nu sînt niciodată zadarnice.

Mihail Sadoveanu

Munţi cît Carpaţii sînt eroii
Acestui neam etern, român,
De-aceea, sub arcada ploii,
Cît veşnicia, ei rămîn.

Ion Crînguleanu

*

[1] *mohor* = plantă furajeră cu frunze liniare, ascuţite, şi cu flori stacojii

ÎNDRUMĂRI

În povestirea „*Soldatul necunoscut*“, scriitorul Dumitru Radu Popescu înfăţişează o întîmplare simplă, dar impresionantă prin profunda semnificaţie a întîlnirii dintre copilărie şi moarte.

În timpul războiului, care întunecă existenţa oamenilor şi aduce nenumărate suferinţe, copiii se desprind de realitatea aspră şi continuă jocul. Într-unul din aceste momente, ei vor descoperi moartea eroică. Sensul unor aspecte (lumina, ochii aţintiţi spre cer, apa, jocul de-a ajumita, elementele naturii, liniştea) se clarifică la sfîrşit, o dată cu omagiul tulburător adus soldatului necunoscut. Acesta este EROUL căzut la datorie pentru libertatea şi independenţa ţării, iar copiii şi ei fără nume — reprezintă însăşi viaţa care înfruntă vitregia istoriei.

Condamnarea războiului este evidentă şi autorul analizează consecinţele lui în felul copiilor de a înţelege şi de a simţi marile probleme ale vieţii şi ale morţii.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Citiţi expresiv fragmentul care v-a impresionat şi povestiţi, pe scurt, conţinutul acestuia.

2. Stabiliţi ideile principale ale povestirii „*Soldatul necunoscut*“.

3. Ce momente înregistrează jocul copiilor? Subliniaţi, pe bază de scurte citate, legătura dintre starea lor sufletească şi aspectele naturii.

4. Cum reacţionează copiii în clipa în care descoperă că soldatul din lucernă este mort? Recitiţi ultimele trei alineate ale povestirii şi observaţi transformarea naturii în aceste împrejurări, care parcă participă la trista întîmplare şi amplifică durerea.

5. Ce semnificaţie au în text cuvintele *nisip*, *cer*, *apă*, *pămînt*, *flori*, *un plop retezat?*

6. Explicaţi ce imagine a dorit scriitorul să prezinte chiar de la început cu ajutorul următoarelor propoziţii:

(Ştirbul) se acoperi cu nisip, tot... Nisipul îl ardea moleşindu-l. Pe ştirb parcă-l înghiţise pămîntul.

(Pe mut şi pe pistruiat) parcă-i înghiţise apa.

Boii parcă se înecaseră în baltă.

7. Extrageţi din text enumeraţii şi comparaţii şi arătaţi cu ce scop le-a folosit autorul.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alegeţi din text trei cuvinte derivate şi trei cuvinte compuse şi arătaţi din ce elemente s-au format.

2. Găsiţi sinonimele următoarelor grupuri de cuvinte:

a avea habar (de ceva) — *a da din cap*
a băga de seamă — *a-i fi frică*
a lua în seamă — *a-i fi necaz*

3. Citiţi propoziţiile şi frazele de mai jos şi precizaţi ce părţi de vorbire sînt cuvintele subliniate şi ce funcţie sintactică îndeplinesc. Formulaţi apoi cîte o propoziţie cu fiecare dintre ele, dar cu altă valoare decît cea avută în text:

Ştirbul *se aşează pe spate în nisip.*
Se uită **atent** *în jur.*
Îi surprinse **pe mut** *şi* **pe pistruiat** *stînd ciuciţi.*
...Taci, **mutule,** *că-l trezeşti...*
Albastrul *cerului devenea vînăt.*
Verdele *cîmpului se făcea negru.*
Vîntul ... bătea **moale.**

4. Urmăriţi dialogul copiilor în cele două situaţii:
— jocul de-a ajumita;
— încercarea de a comunica neapărat cu soldatul din lucernă.
Ce trăsături distincte descoperiţi pentru fiecare?

5. În fragmentul studiat, remarcăm folosirea în mai multe rînduri a substantivului *ochi.* Alcătuiţi cîteva propoziţii în care acest cuvînt să aibă diferite sensuri.

6. Explicaţi scrierea următoarelor vocative:
— Lunilăă...
— Mărţooi...
— Miercanee...
— Joianee...
— Vioreanee...
— Simboanee...
— Dumanee...

TEME

1. Închipuiţi-vă că aţi stat de vorbă cu soldatul necunoscut înainte de a muri. Relataţi ce v-a povestit acesta.

2. Selectaţi, la alegere, fragmente în care apare vorbirea directă şi transformaţi-le, în scris, în vorbire indirectă.

RAPORTURILE (RELAŢIILE) SINTACTICE DIN PROPOZIŢIE ŞI DIN FRAZĂ

MIJLOACELE DE REALIZARE A LOR

A. În propoziţie

1. Între două sau mai multe părţi de propoziţie de acelaşi fel se stabileşte *un raport (relaţie) sintactic(ă) de* coordonare.

Mijloace de exprimare a raportului

alăturarea (marcată în scris de obicei prin virgulă) a două sau a mai multor
- subiecte ale aceluiaşi predicat: **Casa, livada, cîmpiile** şi cerul *aşteaptă sosirea primăverii.*
- nume predicative ale aceluiaşi verb copulativ: *Şi erau* **frumoşi, cuminţi** *şi ascultători.*
- atribute ale aceluiaşi substantiv determinat: *Ochii erau plini de o lumină* **înfricoşătoare, ciudată.**
- complemente ale aceluiaşi verb: *Poate o fi salutat prin somn* **cerul, pămîntul, apa** *şi plopii.*

conjuncţiile *şi, dar, iar, însă, ci, sau, ori, fie, deci* între două sau mai multe
- subiecte: **Mutul** şi **pistruiatul** *se bălăceau în rîu.*
- nume predicative: *Patria noastră este* **mare** şi **frumoasă.**
- atribute: *Copilul avea mişcări* **încete,** dar **sigure.**
- complemente: **În văi** şi **pe dealuri** *plutea ceaţă* **lăptoasă.**

2. Între o parte de propoziție secundară și cuvîntul determinat se stabilește *un raport (relație) sintactic(ă) de* subordonare.

Mijloace de exprimare a raportului

alăturarea unui

atribut de substantivul determinat:
Fata se duse lîngă plopul **retezat.**
Ochii **soldatului** *priveau cerul.*
Munca **lor** *este deosebit de interesantă.*

complement de verbul determinat:
Ați găsit **un arici?**
Nici ca Dunărea să-necе **spumegînd** *a tale oști.*

prepozițiile sau **grupurile de cuvinte** cu valoare și rol de prepoziție

între atribut și substantivul determinat:
Cîrna aruncă peste soldat o mînă **de lucernă** ...

între complement și verbul determinat:
Se uită **la ceilalți.**
Se învîrtiră **în jurul lui.**

B. În frază

1. Între două sau mai multe propoziții de același fel se stabilește *un raport (relație) sintactic(ă)* de coordonare.

Mijloace de exprimare a raportului

alăturarea (marcată în scris de obicei prin virgulă) a două sau a mai multor

propoziții principale:
Copiii acoperau soldatul[1]*/, mormîntul creștea*[2]*/, vinețiul cerului se subția*[3]*/, se schimba în negru*[4]*/.*

propoziții secundare (subordonate):
Ei însă se prefăcuseră[1]*/* **că nu știu**[2]**/, că sînt tot cu boii**[3]**/.**

conjuncțiile *și, dar, iar, însă, ci, sau, ori, fie, deci* între

propoziții principale:
Strigară de cîteva ori[1]*/,* **dar** *nu se auzi nici un muget*[2]*/.*

propoziții subordonate:
Vine[1]*/* **cînd i-i foame**[2]**/ și/ cînd s-adună găinile la culcare**[3]**/.**

(Mihail Sadoveanu, *Hultanul*)

2. Între o propoziție secundară (subordonată) și propoziția determinată (regentă) se stabilește *un raport (relație) sintactic(ă) de* subordonare.

Mijloace de exprimare a raportului

alăturarea unei propoziții subordonate de propoziția regentă (marcată în scris prin virgulă):
Bine faci[1]**/,** *bine găsești*[2]*/.* = **Dacă faci bine**[1]**/,** *bine găsești*[2]*/.*
Ai carte[1]**/,** *ai parte*[2]*/.* = **Dacă ai carte**[1]**/,** *ai parte*[2]*/.*

cuvintele de legătură sau **grupurile de cuvinte** *cu acest rol*

conjuncțiile: *că, să, ca să, de, dacă, deși, precum, deoarece, fiindcă, întrucît, încît* etc. între o subordonată și regenta ei:
Fă-i semn[1]*/* **să** *se coboare de pe zid*[2]*/.*

grupuri de cuvinte cu rol de conjuncții: *cum că, acolo unde, atunci cînd, pînă ce, înainte să, în timp ce, pe cînd, imediat ce, așa cum, ca și cum, fără să, din cauză că, în caz că, chiar dacă, măcar că, în loc să* etc.
Se jucaseră[1]*/* **fără să** *se prefacă*[2]*/.*

pronume: *care, cine, ce, cîți, cîte, oricare, oricine, orice, oricîți, oricîte:*
Uitară într-o clipă de cîrna[1]*/* **care** *îi bătu victorioasă cu palma pe spate*[2]*/.*

adverbe: *unde, încotro, cînd, cum, cît, oriunde, oriîncotro, oricînd, oricum, oricît* etc.:
Fetița le întrebă din ochi[1]*/* **unde** *sînt ceilalți*[2]*/.*

Relațiile sintactice din propoziție și din frază, ca și mijloacele de exprimare a lor, pot fi reprezentate grafic după cum urmează:

I. *Se prelingeau pe lîngă mine, foșnind prin ierburi și frunze, gușteri verzi, cu botul scurt și ochii bulbucați.*

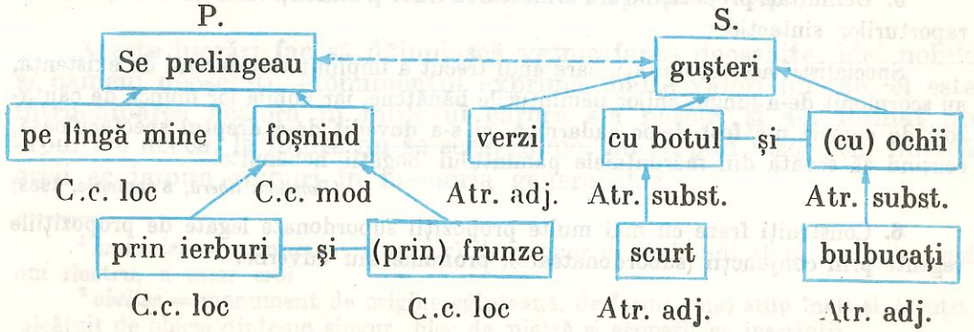

II. *Văzînd*[1]/ **că** *și fetele știau*[2]/ **să** *lupte pentru țară,*[3]/ *voievodul a lăudat-o mult pe Maria,*[1]/ **iar**/*după terminarea războiului a numit-o căpitan în straja doamnei Stanca*[4]/ **și**/*i-a dăruit o grădină mare în satul Butoieni, precum și bani*[5]/ **să-și înalțe o casă,**[6]/ **pe care** *să o apere de orice cotropire dușmană*[7]/.

(Dumitru Almaș, *Povestiri istorice*)

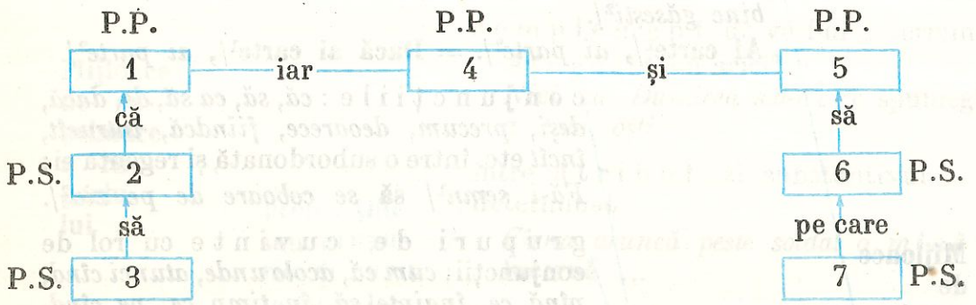

EXERCIȚII

1. Analizați părțile de propoziție din exemplele de mai jos, stabiliți raporturile dintre ele și faceți schema acestor raporturi:

a) Umbrele plopilor se legănau în ea.

b) Afară, un soare slab revărsa lumina alburie pe străzile murdare.

(Titus Popovici, *Străinul*)

2. Alcătuiți o propoziție dezvoltată în care să existe raport de coordonare între două părți de propoziție de același fel: *subiecte*, *nume predicative*, *atribute*, *complemente*.

3. Formulați trei propoziții dezvoltate referitoare la viața în familie.

4. Alegeți o parte secundară de propoziție și încercați să o transformați într-o propoziție.

5. Delimitați propozițiile din următoarea frază și stabiliți felul lor. Faceți schema raporturilor sintactice:

Specialiștii acestei unități, care anul trecut a împlinit trei decenii de existență, au scormonit de-a lungul anilor pămînturile bănățene, iar nobila lor muncă de căutători de comori n-a fost deloc zadarnică, ci s-a dovedit de-a dreptul spectaculoasă, reușind să scoată din măruntaiele pămîntului bogății nebănuite.

(*România liberă*, 8 ianuarie, 1983)

6. Construiți fraze cu mai multe propoziții subordonate legate de propozițiile regente prin conjuncții (subordonatoare), pronume sau adverbe.

COMPUNERE

PREZENTAREA UNUI MONUMENT, A UNEI STATUI

I. În timpul unor călătorii, în vizite și excursii prin țară, v-ați aflat adesea în fața unor monumente memoriale, a unor statui sau busturi. Iată cîteva dintre cele în preajma cărora pașii trecătorilor se opresc și amintirea trecutului cuprinde realitatea prezentului:

Complexul monumental de la Mărăști
Mausoleul[1] eroilor de la Mărășești
Monumentul Victoriei din Constanța
Monumentul de la Adamclisi
Arcul de Triumf din București
Monumentul eroilor patriei din București
Monumentul „1907" din București
Monumentul eroilor C.F.R. din București
Obeliscul[2] lui Horea, Cloșca și Crișan din Alba-Iulia
Monumentul ostașului român din Baia Mare
Monumentul eroilor din Timișoara
Monumentul ostașului român din Carei
Statuia lui Matei Corvin din Cluj-Napoca
Statuia lui Andrei Mureșanu din Bistrița-Năsăud
Statuile lui Ștefan cel Mare din Iași și din Vaslui
Statuile lui Mircea cel Bătrîn din Tulcea și din Rîmnicu-Vîlcea
Statuia lui Ovidiu din Constanța
Statuile lui Mihai Eminescu din București și din Iași
Statuia lui George Enescu din București
Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Craiova
Statuia lui Mihai Viteazul din București
Statuia lui Dimitrie Cantemir din Oradea
Bustul lui Mihai Eminescu de la Ipotești
Coloana Infinitului de la Tîrgu-Jiu etc.

Aceste lucrări fac să dăinuiască veșnic fapte deosebite, idei nobile și oameni deosebiți. Monumentul exprimă înalte valori umane, el este întruchiparea acelora în mijlocul cărora s-a născut și s-a format un erou. De aceea, la multe nu se scrie nimic, nu se pun inscripții, fiindcă eroii se impun singuri în memoria generațiilor.

---

[1] *mausoleu* = monument (funerar) de proporții mari, ridicat în memoria unui om ilustru, a unor eroi

[2] *obelisc* = monument de origine egipteană, de forma unui stîlp înalt și ascuțit, alcătuit de obicei dintr-un singur bloc de piatră și acoperit cu inscripții

Aşezate în locuri centrale, circulate (pieţe, grădini publice, în jurul unor instituţii importante sau chiar acolo unde s-a petrecut evenimentul), ele ne permit să le privim din orice unghi. Sînt încadrate între alte construcţii, la scară potrivită perspectivei, alcătuind împreună un tot armonios.

Artiştii care le execută folosesc un limbaj propriu de exprimare, pentru că şi piatra, metalul sau lemnul, prelucrate artistic, au „un glas" distinct, care ne impresionează. Şi din mîna omului, purtată de gînd, apar:

- *figuri* cu trăsături clare
- *forme* simple, echilibrate
- *însemne* (aripă, mînă, lauri, vultur, elemente florale, animale)
- *busturi*
- *statui*

Materialele folosite pentru construcţie sînt durabile: marmură de Ruşchiţa, piatră de Măgura, bronz şi lemn.

II. Iată prezentarea *Monumentului eroilor C.F.R.:*

Situat în Piaţa Gării de Nord, din Bucureşti, într-un loc de intensă circulaţie, însemnul memorial ridicat în 1930 aminteşte trecătorilor de jertfele muncitorilor feroviari români din anii primului război mondial.

Grupul statuar[1] e o compoziţie unitară[2], alcătuită din trei elemente distincte: în centru — soclul[3] de granit; sus — o femeie, simbol al victoriei, ţine cununa de lauri deasupra capului unui ceferist; pe latura din dreapta — o femeie, un copil şi un bărbat, primii doi preluînd misiunea bărbatului ce pleacă pe front (de aceea ţin în mînă lămpaşul şi steagul de semnalizare); în stînga — doi muncitori ceferişti în faţa unei nicovale, simbol al deciziei de a da ţării cît mai multe vagoane, de a reface economia. Pe soclul central, jos, în spate şi în faţă, două plăci de bronz, cu două reliefuri identice: cîte o roată de vagon înaripată, emblema[4] cunoscută a C.F.R.

Momentul evocator pe care-l supune atenţiei privitorilor este marcat simplu de inscripţia aflată pe latura centrală a soclului: EROILOR C.F.R. 1916—1918.

(după *Pentru Patrie*, 2, 1983)

III. Priviţi cu atenţie imaginea de mai jos, care reprezintă statuia lui Ştefan cel Mare din Iaşi.

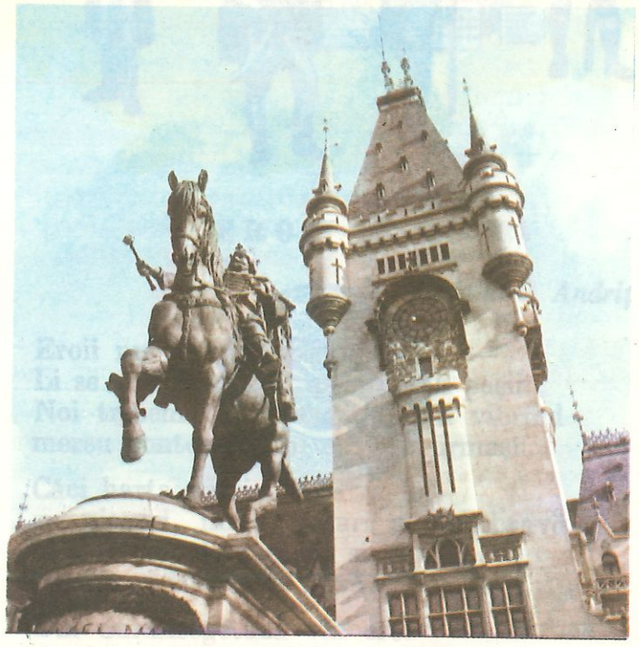

[1] *grup statuar* = ansamblu de elemente care alcătuiesc o operă din domeniul sculpturii

[2] *unitar* = care formează un singur tot, un întreg

[3] *soclu* = suport sau postament (din piatră) care susţine o coloană, o statuie etc.

[4] *emblemă* = obiect, imagine care poartă în mod convenţional un anumit înţeles, care simbolizează o anumită idee

Desprindeţi cîteva elemente, folosind şi indicaţiile următoare:
— locul aşezării;
— dimensiunile statuii în raport cu volumul şi înălţimea celorlalte construcţii;
— personalitatea reprezentată; poziţia;
— semnificaţia lucrării;
— elementele distincte < suport[1] / statuie
— detalii;
— materialul din care este făcută;
— impresia produsă asupra noastră.

IV. Cum vă imaginaţi că ar putea arăta o statuie de dimensiuni impresionante care să-l reprezinte pe cel mai mare poet al neamului românesc, Mihai Eminescu? Precizaţi locul amplasării, poziţia şi un gest caracteristic pe care îl sugeraţi sculptorului.

[1] *suport* = piesă care susţine sau sprijină un obiect

EROII

de *Alexandru Andriţoiu* (n. 1929)

Eroii nu ne părăsesc nicicînd, —
Li se aud profunzi[1], prin secoli paşii.
Noi trecem toţi, dar ei rămîn vibrînd
mereu contemporani cu toţi urmaşii.

Căci harta patriei e vatra lor
cu piscuri, fluvii, şesuri şi dumbravă;
ei sînt trecut, prezent şi viitor,
baladă şi istorie şi slavă.

Din Sarmisegetuza vin eroi
şi vin eroi din văi de la Rovine,
din fala Podului Înalt spre noi
un zvon[2] istoric ca o steauă[3] vine.

[1] *profund* = aici, grav, solemn
[2] *zvon* = ştire, veste; răsunet, ecou
[3] *steauă* (pop.) = stea

Şi vin din veac eroii legendari,
eroii libertăţii. Iată flancul[1]
tribunilor[2] semeţi şi temerari
cu Horia, cu Tudor şi cu Iancul.

Din Griviţa şi Plevna în auz
sositu-ne-a tumultul[3] încleştării
pe rînd, la Mărăşeşti şi la Oituz
sînt luminate cronicile[4] ţării.

Şi vin, şi vin eroii comunişti
cu rănile atîtor aspre lecţii.
Prin ei eşti liber, cugeţi şi exişti
din anii furtunoasei insurecţii.

. . . . . .

Eroii noştri-s aur sufletesc
şi aripi scumpe înălţării noastre, —
pe cerul ţării, iată-i strălucesc
în chip de astre[5], cu vieţi de astre.

Ei au trecut prin ample[6] epopei[7]
şi trupul viu şi l-au făcut din raze.
Ei azi sînt sentimente şi idei
pe marea vremii faruri luminoase.

. . . . . .

Să-i învelim a doua oară-n steag
şi steaguri să le punem pe morminte,
în fiecare an şi-n orice prag
al tinerei comune[8] spre înainte!

Memoraţi, la alegere, versurile care v-au plăcut mai mult.

Moştenitori a(i) drepturilor pentru păstrarea cărora părinţii noştri au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea-aminte a acelor timpuri eroice să deştepte în noi sentimentul datoriţei ce avem d-a păstra şi d-a mări pentru viitorime această preţioasă moştenire.

Nicolae Bălcescu

De eroi ne e pămîntul, cu eroi privirea simte.

Constanţa Buzea

[1] *flanc* = latură, coastă, parte laterală
[2] *tribun* = aici, luptător pentru cauza şi drepturile poporului
[3] *tumult* = zgomot, vuiet, larmă
[4] *cronică* = lucrare cu caracter istoric; letopiseţ, hronic
[5] *astru* = corp ceresc, stea, planetă
[6] *amplu* = mare; bogat
[7] *epopee* = aici, luptă eroică
[8] *comună* = aici, republică socialistă

ÎNDRUMĂRI

Poet al vremii noastre, martor al realităţilor acestei epoci, Alexandru Andriţoiu prezintă în creaţia sa momente ale existenţei noastre cu ecou în simţirea românească.

În poezia „*Eroii*“, autorul aduce un vibrant omagiu amintiri acelora care s-au jertfit pentru apărarea patriei, pentru binele şi fericirea ei. De-a lungul frămîntatei noastre istorii, începînd cu Sarmisegetuza şi continuînd pînă la insurecţia din 1944, faptele şi chipurile lor s-au dăltuit în sufletele românilor. Pentru poet, ca şi pentru noi toţi, eroii născuţi din „vatra“ patriei sînt adevărate coloane în timp („trecut, prezent şi viitor“). Prin adevărul şi actualitatea ideilor şi a elanurilor care i-au însufleţit, ei însoţesc — ca faruri luminoase — drumul tuturor generaţiilor.

În încheiere, Alexandru Andriţoiu adresează contemporanilor îndemnul de a-i cinsti mereu pe eroi, de a le continua şi îmbogăţi idealurile, prin construirea lumii pe care aceştia au visat-o.

ÎNTREBĂRI ŞI EXERCIŢII

1. Numiţi momentele din istoria poporului român evocate de poet.
2. Ce calităţi asigură eroilor nemurirea?
3. Citaţi versurile care sintetizează sentimentele autorului faţă de aceştia.
4. Interpretaţi versul „Ei azi sînt sentimente şi idei“. Precizaţi apoi cum trebuie înţeleasă ideea de erou în zilele noastre.

EXERCIŢII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alcătuiţi familia de cuvinte a substantivului *lumină*.
2. Explicaţi înţelesul următoarelor formulări: *tumultul încleştării, aspre lecţii, aur sufletesc, ample epopei, marea vremii*.
3. Stabiliţi înţelesurile versurilor:

Noi trecem toţi, dar ei rămîn vibrînd;
(Ei sînt) baladă şi istorie şi slavă;
Să-i învelim a doua oară-n steag.

4. Formulaţi propoziţii cu termenii *baladă, încleştare, insurecţie* şi *legendar*.
5. Încercaţi să stabiliţi o legătură între versurile:

a) Cela ce se bate pentru a lui ţară
Sufletu-i e focul soarelui de vară.

(Dimitrie Bolintineanu, *Mircea cel Mare şi solii*)

b) Pe cerul ţării, iată-i strălucesc
în chip de astre, cu vieţi de astre.

DRAGOSTE SUPREMĂ

de *Victor Tulbure* (n. 1925)

Ard macii sărutaţi de aurori[1],
Din holde urcă-n slavă[2] ciocîrlia...
Atît avem pe lume: trei culori
Şi-o dragoste supremă: România!

Bătrînii munţi veghează-n culmi de dor
Şi Dunărea le-ngînă veşnicia...
Atît avem pe lume: un popor
Stăpîn pe soarta sa în România!

E drumul nostru luminos şi drept
Căci libertăţii i-am nălţat făclia.
O inimă, atît avem în piept.
Ea bate numai pentru România!

Masive porţi de aur se deschid.
Îi ducem viitorului solia[3].
Atît avem pe lume: un Partid
Şi îl urmează toată România!

[1] *aurora* = lumina care precedă răsăritul soarelui; zori de zi
[2] *slavă* = văzduh, înaltul cerului
[3] *solie* = veste, mesaj

MIC DICŢIONAR

Micul dicţionar cuprinde un număr redus de cuvinte considerate necesare pentru înţelegerea justă a sensurilor unor contexte în care apar: exerciţii de gramatică sau de dezvoltare a exprimării, explicaţii şi indicaţii pentru redactarea compunerilor, deci în afara lecturii obligatorii. În acelaşi timp, pentru unii termeni s-au indicat şi alte semnificaţii, avîndu-se în vedere posibilitatea folosirii lor în situaţii diferite.

Celelalte cuvinte, care nu apar nici în subsolul paginilor şi nici aici, vor fi explicate în clasă.

A

abis, *abisuri*, s.n. = prăpastie

abundenţă, s.f. = cantitate mare, belşug, bogăţie, prisos

a abuza, *abuzez*, vb. = a uza de ceva în mod exagerat; a face abuz (de ceva)

aeromodelism, s.n. = sport aviatic care constă în proiectarea, construirea şi lansarea de aeromodele

afectiv, *-ă*, *afectivi*, *-e*, adj. = privitor la sentimente; emotiv; care denotă afecţiune, sentimental, sensibil

agabaniu, s.n. = stofă scumpă din care turcii îşi făceau turbane

alternare, *alternări*, s.f. = revenire, succesiune

aluniş, *alunişuri*, s.n. = pădurice, desiş de aluni; alunet

aluzie, *aluzii*, s.f. = cuvînt, expresie, frază prin care se face o referire la o persoană, la o situaţie, la o idee, fără a o exprima direct

a anina, *anin*, vb. = (pop.) a agăţa

anonim, *-ă*, *anonimi*, *-e*, adj. = 1. (despre un text sau despre o operă) al cărui autor nu este cunoscut; 2. neştiut, necunoscut

anterior, *-oară*, *anteriori*, *-oare*, adj. = 1. care precedă o anumită dată, precedent; 2. care este aşezat în partea dinainte

antevorbitor, *antevorbitori*, s.m. = persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane

anticar, adj. invar. = antitanc

a anticipa, *anticipez*, vb. = a face sau a spune ceva înainte de o anumită dată (fixată) sau înaintea timpului cuvenit

antiuman, *-ă*, *antiumani*, *-e*, adj.= lipsit de omenie

antologie, *antologii*, s.f. = culegere de lucrări reprezentative, alese dintr-unul sau din mai mulţi autori, dintr-una sau din mai multe opere

aspiraţie, *aspiraţii*, s.f. = năzuinţă, dorinţă, rîvnă

atitudine, *atitudini*, s.f. = 1. ţinută sau poziţie a corpului; 2. fel de a fi sau de a se comporta (reprezentînd adesea o anumită concepţie); comportare

a atribui, atribui, vb. = 1. a da, a acorda, a conferi; 2. a pune ceva pe seama cuiva

a aține, ațin, vb. = a pîndi trecerea cuiva (stînd în calea lui)

B

balaș, balașuri, s.n. (înv.) = varietate de rubin

bărbătuș, bărbătuși, s.n. = ființă de sex bărbătesc, mascul la unele animale

becațină, becaține, s.f. = numele mai multor păsări călătoare cu ciocul lung, cu carnea gustoasă, care trăiesc în regiuni mlăștinoase

bibil, bibiluri, s.n.=(la pl.) dantelă lucrată cu acul, cusătură cu colțișori aplicată la guler sau la mîneci

boccealîc, boccealîcuri, s.n. (înv.) = boccea, bagaj

bolid, bolizi, s.m. = meteorit (care cade pe pămînt); vehicul, automobil de mare viteză

boschet, boschete, s.n. = grup de arbori sau de arbuști plantați pentru umbră sau pentru înfrumusețarea unui parc, a unei grădini etc.

briliant, briliante, s.n. = diamant șlefuit în dublă piramidă, cu numeroase fațete, folosit ca piatră prețioasă și montat în bijuterii

brînișor, brînișoare, s.n. (reg.) = brîuleț, cingătoare

buhai-de-baltă, s.m. = bou-de-baltă, specie de broască, de insectă sau de pasăre de baltă

C

camuflaj, camuflaje, s.n. = camuflare; material întrebuințat pentru a acoperi și a ascunde ceva

cánură, cánuri, s.f. = nume dat firelor scurte de lînă, rămase în dinții piepte-

nului după dărăcit, folosite ca bătătură pentru țesături mai groase

călifar, călifari, s.m. = 1. numele a două specii de păsări migratoare de apă, asemănătoare cu rațele și cu gîștele; 2. specie de porumbel domestic

ceremonios, -oasă, ceremonioși, -oase, adj.= care se comportă sau se face cu politețe (exagerată)

cineclub, cinecluburi, s.n. = colectiv constituit (în cadrul unor instituții sau întreprinderi) cu scopul de a face cunoscute problemele și realizările artei cinematografice

ciutură, ciuturi, s.f. = găleată sau vas făcut din doage sau dintr-un trunchi scobit, care servește la scos apa din fîntînă

civilizație, civilizații, s.f. = nivel de dezvoltare, materială și spirituală, a societății dintr-o epocă dată, a unui popor, a unui stat etc.; cultură

cîlți, s.m. pl. = fire scurte (rămase în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de in printre dinții daracului) din care se țese pînză de saci și de saltele și din care se fac funii

cînepiște, cînepiști, s.f. = teren cultivat cu cînepă; cînepărie

coautor, coautori, s.m. = persoană care a scris o lucrare, a făcut o invenție etc. împreună cu alta sau cu alte persoane

cobilă (cobîlă), cobile (cobîle), s.f. = 1. scaun pe care rotarul așază roțile în timpul lucrului; 2. un fel de capră alcătuită din două lemne împreunate, care servea în trecut la transportarea plugului pe drum

codobatură, codobaturi, s.f. = pasăre migratoare mică, cu coada lungă, în veșnică mișcare, care trăiește pe lîngă ape

coechipier, coechipieri, s.m. = membru al unei echipe de muncă sau al unei echipe sportive, considerat în raport cu ceilalți membri ai acesteia

colan, colane, s.n. = salbă, șirag de mărgele purtat la gît ca podoabă

component, -ă, componenți, -te, adj. = alcătuitor, care intră ca parte într-un întreg

conac, conace, s.n. = casă boierească la țară, pe o moșie

a concepe, concep, vb. = 1. a imagina, a proiecta, a gîndi ceva nou; 2. a-și face o idee despre ceva; a pricepe, a înțelege; 3. a formula într-un anumit fel

concetățean, concetățeni, s.m. = persoană considerată în raport cu alta, care face parte din același stat sau din același oraș cu ea

consecință, consecințe, s.f. = rezultat al unei fapte, al unei acțiuni, al unui principiu; urmare

a consemna, consemnez, vb. = a înregistra, a însemna, a nota

a consta, pers. 3 *constă*, vb. = a fi alcătuit, format din ..., a se compune din..., a consista

a conteni, contenesc, vb. = a întrerupe, a înceta o mișcare sau o acțiune începută; a (se) opri

contrast, contraste, s.n. = opoziție puternică între două sau mai multe lucruri, stări, acțiuni etc.

a conveni, convin, vb. = 1. a corespunde cu dorințele cuiva, a fi pe placul cuiva; 2. a cădea de acord cu cineva; a se învoi cu cineva, a se înțelege, a accepta, a admite

corn, corni, s.m. = instrument de suflat, folosit la vînătoare sau pentru chemări, semnalizări etc.

cramb, s.n. (reg.) = cort de nuiele și fîn

cumpănă, cumpene, s.f. = primejdie, nenorocire, încercare la care este supus cineva

cuțitoaie, cuțitoaie, s.f. = instrument format dintr-o lamă ascuțită de oțel (cu două mînere la capete), folosit pentru cioplit, curățat ș.a.

D

a dăinui, dăinuiesc, vb. = 1. (la pers. 3) a continua să existe, să se mențină: a ține, a dura, a persista; 2. (rar) a trăi, a exista

a dedica, dedic, vb. = a închina (cuiva) o operă proprie, în semn de omagiu sau de afecțiune

degajare, degajări, s.f. = 1. răspîndire; 2. dezvoltare, producere, radiere; 3. firesc, naturalețe, simplitate, spontaneitate

a depăna, deapăn, depăn, vb. = a înfășura firele textile dintr-un scul pe un mosor, pe o țeavă sau de pe un fus într-un scul ori a face firele scul; *a lua* (pe cineva) *la depănat* = a mustra, a lua din scurt, a certa

desăvîrșit, -ă, desăvîrșiți, -te, adj. = perfect; 2. (despre fapte, stări, procese etc.) deplin, complet, absolut

a despovăra, despovărez, vb. = a lua sau a ușura cuiva povara

destin, destine, s.n. = soartă, viitor

detaliu, detalii, s.n. = amănunt

a dezdoi, dezdoi, vb. = a desface, a întinde, a despături un lucru îndoit

dialectal, -ă, dialectali, -e, adj. = care aparține unui dialect, unui grai, unei ramificații teritoriale a unei limbi

discontinuu, -uă, discontinui, -ue, adj. = care este lipsit de continuitate, intermitent

distinct, -ă, distincți, -te, adj.=1. deosebit, diferit; 2. clar, evident, lămurit, deslușit

divin, *-ă*, *divini*, *-e*, adj. = înzestrat cu însuşiri cu totul excepţionale; minunat

documentar, *documentare*, s.n. = film sau scriere care prezintă fapte absolut autentice

E

edificator, *-toare*, *edificatori*, *-toare*, adj. = care lămureşte în mod convingător

ediţie, *ediţii*, s.f. = totalitatea exemplarelor unei opere tipărite într-o singură tranşă

episod, *episoade*, s.n. = 1. acţiune secundară într-o operă narativă, avînd un rol relativ independent; 2. întîmplare în viaţa cuiva

esenţă, *esenţe*, s.f. = ceea ce exprimă principalul şi stabilul din obiecte şi din fenomene, natura lor internă, ascunsă

etern, *-ă*, *eterni*, *-e*, adj. = nepieritor, veşnic, care există de totdeauna, care nu va înceta niciodată să existe

a evolua, *evoluez*, vb. = a trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta

a exercita, *exercit*, vb. = 1. a practica, a îndeplini o profesie, o funcţie etc.; 2. a face să fie simţit, a valorifica un drept, o influenţă etc.

expresie, *expresii*, s.f. = 1. exprimare; construcţie concisă care exprimă o idee; cuvînt; 2. înfăţişare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului

expresiv,*-ă*, *expresivi*,*-e*, adj. = (despre cuvinte, gesturi etc.) viu, plastic, grăitor, sugestiv, semnificativ

extraplat, *-ă*, *extraplaţi*,*-te* = foarte întins, foarte turtit, foarte neted

F

falce, *fălci*, s.f. = veche unitate de măsură pentru suprafeţe agricole, folosită în Moldova, echivalentă cu circa un hectar şi jumătate

familial, *-ă*, *familiali*, *-e*, adj. = care aparţine familiei, privitor la familie, destinat familiei

familiar, *-ă*, *familiari*, *-e*, adj. = 1. (despre exprimare, limbaj, stil) obişnuit, simplu, fără pretenţii; 2. bine cunoscut, obişnuit cuiva

făget, *făgete*, s.n. = pădure de fag

fărădelege, *fărădelegi*, s.f. (înv. şi pop.) = faptă rea; nelegiuire, mişelie

filaliu, s.n. (înv.) = pînză foarte fină şi subţire din care se făceau şervete şi cămăşi

filmotecă, *filmoteci*, s.f. = 1. colecţie de filme cinematografice clasate într-o ordine sistematică; 2. loc special amenajat pentru păstrarea filmelor cinematografice

firoscos, *-oasă*, *firoscoşi*, *-oase*, adj. (fam. şi pop.) = priceput la toate, învăţat, deştept

fundaţie, *fundaţii*, s.f. = element sau ansamblu de elemente de construcţie care serveşte ca suport sau ca bază de susţinere a unei construcţii, a unui utilaj, a unei maşini etc.

G

geniu, *genii*, s.n. = cea mai înaltă treaptă de înzestrare spirituală a omului, caracterizată printr-o activitate creatoare ale cărei rezultate au o mare însemnătate; persoană care are o asemenea înzestrare

gevrea, *gevrele*, s.f. (înv.) = batistă de mătase sau de pînză fină, brodată, purtată de femei

gherdan, *gherdane* (ghiordan, ghiordane), s.n. (înv.) = şirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni

glosar, *glosare*, s.n. = listă de cuvinte însoţite de explicaţia lor, concepută ca o anexă la un manual sau la o lucrare; (înv.) dicţionar, vocabular

grafic, *-ă*, *grafici*, *-ce*, adj. = 1. referitor la metoda de a reprezenta prin desen (linii, puncte, figuri etc.) o mărime, variaţia unei mărimi sau raportul dintre două sau mai multe mărimi variabile; care aparţine acestei metode; 2. care ţine de sau privitor la felul în care se realizează o tipăritură

H

harpă, *harpe*, s.f. = instrument muzical format dintr-o ramă mare triunghiulară, pe care sînt fixate coarde diferite ca lungime şi care sînt puse în vibraţie prin ciupirea cu degetele de la ambele mîini

a hăuli, *hăulesc*, vb. = (despre voce, zgomote etc.) a răsuna prelung, a hăui, a hui

I

ideal, *-ă*, *ideali*, *-e*, adj. = desăvîrşit, excepţional, minunat, perfect, splendid, sublim, superb

identitate, *identităţi*, s.f. = 1. faptul de a fi identic cu sine însuşi, asemănare perfectă; 2. ansamblu de date prin care se identifică o persoană

imaginaţie, *imaginaţii*, s.f. = capacitate omenească de a crea noi reprezentări sau idei; închipuire, fantezie

imprudent, *-ă*, *imprudenţi*, *-e*, adj. = nechibzuit, nesocotit, necugetat

a impune, *impun*, vb. = a face ca o idee, o măsură etc. să fie acceptată; a face necesară îndeplinirea unei acţiuni

impuritate, *impurităţi*, s.f. = 1. lipsă de puritate, de curăţenie; 2. corp sau substanţă străină care se găseşte în masa altui corp sau a unui material

inscripţie, *inscripţii*, s.f. = text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, pentru a consacra memoria unei persoane, a unui eveniment etc.

a inspira, *inspir*, vb. = 1. a trage, a inhala aer în plămîni; 2. a face să se nască în conştiinţa cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre; a sugera

integrare, *integrări*, s.f. = includere, introducere, înglobare

intensitate, *intensităţi*, s.f. = însuşirea de a fi intens, puternic; grad de tărie, de putere, de forţă

interlocutor, *-oare*, *interlocutori*, *-oare*, s.m. şi f. = persoană cu care se discută, care participă la o conversaţie

intermediu, *intermedii*, s.n. = ceea ce se află la mijloc, între alte elemente; *prin intermediul* (cuiva sau a ceva) = prin mijlocirea, prin înlesnirea, cu ajutorul cuiva sau a ceva

ipocrizie, *ipocrizii*, s.f. = prefăcătorie, făţărnicie, falsitate

ironic, *-ă*, *ironici*, *-ce*, adj. = căruia îi place să ia în rîs; zeflemist, batjocoritor; înţepător

Î

îndeletnicire, *îndeletniciri*, s.f. = meserie, profesiune; ocupaţie

a înjosi, *înjosesc*, vb. = a umili, a dezonora

însemn, *însemne*, s.n. = semn, simbol

întruchipare, *întruchipări*, s.f. = înfăţişare, reprezentare

a întrupa, *întrupez*, vb. = 1. a lua sau a da formă concretă, a (se) concretiza; 2. (înv.) a uni, a încorpora într-un singur tot

J

justificare, *justificări*, s.f. = motivare, explicare, îndreptăţire

L

lăcar, lăcari, s.m. = gen de păsări călătoare şi cîntătoare, de mărimea unei vrăbii, de culoare brună pe spate şi albă-brună pe pîntece, care trăiesc în stufărişul din jurul lacurilor şi al mlaştinilor

left, lefturi, s.n. (înv.) = obiect de podoabă femeiască în formă de colier sau de medalion

legiune, legiuni, s.f. = mare unitate militară romană

M

maestru, -ă, maeştri, -stre, s.m. şi f. = persoană care a adus contribuţii (deosebit de) valoroase într-un domeniu de activitate, fiind adesea considerată drept îndrumător, model, şef al unei şcoli, creator al unui curent etc.

matostat, matostaturi, s.n. = piatră semipreţioasă de culoare verde

măraz, mărazuri, s.n. (reg.; mai ales la pl.) = mofturi, nazuri, fasoane

mărgăritar, mărgăritare, s.n. = perlă

mărturisire, mărturisiri, s.f. = 1. afirmare, susţinere; 2. destăinuire, confidenţă

mediu, medii, s.n. = 1. natura înconjurătoare în care se află fiinţele şi lucrurile; 2. societatea, lumea în mijlocul căreia trăieşte cineva, ambianţa

megieş, megieşi, s.m. (pop.) = vecin

memorial, -ă, memoriali, -e, adj. = 1. înregistrat în minte, din memorie; 2. care serveşte pentru a aminti un eveniment însemnat, o persoană etc., comemorativ

misiune, misiuni, s.f. = 1. însărcinare, împuternicire dată cuiva, sarcină de a face un anumit lucru; 2. rol, rest. datorie, menire

modalitate, modalităţi, s.f. = procedeu, mijloc, metodă folosită în vederea realizării unui scop

molatic, -ă, malotici, -ce, adj. = 1. (fam.) moale; 2. domol, lin, lent; 3. lipsit de energie, molîu; 4. unduios

moral, -ă, morali, -e, adj. = cinstit, bun, etic

moravuri, s.n., pl. = totalitatea obiceiurilor şi deprinderilor unui popor, ale unei clase sociale, ale unui mediu social sau ale unei persoane; conduită morală, moralitate

N

naivitate, naivităţi, s.f. = simplitate, nevinovăţie, candoare

nelegiuit, -ă, nelegiuiţi, -te, adj. = (despre oameni) ticălos, rău, neomenos

nepreţuit, -ă, nepreţuiţi, -te, adj. = foarte preţios, foarte valoros

niscai, adj. invar. (pop.) = într-o cantitate nedeterminată, într-un număr oarecare; niscaiva

normă, norme, s.f. = regulă, dispoziţie obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; *normă morală* = regulă, privitoare la modul de comportare a omului în societate, la obligaţiile sale faţă de ceilalţi oameni şi faţă de societate

nostalgie, nostalgii, s.f. = sentiment de tristeţe, de melancolie, provocat de dorinţa de a revedea un loc iubit, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut; dorinţă (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat

nuanţă, nuanţe, s.f. = 1. fiecare din varietăţile unei culori, determinată de compoziţia sa coloristică; 2. diferenţă foarte mică între aspecte sau lucruri de acelaşi gen; aspect uşor deosebit al sensului de bază al unui cuvînt; caracter, notă particulară

O

observator, observatoare, s.n. = clădire special amenajată pentru observaţii ştiinţifice asupra corpurilor cereşti, fenomenelor astronomice, meteorologice etc.; instituţie aflată în această clădire

obştesc, -ească, obşteşti, adj. = comun, general, colectiv, public

ocîrmuire, ocîrmuiri, s.f. (înv.) = cîrmuire, conducere, guvernare, administrare

odor, odoare, s.n. = obiect de mare preţ, giuvaier

a oglindi, oglindesc, vb. = a înfăţişa, a reprezenta, a reflecta

omagiu, omagii, s.n. = manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a credinţei, respectului, admiraţiei sau recunoştinţei faţă de cineva; ofrandă, prinos; cinstire, elogiu, laudă, preamărire, preaslăvire, slavă

P

pafta, paftale, s.f. = (în trecut) încheietoare la haine sau la cingători, lucrată de obicei din metal preţios şi împodobită cu pietre preţioase

particulă, particule, s.f. = 1. parte foarte mică dintr-o substanţă, dintr-o materie; 2. element invariabil ataşat la un cuvînt

pastel, pasteluri, s.n. = 1. creion colorat moale pentru desen; desen executat cu acest fel de creion; 2. poezie cu conţinut liric, în care se zugrăveşte un colţ din natură

păcurar, păcurari, s.m. (înv. şi reg.) = cioban, păstor

pelican, pelicani, s.m. = pasăre de apă, migratoare, de talie mare, cu pene albe, cu ciocul lung şi puternic, cu un sac elastic sub maxilarul inferior, în care adună peştii cu care se hrăneşte

peripeţie, peripeţii, s.f. = întîmplare sau serie de întîmplări şi de incidente neprevăzute (şi impresionante) care intervin în viaţa cuiva

pilduitor, -oare, pilduitori, -oare, adj. = 1. cu putere de exemplu; 2. grăitor, elocvent, ilustrativ, convingător

pitiş, adv. (pop.) = tiptil, pe furiş, pe ascuns

pîrleaz, pîrleazuri, s.n. = (mai ales la ţară), porţiune scundă de gard peste care se poate trece dintr-o curte în alta cu ajutorul unui suport făcut dintr-una sau mai multe scînduri (ca nişte trepte) care se sprijină la capete pe cîte un ţăruş bătut în pămînt

plastic, -ă, plastici, -ce, adj. = referitor la sculptură şi la pictură

platformă, platforme, s.f. = construcţie sau suprafaţă de teren plană amenajată pentru efectuarea unor lucrări cu caracter tehnic, pentru instalarea unui utilaj, pentru verificarea unor maşini sau aparate, pentru depozitarea unor materiale etc.

plămădeală, plămădeli, s.f. = amestec de făină, apă şi drojdie, folosit la fermentarea aluatului; bucată de aluat dospit, folosit în loc de drojdie la prepararea pîinii

podit, -ă, podiţi, -te, adj. = (despre încăperi) cu pardoseală; (despre străzi) pavat (cu scînduri)

posesie, posesiune, posesiuni, s.f. = stăpînire a unui lucru; dreptul de a se folosi, de a dispune de ceva

postfaţă, postfeţe, s.f. = text sau comentariu explicativ adresat cititorilor şi plasat la sfîrşitul unei cărţi

a preceda, preced, vb. = a exista, a se produce înainte de altceva în timp; a se afla, a se găsi înainte de altceva sau de altcineva

predominant, -ă, predominanţi, -te, adj. = impus prin număr, forţă şi valoare; dominant

preget, s.n. (pop.) = încetare, întrerupere a activității, răgaz, tihnă; *fără preget* = neîntrerupt, neobosit

a (se) primeni, *primenesc*, vb. = 1. a(-și) schimba rufăria, lenjeria purtată cu alta curată; 2. a împrospăta aerul (dintr-o incintă)

pripit, *-ă*, *pripiți*, *-te*, adj. = (despre oameni) care se mișcă sau acționează prea repede și adesea fără chibzuială

profesionist, *profesioniști*, s.m. = persoană care lucrează într-un anumit domeniu de activitate pe baza unei pregătiri corespunzătoare

progresie, *progresii*, s.f. = șir de numere care derivă unul din altul urmînd anumite reguli (în matematică)

prundiș, *prundișuri*, s.n. = 1. prund, îngrămădire de pietriș și de nisip în albia unei ape; 2. pietriș folosit la pietruirea drumurilor sau în construcții

R

radiație, *radiații*, s.f. = emisie de unde sonore, electromagnetice etc. sau de particule care se propagă sub formă de raze în toate direcțiile, radiere

răspicat, *-ă*, *răspicați*, *-te*, adj. = lămurit, deslușit, limpede

a reacționa, *reacționez*, vb. = a lua o atitudine față de o situație sau de o împrejurare, a replica, a riposta

a reconstitui, *reconstitui*, vb. = a constitui din nou, a reface un lucru întreg; a recompune; a evoca, a reconstrui

a recurge, *recurg*, vb. = (urmat de determinări legate prin prep. *la*) a apela la cineva sau la ceva, a se servi, a se folosi de...

referat, *referate*, s.n. = dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unei activități etc.

a reflecta, ind. prez., pers. 3, sg. *reflectă*, vb. = a oglindi, a răsfrînge, a înfățișa, a reprezenta

relație, *relații*, s.f. = 1. legătură, raport între lucruri, fapte, idei, procese sau între însușirile acestora; 2. (la pl.) legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc.

a reliefa, *reliefez*, vb. = a scoate în evidență, a pune în lumină; a sublinia, a accentua

remarcabil, *-ă*, *remarcabili*, *-e*, adj. = vrednic de luat în seamă, deosebit, ales, însemnat

replică, *replici*, s.f. = răspuns prompt și energic care combate afirmațiile cuiva; ripostă

revizie, *revizii*, s.f. = cercetare nouă, control, verificare, ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc. care constă în reglarea pieselor și a aparatelor

robot, *roboți*, s.m. = sistem automatizat care acționează pe baza unui program de lucru stabilit sau care reacționează la anumite influențe exterioare, dînd impresia executării unor acțiuni omenești

a roi, ind. prez., pers. 3, pl. *roiesc*, vb. = (despre albine) a ieși din stup zburînd în roiuri; (despre insecte sau păsări mici) a zbura în număr mare de colo pînă colo; (despre oameni) a se răspîndi în grupuri, pornind din același loc; a umbla de colo pînă colo

rubin, *rubine* (rubinuri), s.n. = piatră prețioasă foarte dură, de culoare roșie

satiric, *-ă*, *satirici*, *-ce*, adj. = biciuitor, înțepător, mușcător, tăios

satisfacție, *satisfacții*, s.f. = sentiment de mulțumire, de plăcere, ceea ce produce mulțumire; motiv, prilej de a fi satisfăcut

a (se) sclifosi, ind. prez., pers. 3, sg. *(se) sclifosește*, vb. = 1. a plînge fără motiv sau a se preface că plînge; a se smiorcăi; 2. a face mofturi (nazuri, fasoane)

scurtcircuit, *scurtcircuite*, s.n. = legătură electrică între două puncte ale unei rețele sau instalații, avînd o rezistență foarte mică

seamăn, *semen*, *semeni*, s.m. = persoană care este la fel, care se aseamănă cu alta; orice om, aproapele

a selecta, *selectez*, vb. = 1. a selecționa după un criteriu stabilit; 2. a separa, în vederea izolării dintr-o mulțime de obiecte, o serie de obiecte cu anumite însușiri

semnificativ, *-ă*, *semnificativi*, *-e*, adj. = 1. cu înțeles precis, clar; caracteristic; 2. sugestiv, viu, pregnant, evocator

semnificație, *semnificații*, s.f. = 1. înțeles, sens al unui cuvînt; 2. însemnătate

sensibilitate, s.f. = 1. simțire; 2. emotivitate, afectivitate

serată, *serate*, s.f. = reuniune, întrunire cu caracter muzical, literar etc. (organizată în serile de iarnă)

a sesiza, *sesizez*, vb. = a cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege, a observa, a descoperi

sfidare, *sfidări*, s.f. = înfruntare, provocare, bravadă

simbol, *simboluri*, s.n. = semn, obiect, imagine etc. care reprezintă indirect un obiect, o ființă, o idee, un sentiment etc.

sipet, *sipeturi*, s.n. = cufăr în care se păstrau în trecut hainele sau obiectele de valoare

slugărnicie, *slugărnicii*, s.f. = atitudine de lingușire în raporturile cu oamenii de la care se primesc sau de la care se așteaptă avantaje materiale, ploconeală

smarald, *smaralde* (*smaragd*, *smaragde*), s.n. = piatră prețioasă strălucitoare, de culoare verde, foarte transparentă

soclu, *socluri*, s.n. = suport sau postament (din piatră) care susține o coloană, o statuie etc.

specific, *-ă*, *specifici*, *-ce*, adj. = propriu, caracteristic unei ființe, unui lucru sau unui fenomen; particular, distinct

sponcă, *sponci*, s.f. = copcă, agrafă, cataramă

spontan, *-ă*, *spontani*, *-e*, adj. = produs de la sine, fără vreo cauză exterioară aparentă, apărut brusc, pe neașteptate

start, *starturi*, s.n. = loc de plecare (marcat printr-o linie) într-o cursă sportivă; momentul începerii unei curse sportive, indicat de o persoană

stative, s.f., pl. (reg.) = război de țesut manual

a subaprecia, *subapreciez*, vb. = a prețui pe cineva sau ceva mai puțin decît merită, a aprecia sub valoarea reală, a micșora importanța unei persoane, a unui lucru, a unei situații

sucală, *sucale*, s.f. = unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut manual

succesiune, *succesiuni*, s.f. = serie de persoane, de lucruri, de fapte, care se succedă într-o anumită ordine; șir, rînd, înșiruire

a sugera, *sugerez*, vb. = a face să se nască în mintea cuiva (printr-o aluzie, o asociație de idei etc.) un gînd, o idee, un sentiment

sugestie, *sugestii*, s.f. = propunere, idee

suman, *sumane*, s.n. = 1. haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din țesătură groasă de lînă lucrată în casă

superstiție, *superstiții*, s.f. = fel de a gîndi care decurge dintr-o credință

înapoiată, în spirite bune și în spirite rele, în farmece și vrăji, în semne prevestitoare de bine sau de rău, în numere aducătoare de noroc sau de pierdere

surguci, surguciuri, s.n. = mănunchi de pene de struț împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la căciulă de sultan, de înalții demnitari turci sau de unii domnitori români

suveran, -ă, suverani, -e, adj. = 1. cu autoritate supremă, cu drepturi nelimitate, stăpîn; 2. independent, liber, neatîrnat

Ș

șoimește, adv. = ca șoimul, ager, sprinten, iute

T

teslă, tesle, s.f. = unealtă cu coada scurtă, cu tăiș metalic lat și curbat, folosită de dulgheri, rotari și dogari

tînguit, s.n. = 1. plîngere; 2. jelire, văitat, sunete tînguitoare, glas tînguitor

tragic, -ă, tragici, -ce, adj. = zguduitor, nenorocit, catastrofal

a transpune, transpun, vb. = a muta, a schimba ceva dintr-un loc în altul, dintr-o stare sau dintr-o situație în alta

triumfal, -ă, triumfali, -e, adj. = măreț, impunător, solemn

U

umor, s.n. = înclinare spre glume și ironii, ascunsă sub o aparență de seriozitate; veselie, haz

V

a vibra, vibrez, vb. = 1. a tremura, a trepida; 2. a se înfiora, a tresări, a palpita

vehicul, vehicule, s.n. = mijloc de transport pe o cale de comunicație terestră, subterană, aeriană, cosmică, pe (sau sub) apă

violă, viole, s.f. = instrument muzical cu coarde, asemănător și mai mare decît vioara

vitregie, vitregii, s.f. = dușmănie, vrăjmășie, răutate, ostilitate

a viziona, vizionez, vb. = a privi, a urmări, a vedea un film, un spectacol (înainte de premiera pentru publicul larg)

Z

zamfir, zamfire, s.n. (înv. și pop.) = safir (pl. safire), piatră prețioasă de culoare albastră

a zăcări, zăcăresc, vb. (reg.) = a lenevi, a lîncezi

a (se) zămisli, zămislesc, vb. (înv. și reg.) = a lua ființă, a se naște, a se întrupa, a (se) crea, a (se) produce, a (se) forma, a (se) înfiripa

zgîrie-brînză, s.m. și f. invar. = om zgîrcit, avar, cărpănos

NOTĂ

Toate exercițiile se vor efectua numai pe maculatoare și pe caietele de teme.

CUPRINS

1. *Imnul de Stat al Republicii Socialiste România* 5
2. *Cîntare României* (fragmente) de Miron Radu Paraschivescu 8
3. *Patria noastră* de George Coșbuc 10

Opera lirică 12

Vocabularul: Cuvîntul. Cuvîntul de bază. Prefixul. Sufixul. Familia lexicală. Radicalul. Sinonimele (recapitulare) 13

Compunere: Comunicarea orală (exerciții) 16

Lectură suplimentară:

I. *Voința neamului* de Ioan Nenițescu 19

II. *Dreptul de a fi stăpîni* (fragment) de Dumitru Almaș .. 19

4. *Prăvale-Baba* (fragment) de Ionel Teodoreanu 21

Comparația 32

Vocabularul: Regionalismele 33

Antonimele 34

Mijloace (procedee) de îmbogățire a vocabularului:

Derivarea cu sufixe 36

Derivarea cu prefixe 41

5. *Limba noastră* (fragmente) de Alexe Mateevici 45

Vocabularul. Mijloace (procedee) de îmbogățire a vocabularului:

Compunerea 47

Abrevierile 50

Lectură suplimentară: Laudă limbii române 53

Compunere: Comunicarea orală (Răspunsuri la întrebări) 56

6. *Ardealul* (fragment) de Nicolae Bălcescu 58
Enumerația 61

Gramatică: Morfosintaxa. Părțile de vorbire flexibile. Substantivul (recapitulare) 63
Substantive colective 67
Alte funcții sintactice ale substantivelor 68

Cazurile și funcțiile sintactice ale substantivelor (schemă recapitulativă) 70

Lectură suplimentară:

I. *Oltul în Dobrogea* (fragmente) de Traian Coșovei 72
II. *Am fost aici* de George Țărnea 74

Compunere: Descrierea unui peisaj 74

7. *Sobieski și românii* de Costache Negruzzi 78
Arhaismele 85
Subiectul operei literare 86

Gramatică: Declinarea substantivelor. Declinarea substantivelor comune 88
Declinarea substantivelor proprii 93

Compunere: Rezumatul 94

Compunere: Compunere după tabloul „Sobieski și românii" 95

8. *Iarna* de Vasile Alecsandri 97
Repetiția 100
Pastelul 101

Gramatică: Adjectivul (recapitulare) 102
Articolul adjectival (demonstrativ) 103
Declinarea adjectivelor 105
Gradele de comparație ale adjectivelor 107

Lectură suplimentară: Moment poetic EMINESCU 111

Compunere: Descrierea unui fenomen al naturii 114

9. *Premiul întîi* de Marin Preda 116

Gramatică: Numeralul. Numeralul cardinal (recapitulare) 121
Numeralul ordinal (recapitulare) 123
Numerale în nominativ cu funcție de nume predicativ. Caracteristici ale unor cazuri la numerale 125

Compunere: Planul simplu. Cum se notează ideile principale 126

Lectură suplimentară: În ajun de Anul Nou de Fănuș Neagu 128

10. *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu 131
Antiteza 138
Personajul literar și caracterizarea lui 139

Gramatică: Pronumele. Pronumele personal (recapitulare) 140
Funcțiile de nume predicativ și de atribut ale pronumelui personal 143
Declinarea pronumelui personal 146
Ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal 147

Compunere: Caracterizarea unui personaj literar 150
Sugestii pentru construirea unui dialog 153

11. *Dunăre! Dunăre!* (fragmente) de Zaharia Stancu 156

Gramatică: Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ 160
Pronumele nehotărît și adjectivul pronominal nehotărît .. 166

Compunere: Dunărea în viața poporului român 171

Lectură suplimentară:

I. *Țările mele* de Vasile Voiculescu 174
II. *Săraca Țara Moldovei...* (fragmente) de Geo Bogza 175

12. *Toma Alimoș* 179

Gramatică: Verbul (recapitulare) 186
Modurile personale (predicative). Modul imperativ 188
Propoziția imperativă 190
Modul conjunctiv 191
Modul condițional-optativ 194
Propoziția optativă 196

Compunere: Studiul individual 197

Lectură suplimentară:

I. *Cîntecul lui Mihai Viteazul* 200
II. *Iancu Jianu* (fragment) 201

Compunere: Exerciții de dezvoltare a exprimării orale. Răspunsuri la întrebări 202

13. *Doine:*
Unde-aud cucul cîntînd 204
Frunză verde lăcrămioare 205
Voinicul 205
Maică, maică, draga mea 206
Cîntecul străinătății 207
Doina 209
Rima (recapitulare) 210
Gramatică: Verbul. Modurile nepersonale (nepredicative). Modul infinitiv 211
Modul gerunziu 214
Modul participiu 216
Modul supin 218
Modurile și timpurile verbelor (exerciții recapitulative) 220
Compunere: Compunere liberă 224
14. *Amintiri din copilărie* (fragment) de Ion Creangă 225
Gramatică: Părțile de vorbire neflexibile. Adverbul (recapitulare) 229
Gradele de comparație ale adverbelor 232
Adverbe simple și adverbe compuse 233
Lectură suplimentară:
I. *La Medeleni* (fragmente) de Ionel Teodoreanu 236
II. *Aventurile lui Huckleberry Finn* (fragment) de Mark Twain 241
Compunere: Compunere liberă 246
15. *Privighetoarea* de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești 247
Gramatică: Prepoziția (recapitulare) 251
Alte cazuri cerute de prepoziții 253
Conjuncția (recapitulare) 254
Interjecția (recapitulare) 256
Interjecții de adresare 258
Interjecții cu sens apropiat de al imperativului 259
Interjecții predicative 259
Compunere: Enunțuri orale urmate de redactare 261

16. *Mamă Țară* de Adrian Păunescu 263
Gramatică: Sintaxa. Sintaxa propoziției (recapitulare) 266
Clasificarea propozițiilor 267
17. *D-l Goe...* de Ion Luca Caragiale 271
Schița 278
Gramatică: Predicatul (recapitulare) 279
Compunere: Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă și a vorbirii indirecte în vorbire directă 283
Gramatică: Subiectul (recapitulare) 284
Lectură suplimentară: Întîlnirea (fragment) de Mihnea Moisescu 288
Gramatică: Acordul predicatului cu subiectul 293
18. *Cîinele și cățelul* de Grigore Alexandrescu 297
Fabula 300
Gramatică: Atributul (recapitulare) 301
Atributul pronominal 305
Atributul verbal 307
Atributul adverbial 308
Lectură suplimentară:
I. *Cuiul* de Tudor Arghezi 310
II. *Singur pe lume* (fragment) de Hector Malot 311
Compunere: Relatarea 314
19. *Luarea Griviței* de Mihail Sadoveanu 316
Gramatică: Complementul 322
Complementele circumstanțiale (recapitulare) 323
Complementele necircumstanțiale 326
Complementul direct 327
Complementul indirect 331
Compunere: Compunerea narativă 335
Gramatică: Sintaxa frazei. Propoziția principală și propoziția secundară (recapitulare) 336
Propoziția regentă și propoziția subordonată 338
20. *Întoarcere la brazdă* de Tudor Arghezi 342
Ritmul și felurile lui 344

Compunere: Scrisoarea familială 344

21. *Soldatul necunoscut* (fragment) de Dumitru Radu Popescu 347

Gramatică: Raporturile (relațiile) sintactice din propoziție și din frază Mijloacele de realizare a lor 355

Compunere: Prezentarea unui monument, a unei statui 359

22. *Eroii* de Alexandru Andrițoiu 363

23. *Dragoste supremă* de Victor Tulbure 366

Mic dicționar 367

Nr. colilor de tipar : 24
Bun de tipar : 19.XII.1983

Com. nr. 30 611/30 096
Combinatul poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
București — R.S.R.